بين المللي سياست

ته يوه کتنه

ليکوالان

جان رورکي

مارک بوير

ژباړه او لنډيز

ډاکتر محمد صديق ظهير

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرّحمٰن الرّحيم

د کتاب ټول چاپي حقوق په خپروونکي اړه لري

* **بين المللي سياست ته يوه کتنه**
* ليکوالان: جان رورکي او مارک بوير
* ژباړه او لنډيز: ډاکټر محمدصديق ظهير

* خپروونکی: **علامه رشاد خپرندويه ټولنه**
* کندهار – افغانستان
* تليفون: ۰۷۰۰۳۲۶۰۱۱
* ايميل: mrohyal@yahoo.com

* کمپوز او ډيزاين: **روهيال نشراتي مؤسسه**
* کچه: ۱۳/۵۰ × ۲۱ سانتي متره
* لومړی چاپ: ۱۳۹۰ ش
* چاپ شمېر: زره ټوکه
* د مخونو شمېر: ۲۴۸
* د خپرونو لړ: ۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپروونکي خبري

په پښتو ژبه کي د سياسي علومو او علمي سياست پوهني په اړه د علمي کتابونو تشه له ډېره وخته موجوده ده، د دي تشي ډکول او پوره کول د ټولو پښتنو ليکوالو او څېړونکو دنده ده. له نېکه مرغه زموږ د تکړه ليکوال او خوږ ژبي مترجم ډاکټر محمدصديق ظهير دغي خلا ته له وخته پام سوی دئ، او په دې برخه کي ئې دا دوهم ترجمه کړی اثر دئ چي د سياست مينانو ته ئې وړاندي کوي.

د دوی مخکني ترجمه (پوليټيکل ساينس ته يوه کتنه) په لومړي ځل په کال ۱۳۸۷ش خپره سوه، چي د علاقمندانو د خوښي وړ وګرځېده او د شايقينو د زياتو غوښتنو په سبب په ۱۳۸۸ش کال کي د دوهم ځل له پاره چاپ او خپره سوه. د ښاغلي ډاکټر ظهير صاحب مخکني او دغه دواړي ترجمې په عمومي ډول د سياست پوهني د اصولو او نورمونو سره لوستونکي آشنا کوي، او په دې برخه کي سياست د يوه علم په توګه راپېژني. د دغو دواړو ترجمو څخه پر عامو خلکو سربېره د پوهنتونونو محصلين هم ښه استفاده کولای سي، په ځانګړې توګه د سياسي علومو د پوهنځي محصلينو ته ئې مطالعه کول يو مبرم ضرورت دئ.

موږ په خپل وار ښاغلي ظهير صاحب ته د دغه پرمحتوی اثر مبارکي ورکوو، او د لويه خدايه دوی ته د اوږده، سوکاله او نېکمرغه ژوند غوښتنه کوو.

مطيع الله روهيال
د علامه رشاد خپرندويه ټولني مشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

۱. یادونه ۱۴
۲. یو ځو خبري ۱۶

لومړی فصل

۳. نړیوال سیاست په پام کي نیول او د هغه په هکله فکر کول ۲۰
۴. زموږ له پاره د نړیوال سیاست اهمیت ۲۱
۵. مستقیم عمل کول ۲۳
۶. رایي ورکول ۲۳
۷. پالیسي جوړوونکي کېدل ۲۴
۸. تیوریکي فکر کول: پېښې په متن کي مطالعه کول ۲۵
۹. ریالیستي تیوري ۲۷
۱۰. لیبرال تیوري ۲۷

دوهم فصل

۱۱. د نړیوال سیاست تکامل ۲۹
۱۲. تکامل کوونکی نړیوال سیستم – لومړنی انکشاف ۲۹
۱۳. لرغونی یونان او روم ۳۰
۱۴. قلمروي دولت ۳۰
۱۵. حاکمیت ۳۱
۱۶. نېشنلیزم ۳۱
۱۷. ډیموکراسي ۳۲
۱۸. د روم تر سقوط وروسته ۳۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹. په منځنیو پېړیو کې جهان شموله واک (قدرت) ۳۳
۲۰. مذهبي واک ۳۳
۲۱. غیر مذهبي واک ۳۴
۲۲. په منځنیو پېړیو کې سیمه ییز قدرت ۳۴
۲۳. د فیوډالي سیستم زوال ۳۵
۲۴. نظامي تکنالوجي ۳۵
۲۵. اقتصادي پراختیا ۳۶
۲۶. د جهان شموله قدرت زوال ۳۷
۲۷. د نړیوال سیستم ظهور – شلمه پېړۍ ۳۸
۲۸. د دوه قطبي سیستم صعود او نزول ۳۹
۲۹. د دوه قطبي سیستم پای ۴۱
۳۰. په شلمه پېړۍ کې د امنیت مسئله ۴۳
۳۱. په یو ویشتمه پېړۍ کې جهاني اقتصاد ۴۴
۳۲. اقتصادي وابسته ګي ۴۴
۳۳. د شمال او جنوب تر منځ اقتصادي نابرابري ۴۵
۳۴. په یو ویشتمه پېړۍ کې بشري حقوق ۴۷

دریم فصل

۳۵. خارجي پالیسي او د هغه تحلیل ۴۸
۳۶. له فردي زاوئې څخه تحلیل ۴۹
۳۷. انسان د یو نوع په توګه ۴۹
۳۸. ادراکي فکتورونه ۵۰
۳۹. د ادراکي تداوم لټول ۵۱
۴۰. غیرعملي هیله درلودل [خیال پلو] ۵۱
۴۱. احساساتي فکتورونه ۵۲
۴۲. جنسیت ۵۳
۴۳. سازماني سلوک ۵۵
۴۴. د رول سلوک ۵۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵. په سازمانونو کي دننه د تصميم نيولو سلوک ۵۷
۴۶. ليډران او د دوی انفرادي ځانګړي مشخصات ۵۸
۴۷. شخصيت ۵۹
۴۸. جسماني او دماغي روغتيا ٦۰
۴۹. خودخواهي او جاه طلبي........ ٦۱
۵۰. سياسي سابقه او شخصي تجربې........ ٦۲
۵۱. د دولت په سطحه کي (د دولتي زاوئې څخه) د پاليسۍ تحليل ٦۳
۵۲. د حکومت ډول (نوعيت) او د خارجي پاليسۍ پروسه ٦۳
۵۳. د حالت ډول (نوعيت) او د خارجي پاليسۍ پروسه ٦۴
۵۴. د پاليسۍ ډول (نوعيت) او د خارجي پاليسۍ پروسه........ ٦۵
۵۵. د خارجي پاليسۍ جوړول: سياسي کلتور ٦٦
۵٦. خارجي پاليسي جوړوونکي اکټران........ ٦۸
۵۷. د سيستم په سطحه کي د پاليسۍ تحليل ٦۸
۵۸. ساختماني [ساختاري] مشخصات ٦۹
۵۹. اقتصادي واقعيتونه........ ۷۱

څلرم فصل

٦۰. د ملت، نېشنليزم او يو ملتي دولت پېژندنه ۷۴
٦۱. د ملت، نېشنليزم او ملتي دولت تعريفونه........ ۷۴
٦۲. ملتونه........ ۷۴
٦۳. ډيموګرافيک او کلتوري مشابهتونه ۷۵
٦۴. ګډ ټولنيز احساس ۷۵
٦۵. د سياسي جلاوالي غوښتنه درلودل........ ۷٦
٦٦. نېشنليزم........ ۷٦
٦۷. يو ملتي دولتونه........ ۷۷
٦۸. د نېشنليزم پاڅون او مخ پر لوړتوب (صعود) ۷۸
٦۹. لرغوني نېشنليزم ۷۹
۷۰. د موډرن نېشنليزم مخ پر لوړتوب (صعود) ۷۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۱. د یو ملتي دولت د تشکیل موډلونه ۸۱
۷۲. ملت او نېشنلیزم تر یو ملتي دولت وړاندي ۸۱
۷۳. یو ملتي دولت تر ملت او نېشنلیزم وړاندي ۸۱
۷۴. ملت، نېشنلیزم او یو ملتي دولت یو ځای منځته راځي ۸۲
۷۵. نېشنلیزم په عمل کي ۸۳
۷۶. د یو ملتي دولت تخیل myth او واقعیت ۸۳
۷۷. یو ملت، یو دولت ۸۴
۷۸. یو دولت، څو ملتونه ۸۴
۷۹. یو ملت، څو دولتونه ۸۶
۸۰. بې دولته ملت ۸۷
۸۱. څو ملته، څو دولته ۸۷
۸۲. د نېشنلیزم مثبت او منفي اړخونه ۸۹
۸۳. مثبت نېشنلیزم ۸۹
۸۴. نېشنلیزم ډیموکراسي پر مخ بیایي ۸۹
۸۵. نېشنلیزم د امپریالیزم مخه نیسي ۹۰
۸۶. نېشنلیزم اقتصادي پرمختګ ته لاره خلاصوي ۹۰
۸۷. منفي نېشنلیزم ۹۱
۸۸. له نورو سره د مرستي کولو بې علاقه ګي ۹۲
۸۹. د نورو ردول ۹۳
۹۰. ځان بې ساري بلل او له پردیو څخه بېره (بېګانه هراسي) ۹۴
۹۱. کلتوري تبعیض او ظلم ۹۴
۹۲. خودمختاري ۹۵
۹۳. د خودمختارۍ مثبت اړخونه ۹۵
۹۴. د خودمختارۍ په هکله اندېښنې ۹۶
۹۵. نېشنلیزم او د هغه راتلونکې ۹۹
۹۶. د نېشنلیزم د له منځه تلو اټکل ۹۹
۹۷. د نېشنلیزم سرسخته پایښت ۱۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم فصل

۹۸. ګلوباليزم ۱۰۲
۹۹. ګلوبلايزېشن ۱۰۳
۱۰۰. د ګلوبلايزېشن د چټک پرمختګ فکتورونه ۱۰۴
۱۰۱. د ټرانسپورټېشن او کميونيکېشن ګلوبلايزېشن ۱۰۶
۱۰۲. نړيوال ټرانسپورټېشن [حمل و نقل] ۱۰۶
۱۰۳. نړيوال کميونيکېشن ۱۰۷
۱۰۴. اقتصادي ګلوبلايزېشن ۱۰۸
۱۰۵. کلتوري ګلوبلايزېشن ۱۰۹
۱۰۶. ژبه ۱۱۰
۱۰۷. استهلاکي توليدات ۱۱۱
۱۰۸. د اقتصادي ګلوبلايزېشن په باب اندېښنې ۱۱۲
۱۰۹. د کلتوري ګلوبلايزېشن په باب اندېښنې ۱۱۴
۱۱۰. ترانسنېشنليزم (مافوق ملتيت) ۱۱۵
۱۱۱. ترانسنېشنليستي سازمانونه ۱۱۶
۱۱۲. د NGO ګانو انکشاف ۱۱۷
۱۱۳. د NGO ګانو فعاليتونه ۱۱۷
۱۱۴. د NGO ګانو تأثير ۱۱۸
۱۱۵. منطقوي ټرانسنېشنليزم ۱۱۹
۱۱۶. کلتوري ټرانسنېشنليزم ۱۲۰
۱۱۷. ترانسنېشنل مذهب ۱۲۲
۱۱۸. مذهب او نړيوال سياست ۱۲۳
۱۱۹. د مذهبي بنسټ پالني قوت ۱۲۳
۱۲۰. اسلام او نړۍ ۱۲۵
۱۲۱. اسلام او نېشنليزم ۱۲۵
۱۲۲. اسلام او غير اسلامي نړۍ ۱۲۶
۱۲۳. د ټرانسنېشنليزم راتلونکې به څه وي؟ ۱۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم فصل

۱۲۴. قدرت، دولتداري او ملي دولت ۱۲۹
۱۲۵. عنعنوي ساختمان ۱۲۹
۱۲۶. د دولت تعریف........................ ۱۳۰
۱۲۷. حاکمیت ۱۳۰
۱۲۸. قلمرو........................ ۱۳۲
۱۲۹. نفوس ۱۳۲
۱۳۰. په رسمیت پېژندنه........................ ۱۳۳
۱۳۱. داخلي سازمان او اداره........................ ۱۳۶
۱۳۲. داخلي ملاتړ........................ ۱۳۷
۱۳۳. د دولت هدف ۱۳۷
۱۳۴. دولتونه څرنګه اداره کېږي؟........................ ۱۳۹
۱۳۵. استبدادي حکومت ۱۳۹
۱۳۶. ډیموکراټیک حکومت........................ ۱۴۲
۱۳۷. ډیموکراسي او امنیت........................ ۱۴۳
۱۳۸. د قدرت پر له پېچلې ماهیت........................ ۱۴۴
۱۳۹. مطلق او نسبي قدرت........................ ۱۴۵
۱۴۰. د قدرت توان او د قدرت اراده ۱۴۶
۱۴۱. د قدرت ډاینامک [محرکه قوه]........................ ۱۴۷
۱۴۲. ډیپلوماټیک وسایل ۱۴۸
۱۴۳. ډیپلوماسي د قدرت د اعمال په توګه ۱۴۹
۱۴۴. څو اړخیزه ډیپلوماسي ۱۵۰
۱۴۵. د لیډر او لیډر تر منځ ډیپلوماسي........................ ۱۵۱
۱۴۶. ډیموکراټیکه ډیپلوماسي ۱۵۲
۱۴۷. خلاصه [پرانستې] ډیپلوماسي........................ ۱۵۳
۱۴۸. د ډیپلوماسۍ سرته رسول........................ ۱۵۴
۱۴۹. مستقیم یا غیر مستقیم مذاکرات ۱۵۴
۱۵۰. لوړ رتبه یا کښته رتبه ډیپلوماسي ۱۵۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱. د تهدید یا بخشش [عوض] څخه کار اخیستل ۱۵۶
۱۵۲. صراحت او یا قصداً مبهم والی ۱۵۷
۱۵۳. د وینا او یا د عمل له لاري کمیونیکېشن ۱۵۷

اووم فصل

۱۵۴. بین الدولتي سازمانونه ۱۵۹
۱۵۵. بین الدولتي سازمانو ته یوه لنډه کتنه ۱۵۹
۱۵۶. د بین الدولتي سازمانو وده او انکشاف ۱۶۰
۱۵۷. د بین الدولتي سازمانو د انکشاف عوامل ۱۶۲
۱۵۸. د بین الدولتي سازمانو رول ۱۶۴
۱۵۹. د متقابل عمل میدان [زمینه] ۱۶۴
۱۶۰. د همکارۍ مرکز ۱۶۶
۱۶۱. ماورای ملتي سازمان ۱۶۶
۱۶۲. جهاني بین الدولتي سازمانونه ۱۶۷
۱۶۳. ملګري ملتونه ۱۶۷
۱۶۴. غړیتوب او رایه ورکول ۱۶۸
۱۶۵. د غړیتوب عمومي مسایل ۱۶۸
۱۶۶. د بین الدولتي سازمان په ساختار کي دننه د غړیتوب مسایل ۱۶۹
۱۶۷. د امنیت شورا د غړیتوب پر سر مناقشه ۱۷۰
۱۶۸. لیډرشیپ ۱۷۲
۱۶۹. د ملګرو ملتو د عمومي منشي ټاکل ۱۷۲
۱۷۰. د ملګرو ملتو اوسنی عمومي منشي ۱۷۳
۱۷۱. اداري او مالي چاري ۱۷۴
۱۷۲. اداره ۱۷۴
۱۷۳. اداري ریفورم ۱۷۵
۱۷۴. مالي چاري ۱۷۵
۱۷۵. د ملګرو ملتو او نورو بین الدولتي سازمانو فعالیتونه ۱۷۷
۱۷۶. د سولي او امنیت د پرمخ بېولو فعالیتونه ۱۷۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۷. د تشدد په مقابل کي د معیارونو منځته راوړل ۱۷۸
۱۷۸. ډیپلوماټیکي مداخله ۱۷۸
۱۷۹. د وسلو کنټرول................ ۱۷۹
۱۸۰. تعزیرات ۱۷۹
۱۸۱. سوله ساتنه ۱۷۹
۱۸۲. اجتماعي، اقتصادي، محیطي او نور فعالیتونه ۱۸۰
۱۸۳. منطقوي بین الدولتي سازمانونه................ ۱۸۲
۱۸۴. اروپایي اتحادیه................ ۱۸۲
۱۸۵. د اروپایي اتحادیې ریښې او تکامل ۱۸۳
۱۸۶. د اروپایي اتحادیې اداري طرز ۱۸۶
۱۸۷. سیاسي رهبري................ ۱۸۷
۱۸۸. اداري چاري ۱۸۸
۱۸۹. د نظارت سازمانونه................ ۱۸۹
۱۹۰. مقننه قوه ۱۸۹
۱۹۱. قضائیه قوه ۱۹۰

اتم فصل

۱۹۲. بین المللي قانون او بشري حقوق ۱۹۱
۱۹۳. د بین المللي قانون او عدالت اساسات ۱۹۲
۱۹۴. د بین المللي قانون انکشاف ۱۹۳
۱۹۵. بین المللي قانون په عمل کي ۱۹۳
۱۹۶. بین المللي قانون او سیاست ۱۹۴
۱۹۷. بین المللي حقوقي سیستم ۱۹۵
۱۹۸. د قانون فلسفي ریښې ۱۹۵
۱۹۹. بین المللي قانون څرنګه جوړېږي؟................ ۱۹۷
۲۰۰. د قانون منابع ۱۹۸
۲۰۱. د قانون اطاعت کول ۱۹۹
۲۰۲. د قانون اجرا [عملي] کول ۲۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۳. د قانون په اړوند قضاوت کول [فتوا ورکول] ۲۰۱
۲۰۴. د بین المللي محاکمو صلاحیت ۲۰۲
۲۰۵. د بین المللي قانون او عدالت کارول ۲۰۳
۲۰۶. د عادلانه جنګ تیوري ۲۰۳
۲۰۷. د جنګ عادلانه علت ۲۰۴
۲۰۸. د جنګ عادلانه سلوک........................ ۲۰۵
۲۰۹. پر افرادو باندي د بین المللي قانون او عدالت اجرا کول........................ ۲۰۶
۲۱۰. تر دوهمي عمومي جګړې وروسته محکمې ۲۰۶
۲۱۱. اوسنۍ بین المللي محکمې ۲۰۷
۲۱۲. بین المللي جنایي محکمه ۲۰۸

نهم فصل

۲۱۳. د امنیت لټول ۲۱۰
۲۱۴. د جنګ علتونه........................ ۲۱۱
۲۱۵. د سیستم په سطحه کي د جنګ علتونه ۲۱۲
۲۱۶. د دولت په سطحه کي د جنګ علتونه ۲۱۳
۲۱۷. په فردي سطحه کي د جنګ علتونه........................ ۲۱۳
۲۱۸. ټروریزم ۲۱۴
۲۱۹. د ټروریزم سرچینې ۲۱۷
۲۲۰. د ټروریزم علتونه........................ ۲۱۹

لسم فصل

۲۲۱. د ملي اقتصاد رقابت........................ ۲۲۲
۲۲۲. د بین المللي سیاسي اقتصاد تیوري ګاني........................ ۲۲۳
۲۲۳. اقتصادي نېشنلیزم ۲۲۳
۲۲۴. اقتصادي انټرنېشنلیزم ۲۲۵
۲۲۵. اقتصادي جوړښت ۲۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲۶. نړیوال اقتصاد: ګلوبلایزېشن او متقابل تړاو ۲۲۹
۲۲۷. تجارت ۲۳۰
۲۲۸. د تجارت پراختیا.. ۲۳۰
۲۲۹. د تجارت د پراختیا عوامل (فکتورونه)............................ ۲۳۱
۲۳۰. بین المللي سرمایه ګذاري ۲۳۲
۲۳۱. بین المللي سرمایه ګذاري او څو ملتي شرکتونه ۲۳۳
۲۳۲. پولي روابط ۲۳۳
۲۳۳. د امریکایانو له پاره د قوي ډالر تاوانونه ۲۳۴
۲۳۴. د امریکایانو له پاره د کمزوري ډالر ګټې ۲۳۴
۲۳۵. د امریکایانو له پاره د کمزوري ډالر تاوانونه ۲۳۵
۲۳۶. عملي اقتصاد او نېشنلیزم ۲۳۶
۲۳۷. د اقتصادي اهدافو د لاسته راوړلو له پاره د اقتصادي ۲۳۷
۲۳۸. د ګمرکي تعرفاتو ممانعتونه ۲۳۷
۲۳۹. غیر ګمرکي ممانعتونه ۲۳۸
۲۴۰. پولي ممانعتونه.. ۲۳۸
۲۴۱. د سرمایه ګذارۍ ممانعتونه.. ۲۳۹
۲۴۲. د ملتپالي اقتصادي پالیسۍ راتلونکې.. ۲۳۹

یوولسم فصل

۲۴۳. بین المللي اقتصاد ۲۴۲
۲۴۴. د اقتصادي همکارۍ سرچینه ۲۴۲
۲۴۵. تجارتي همکاري او پرمختیا: د نړیوال تجارت سازمان ۲۴۴
۲۴۶. بین المللي وجهي صندوق.. ۲۴۵
۲۴۷. د نړیوال بانک ګروپ.. ۲۴۶
۲۴۸. د بیا رغوني او پرمختیا بین المللي بانک ۲۴۷
۲۴۹. د بین المللي پراختیا ټولنه.. ۲۴۷
۲۵۰. بین المللي مالي ټولنه.. ۲۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه

ما د ښاغلي ډاکټر محمدصدیق ظهیر مخکني کتاب (پولیټیکل ساینس) ته په مؤجزه لیکنه کي د پښتو یو متل راوړی وو، چي وایي: (خونه که مي وسوه دېوالونه ئې پاخه سوه). په دغه متل کي راتلونکي ته د هیلي او امید خورا غښتلی احساس پروت دئ. د یوه پښتانه کور لولپه سوی دئ خو دی دا مصیبت په دې هیله پر زړه اواروي چی د خوني دېوالونه ئې پاخه سوي دي. د نامېندیو پر ضد دي د هیلو ارمان همداسي پیاوړی اوسي.

پر افغانانو باندي د تېرو څلورو لسیزو بخولي (فاجعې) خورا درانه مصیبتونه دي. دې مصیبتو د افغانانو پر مېنه، پر ژوند او فرهنګ خورا ژوري اغېزې کړي دي. د دې اثراتو څېړنه هغه وخت ښه ترا کېدلای سي چي اوسني حالات له خپل څپاند ایشناوه ولوېږي او یو څه کښېني (ته نشین سي). د دې مصائبو تر اغېزې لاندي د منورو او تعلیم یافته افغانانو یوه ستره کتله له خپل پلرني ټاټوبي څخه بېځایه سوې ده او په نړۍ کي به اوس داسي هیواد نه وي چي له دغو افغانانو څخه دي یو مخ خالي وي. خو د نېکمرغۍ ځای دئ چي دغو افغانانو په دا دوهمه مېنه هم پر خپل پلرني ټاټوبي باندي راغلي مصیبتونه هېر کړي نه دي او د هغو د تلافۍ له پاره ئې تر خپل وس زیات تلاښونه پیل کړي او په ثمر ئې رسولي دي او زه چي ئې اوس په فرهنګي او ژبنۍ برخه کي کوم نتائج ګورم نو په جرئت سره ویلای سم چي هغه کار چي په تېرو څو لسیزو کي پښتو ژبي او فرهنګ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی دئ، په ترېرو څو پېړيو کي ئې ساری نه ليدل کېږي. په دغه موده کي د يادوني وړ ګټور او علمي کتابونه تاليف سوي او د چاپ په پساله سمبال سوي دي. د نړی له ژوندیو ژبو څخه د نن‌ني عصر و زمان علمي آثار ژباړل سوي دي او د دې علمي برياوو وياړنه د هغو متعهدو او پر وطن مينو افغانانو په برخه ده چي بې له کوم مادي امتيازه ئې خپله انرژي، خپل فوق العاده مصروف ژوند او خپل قلم و دغي وياړلي چاري ته وقف کړی دئ. دغو هيواد پالو افغانانو ته د درناوی سر ټيټېدل بويه!

ښاغلی ډاکټر محمدصديق ظهير له همدغو وياړلو افغانانو څخه دئ. د ده له نامه او کار سره اوس افغاني علمي ټولني اوموسسات پوره اشنا دي. ده پښتو فرهنګ ته څه موده وړاندي د (پوليټيکل ساينس) په نامه خورا درونډ اثر (ترجمه) وړاندي او دا دئ اوس ئې د هغه په تعقيب يوه بله اکاډميکه ژباړه د چاپ له پاره تياره کړه. د ژباړي په انتخاب کي د ډاکټر ظهير علمي صلاحيت او سليقه د ډېري پاملرني او ستايني وړ ده. دی وچ ولانده نه سره ګډوي. هغسی اثر د ژباړي له پاره ټاکي چي د نن‌ني عصر و زمان علمي غوښتنو ته جواب ووېلای سي. زما بشپړ يقين دئ چي دا اثر به ئې هم لکه ها بل يو د پوهنتونو او علمي موسساتو له منسوبينو او نورو مينه والو سره د هغوی په اکاډميکو مطالعاتو کي زياته مرسته وکړي.

زه ډاکټر ظهير صاحب ته د دې نوي اثر مبارکي وايم. همت دې غښتلی، قلم دې پياوړی، ژوند دې اوږد او همداسي له برياوو ډک اوسي.

د افغاني فرهنګ پر زېرمه باندي د لا زياتو آثارو د زياتېدلو په هيله!

محمدمعصوم هوتک

اوکويل – کاناډا

۱۶مه د جنوري ۲۰۱۱ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څو خبري

ما يو څه وخت په جاپان کي تېر کړی دئ او هورې مي د انجنيرۍ په څانګه کي د تحصيل پر څنګ د جاپان د تاريخي او کلتوري جوړښت او همدارنګه د بېساري چټک اقتصادي او تخنيکي پرمختګ په هکله هم څه ناڅه لوستي دي. يوه موضوع چي ما ته ډېره په زړه پوري وه هغه د جاپان په دې بېساري پرمختګ کي د ژباړي رول وو. کله چي جاپانيان د نونسمي پېړۍ په وروستيو کلونو کي له تقريباً درې سوه کلني انزوا څخه راووتل او د نړۍ د پرمختللي او د جاپان د وروسته پاته ساينس او تخنيک څخه خبر سول، نو په دې فکر کي سول چي څه بايد وکړي.

پر وطن او قام مين جاپاني مشران له ډېرو سلاوو او مشورو وروسته دې نتيجي ته ورسېدل، چي په غرب پسې د رسېدلو او له دوی سره د رقابت کولو يوه لار دا ده چي د غرب ټول علوم ژر تر ژره جاپان ته د ترجمې له لاري راوړي. که څه هم چي د جاپان اقتصاد په هغه وخت کي د نن په شان قوي نه وو بيا ئې هم ډېر ځوانان خارجي هيوادونو ته د زده کړي له پاره ولېږل او هم ئې د امريکې، انګلستان، فرانسې، جرمني او نورو هيوادونو څخه په لوړو امتيازاتو استادان استخدام کړل، چي جاپاني زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکو ته خارجي ژبي ور زده کړي. په ډېر لږ وخت کي جاپانیان په دې وتوانېدل چي د نړۍ په ژوندیو ژبو کي ډېر زیات لیکل سوي کتابونه جاپاني ژبي ته راواړوي او له هغو څخه په ګټه اخیستلو سره خپل هیواد ډېر ژر د نړۍ د پرمختللو هیوادو په ډله کي ودروي.

زما په نظر، زموږ ګران هیواد افغانستان هم باید د پرمختګ له پاره په دې لار کي جدي او هر اړخیزه ګامونه واخلي او چي په وس ئې کېږي د نړۍ له ژوندیو ژبو څخه د هر ډول کتابو و ترجمه کولو ته زور ورکړي. په ملي سویه باندي خو په دې نېک کار کي پراخ ګامونه اخیستل او په دې لار کي پوره سرمایه ګذاري کول د دولت له مهمو کارو څخه دي، خو هغه افغانان چي په خارجي هیوادو کي اوسي هم په دې کار کي ډېره مرسته کولای سي.

د (پولیټیکل ساینس ته یوه کتنه) د کتاب تر ترجمې وروسته، چي په کال ۲۰۰۸ کي د علامه رشاد خپرندویي ټولني له خوا چاپ سو، دا دئ د پولیټیکل ساینس شاګردانو او علاقمندانو ته د (بین المللي سیاست ته یوه کتنه) د کتاب ترجمه (لنډیز) وړاندي کوم. دا کتاب چي ستاسي په مخکي دئ د امریکن یونیورسیټۍ د پولیټکل ساینس د ماسټرۍ د پروګرام د تعلیمي نصاب جز دئ. د دوو امریکایي پروفیسرانو جان رورکي Rourke John T. او مارک بویر Mark A. Boye له خوا په ګډه په کال ۱۹۹۶ کی لیکل سوی او هر دوه کاله د تجدیدنظر سره دوباره چاپ سوی دئ. دا اوسنۍ ترجمه ئې د ۲۰۱۰ کال د چاپ څخه سر ته رسېدلې ده. ما دا کتاب تلخیص او ترجمه کړی دئ، په دې معنی چي هغه برخي مي ځني ایستلي دي، چي د امریکې په متحده ایالاتو پوري ډېري مختصي دي او زما په نظر به ئې ښائې د افغاني زده کوونکو له پاره مفهوم اخیستنه له ستونزو ډکه وي. سره له دې هم، څرنګه چي کتاب د امریکائې زده کوونکو له پاره لیکل سوی دئ، ځکه ئې نو ډېر مثالونه او مسایل د امریکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سیاسي او اجتماعي سیستم پورې اړه لري خو زما یقین دئ چې د همدې مثالو او د امریکا د سیاسي، اقتصادي، اجتماعي ، او کلتوري ساختمان زده کړه زموږ ځوان نسل ته هم ګټوره او هم لازمي ده.

د دې معنی هیڅکله دا نه ده، چې ګویا زده کوونکي باید ټول هغه نظریات چې په کتاب کي راغلي دي په پټو سترګو ومني، او دا معنی هم نه لري چې زه ګویا له ټولو سره موافق یم. زما په نظر د دې کتاب د مفاهیمو، نظریاتو او مثالونو پوهه له زدکوونکو سره دا مرسته کولای سي، چې په افغاني ټولنه کي ئې د مثالونو څرک وباسي او د تطبیق ساحه ئې وپلټي.

د دې کتاب یوولس فصلونه ما ترجمه او تلخیص کړي دي. ځیني فصلونه اوږده او ځیني بیا لنډ ځکه دي، لکه مخکي چې مي وویل، موضوعات ئې یوازي د امریکا یانو لپاره مهم دي. ګرانو لوستونکو ته معلومه ده، چې و پښتو ژبې ته د مسلکي اثارو ترجمه کول ستونزمن کار دئ. ما ډېر زیار ایستلی دئ، چې ترجمه روانه او اسانه راسي، او ډېره هڅه مي کړې ده چې د هغو پرپېچلو مفاهیمو لپاره چې زه په دې ژباړه کي ورسره مخامخ سوی یم په پښتو ژبه کي مروج مفاهیم استعمال کړم. د وضاحت لپاره مي د ځینوسره انګریزي لغات هم لیکلي دي. مګر بیا هم که چېري کومه جمله مبهمه وي، لطفاً ئې یو ځل بیا ولولئ ښائې معنی ئې روښانه سي. که بیا هم د جملې مفهوم روښانه نه سو نو دا زه د ځان نیمګړتیا بولم او له ګرانو لوستونکو څخه هیله لرم، چې د خپلي بزرګوارۍ له مخي عفوه راته وکړي.

زما وروڼو ډاکتر محمد رفیق ظهیر او انجنیر محمد نادر ظهیر زموږ د هفته ییز قدم وهلو پر وخت د مناسبو لغاتو او اصطلاحاتو په برخه کي ډېره مرسته راسره کړېده، چې کور ودانی ورته وایم. په پای کي باید ووایم چې دا ترجمه، لږ ده که ډېره، ښه ده که بده، د محمد معصوم هوتک له مرستي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته ئې تر تاسو ښاغلو لوستونکو پورې رسول ممکن نه وه. معصوم هوتک سربېره پر دې چې همېشه ئې و دې کار ته تشويق کړی يم، دا ترجمه ئې، د کلمې په واقعي معنی، ټکي په ټکي لوستلې او ايډيټ کړې ده. عمر دې ئې ډېر، کور دې ودان او پرقلم دې برکت وي. زه تر حد زيات ځني ممنون يم، مګر نو د څه کم پنځوسو کالو اشنايی نتيجه بايد همداسي وي.

په درناوي

محمد صديق ظهير

ويرجينيا- امريکا

فبروري ۲۰۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

نړیوال سیاست په پام کې نیول او د هغه په هکله فکر کول
Thinking and Caring about World Politics

ویلیام شکسپیر (۱۵۶۴ – ۱۶۱۶ع) وایي: "ټوله نړۍ یو سټېج دئ او ټول نارینه او ښځې یوازې لوبغاړي دي". د دې سټېج ځنې کرکټرونه قهرمانان او ځیني بیا ناوړه اشخاص دي. هغه اعمال چې پر سټېج باندي سر ته رسېږي ځیني وخت له هیجانه ډک او کله بیا له غمونو ډک وي. ځیني وخت عدالت سرته رسېږي، خو خبره تل داسي نه وي. مګر د خپل ټول پرله پېچلي توب سره، نړیوال سټېج ته پاملرنه په کار ده.

کله چې تاسي یوه ډرامه، فلم او یا کوم ټلویزیوني پروګرام ګورئ، نو په هغوی باندي پوهېدل هغه وخت اسانه کېږي چې تاسي د ډرامې، فلم او یا ټلویزیوني پروګرام په هکله [مثلا د کره کتني له لاري] یو څه معلومات ولرئ. په همدې ډول، د دې کتاب پوهېدل هغه وخت اسانه کېږي چې د دې نړیوال سټېج کرکټرونه او د هغه په هکله ځیني مقدماتي معلومات ولرو.

د عادي ډرامې په خلاف، د نړیوال سټېج د ډرامې غړي اشخاص نه بلکې سازمانونه دي. دولتونه د دې سټېج سازماني اکټران دي، او دولتونه دي چې د دې سټېج اساسي لوبغاړي تشکیلوي اوتقریباً ۲۰۰ هیوادونه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې سټېج لوبغاړي دي. لکه په عادي ډرامه کي چي هر لوبغاړي په ډېر حسادت سره د خپل شهرت د ساتني له پاره هڅي کوي، پر نړيوال سټېج باندي هم هر لوبغاړی [دولت] د خپل ملي حاکميت د ساتني او دفاع له پاره هڅي کوي. همدا ملي حاکميت دولتونه د نورو لوبغاړو څخه بېلوي. ښکاره خبره ده چي ملي حاکميت دا معنی هم لري چي نړيواله ډرامه يو ډاير کټر نه لري چي د لوبغاړو تر منځ نظم برقراره کړي. د مرکزي قدرت نسته والی د لوبغاړو تر مينځ د تشنج د منځته راتلو لامل ګرزي. همدارنګه، په داسي حال کي چي ټول دولتونه له حقوقي پلوه سره مساوي دي، مګر واقعيت دا دئ چي ځيني لوبغاړي تر نورو ستر رول لري. د امريکا متحده ايالات يقيناً د لوبغاړو د ليست په سر کي ځای لري، چين او ځني نور هيوادونه هم عمده لوبغاړي دي.

يو لړ بين المللي سازمانونه هم د دولتو سره پر سټېج باندي شريک دي. له دې جملې څخه تقريباً ۳۰۰ ئې بين الحکومتي سازمانونه intergovernmental organizations دي چي دولتونه ئې غړي دي. ځيني ئې (د ملګرو ملتو په شان) جهاني او ځيني ئې بيا (د اروپايي اتحاديې په شان) سيمه ييز بين الحکومتي سازمانونه دي. بله ډله بيا غيرحکومتي سازمانونه (NGO) دي چي انفرادي اشخاص ئې غړيتوب لري. د غيرحکومتي (NGO) سازمانو شمېر زرهاوو ته رسېږي او د بين المللي سياست تقريباً هره برخه ئې په بر کي نيولې ده. يو مثال ئې د ايډز بين المللي ټولنه the International AIDS Society ده.

زموږ له پاره د نړيوال سياست اهميت:

د امريکا په متحده ايالاتو کي، زيات خلک په دې قانع نه دي چي دوی بايد په نړيواله ډرامه کي فعاله ونډه ولري. ډېر وړوکي اقليت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړيوال سياست په هکله معلومات لري او په منظمه توګه خارجي خبرونه اوري. د ۲۰۰۱ کال د سپټمبر د يوولسمي تروريستي حملې له نړيوال سياست سره د امريکايانو علاقه يو لږ څه زياته کړه. د سپټمبر تر يوولسمي مخکي، په سلو کي ۳۳ امريکايانو ويل چي دوی بين المللي خبرونه تعقيبوي، دا فيصدي په کال ۲۰۰۶ کي يوازي ۳۹ ته زياته سوه. د ۱۸ څخه تر ۲۴ کلني ځوانان خو بيا د نړيوالو چارو په هکله بيخي لږ معلومات لري. په ۲۰۰۶ کال کي د امريکا د نېشنل جيوګرافيک مجلې يوې سروې وښودله چي په امريکا کي د دغه عمر په سلو کي ۶۳ ځوانانو ونه کولای سوای چي د نړۍ په جغرافيائې نقشه کي پر عراق او په سلو کي ۷۰ ونه سوای کولای چي پر افغانستان باندي ګوته کښېږدي (پيدا ئې کړي)، دا په داسي حال کي دئ چي په دې دواړو هيوادو کي امريکائې عسکر جنګېږي.

دا مهمه خبره بايد په پام کي ولرو چي له امريکا سره په مقايسه په نورو پرمختللو هيوادو کي د نړيوالو مسايلو په هکله د خلګو معلومات زيات دي. د هغي مطالعې له مخي چي مخکي ئې بيان وسو، په نهو(۹) هيوادو کي له ۱۸ څخه تر ۲۴ کلونو ځوانانو څخه د نړۍ د جغرافيې په هکله ۵۶ پوښتني او د نړيوالو مسايلو په هکله ۸ پوښتني وسولې. د امريکا مقام په اتو (۸) هيوادو کي د پای له خوا اول او تر مکسيکو، چي د تعليم امکانات پکښی لږ دي، يو څه لوړ وو. د امريکا د متحده ايالاتو د نفوس په هکله پوښتني ته يوازي په سلو کي ۲۵ ځوانانو صحيح جواب وړاندي کړی وو.

آيا د نړۍ د پېښو په هکله دومره بې علاقه ګی معقول کار دئ؟ نه، هيڅکله نه. په دې درسي کتاب کي په ندرت سره هڅه کوو تاسي ته ووايو چي څرنګه فکر وکړئ او يا څه وکړئ، مګر پر يوه پيغام چي موږ ټينګار کوو هغه دا دئ: د نړۍ ډرامه مهمه ده او زموږ جدي توجه ورته په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار ده او تر دې لا مهمه خبره دا ده چي موږ باید د غیرفعال کتونکي په رول قناعت ونه کړو.

تر دې خبري وروسته منطقي پوښتنه دا ده چي: "آیا زه په یوازي سر څه تأثیر لرلای سم؟" بلې هو! تاسي په یوازي سر تأثیر درلودلای سی. دا واقعیت دئ چي موږ ټول نه سو کولای جمهور رئیسان او یا وزیران سو، مګر موږ کولای سو چي عمل وکو او خپل نظریات خلګو ته وروپېژنو.

مستقیم عمل کول:

پر نړیوالو روابطو باندي د تأثیر ښندلو یوه لار په بېلابېلو اشکالو سره مستقیم عمل کول دي. د امریکا په متحده ایالاتو کي، د ملیونو انفرادي محصلینو پراخو مظاهراتو، چي کله کله تشدد هم ورسره ملګری وو، د ویتنام د جګړې په ختمولو کي مرسته وکړه. د پوهنتونو شاګردانو په ۲۰۰۳ کال کي د امریکا له خوا د عراق د اشغال په طرفداري او همدارنګه پر ضد مظاهرې وکړې. محصلینو د خارجي مسایلو په اړوند هم مظاهرې کړي دي. په کال ۲۰۰۶ کي، د مثال په توګه، د ټکساس په پوهنتون کي په زرهاوو محصلینو د مهاجرینو د حقوقو په طرفداري مظاهرې وکړې.

رایي ور کول:

ډیموکراسي ګاني دا امکانات برابروي چي پر نړیوال سیاست باندي د رایي د صندوق له لاري تأثیر وښندل سي. لیډران د انتخاباتي مبارزو د دوران پر وعدو ډېر وخت وفا نه کوي، مګر انتخاب سوی لیډر پر پالیسي باندي تأثیر ښندلای سی. د امریکا د متحده ایالاتو د جمهوري ریاست د ۲۰۰۴ کال په انتخاباتو کي، جورج بوش او جان کېري پر یو شمېر بین

(c) ketabton.com: The Digital Library

المللي مسايلو، د مثال په توګه د عراق جنګ، سره مخالف وه. رايه وركوونكو د امريكا د خارجي پاليسۍ د پر مخ بيولو له پاره جورج بوش انتخاب كړ. ځيني كسان چي د جورج په انتخابېدو خوابدي وه، د امريكا ځوانان ملامت وبلل. دا ځكه چي ډېر زيات ځوانان د جان كېري طرفداران وه او په امريكا كي، د نورو هيوادو په شان، ځوانان چندان په رايي وركولو كي برخه نه اخلي.

مګر په ۲۰۰۶ كال كي د رايي وركوونكو په افكارو كي ډېر تغيرات راغلل او ډيموكراټ ګوند په كانګرس كي چوكۍ لاسته راوړې. د يوه تحليل ګر په قول ډېرو كسانو به ويل چي: "زه ډيموكراټ كانديد ته رايه وركوم، ځكه زما له جنګ څخه بد راځي، زما بوش خوښ نه دئ، زه غواړم خپل نظر اظهار كړم". په داسي حال كي چي د ځينو كسانو حتی د ډيموكراټ كانديد نوم هم زده نه وو.

په ځينو هيوادو كي د ريفرندم له لاري د بين المللي مسايلو په هكله مستقيمه رايي ګيري هم امكان لري. په كال ۲۰۰۵ كي، د مثال په توګه، په لكسمبورګ او هسپانيه كي ئې د اروپايي اتحادئې اساسي قانون د مستقيمي رائې وركولو له لاري تصويب كړ، مګر د فرانسې او هالنډ رايه وركوونكو هغه د مستقيمي رايي وركولوله لاري رد كړ. دا چي خلګ د خارجي پاليسۍ په هكله مستقيم تصميم نيسي، چندان عموميت نه لري، مګر ورځ په ورځ د امريكا په متحده ايالاتو او اروپايي هيوادو كي د ريفرندم او مستقيمي ډيموكراسۍ direct democracy پلويان زياتېږي.

پاليسي جوړوونكي كېدل:

دا هم ممكنه ده چي تاسي د انتخابي مقاماتو له پاره ځانونه كانديد كړئ او يا هم كولای سی په هغو ايجنسيو كي وظيفه پيدا كړئ چي ستاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد د خارجي چارو سره سروکار لري. تاسي همدارنګه کولای سئ په ملګروملتونوUnited Nations او یا په نورو مهمو بین المللي سازمانو کي ځانته کار پیدا کړی. په دې سازمانو کي و یوه لوړ مقام ته رسېدل یو څه وخت غواړي، مګر امکان ئې وجود لري.

د پولیټکل ساینس مطالعه د پالیسۍ جوړوونکي مقام ته د رسېدلو په لار کي لومړی ګام ګڼل کېږي. د امریکا پخوانۍ خارجه وزیره کاندولیسا رایس، پخوانی جمهور رئیس بیل کلینټن او مېرمن ئې هیلري کلینټن، او د ملګروملتو سرمنشي بان کي مون خپل عالي تحصیلات په پولیټیکل ساینس کي سر ته رسولي دي.

مهم ټکی دا دئ چي ستاسي پر عمل باندي حساب کېږي، یعني ستاسي رایه ورکول، اعتراض کول، په سیاسي سازمانو کي برخه اخیستل او د هغوی سره مرسته کول، حتي په سیاسي نظر غوښتنه کي د خپل نظر اظهارول تأثیر لري. لږ انفرادي اعمال په یوازي سر اثر لرلای او یا په نړیوال سیاست کي تغیر راوستلای سي، مګر مجموعه د انفرادي اعمالو تأثیر لرلای سي. سیاست ته د یوه نندارچي په توګه مه ګورئ. په سیاست کي فعاله برخه واخلئ.

تیوریتیکي فکر کول: پېښي په متن کي مطالعه کول

Thinking Theoretically: Putting Events in Context

دا مهمه ده چي موږ د نړۍ د پېښو په هکله خپل نظریات سره تنظیم کړو. همدا نن ورځ چي دا ټکي لیکل کېږي، د نیویارک ټایمز د لومړي مخ خبرونه د لاندي مسایلوپه هکله دي: په افغانستان کي د ځان مرګي بمب، د اسرائیلو په وړاندي د امریکا د متحده ایالاتو خارجي پالیسي، د روسیې او ګرجستان مخالفت، د ایران په اصطلاح ذروي وسلو پروګرام او نړیوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي رکود او د امریکا پر متحده ایالاتو باندي د هغه تأثیرات. هر یو له دې خبرو څخه په یوه ټاکلې موضوع پوري اړه لري، مګر د یوه پراخ متن context اجزاء تشکیلوي. که تاسي د دې مسایلو سره آشنا نه یاست، نو دا ډېره مهمه ده چي په منظمه توګه د خبري میډیا له لاري ځانونه ورسره آشنا کړئ.

په دې ډول مسایلو باندي د ښه پوهېدلو له پاره دا لازمه ده چي په تاریخي او همدارنګه تیوریکي متن ئې ځانونه پوه کړو. په دوهم فصل کي، د نړیوال سیاست په اساساتو باندي د پوهېدلو له پاره، نړیوال سیستم ته یوه لنډه تاریخي کتنه سوې ده. تیوریکي فکر کول په یوه پراخ متن context کي د مسایلو د مطالعه کولو سره مرسته کوي. سیاسي تیوري political theory یوه نظریه یا د یو لړ سره تړلو نظریاتو مجموعه ده چي موږ ته دا ښیي چي شیان ولي پېښیږي او سیاسي پېښي څرنګه یو له بله سره ارتباط لري.

تیوریکي فکر کول ډېري ګټې لري. یوه ګټه ئې دا ده چي زموږ سره د پوهني knowledge په جوړېدلو کي مرسته کوي. که موږ هره پېښه بېساري [بې جوړې unique] وبولو، بیا نو موږ د تصادفي او بې ارتباطه پېښو یوه مجموعه په لاس کي لرو. مګر که موږ تیوریکي فکر وکړو، بیا نو موږ په یو پاټرن [نمونه، فردي خصوصیات pattern] پسي ګرزو چي زموږ سره د پېښو په ښه ترا پېژندنه، او حتی د پېښو په پېش بیني کي مرسته وکي. بل دا چي تیوریکي فکر کول موږ ته د یوې مشخصي پالیسۍ د ارزیابي کولو چانس راکوي. د مثال په توګه، د امریکا په متحده ایالاتو او نورو ډیموکراسي ګانو کي دا بحث روان دئ چي ایا په منځني ختیځ، او نورو هیوادو کي ډیموکراسۍ ته پراختیا ورکړه سي کنه. د «ډیموکراټیکي سولي تیوري» وایي چي: ډېر لږ پېښېږي چي ډیموکراټیک دولتونه دي یو له بله سره جګړه وکړي. اوس نو که دا تیوري صحیح وي، نو په نړۍ کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سولي د راوستلو لار به دا وي چي په منځني ختيځ او نورو هيوادو کي د ډيموکراسۍ د منځته راوړلو او پراختيا له پاره هڅي وسي. په دې کتاب کي به تاسي له بېلابېلو سياسي تيوري ګانو سره مخامخ سئ چي عمده ئې د رياليزم او ليبراليزم تيوري ګاني دي.

رياليستي تيوري:

رياليزم هغه نظريه ده چي د هغې له مخي نړيوال سياست پر شخصي منافعو راڅرخي. رياليستان په دې باور دي چي هيوادونه د خپل نظامي او اقتصادي قدرت د ساتلو او هم د پراختيا له پاره رقابت او مبارزه کوي. سربېره پر دې، رياليستان د قدرت له پاره مبارزې ته د صفري مجموعې د بازۍ zero-sum game په ستر ګه ګوري، په دې معنی چي د يوه هيواد ګټه خامخا د نورو هيوادو تاوان دئ. رياليستان په دې عقيده دي چي د خپلو ملي منافعو د ساتلو له پاره د دولتونو تر منځ مبارزه د نړۍ وال ستېج اساسي عمل تشکيلوي. د دې نظريې له مخي رياليستان په دې عقيده دي چي هيوادونه بايد د خپلي خارجي پاليسۍ په ټاکلو کي د قدرت انډول په نظر کي ونيسي. د رياليستانو په نظر ملي منافع هغه څه دي چي د يوه دولت امنيت، نفوذ، نظامي او اقتصادي قدرت تقويه کوي او يا ئې ساتي. د رياليستانو له پاره زور حق دئ ايا لږ تر لږه د برياليتوب لاره هواروي.

ليبرال تيوري:

ليبراليزم عقيده لري چي خلک او هيوادونه چي د دوی نمايندګي کوي کولای سی يو له بل سره د همکارۍ له لاري، د بين المللي سازمانو او بين المللي قوانينو پر اساس، متقابلي ګټې وپلټي. ليبرالان د رياليستانو دا نظريه چي سياست په خپل ذات کي د قدرت له پاره مبارزه ده په کلکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ردوي. ليبرالان قدرت د يوه فکتور په توګه بالکل نه ردوي، مګر دوی په دې عقيده دي چې اخلاقيات، انساني احساسات، او د همکارۍ احساس هم په نړيوال سياست کی پر ملي ليډرانو باندي تأثير درلودلای سي. ليبراليزم همدارنګه په دې عقيده دئ چې بين المللي سياست کېدلای سي غير صفري مجموعه وي، يعني داسي شرايط منځته راتلای سي چي په هغه کي دواړه خواوي ګټه وکړي. ليبرالان همدارنګه په دې فکر دي چې بشريت ټول اشتراک سره لري او کېدای سي چي انسانان د خپلو هيوادو تر سرحداتو په هاخوا د نورو خلکو او ګروپونو سره ښه روابط ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم فصل

د نړیوال سیاست تکامل

The Evolution of World Politics

دا فصل دوه هدفه لري. یو ئې دا دئ چې د هغو موضوعاتو او پېښو لپاره تاریخي بنسټ کښېږدي چې تاسي به د بین المللي روابطو په تحلیل کې ډېر ځله ورسره مخامخ سئ. بل هدف ئې دا دئ چې د اوسني نړیوال سیاسي سیسټم د تکاملي جریان یوه خاکه کښېږدي. د بین المللي سیسټم مفهموم دا دئ چې: (۱) نړۍ یوازې د اجزاوو یعني هیوادونو مجموعه نه ده، (۲) نړیوال سیاست یوازې د هیوادونو تر منځ د انفرادي فعل او انفعال مجموعه نه ده او (۳) د سیسټم د اجزاوو تر منځ د فعل او انفعال یو عمومي طریقه او اسلوب وجود لري. د بین المللي سیسټم ماهیت او پر نړیوال سیاست باندې د بین المللي سیسټم تاثیر په دریم فصل کې نور هم څېړل سوی دئ.

د دې فصل په لوستلو کې حوصله ولرئ. تاسي به ووینی چې یوه موضوع په لنډ ډول تشریح سوې ده او ډېر ژر بله موضوع رامیدان ته سوې ده. تاسي به ښائې ووایاست چې "لږ کرار سه، دا موضوع یو څه زیاته تشریح غواړي". حوصله مند اوسئ! په نورو فصلونو کې به ئې جزئیات ولولئ.

تکامل کوونکی نړیوال سیسټم – لومړنی انکشاف

The Evolving World System: Early Development

بې شمېره جهاني او سیمه ییز بین المللي سیسټمونه له ډېر وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

راهیسي وجود لري. ځیني پوهان ئې ریښه ۷۵۰۰ کاله پخوا د جنوبي بین النهرین د بابل (اوسني عراق) سیمي ته وراوړدوي. د نن ورځي سیاست له پخوا څخه ډېر توپیر لري، مګر د پخواني حالت څخه اوسني حالت ته دا تغیر په تدریجي توګه تکامل راکړی دئ.

لرغونی یونان او روم:

موږ د بین المللي سیستم څرک د یونان په ښار– دولت city-state (د ۷۰۰ قبل المیلاد څخه تر ۳۰۰ قبل المیلاد پوري) او همدارنګه د روم د امپراتورۍ په صعود او نزول (د ۵۰۰ قبلاالمیلاد څخه تر ۴۷٦ بعدالمیلاد پوري) کي موندلای سو. په دغه دوران کي موږ د نن ورځي څلور مهم سیاسي مشخصات د لومړي ځل لپاره لیدلای سو. دا مشخصات په راوروسته کي تقریباً له منځه ولاړل، مګر زر کاله وروسته دوباره راښکاره سول. دا څلور مشخصات په لاندي ډول دي:

قلمروي دولت (یعني هغه دولت چي قلمرو ئې معلوم وي):

د یونان تر ښار– دولت مخکي، سیاسي سازمان پر یوه حکمران یا پر یوه کلتوري ګروپ، لکه قبیله، ولاړ وو. حکمران یا قبیلې پر قلمرو باندي کنټرول درلود، مګر د هغو خلګو سیاسي ارتباط چي د قلمرو په دننه کي ئې ژوند کاوه د حکمران یا د ګروپ سره وو، نه د قلمرو سره. قلمرو په حکمران اړه درلوده او د خلګو سره د قلمرو د ملکیت احساس وجود نه درلود. د یونان د ښار– دولت په منځته راتلو سره قلمرو هم د یو سیاسي واقعیت په توګه رامنځته سو. د ښار– دولت په دننه کي خلګو د مځکي د ملکیت یو ډول دایمي احساس پیدا کړ، او د قلمرو سره دا ارتباط د دوی د سیاسي هویت یو جز وګرزېدی. په نتیجه کي، د تابعیت citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفهوم وده وکړه او داسي قوانین رامنځته سول چي د هغو پر اساس د یو چا تابعیت او نه تابعیت ټاکل کېدی. تر ۴۵۰ قبل المیلاد وروسته د اتن قانون Athenian law د قلمرو پر اساس د تعریف سوي سیاسي واحد په دننه کي خلکو ته تابعیت citizenship اعطا کړ. نوي کسانو ته تابعیت هغه وخت ممکن وو چي مور او پلار دواړه به ئې د اتن تبعه وه او یا به د قانوني لاري د تابعیت لپاره منل کېدل. په مجموع کي به ښایي اتباع citizens د نفوس یو پر دریمه برخه تشکیلول.

حاکمیت (استقلال، خودمختاري):

ارسطو (۳۲۲-۳۸۴ قبل المیلاد)، په خپل مهم اثر چي سیاست Politics نومېږي، داسي استدلال کوي چي نهائي اقتدار او صلاحیت authority نه یوازي د حکمرانانو څخه بلکي د یو سیاسي واحد د قوانینو او حکومتي سیستم څخه سرچینه اخلي. ځکه نو، د یونان هر polis یا ښار- دولت د خپلو قوانینو تر سائې لاندي ځانونه مستقل او خودمختاره بلل. د دې معنی دا وه چي هیڅ یو بل عالي اقتدار، مذهبي او یا غیر مذهبي، ئې په رسمیت نه پېژندی.

نېشنلیزم:

د یونان د ښار- دولت اتباعو خپل هویت په پولیس polis کي څرګنداوه او هغه ئې د خپل سیاسي هویت او همدارنګه د اوسېدلو د ځای په توګه پېژندی. لکه ارسطو چي ویلي دي: "انسان د پولیس یو حیوان دئ". دا ډول فکري حالت د نېشنلیزم مقدماتي ګامونه وه، چي نن ورځ د سیاسي هویت ډېر مهم احساس دئ چي خلګ، حکومت او قلمرو یو له بله سره نښلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيموکراسي:

همدارنګه، د يونان په ښار- دولت کي، د بشر په تاريخ کي د لومړي ځل لپاره، اولس د سياسي اقتدار سرچينه وګرزېدی. [يعني اولس، نه حکمران يا پاچا، د سياسي اقتدارخاوند سو] د اتن خلګو "ځانونه د کوم پاچا رعيت نه بلل.... بلکي دوی تبعه citizens وه چي د خپل پوليس د اداري او لاربښودني مسئوليت ئې پر غاړه درلود" د پوليس په چارو کي د خلګو د برخي اخيستني مفکوره په اتن کي، چي تقريباً د ۱۵۰ کالو لپاره ډيموکراسي پکښي موجوده وه، خپل اوج ته ورسېدله. په همدې وخت کي روم لوېد يځ لوري ته ډېر پرمختګ وکړ. د اتن په شان، روم هم يو ښار- دولت وو چي لويه امپراتوري ځني جوړه سوه او بالاخره دا امپراتوري هم د زوال سره مخامخ سوه. همدارنګه، روم هم د اتن په شان يوه ډيموکراسي درلوده چي د قبل الميلاد په لومړۍ پېړۍ کي د نظامي ديکتاتورۍ له خوا تر پښو لاندي سوه. موږ نه سو کولای چي د اتن او روم سياسي سيسټمونه د اوسني موډرن سيستمونو سره مقايسه کړو. د مثال په توګه، د اتن ډيموکراسي د اتن په بالغ او نارينه اتباعو پوري محدوده وه، چي ښائي د ښاري اوسېدونکو په سل کي ۱۵ به ئې په بر کي نيول. ښځي، مريان، او اوسېدونکي خارجيان، چي ميتيک metics بلل کېدل، د برخه اخيستني څخه محروم کړه سوي وه. خو سربېره پر دې هم، کولای سو د اوسني موډرن دولت د شکل بندۍ، لکه حاکميت، نېشنليزم او ډيموکراسۍ کرښپل و دې لرغوني دوران ته ورسوو.

د روم تر سقوط وروسته ، د ۴۷٦ څخه تر ۱۷۰۰ ميلادي پوري:

د روم پنځه سوه کلني استبداد او امپراتورۍ د ډيموکراسۍ او نېشنليزم ډېر مفاهيم او عقايد له منځه يووړل. مګر بيا هم دا افکار بالکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړه نه سول. دوی فقط د يوې زر کلنې دورې لپاره مړ ژواندي پاتې سول او د بير ته راژوندي کېدلو لپاره ئې مناسبو تاريخي شرايطو ته انتظارايستی. په دې اوږده دوران کې، چې منځنۍ پېړۍ Middle Ages بلل کېږي او تقريباً تر ۱۵۰۰ ميلادي پوري دوام لري، په لوېديځ کې سياسي قدرت په دوو لارو اعمالېدی چې يو ئې د واک جهان شموله universal شکل او بل ئې دواک محلي شکل وو.

په منځنيو پېړيو کې جهان شموله واک (قدرت):

په منځنيو پېړيو کې حکومت داري تر يو حده پر ډېر پراخ قدرت ولاړه وه چې قلمرو او خلک ئې په کنټرول کې وه مګر دا ډول حکومتونه نه په قلمرو او نه هم په خلکو باندې مشخص کېدل. د دې ډول حکومتونو قدرت او واک مذهبي او غير مذهبي جهان شموله universal اړخونه درلودل.

مذهبي واک

Religious Authority

د روم کاتوليکي کليسا د دې ډول جهان شموله واک يوه منبع وه چې پر څو لارو ئې په قلمرو کې د اتحاد سره مرسته کوله. کليسا لاتيني ژبه ژوندۍ ساتلې وه او له دې لارې ئې د روشنفکرانو لپاره مشترکه ژبه وړاندې کړې وه. د حق، عدالت او داسې نورو سياسي مفاهيمو تکامل د عيسويت پر دکتورين ولاړ وو. حتی پاچهانو هم په تيوري کې (او زيات وخت په عمل کې) د پاپ قدرت ته غاړه ايښووله. پاپ په خپل وار سره، د بېلابېلو زورورو پاچهانو په ملاتړ،د جهاني عيسوي دولت universal Roman-Christian state د پراختيا غوښتنه رامنځته کړل. و دې هدف ته د رسېدلو لپاره په کال ۸۰۰ ميلادي کې پاپ دريم ليو Pope Leo III د

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو جرمنی پاچا، شارلمیین Charlemagne، پر سر د روم د امپراتور "Emperor of Romans" تاج ورکښېښود.

غیرمذهبی واک

Secular Authority

د منځنیو پېړیو د مخ پر وړاندې تلو سره، د کاتولیکي کلیسا پراخ قدرت په سترو څو نژادي امپراتوریو تعویض سو. د استروهنګرین Austro-Hungarian، برتانیې، چین، هالنډ، فرانسې، جرمني، عثماني ترکیې، روسیې، هسپانیې او نورو امپراتوریو تر کنټرول لاندي خلګو په کلتوري لحاظ د امپراتورانو سره اړه نه درلوده او د دوی په وړاندی ئې د وفادارۍ احساس ډېر لږ وو. ډېرو پاچهانو بیا په خپل وار سره د عوامو په وړاندي د قوي سیاسي هویت احساس نه درلود او ادعا ئې درلوده چي د دوی قدرت د خدای له خوا راغلی دئ. دا امپراتورۍ تر شلمي پېړۍ پوري راورسېدلې، مګر په پای کي د نېشنلیزم په څپو کي له منځه ولاړې.

په منځنیو پېړیو کي سیمه ییز قدرت:

سیمه ییز (محلي) قدرت د فیوډالي سیسټم په نامه یادېدی. دا سیسټم د جاګیردارۍ پر شاوخوا سره تنظیم سوی وو چي په هغه کي اشرافو تقریباً مکمل حاکمیت درلود. په تیورۍ کي، دا اشراف د یوه پاچا یا امپراتور تابع بلل کېدل. مګر په حقیقت کي، دوی معمولاً خودمختاره وه او ځینی وختونه ئې قدرت تر هغه پاچا چي دوی ئې ګویا تابع وه، زیات وو.

په دې مهمه خبره باید پوه سو چي په منځنیو پېړیو کي د قلمرو او سیاسي قدرت مفاهیمو له اوسني دوران سره ډېر زیات توپیر درلود. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشتیا سره هم پاچهانو او اشرافو به یو ټاکلي قلمرو په کنټرول کي درلود، مګر په تیوریکي لحاظ دوی پر قلمرو باندي حاکمیت نه درلود. مګر، [د دوی په اصطلاح]، خدای تعالی او د خدای تعالی کلیسا پاچهانو ته پر ټاکلي قلمرو باندي د حاکمیت حق ورکاوه. پاچهانو بیا، په خپل وارسره، د خپل قلمرو ځیني برخي خپلو تابع اشرافو ته وربخښلې. د فیوډالي سیستم ماهیت داسی وو چي متابعین (یعني فیوډالان) په تیوریکي لحاظ د پاچهانو تابع وه، او پاچهان بیا په تیوریکي لحاظ د امپراتورانو او پاپانو (د کلیسا مشر) تابع وه. د دې معنی دا وه چي حاکمیت په حقوقي لحاظ، او زیات وخت په حقیقت کي هم، وجود نه درلود. عوامو ډېر لږ او یا هیڅ قدرت نه درلود او رعیت subjects بلل کېدل، چي مقام ئې د مفهوم له مخي تر تبعه citizen و ملکیت ته نژدې وو. [یعني عوام تبعه نه بلکي ملکیت بلل کېدل].

د فیوډالي سیستم زوال:

په منځنیو پېړیو کي ډېر داسي تغیرات راغلل چي د فیوډالي سیستم د زوال لپاره ئې زمینه برابره کړه. د نظامي تکنالوجۍ منځته راتلل او اقتصادي پراختیا په دې کار کي تر ټولو عمده رول لوبولی دئ.

نظامي تکنالوجي:

د دیارلس سوه کلونو په نیمایي کي په اروپایي جنګونو کي د باروتو او نورو نظامي تکنالوجیو د په کار اچولو په نتیجه کي کوچنیو فیوډالي جاګیردارانو نور نه سوای کولای چي د ځان دفاع وکړي. کم تجربه عوامو ډېر باتجربه او دلاوره شوالیه ګان، چي نخبه فیوډالي جنګیالي وه، په توپک ویشتلای او له آسه راغورځولای سوای. ډېر لوی فیوډالي دفاعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصرونه په نسبتاً ارزانو توپونو تخریبېدلای سوای. د دې واقعیتونو معنی دا وه چې یو قوي دفاعي سیستم ته اړتیا وه چې هغه یوازې د پراخ قلمرو لرونکي واحد یعني دولت په وس پوره وه.

اقتصادي پراختیا:

د اروپا پرمختلونکي اقتصاد هم د فیوډالي سیستم بیخ وروکیښ. پرمختللي تجارت د اقتصادي پیاوړتیا او پرمختګ سره ډېره مرسته وکړه. د دیارلسمي پېړي په وروستیو کلونو کې د اسیا او منځني ختیځ پر ډېرو برخو باندې د مغولي امپراتورۍ کنټرول داسې ثبات منځته راووست چې د تجارت د پراختیا له پاره ئې ډېره زمینه برابره کړه. د آسیا سره تجارت اروپایان دې ته وهڅول چې لویې بېړې جوړې کړي، چې دې کار په خپل وار سره د تجارت د پراختیا امکانات لا پسې زیات کړل. د ۱۲۷۱ او ۱۲۹۵ کلونو تر منځ و چین او نورو سیمو ته د مارکوپولو سفرونه د دې نویو تجارتي فعالیتونو سره تړاو درلود. د نویو تجارتي لارو همدا پلټني وې چې، د نورو شیانو تر څنګ ئې، په کال ۱۴۹۲ کې د کریستوفر کولمبوس Christopher Columbus د سفر (د امریکې لویې وچې کشف) لپاره لاره هواره کړه.

د پراخې پیمانې تولید mass production د اقتصادي پیاوړتیا یو بل فکتور وو. د انفرادي کسب کارانو ځای ابتدایي فابریکو ونیو. پوره صنعتي کېدل industrialization تر ۵۰۰ نورو کالو پورې لا هم منځته رانغی، مګر د صنعتي انقلاب لومړني ګامونه په ۱۲۰۰ کلونو کې اخیستل سوي وه.

د تجارت او فابریکه یې تولید manufacturing انکشاف ډېر مهم سیاسي نتایج رامنځته کړل. لومړی، یوه غني او زوروره تجارتي طبقه (آزاد ښاري اوسېدونکي) راپیدا سوه چې د تولید او تجارت ورځ تر بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخېدونکي ښاري مرکزونه ئې په خپل کنټرول کي راوستل. دوهم، دا آزادښاري اوسېدونکي (چي برګر burgher بلل کېدل) د مسلط سياسي سيستم څخه ناراضه ځکه وه چي دوی د خپلو فابريکو له پاره په زياته پيمانه اومه مواد او د خپلو توليداتو لپاره بازارونو ته اړتيا درلوده. دريم، آزاد ښاري اوسېدونکو (برګر burghers) د خپلو تجارتي اسانتياوو له پاره د لويو سياسي واحدونو لپاره هلي ځلي کولې، نو پيسه داره طبقه (يعني هغه خلک چي پيسې ئې په لاس کي وې، نه مځکي) د پاچهانو، چي د فيوډالانو د کنټرول لپاره ئې هر وخت کوښښ کاوه، طبيعي ملګرې وه. د برګر طبقې هغه څه درلودل چي پاچهانو اړتيا ورته درلوده. پاچهانو کولای سوای په قانوني توګه فيوډالان له منځه يوسي؛ د برګر طبقې کولای سوای پاچهانو ته د عسکرو د استخدام او وسلو د رانيولو له پاره پيسې ورکړي څو پاچهان د اشرافو په ماتولو کي بريالي سي. د دې اتحاد په نتيجه کي اوسنی عصري دولت منځته راغی.

لنډه دا چي، په نظامي تکنالوجي کي تغيراتو د فيوډالي جاګيرداري سيستم د يو دفاعي واحد په توګه بې اهميته کړ، او په توليد او تجارت کي تغيراتو د فيوډالي جاګيرداری سيستم د يو اقتصادي واحد په توګه بې اهميته کړ.

د جهان شموله قدرت زوال:

په داسي وخت کي چي فيوډالي سيستم مخ پر زوال وو، د پاچهانو ورځ په ورځ زياتېدونکي قدرت بيا د پاپ او مقدس روم د امپراتور د جهان شموله قدرت ادعاګانو ته چلينج ورکړ. کلتوري او روشن فکري ريفورم چي رنسانس (تقريباً ۱۶۵۰-۱۳۵۰ پوري) بلل کېږي، د پاپ د قدرت زوال او د شاهي قدرت د پراختيا سره مرسته وکړه. په دغه دوران

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي د رامینځته سوو مفاهیمو، لکه علمي تحقیق او شخصي آزادي، د کلیسا قدرت ته سختي ضربې ورکړې.

یوه مهمه پایله ئې د پروتستانت ریفورم Protestant Reformation وو. د رنسانس د افکارو تر اغېزي لاندي مارتین لوتر Martin Luther کاتولیک کلیسا د خدای او خلګو تر منځ د لازمي منځګړي په توګه رد کړه. په کال ۱۵۱۷ کي لوتر خپله عقیده اعلان کړه چي هر څوک کولای سي د خدای سره په انفرادي توګه اړیکی ولري (یعني د کلیسا منځګړیتوب ته اړتیا نسته.) د څو لسیزو په دوران کي د لوېدیځي اروپا څلورمه برخه پروتستانت سول. د ریفورم سره سیاسي–مذهبي مبارزې هم د اروپا په نورو سیمو کي د مذهبي آزادۍ په نامه پیل سوې.

د نړیوال سیستم ظهور

(شلمه پېړۍ)

The Evolving World System:
The Twentieth Century

په شلمه پېړۍ کي ډېر مهم او چټک جهاني تغیرات منځته راغلل چي تر نن ورځي پوري دوام لري. د شلمي پېړۍ په پیل کي د نړۍ په ډېرو هیوادو کي پاچهانو حکمروایي کوله؛ کوم مهم نړیوال سازمان وجود نه درلود؛ او په نړۍ کي ۱,۵ بیلیونه خلګ اوسېدل. کله چي شلمه پېړۍ پای ته ورسېدله، په ډیرو هیوادو کي انتخابي حکومتونه منځته راغلي وه؛ ملګري ملتونو UN او نورو بین المللي سازمانونو برجسته مقامونه درلودل؛ او د نړۍ نفوس و۶ بلیونه یعني څلور واره ډېر سوي وو. دا ټول یوازي په یوه پېړۍ کي پېښ سول، چي د ۳۵۰۰ کالو ثبت سوي بشري تاریخ تقریباً په سل کي ۳ په بر کي نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې تغیراتو ډېره برخه د تکنالوجیکي او علمي کشفیاتو د ورځ په ورځ زیاتېدونکي سرعت سره اړه لري. په شلمه پېړۍ کي تلویزیون، کمپیوټر، انټرنیټ، هستوی انرژي، هوائي او فضايي مسافرت او داسي نور په زړه پوري کشفیات منځته راغلل. تکنالوجي پرابلمونه هم حلوي او هم پرابلمونه منځته راوړي. د طب په برخه کي پېشرفتونه، د مثال په توګه، دا معنی لري چي ډېر کوچنیان ژوندي پاتېږي او خلک زیات ژوند کوي، مګر د دې تغیراتو په نتیجه کي د نړۍ نفوس په بېساري توګه پړسېدلی دئ. د نوي ټکنالوجي ګانو له برکته موږ اوس کولای سو نوې معدني مواد راوباسو، په تولید ئې واړوو او د پرمختللي وسایلو په وسیله ئې تر مصرف کوونکو پوري ورسوو. دلته بیا هم موږ وینو چي د دې اقتصادي پرمختګ له امله د خلګو د ژوند سطحه لوړه سوې ده، مګر د هوا چټلي، کروي تودوخه global warming او داسي نور پرابلمونه هم منځته راغلي دي.

د دوه قطبي سیستم صعود او نزول:

دوهمه عمومي جګړه (۱۹۴۵-۱۹۳۹) د بشریت له پاره یوه بېساري تراژیدي وه. مګر دوهمي عمومي جګړې پر اروپايي بنیاد ولاړ څو قطبي ساختمان هم رنګ کړ. په پایله کي ئې، ډېر ژر د شوروی اتحاد او امریکې د متحده ایالاتو تر کنټرول لاندي یو دوه قطبي سیستم منځته راغی. هغو کسانو چي د دې سترو قدرتونو تر منځ شدید خصومت لیدلی دئ، د دوه قطبي سیستم د له منځه تلو هیڅ پیش بیني ئې نه سوای کولای. مګر د دوه قطبي سیستم دوران لنډ وو. تدریجي زوال ئې تر یوې لسیزي وروسته پیل او په ۱۹۹۲ کي تاریخ ته وسپارل سو.

دوهمي عمومي جګړې د هغه وخت موجود عمده لوبغاړي له منځه یووړل. پر ځای ئې د امریکې د متحده ایالاتو نظامي او اقتصادي ستر قدرت superpower د یوه قطب د لیډر په توګه منځته راغی. شوروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتحاد، که څه هم چې په دوهمه عمومي جګړه کي ئې ډېر تاوانونه وليدل، د بل قطب د ليډر په توګه رامنځته سو. شوروي اتحاد له اقتصادي پلوه هيڅکله هم د امريکې د متحده ايالاتو سيال نه وو، مګر شوروي اتحاد يوه ډېره لويه نظامي قوه او همدارنګه يوه تهديدوونکې آيډيالوجي درلوده چې په کال ۱۹۴۹ کي يې اټومي وسلې هم لاسته راوستلې. هغه ناآرامه اتحاد چې د دوهمي عمومي جګړې په دوران کي د واشنګټن او ماسکو تر منځ موجود وو، ډېر ژر خپل ځای و ښکاره خصومت ته ورپرېښود. د دوی تر منځ رقابت په رشتيا سره هم نړۍ پر دوو متخاصمو برخو ووېشله او د ساړه جنګ cold war دوران پيل سو.

تاريخ پوهان اوس هم د ساړه جنګ پر عواملو باندي بحث کوي، مګر موږ ويلای سو چې بېلابېلو اقتصادي او سياسي مصلحتونو او همدارنګه د قواوو د توازن د پخواني ساختمان د ړنګېدلو په نتيجه کي د قدرت د خلا منځته راتلو يو دوه قطبي سيستم رامنځته کړ چې په هغه کي د نړۍ د سياست زياته برخه د دوو سترو قدرتو superpower تر منځ د مقابلې پر محور راڅرخېدله. د امريکې متحده ايالاتو د شوروي او کمونيزم د تهديد په وړاندي د محدوديت containment دکتورين په رامنځته کولو سره عکس العمل وښود. د دې پاليسۍ له مخي د امريکې متحده ايالاتو د شوروي اتحاد او نورو کمونيستي هيوادو په مقابل کي په نړيواله سطحه مخالفت کاوه. د دې کار لپاره واشنګټن يو شمېر سيمه ييز تړونونه حمايه او منځته راوړل. يو له دې مهمو تړونو څخه د شمالي اتلانتيک تړون North Atlantic Treaty Organization (NATO) دئ چې په کال ۱۹۴۹ کي تأسيس سو. شوروي اتحاد ئې په جواب کي په کال ۱۹۵۵ کي د وارسا تړون Warsaw Treaty Organization جوړ کړ. دواړو خواوو د پرمختللونکو هيوادو، چې د دريمي نړۍ په نوم شهرت لري، د ملاتړ د تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه کولو لپاره هلي ځلي کولې. په دې کمونیستي او ضد کمونیستي مسابقه کې د شوروي او امریکې وسلې او پیسې و بېلابېلو هیوادو او یاغي ګروپونو ته ورشېوه سولې. د دوی تر منځ د ډېر سخت رقابت سره سره، بیا هم د اټومي جګړې له بېري دواړو خواوو له مخامخ مقابلې څخه ډډه کوله. د ساړه جنګ په دوران کې تر ټولو ډاروونکې پېښه هغه وخت رامنځته سوه چې په کال ۱۹۶۲ کې شوروي اتحاد په کیوبا کې د زروي میزایلونو ځای پر ځای کول پیل کړل، او د امریکې متحده ایالاتو جمهور رئیس جان کینډي د اټومي جنګ د خطر په منلو سره شوروي اتحاد مجبور کړ چې خپل میزایلونه له کیوبا څخه وباسي.

د محدودیت د دکتورین یوه نتیجه په ویټنام کې د امریکې د متحده ایالاتو راګیرېدل وو. ویټنامي قواوو د نېشنلیست/کمونیست هوچي مین په مشري د فرانسې استعماري فوج ته په کال ۱۹۵۴ کې ماته ورکړه او استقلال ئې لاسته راووړ. مګر ویټنام په شمال کې د هوچي مین د قواوو او په جنوب کې د یو غیر ډیموکراټیک لوېدیځ پلوه حکومت تر منځ وېشل سوی وو. د یو واحد ویټنام له پاره مبارزه ډېر ژر پیل سوه، او د امریکې متحده ایالاتو په کال ۱۹۶۴ کې نظامي مداخله وکړه. جګړه ډېر ژر د امریکایانو لپاره یوه لویه روحي ضربه وګرزېدله او له جنګ څخه ستړیا د امریکې متحده ایالات دې ته وهڅول چې له ویټنام څخه ووزي. په نتیجه کې ډېر ژر په کال ۱۹۷۵ کې د هوچي مین بریالیو قواوو ویټنام سره متحد کړ.

د دوه قطبي سیستم پای:

د۱۹۷۰ او۱۹۸۰ کلونو په اوایلو کې د واشنګټن او ماسکو تر منځ روابط، په لومړي سر کې په کراره او په وروسته کې په چټکۍ سره تاوده سول. میخایل ګورباچوف په کال ۱۹۸۵ کې د شوروي جمهور رئیس سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یو لړ داسي ریفورمونه ئې رامنځته کړل چي د شوروي اتحاد په سیاسي ساختمان کي ئې اختناق اوپه اداري او اقتصادي ساختمان کي ئې ملاماتوونکې بیوروکراسي رالړ. کړه. که څه هم د میخایل ګورباچوف اهداف محدود وه مګر د کمونیستي شوروي اتحاد له پاره نور نتایج پر بنا سول او داسي قواوي راایله سوې چي د ده تر کنټرول وتلي وې.

د شوروي د ملاماتوونکو نظامي مصارفو د لږولو، د تجارت د پراختیا او نورو اقتصادي ګټو د په لاس راوړلو په منظور، ګورباچوف د لوېدیځ سره د ښو مناسباتو د ټینګولو په لټه کي سو. د نورو کارونو تر څنګ ګورباچوف اعلان وکړ چي شوروي اتحاد به د ختیځي اروپا هیوادونه پرېږدي چي خپلي داخلي پالیسۍ تعقیب کړي. په جواب کي دې هیوادونو ډېر ژر دشوروي له مداره ځانونه خطا کړل. تر ټولو په زړه پوري دا وه چي د ختیځ المان کمونیستي دولت ډېر ژر سره وپاشل سو. د ختیځ المان محافظینو د برلین د دیوال، چي د برلین ښار ئې پر ختیځ او لوېدیځ سره وېشلی او د ختیځي او لوېدیځي نړۍ د وېش سمبول وو، د نظارت پوستې ایله کړې. مظاهره چیانو او نورو خلګو د دېوال زیاته برخه په خپله ونړوله. ختیځ المان د کال ۱۹۹۰ د اکتوبر په میاشت کي خپل ځان ړنګ کړ، قلمرو ئې د لوېدیځ المان په لاس کښېووت او یو نوی متحد المان منځته راغي. په سیمه کي نور کمونیستې دولتونه هم راونړېدل او په کال ۱۹۹۱ کي د وارسا پکټ (پیمان) هم ړنګ سو. که څه هم چي د چا زړه ته نه لوېدله، شوروي اتحاد هم ورپسې سو او د ۱۹۹۱ کال د ډسمبر د میاشتي پر ۲۵ مه ګورباچوف د هغه هیواد د جمهور رئیس په توګه چي نور ئې وجود نه درلود استعفی وکړه. په همدې مازدیګر د شوروي اتحاد د سوټک او لور سور بیرغ د اخیري ځل له پاره د کرملین له څلي راکښته کړه سو او پر ځای ئې د روسیې سور، سپین او شین رنګه بیرغ پورته کړه سو. شوروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتحاد نور وجود نه لري.

په شلمه پېړۍ کي د امنيت مسئله:

په نړي کي اوس هم عنعنوي لار دا ده چي هر دولت د خپل ځان د ساتني مسئوليت پر غاړه لري او هڅه کوي دومره نظامي قوت ولري چي خپلي ملي ګټي په وساتلای سي. پر يوه هيواد د يرغل په صورت کي ښايي نور هيوادونه د هغو سره مرسته وکړي، مګر دا هغه وخت پېښېږي چي دا کار د مرسته کوونکي هيواد د ملي ګټو سره سمون وخوري. د مثال په توګه، د امريکې متحده ايالاتو په کال ۱۹۹۱ کي د کويټ سره مرسته وکړه، مګر دا کار ئې تر ډېره حده د تېلو له پاره وکړ. که چېري کويټ مېوه جات توليدولای، نو دا امکان ډېر لږ دئ چي نيم مليون امريکايي عسکرو به د عراقي يرغل څخه د کويټ د خلاصون له پاره وردانګلي وای.

د ځان ساتني مسئوليت پر خپله غاړه اخيستل ځانته ګټي لري، خو ځيني تاوانونه هم ورسره تړلي دي. يو له دې تاوانو څخه د نظامي قوې درلودلو زيات مصرف دئ. سره له دې چي سوړ جنګ پای ته رسېدلی دئ، بيا هم د کال ۱۹۹۲ او د ۲۰۰۵ تر منځ د نړي تجمعي نظامي مصارف نژدې ۱۱,۴ تريليونه ډالرو ته ورسېدل. يوازي د امريکې د متحده ايالاتو برخه ۴,۴ تريليونه ډالره ته ورسېدله. بل تاوان ئې دا دئ چي مؤثريت ئې مشکوک دئ. منقدين دا خبره کوي چي «ملي امنيت» په خپله يو تناقض دئ، ځکه چي په شلمه پېړۍ کي ۱۱۱مليونه خلګ په جګړو کي وژل سوي دي. دا ګڼګس کوونکي شمېره د هغو کسانو تر شمېرې چي په ۱۹ پېړۍ کي وژل سوي دي ۶ واره زياته او د هغو کسانو تر شمېرې چي په ۱۸ پېړۍ کي وژل سوي دي ۱۶ واره زياته ده. که د نړيوال نفوس زياتوالی هم په حساب کي راولو، بيا هم په هره پېړۍ کي تر تېري پېړۍ زيات خلګ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړو کي وژل سوي دي. سربېره پر دې، د ذروي وسلو د منځ ته راتلو معنی دا ده چي بله لويه جګړه به د ټول بشريت د تباهۍ سبب سي. د عامه تباهۍ وسلې weapon of mass destruction چي د بيالوجيکي، کيمياوي، راډيولوجيکي او ذروي وسلو په شکل رامنځته سوي دي، نور هم د راتلونکي لويي جګړې بېره زياتوي.

په يوويشتمه پېړۍ کي جهاني اقتصاد:

د دوهمي عمومي جګړې را په دېخوا يو لړ تمايلات رامنځته سوي دي چي پر بين المللي سيستم باندي ئې تأثيرات ښندلي دي. اقتصادي وابسته ګي او د څو محدودو ثروتمندو او زياتو غريبو هيوادو تر منځ نابرابري هغه دوه مهم تمايلات دي چي زياته توجه ئې جلب کړې ده.

اقتصادي وابسته ګي:

يو تمايل چي تر دوهمي عمومي جګړې راوروسته ئې ډېر زيات انکشاف موندلی دئ هغه اقتصادي وابسته ګي ده. په کال ۲۰۰۶ کي د مالونو او خدماتو تبادله تر ۱۴ ټريليونه ډالره زياته وه؛ يوازي د امريکې د متحده ايالتو دارائي ګاني assets (لکه شرکتونه، ملکيتونه، اسهام) په نورو هيوادونو کي ۱۱,۱ ترليليونه ډالرو ته رسېږي او د امريکې په متحده ايالتو کي د خارجيانو دارايي ګاني تر ۱۳,۶ ترليليونه ډالره زياتي دي؛ اوس هره ورځ تقريباً دوه ترليليونه ډالره اسعار د هيوادونو تر منځ تبادله کېږي. د هيوادونو تر مينځ د تجارت، سرمايه ګذارۍ او اسعارو د دومره آزاد جريان نتيجه دا ده چي هيوادونه د خپل سعادت او بريالیتوب له پاره دومره زيات يو له بله سره تړلي دي چي د يوه واحد يا ملي اقتصاد national economics په هکله خبري کول ښايي زموږ څخه لاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکه کړي.

د اقتصادي وابسته ګۍ سره د چلند کولو له پاره، په نړۍ کي يو لړ نړيوال او سيمه ييز اقتصادي سازمانونه رامنځته سوي او تقويه سوي دي. مهم نړيوال اقتصادي سازمانونه جهاني بانک World Bank، بين المللي وجهي صندوق International Monetary Fund او د تجارت نړيوال سازمان (WTO) World Trade Organization دي. د زياتو سيمه ييزو اقتصادي سازمانو په لړ کي د اروپا اتحاديه (EU) European Union، د جنوب ختيځي آسيا د ملتونو ټولنه Association of Southeast Asian Nations(ASEAN) او په جنوبي امريکا کي جنوبي مشترک بازار Southern Common Market مهم سازمانونه دي.

مخکي له دې چي د اقتصادي وابستګۍ بحث پای ته ورسوو، دې خبري ته بايد پام وکړو چي د اقتصادي ګلوبلايزېشن لاره هواره نه ده او آينده ئې هم روښانه نه برېښي. د هيوادونو تر منځ تجارتي او پولي تشنجات وجود لري. ډېر خلګ د دې مخالف دي چي د هيواد استقلال ئې ملګرو ملتونو، د تجارت نړيوال سازمان او نورو بين المللي سازمانو ته ورتسليم سي. د ځينو خلګو سره بيا دا تشويش موجود دئ چي آزاد تجارت لويو څو ملتي multinational شرکتونو ته لاره خلاصه کړې ده چي د کارګرو د حقوقو، د توليد د خوندي توب product safety او د سالم محيط د قوانينو څخه سرغړونه وکړي.

د شمال او جنوب تر منځ اقتصادي نابرابري:

اقتصادي شرايطو د نړۍ د نفوسو يو اقليت چي په يو څو محدودو ثروتمندو هيوادو کي اوسېږي او يو زيات شمېر خلګ چي د نړۍ په غريبو هيوادو کي اوسېږي، سره بېل کړي دي. د دې دوو اقتصادي ساحو د بېلولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پاره د شمال او جنوب اصطلاح په کار اچول کېږي. شمال د ثروتمندو او صنعتي هیوادو، چي د اقتصادي پلوه پرمختللي بلل کېږي او عموماً په شمالي نیمه کره کي پراته دي، نماینده ګي کوي. په مقابل کي بیا جنوب د غریبو هیوادو چي د اقتصادي پلوه لږ پرمختللي بلل کېږي او زیاتره ئې په جنوبي نیمه کره کي پراته دي، نماینده ګي کوي.

که څه هم چي دا تقسیم بندي ډېره دقیقه نه ده، مګر تریخ واقعیت دا دئ چي د شمال او جنوب تر منځ یوه پراخه اقتصادي نابرابري موجوده ده. په ۲۰۰۵ کال کي، د شمال د هیوادونو د سړي پر سر جي این پي per capita GNP ۳۵۱۳۱ ډالره وه، چي د جنوب د سړي پر سر د جي این پي، چي ۱۷۴۶ډالره وه، شل چنده (۲۰:۱) زیاته وه. ښکاره خبره ده چي په لږ پرمختللو هیوادونو کي د ډېرو شیانو بیه تر پرمختللو هیوادو کښته ده. مګر د خرید د قوې د په نظر کي نیولو سره بیا هم د شمال او جنوب تفاوت تر شپږ چنده زیات دئ(۱:۶).

دا وچي احصائیې ځکه مهمي دي چي د ثروت خلا که ۲۰ چنده او یا ۶ چنده وي، د لږ پرمختللو هیوادو له پاره ویرانوونکي نتایج په بر کي لري. په لږ پرمختللو هیوادو کي تر پنځه کلنۍ مخکي د کوچنیانو د مړیني امکان ۱۲ واره تر شمال زیات دئ. د شمال او جنوب خلګ لکه بالکل چي په جلا جهان کي ژوند کوي. په شمال کي تر زیاتي اندازې اقتصادي تضمین، سواد او صحي خدمات وجود لري. بالعکس، په جنوب کي د خلګو ژوند زیات وخت د غربت، بېسوادۍ او ناروغیو سره ملګری وي.

په جنوب کي ډېر خلګ د خپل غربت پړه پر پخواني استعماري فشار باندي اچوي او په دې عقیده دي چي پرمختللي هیوادونه اوس هم هڅه کوي لږ پرمختللي هیوادونه د اقتصادي او سیاسي پلوه کمزوري وساتي څو وکولای سي خپل استعماري تسلط ته دوام ورکړي. که څه هم چي دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول احساسات د تروریزم حقانیت نه سي ثابتولای، مګر دا مهمه خبره باید په نظر کي ولرو چي د امریکې پر متحده ایالاتو باندي د سپټمبر د یوولسمي د حملې د قهر تر شا له فکتورونو څخه یو هم په لږ پرمختللو هیوادو کي بېساری غربت دئ.

په یوویشتمه پېړۍ کي بشري حقوق:

پر بشري حقوقو باندي تجاوزونو د بشري تاریخ په اوږدو کي وجود درلود. کوم شی چي توپیر لري هغه دا دئ چي نړۍ اوس په پراخه توګه پر بشري حقوقوباندي د تجاوزونو په غندلو او د هغوی په هکله ئې په عمل کولو پیل کړي دئ. بین المللي محکمې international tribunals هڅه کوي هغه افراد چي په جنګي جرایمو او د بشریت په وړاندي جرایمو تورن دي په سیری لیون، راوندا او بالکان کي محاکمه کړي. تر ټولو مهمه دا ده چي د قانون لاسونه لوړو دولتي مقاماتو ته هم ورغزېدلي دي. د یوګوسلاویا پخواني جمهور رئیس، سلوبودان میلاسویچ، مخکي له دې چي په کال ۲۰۰۶ کي د زړه د ناروغۍ له امله په بندي خانه کي مړ سي، په بالکان کي د جنګي جرایمو په تور تر محاکمې لاندي وو. همدارنګه، د لایبریا پخواني جمهور رئیس، چارلز ټېلر، د ده دهیواد د داخلي جګړو په دوران کي په ۶۵۰ جنګي جرایمو تورن سوی او په بین المللی جنایي محکمه International Criminal Court کي، چي د هالنډ د هاګ په ښار کي موقعیت لري، تر محاکمې لاندي دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم فصل

خارجي پالیسۍ او د هغه تحلیل

Level of Analysis and Foreign Policy

په لومړي فصل کي تاسي ته نړیواله ډرامه او په دوهم فصل کي ئې لنډه تاریخچه دروپېژندل سوه. اوس دا وخت را رسېدلی دئ چي خپله توجه دې ته راواړوو چي د نړۍ پر سټېج باندي د عمل محرکه قوه څه شی ده. [یعنی دا نړیواله ډرامه کومي قواوي سره څرخوي او څرنګه ئې سره څرخوي]. څرنګه چي دولتونه، په اوس عصر کي او هم له ډېر پخوا راهیسي، د نړۍ د سټېج ډېر مهم او باقدرته اکټران [لوبغاړي] دي، نو موږ به دلته پر دې باندي زیات زور واچوو چي دولتونه خارجي پالیسۍ څرنګه جوړوي او په څه ډول ئې عملي کوي. د نړۍ په سیاسي ډګر کي، زیات وخت ځیني دولتونه یو عمل کوي او نور دولتونه بیا، په مستقیمه یا غیری مستقیمه توګه، د بین المللی سازمانونو له لاري عکس العمل ښکاره کوي. یقیني خبره ده چي یوازي دولتوته نړیوال لوبغاړي نه دي. د ولادیمیرپوتین Vladimir Putin په شان افرادو د تصمیم نیولو پروسې، د ملګرو ملتونو (UN) په شان بین المللي حکومتي سازمانونه (IGO)، او همدارنګه بین المللي غیرحکومتي سازمانونه (NGO) به په راتلونکي فصلونو کي تشریح سي.

لکه چي په راتلونکو صفحو کي به ئې تفصیل ووینو، د خارجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالېسۍ پروسه ډېره پرله پېچلې ده. تحلیلگران د خارجي پالیسۍ د پروسې د باریکیو د روښانولو لپاره هغه د دې لاندي درو زاویو څخه مطالعه کوي:

۱. له فردي زاوئې څخه تحلیل: چې پر پالیسۍ باندي د خلکو تأثیر د انفرادي اشخاصو په حیث مطالعه کوي.

۲. له دولتي زاوئې څخه تحلیل: چې پر پالیسۍ باندي د حکومت د سازمان او اجراأتو تأثیر مطالعه کوي.

۳. د سیستم له زاوئې څخه تحلیل: چې د یوه هیواد پر پالیسۍ باندي د خارجي فشارونو نفوذ مطالعه کوي.

له فردي زاوئې څخه تحلیل:

د فردي زاوئې څخه تحلیل له دې نظر څخه راپیل کېږي چې د پالیسي جوړولو ریښه په خلکو کي پرته ده، یعني خلک دي چې پالیسي جوړوي. څکه نو، د فردي زاوئې څخه تحلیل د انسانانو د تصمیم نیولو په پروسه باندي پوهېدل په بر کي نیسي. مثلاً په دې باندي ځان پوهول په کار دي چې انسانان د یونوع په توګه څرنګه تصمیم نیسي.

انسان د یو نوع په توګه:

یوه مهمه پوښتنه دا ده چې د انسان ذاتي خصلتونه پر پالیسۍ باندي څومره نفوذ لري؟ د دې پوښتنې د جواب له پاره باید لومړی په دې ځان پوه کړو چې انسانان ډېر لږ وخت معقول تصمیم نیسي. د مثال په توګه، تاسي دا تصمیم چې کوم کالیج ته باید ولاړ سئ، څرنګه ونیوئ؟ ښکاره خبره ده چې تاسي دا تصمیم د شېرخط له لاری نه دئ نیولی. مګر نو پوره او معقول تصمیم مو هم نه دئ نیولی. آیا تاسي د هیواد ټول کالیجونه، کلنی مصرف ئې، موقعیت، اجتماعي محیط، د استادانو لیاقت، درسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروګرامونه، او د فارغه کېدلو په صورت کي د کار د امکاناتو له پلوه مطالعه او تحلیل کړي دي؟ ډېر امکان لري چي ستاسي د کالیج د انتخاب تصمیم و کور او کورنۍ ته د نژدې والي او یا نورو دې ډول مسایلو تر تاثیر لاندي راغلی وي.

زموږ تصور دا دئ چي د خارجي پالیسۍ تصمیم نیول به کاملاً پر معقولیت بنا وي، مګر رشتیا خبره دا ده چي له ډېرو جهتونو څخه ئې ستاسي د کالج د انتخاب له پروسې او ځینو نورو تصمیمونو سره چي تاسي ئې په ورځني ژوند کي نیسی، چنداني توپیر نه لري. د خارجي پالیسۍ تصمیمونه هم د ادراکي، احساساتي او ځیني وخت حتی د بیولوژیکي فکتورونو تر اغیزې لاندي راځي.

ادراکي فکتورونه:

هغه څه چي تاسي د کالیج په انتخاب کي وکړل او هغه څه چي لیډران ئې د خارجي پالیسۍ په تصمیم کي کوي، ادراکي تصمیم نیول cognitive decision making بلل کېږي. معنی ئې دا ده چي تصمیمونه د «محدود معقولیت» په چوکاټ کي نیول کېږي. [یعنی د معقول او منطقي تصمیم نیولو له پاره محدودیت وجودلري]. ورک، غلط او بې مفهومه معلومات خارجي محدودیتونه دي. د مثال په توګه، د امریکې جمهور رئیس بوش او د برتانیې صدراعظم بلېر د ۲۰۰۳ کال په مارچ کي دې تصمیم نیولوته اړ سول چي پر عراق یرغل وکړي مګر په دې نه پوهېدل چي ایا صدام حسین به په عکس العمل کي د امریکې او برتانیې پر قواوو باندي کیمیاوي یا بیولوجیکي حمله وکړي او کنه. د معقول تصمیم نیولو په اړه داخلي محدودیتونه بیا زموږ په انساني ضعفونو پوري اړه لري. مثلاً، ځیني وخت د ډېرو پرله پېچلو موضوعاتو د مطالعې له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ پوهه کفایت نه کوي. په ۲۰۰۳ کال کي د عراق د حملې پر وخت «واقعیتونه» چي هر څه وه، موجود معلومات دومره زیات وه چي د ټولو هضمول د جمهور رئیس بوش، صدراعظم بلېر، جمهور رئیس صدام حسین، یا هم د کوم بل انسان له پاره، ډېر ګران کار وو.

ښکاره خبره ده چي موږ نه غواړو داسي فکر وکو چي موږ نامعقول یو، نو د دې له پاره چي د خپلو ادراکي محدودیتونو سره مقابله وکولای سو، د لاندي دریو ستراتیژیو څخه کار اخلو.

د ادراکي تداوم لټول:

د ادراکي انسجام د لټولو په لار کي تصمیم نیوونکی هڅه کوي پر هغو معلوماتو سترګي پټي کړي چي د دوی د موجودو نظریاتو سره په تناقض کي وي. د عراق په هکله به د وړاندي سوو معلوماتو او ناسمو معلوماتو misinformation [یعني هغه معلومات چي قصداً غلط وړاندی سوي وي] مناقشه تر ډېرو کلونو پوري روانه وي. مګر دا پوښتنه بېځایه نه ده چي ولي په لندن او واشنګټن کي تصمیم نیوونکي دې ته لېوال وه چي د برتانیې د استخباراتي ادارې دا ادعا ومني چي ګویا بغداد هڅه کوله د نایجیر Niger څخه یورانیوم وپلوري او د امریکې د خارجي استخباراتي ادارې CIA پر وړاندی سوو مستدلو شکونو ئې سترګي پټي کړې. یو علت ئې دا دئ چي د صدام حسین په هکله دبرتانیې د استخباراتو د ادارې ادعا د تصمیم نیوونکو له منفي ذهنیت سره سر خوړی. که چېري هغه معلومات منل سوي وای چي د عراق د اټومي پروګرام نستوالی ئې په ګوته کاوه، نو دې کار به د دوی له پاره ناوړه ادراکي تناقض او ناهم آهنګي منځ ته راوړې وای.

غیر عملي هیله درلودل [خیال پلو]:

د دې له پاره چي خپل تصمیمونه توجیه کړو، موږ انسانان زیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

وختونه ځانونه په دې قانع کوو چې زموږ انتخابي تصميمونه به برياليي سي. د مثال په توګه، په دې خبره باندي پوهېدل ګران دي چي ولي صدام حسين، سره له دې چې د امريکې غوندي ستر نظامي قدرت سره مخامخ وو، بيا هم په خارج کي تر محفوظ تبعيد ئې له امريکې سره د جګړې لاره غوره کړه. دليل ئې، د ده د پخوانيو ملګرو او همکارانو په وينا، دا دئ چي صدام حسين په دې باور وو چي دی به بيا هم پر قدرت حاکم پاته سي. د عراقي ديکتاتور په فکر، په ۱۹۹۱ کال کي د ده ماته يوازي يو تاکتيکي شاتګ وو. د ده دا غيرعملي هيله [خيال پلو] د ۲۰۰۳ کال تر جګړې لږ څه مخکي له يوه خبريال سره په خبرو کي ښه څرګندېږي. خبريال دې ټکي ته په اشاره کولو سره چي دا ځل عراقي قواوي تر پخوا لا هم له زيات زورور نظامي قوت سره مخامخ دي، دا پوښتنه رامنځته کړه چي: "تاسي ولي فکر کوئ چي دا ځل به تاسي په جګړه کي برياليي سئ؟" دعراقي مشر جواب دا وو چي: "په ۱۹۹۱ کال کی عراق مات سوی نه دئ. په حقيقت کي، موږ خپلي نظامي قواوي له کويټ څخه د خپل تصميم له مخي راوايستلې... موږ خپلي قواوي د عراق داخل ته راننه ايستلې څو د عراق په دننه کي جګړې ته دوام ور کړای سو". د خپل خيال پلو په دوام، صدام حسين خبريال ته ډاډ ورکوي: "که چيري جنګ پر موږ باندي تحميل سي، عراق به بيا هم پرخپل ځای پاته سي... حتی که ډېر ستر قدرت هم وغواړي چي موږ له منځه يوسي. [موږ] به په اسانۍ سره له منځه ولاړ نه سو".

احساساتي فکتورونه:

موږ داسي فکر کوو چي تصميم نيوونکي ليډران په سړه سينه معقول تصميمونه نيسي، مګر واقعيت دا دئ چي دوی هم خوابدي کېږي، درد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځي، غمجن کېږي او د نورو په شان د بېلابېلو بشري احساساتو سره مخامخ کېږي. د مثال په توګه، په ۱۹۸۰ میلادي کال کې په ایران کې د امریکې سفارت د ایراني ځوانانو له خوا اشغال او د سفارت مامورین یرغمل ونیول سول. د هغوی په ملاتړ، په امریکې کې ایراني زده کوونکو د سپیني ماڼۍ مخې ته په مظاهرو لاس پوري کړ نو د امریکې جمهور رئیس جیمي کارتر Jimmy Carter ډېر په قهر سو او وې ویل دی غواړي "چې جادو ته په خپله ور ووزي او دا... حرامیان وډبوي". کارتر نه سوای کولای چې د پنسلوانیا جادې ته، چې سپینه ماڼۍ پر پرته ده، ورووزي او مظاهره کوونکي په خپله وډبوي. مګر د ده قهر او نا امیدۍ ښایي پر هغه نامعقول تصمیم تأثیر کړی وي چې ده د یرغملو د نجات په هکله ونیو. همدارنګه، د امریکې جمهور رئیس بوش د سپټمبر د یوولسمې ټروریستي حملوسخت په قهر کړ. ده خپل مرستیال چیني Cheney ته وویل: "موږ به هغه کسان چې دا کار ئې کړی دئ پیدا کړو او [حیادي وي] کونه به ئې ورځیري کړو".

جنسیت:

ځیني پوهان په دې عقیده دي چې د یوه شخص جنس sex (ښځیتوب او نارینتوب) پر سیاست باندي مهم اثر لري. مګر، جنسیت gender بیا یو اجتماعي ساختمان دئ چې زموږ د اجتماعي معاشرت له لاري خلق سوی دئ. ښایي ډېر ټولنپوهان په دې عقیده وي چې جنسیت د اشخاصو پر سیاسي سلوک او کردار اثر لري، مګر دا چې جنس sex به هم په همدې اندازه اثر ولري چنداني باوري نه دئ. موږ له دې مفکورې سره موافق یو او وینو چې پر سیاست باندی د ښځو او نارینه وو اثر د هغو ارزښتونو نتیجه ده چې د کورنۍ او ټولني له خوا و دوی ته تلقین سوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پولیټیکل ساینټسټان همدا اوس غواړي دا معلومه کړي چي ایا د خلګو جنسیت د دوی په سیاسي طرز تفکر او طرزالعمل کي څه توپیر راولي او کنه. دا ښکاره خبره ده چي د بېلابېلو مسایلو په هکله د عمومي نظرغوښتني Polls پر وخت، د ښځو او نارینه وو د نظر تفاوت وجود لري. جنګ او سیاسي تشدد یو له هغو موضوعاتو څخه دئ، چي ښځي او نارینه د هغو په باب متفاوت نظریات لري. له دوهمي عمومي جګړې راهیسي، د امریکې په متحده ایالتو کي د عامه افکارو سروې polls دا ښیي چي هر وخت ښځي تر نارینه وو لږ د جنګ او د جنګ د دوام غوښتونکي دي. د مثال په توګه، په ۲۰۰۳ ع کي، د امریکې دوه پر درې برخي نارینه وو او یو پر دوه برخو ښځو د عراق د جنګ ملاتړ وکړ. د جنسیت دا ډول خلا په بین المللي نظر غوښتنو کی هم موندل سوله. د مثال په توګه، په آسترالیا، کاناډا، برتانیا او ایټالیا کي، د ښځو په تناسب د ۱۰ څخه تر ۱۵ فیصده زیات نارینه د جنګ پر خوا وه. د سیاسي تشدد د نورو اشکالو په هکله هم مشابه نتایج وجود لري. د یوې سروې له مخي چي څه وخت مخکي په یوولسو اسلامي هیوادونو کي د ځانمرګي بریدونو په هکله سر ته رسېدلې وه، دا ښیي چي په سلو کي ۳۵ نارینه وو او په سلو کي ۳۱ ښځو ځانمرګي بریدونه عادلانه عمل بللی وو.

د جنسیت خلا ولي موجوده ده؟ آیا علت ئې د ښځو او نارینه وو په بیالوجیکي ځانګړیتوب کي دئ، او که دا توپیر د ښځو او نارینه وو د اجتماعي معاشرت څخه رازېږېدلی دئ؟ د جنسیت مفکوره، چي د جنس سره توپیر لري، پر دې عقیده ولاړه ده چي د نارینه وو او ښځو تر منځ سلوکي behavioral تفاوتونه د دوی د ټولنیز رول څخه راپیدا سوي دي. په دې توګه ویلای سو چي جنس sex بیالوجي او جنسیت gender سلوک یا کردار دئ. ځیني پوهان بیا استدلال کوي چي بیالوجي په کلکه سلوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کردار کنټرولوي.

اوس دا پوښتنه رامنځته کېږي چي که د خارجي او دفاعي چارو په تصمیم نیولو کي ښځي او نارینه برابره (یا ښایي زیاته) برخه واخلي آیا دوی به په جهاني سیاست کي تغیر راوستلای سي؟ فرانسیس فوکویاما Francis Fukuyama (۱۹۹۸) دې نتیجې ته رسېدلی دئ چي نړۍ به د ښځو په رهبرۍ "د لږو ټکرونو سره مخامخ وي او پخلاینه او همکاري به تر اوسني حالت پکښې زیاته وي". د دې مفکورې په ملاتړ، په دې نژدې وختو کي یوې څېړني دا وښودله چي ښځي د مناقشاتو د حلولو له پاره د همکارۍ او مصالحې لاره غوره کوي او نارینه بیا د ټکر او تصادم خوا ته میلان لري.

تاسي څه فکر کوئ؟ که د جورج بوش ماندینه، لورا بوش، د امریکې جمهور رئیسه وای؛ ساجده خیرالله، د صدام حسین مېرمن، د عراق مشره وای او همدارنګه د عراق او امریکې ډیپلوماټیکي او د ملي امنیت چاري د ښځو په لاس کي وای، آیا امریکې به پر عراق حمله کړې وای؟

سازماني سلوک:

د انسانانو یوه بله عمومي مشخصه دا ده چي په ډله ییز حالت او انفرادي حالت کي د دوی فکر کول او عمل کول توپیر کوي. دا موضوع په لاندي دوو مفهومو کي ښه تشریح کېدای سي چي یو ئې د رول سلوک اوبل ئې د ګروپي تصمیم نیولو سلوک دئ.

د رول سلوک:

موږ ټول چي په هر حالت کي قرار لرو، د خپل تفکر پر اساس د هغه حالت په هکله یو رول لوبوو. د مثال په توګه، تاسی د پروفیسر، شاګرد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

آمر، کارګر او یا هم د مور او پلار په توګه بېلابېل رولونه لوبوئ. جمهور رئیسان او نور پالیسي جوړوونکي هم خپل رولونه لوبوي. د رول له پاره نسخه د دوو شیانو له ترکیب څخه جوړه سوې ده: یو ئې ځاني توقعات دي (یعني چي موږله خپل ځان څخه د څه ډول عمل توقع کوو)، بل ئې خارجي توقعات دي (یعني چي نور خلګ زموږ څخه د څه ډول عمل توقع کوي). د لیډرانو څخه د خلګو توقعات د مشاورینو، انتقاد کوونکو او عامه افکارو له لاری دوی ته انتقالیږي. یوه عامه توقع دا ده چي لیډران قاطعیت ولري. هغه لیډر ته چي د یوې ستونزي سره د مخامخ کېدلو پر وخت ووایي چي، "زه نه پوهېږم څه وکړم"، او یا "موږ هیڅ نه سو کولای"، د یو کمزوري لیډر په ستر ګه کتل کیږي.

د مثال په توګه، د امریکې جمهور رئیس بوش د سپټمبر د یوولسمي د حملو پر وخت د امریکې د فلوریډا په ایالت کي وو، او د امریکې خفیه سرویس Secrete Service غوښتل چي جمهور رئیس تر واشنګټن دباندي په کوم بل ځای کي محفوظ وساتل سي. مګر ډېر ژر پر بوش باندي د جمهور رئیس په حیث د ده د رول احساس غالب سو، او په قهرجنه لهجه ئې خپل د دفتر رئیس ته وویل، "زه غواړم ژرتر ژره بیرته واشنګټن ته ولاړسم". په همدې مازدیګر پر اووه بجې دی بیرته په سپینه ماڼۍ کي حاضر وو او ۹۰ دقیقې وروسته ئې ملت ته خطابه ورکړه. جمهور رئیس دا احساس کړه چي په سپینه ماڼۍ کي د جمهوري ریاست پر چوکۍ دده وجود د خلګو د اطمینان له پاره ډېر اهمیت لري. په راوروسته کي جمهور رئیس بوش وویل: "یو له هغو شیانو څخه چي ما غوښتل په دغه ورځ ئې وکړم هغه د خلګو داعصابو ارامول وه. ما احساس کړه چي د اعلی قومندان په حیث ما دا وظیفه درلودله چي خلګو ته ډاډ ورکړم چي زه، د جورج بوش په حیث نه بلکي د جمهوررئیس په حیث، محفوظ او سالم یم..."

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سازمانونو کې دننه د تصمیم نیولو سلوک:

کله چې خلک په یو سازمان کې دننه مشوره وړاندې کوي او یا تصمیم نیسي، دوی نه یوازې باید خپل نظر په پام کې ولري بلکې دا هم باید په نظر کې ونیسي چې د دوی نظریاتو او تصمیمونو ته د سازمان نور غړي، په تېره بیا لیډران، څرنګه ګوري. په دې جریان کې ګروپي فکر groupthink انکشاف مومي. د دې مفهوم معنی دا ده چې د سازمان په دننه کې غړي تر فشار لاندې وي څو د مسایلو په هکله د همآهنګۍ او همږغۍ د لاسته راوړلو له پاره د جاري او مسلط نظر، په تېره بیا د لیډر له نظر سره، موافقه وښيي.

که څوک د سازمان په دننه کې د جاري نظر سره جدي مخالفت وښيي، له سازمان څخه ایستل کېږي او یا د سازمان پرېښوولو ته مجبورېږي. د امریکې د دفاع وزیر رمسفیلډ Rumsfeld په ۲۰۰۳ کال کې غوښتل د عراق د اشغال له پاره په نسبي توګه وړه قوه ولېږي. د امریکې د ځمکنیو قواوو مشر جنرال ایریک شینسکي Eric Shinseki، د دفاع له وزیرسره په مخالفت کې دامریکې کانګرس ته وویل چې د دې کار له پاره څو سوه زره کسیزه قوه په کار ده. مګر د رمسفیلډ د "زما پر لار ولاړ سه یا ئې پرېږده" د روش له مخې جنرال شینسکي استعفی ته مجبور کړه سو. د رمسفیلډ دې ډول اعمالو ټول نظامي لیډرشیپ ته ډېر ښکاره اعلان وکړ چې خاموش اوسي او له انتقادونو څخه ډډه وکړي، په داسی حال کې چې امریکې تر هر وخت زیات و انتقادي قضاوت ته اړتیا لرله. تاریخ وښودل چې په وروسته کې هر څوک په دې پوه سول چې جنرال شینسکی پر حق وو.

په ځینو حالاتو کې، یوه لیډر ته بې خونده او نه خوشحالونکې مشوره ورکول د مشوره ورکوونکي په تاوان تمامېږي. یو د علتو څخه چی صدام

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسين خپل د برياليتوب غلطه محاسبه وکړه دا وو چې د ده جنرالانو ده ته پر واقعيت بنا مشورې ور نه کړې او يا ئې نه سواى ورکولاى. دا جنرالان په دې پوهېدل چې دوى د امريکې او برتانيې د حملو تاب نه لري دوى صدام حسين ته د رشتيا ويلو څخه بېرېدل. لکه يوه عراقي جنرال چې وروسته دا تشريح کړه چې: "موږ هيڅکله رشتيني معلومات وړاندې نه کړل ... هر قومندان چې به رشتيا وويل سر به ئې بايلوى".

حتى که يو ليډر روښانه مشوره وغواړي بيا هم ځيني وخت ډېره مشکله ده لاس ته ئې راوړي ځکه د دې امکان سته چې ګروپي فکر د دې کار مخه ونيسي. يوه مشاور د جمهوررئيس بوش د وخت سپيني ماڼۍ ته د معلوماتو د جريان په هکله تبصره کوله چې: "جمهور رئيس هغه څه چې غواړي په پوه سي، لاس ته راوړي، مګر حتمي نه ده هغه څه لاس ته راوړي چې دى ئې پوهېدو ته اړتيا لري". خراب تصميمونه زيات وخت د ګروپي فکر محصول وي. ځکه نو د داسي ستراتيژيو غوره کول په کار دي چې د غلطو تصميمونو مخه ونيولاى سي.

ليډران او د دوى انفرادي ځانګړي مشخصات:

د خارجي پاليسيو جوړول زيات وختونه د يوه هيواد د ليډرانو په لاس کي وي. ځکه نو له فردي زاوئې څخه تحليل پر يو بل روش، چې د فردي خصوصيت تحليل idiosyncratic analysis بلل کېږي، تمرکز کوي. دا د افرادو په حيث د انسانانو مطالعه ده چي د تصميم نيولو پر پروسې باندي د هر يوه ليډر شخصي مشخصات (idiosyncratic) تر څېړني لاندي نيسي.

د فردي خصوصيت په تحليل کي اساسي پوښتنه دا ده چي د ليډرانو شخصي مشخصات د دوى پر تصميمونو څرنګه اثر ښندي. ولي، د مثال په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه، د ځوانو لیډرانو په تناسب په عمر پاخه لیډران و نظامي تصادماتو ته زیات میلان لري. د ډیرو ممکنه فکتورونو په لړ کي ئې، دا څلور د پاملرني وړ دي: شخصیت personality، جسماني او د ماغي روغتیا، خودخواهي او جاه طلبي ego and ambition، سیاسي سابقه او شخصي تجربې.

شخصیت:

د انسان د شخصیت او پر پالیسي باندي د هغه د تأثیر په مطالعه کولو کي، پوهان د ځان او نوروخلګو په وړاندي د لیډرانو دریځ ټاکنه، د دوی عمومي سلوک او د سیاسي قدرت سره د دوی د برخورد طرز تر څېړني لاندي نیسي. د سیاسي شخصیت political personality ډېره مشهوره درجه بندي د فعال- غیرفعال او مثبت – منفي درجه بندي ده. فعال لیډران د پالیسۍ مبتکرین وي؛ غیرفعال لیډران د پالیسۍ په وړاندي عکس العمل ښیي. د مثبتي پرسونالیټۍ خاوندان دومره جاه طلبي ego لري چي د جنجالي سیاسي محیط څخه خوند اخلي. د منفي پرسونالیټۍ خاوندان سیاسي انتقادونه نه خوښوي او د ځان له پاره ئې یو درونږ بار بولي. ډېر پوهان فعال او مثبت ولسمشران خوښوي، مګر څلور سره موډلونه خپل ځانته کمزوري اړخونه لري. د فعالي پرسونالیټۍ خاوندان، د مثال په توګه، ښایي په داسي یو حالت کي عملي ګام واخلي چي انتظار او یا هیڅ نه کول په ګټه وي. لکه د امریکې د متحده ایالاتو یو پخواني خارجه وزیر ډین رسک (۱۹۹۰) Dean Rusk چي ویلي دي: "موږ هر وخت د عملي ګام اخیستلو ته لېوال یو. په داسي حال کي چي که وخت ورکړه سي ځیني پرابلمونه په خپله ځان ته د حل لاره پیدا کوي او یا په خپله له منځه ځي".

هر ترکیب چي په نظر کي ونیسو، فعاله – منفي پرسونالیټي تر ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خرابه ده. هر څومره چي يو ليډر فعال وي، په هماغه اندازه د انتقادونو سره مخامخ کېږي. د مثبتي پرسوناليټۍ خاوند ليډر انتقادونه په سړه سينه اوري، مګر د منفي پرسوناليټۍ خاوندان خپلو مخاليفينو ته د دښمنانو په ستر ګه ګوري. په همدې علت د منفي پرسوناليټي خاوندان پر ځان داسي مشاورين او تر امر لاندي مامورين راټولوي چي د ده ملاتړ کوي او هغوی ده ته د ګروپي فکر پر اساس د داخلي او بين المللی پېښو په باب غير واقعي تصوير وړاندي کوي. د امريکې دوه جمهور رئيسان، ليندن جانسن Lyndon Johnson او ريچارډ نيکسن Richard Nixon دواړه د فعالي – منفي پرسوناليټۍ خاوندان وه. دوی پر خپلو مخالفينو حملې کولې او په عمومي توګه ئې د مخفي مورچل ذهنيت bunker mentality ته وده ورکړې وه [يعني هر وخت چي د دښمن څخه په يو پټ ځای کي ناست وي او پر دښمن باندي د حملې په انتظار کي وي.]

جسماني او دماغي روغتيا:

د يوه ليډر جسماني او دماغي روغتيا د تصميم نيولوپه پروسه کي مهم فکتورکېدای سي. د مثال په توګه، د امريکې جمهور رئيس فرانکلين روزويلت Franklin Roosevelt په ۱۹۴۵ کال کي د لوړ فشار لرلو له امله دومره ناروغه وو چي د يوه تاريخ پوه په قول، "د حکومت کولو وړتيا ئې نه درلودله". ځيني تحليل ګران په دې عقيده دي کله چي جمهور رئيس روزويلټ د ۱۹۴۵ کال دفبروري په مياشت کي د برتانيې د صدراعظم وينستن چرچيل او د شوروي اتحاد له مشر سټالين سره په ايالټا کي وکتل، په دې وخت کي جمهور رئيس روزويلټ دومره ناروغ او کمزوری وو چي پر ختيځې اروپا باندي د شوروي د تسلط په هکله ئې د سټالين د غوښتنو په وړاندي مقاومت ونه کولای سوای. دوې مياشتي وروسته جمهور رئيس

(c) ketabton.com: The Digital Library

روزویلټ د یوې قوي دماغي حملې stroke له امله مړ سو.

ځیني وخت لیډران د سایکالوجیکي پرابلمونو ښخه هم رنځ وړي. ډېر امکان لري چې آدولف هیټلر د یوې ناروغتیا له امله، چې ښایي د سفلیس د ناروغۍ پر مختللی حالت به وو، دماغي توازن نه درلود. ده د خپلي ناروغۍ له امله ډېري دواوي استعمالولې او ښایي دا به د دوهمي عمومي جګړې په ورستیو شپېو کي د ده د احساساتي تصمیم نیولو یو علت وو.

الکهول هم کېدای سي چي پرابلمونه منځ ته راوړي. یو وخت د امریکې پخواني خارجه وزیر د امریکې جمهور رئیس ریچارډ نیکسن "زما نشه ملګری" بللی وو. ویل کېږي چي یو وخت جمهور رئیس نیکسن له شوروي اتحاد سره په یوه بین المللي بحراني حالت کي دومره نشه وو چي په ځان نه پوهېدی.

خودخواهي او جاه طلبي:

د یوه لیډر خودخواهي او شخصي جاه طلبي هم پر پالیسي باندي اغېزه ښندلای سي. یو شی چي ښایي صدام حسین ئې تشویق کړی وو هغه د خپل ځان په هکله د ستر توب تصور وو. د یوه استخباراتي رپورټ له مخي، صدام حسین ځان د نیبوکد نصر Nebuchadnezzar [چي تر میلاد مخکي ۵۶۳-۶۰۵ دبابل ستر پاچا وو]، او صلاح الدین سره [د مصر پاچا چی په ۱۱۸۹ کال ئې عیسویانو ته په دریم صلیبي جنګ کي ماته ورکړه] مقایسه کاوه.

د امریکې د جمهور رئیس لومړي بوش خودخواهي ego هم ښایي د امریکې پر پالیسۍ اثر ښندلی وي. کله چي دی په ۱۹۸۹ کال کي د جهموري ریاست پر چوکۍ کښېنوست، د یو بې ارادې جمهور رئیس په حیث ئې شهرت درلود او د نیوزویک مجلې د ده یوعکس د "د ضعیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

النفسه عنصر" له شعار سره يو ځای خپور کړ. داسي ويل کېدای سي چي د بوش خودخواهۍ ته صدمه ورسېدله ځکه نو ده هڅه وکړه چي ډير سخت دريځی واوسي. بوش ډېر ژر پر پاناما Panama حمله وکړه، او په دا بل کال ئې د فارس د خليج په بحران کي دومره سخت دريځ غوره کړ چي له عراق سره د مذاکرې له پاره ئې هيڅ ځای پرې نه ښود او عراق بايد يا جنګ کړی وای او يا تسليم سوی وای. يقيناً دا به ډېره درنه ادعا وي که موږ ووايو چي جمهور رئيس بوش پر عراق باندي د حملې تصميم د خپلي خودخواهۍ د ارضا له پاره ونيو. مګر دا به هم ساده ګي وي چي پر دې فکټور باندي سترګي پټې سي. په حقيقت کي، د پاناما او عراق تر ماتي وروسته، جمهور رئيس دې خبري ته اشاره وکړه او وې ويل چي: "هغه کسان دي خپله خبره بيرته واخلي چي پر ما ئې په يوه مشهوره مجله کي د بې ارادې تهمت لګولی وو".

سياسي سابقه او شخصي تجربې:

تصميم نيوونکي د دوی د شخصي تجربو تر اغېزي لاندي هم راځي. دا چي په ۲۰۰۳ کال کی د صدام حسين د ايسته کولو په تصميم کي د جمهور رئيس بوششخصي تجربو څومره اثر درلودلی وو، په فکر کولو ارزي. دا ښکاره خبره ده چي بوش پر خپله کورنۍ باندي ډېر ګران دئ. د دې فاميلي ګرانښت له امله، ، ځوان بوش د خپل پلار په باب د منتقدينو له انتقادونو سره، چي ګواکي ولي ئې عراقي ديکتاتور په ۱۹۹۱ کال کي له منځه يونهووړ، ډېر حساس وو. ځيني کسان په دې باور دي چي ښايي دې انتقادونو ځوان بوش ته دا فکر ورپيدا کړی وي چي صدام حسين بايد په هرصورت له منځه يووړل سي. سربېره پر دې، زيات کسان په دې عقيده دي چي صدام حسين هڅه وکړه چي لومړی جمهور رئيس بوش، کله چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۹۳کال کې د کويټ څخه ليدنه کوله، ووژني. نهه کاله وروسته، د ده زوی دوهم جمهوررئيس بوش په يوه غونډه کې وويل: "په دې کې شک نسته چې صدام حسين نه سي پاتېدلای. ځکه چې ده غوښتل چې زما بابا په کويټ کې مړ کړي". د سپيني ماڼۍ مقاماتو ډېر ژر اعلام وکړ چې د جمهور رئيس مطلب دا نه وو چې د عراقي ديکتاتورله منځه وړل يوه (شخصي) موضوع وګرځوي. مګر د يوه مخلص زوی ضديت له صدام حسين سره د نه منلو خبره نه ده.

د دولت په سطحه کې (د دولتي زاوئې څخه) د پاليسۍ تحليل:

سره له دې چې بشري فکتورونه ډېر اهميت لري، پاليسي جوړول د يو سياسي ساختمان په محدوده کې سرته رسېږي. هيواد يا مملکت يو له ډېرو مهمو سياسي ساختمانو څخه دئ. د پاليسۍ په جوړولو کې د سياسي ساختمانو په اغېزي باندي ځان پوهول زموږ سره د دولت په سطحه کې د پاليسۍ په تحليل کې مرسته کوي. دا ډول تحليل د دولتونو پر مشخصاتو او دا چې دولتونه خارجي پاليسۍ څرنګه جوړوي تأکيد کوي. دا خبره مهمه ده چې د يوه هيواد سياسي ساختمان او په هيواد کې دننه سياسي قواوي څرنګه د حکومت پر خارجي پاليسۍ باندي اثر ښندي.

د حکومت ډول (نوعيت) او د خارجي پاليسۍ پروسه:

يوشی چې د يوه هيواد د خارجي پاليسۍ جريان او پروسه متأثره کوي هغه په هيواد کې د حکومت ډول دئ. هر څومره چې حکومت استبدادي authoritarian وي، په هماغه اندازه ښايي خارجي پاليسي په حکومت کې د يوې محدودي ډلي او يا يوازي د ليډر په لاس کې متمرکزه وي. مهمه خبره دا ده چې هيڅ داسي حکومت وجود نه لري چې د يوه فرد

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر مطلق کنټرول لاندي وي. دولت یوه ډېره پرله پېچلې پدیده ده چي د یوه فرد په مطلق کنټرول کي نه سي راتلای، ځکه نو دوهمه درجه لیډران (لکه خارجه وزیران)، بیروکراټان او نور داخلي عناصر هم، حتی په ډېرو استبدادي سیاسي سیسټمونو کي، یو رول لوبوي.

له بلي خوا، په ډیموکراسي رژیمونوکي د خارجي پالیسۍ جوړول پرانیستې او ښکاره وي. د مقننه هیأت غړي [پارلمان]، میډیا، عمومي افکار او مخاف ګوندونه د خارجي پالیسۍ په جوړولو کي اثر ښندلاي سي. د امریکې پخواني جمهور رئیس بیل کلینټن د پراخو ازمایښتونو د منع کولو معاهده Comprehensive Test Ban Treaty د امریکې د متحده ایالاتو له خوا لاسلیک کړه، مګر د امریکې سنا د ده له نظر سره موافقه نه درلوده او په ۱۹۹۹کال کي ئې د هغې معاهدې له تصویب څخه ډډه وکړه. خو سربېره پر دې هم، په ډېرو ډیموکراټیکو دولتونو کي د خارجی پالیسۍ تعینول د مملکت د لوړ لیډرشیپ په لاس کي وي. په پارلماني سیسټم کي، چي صدراعظم په پارلمان کي د اکثریت د ګوندغړی وي، د خارجي پالیسۍ په جوړولو او تصویبولو کي د بېلي پروسې څخه کار اخیستل کېږي. یوازي دا چي یو دولت ډیموکراټیک سیسټم لری، د دې معنی نه لري چي د خارجي پالیسۍ جوړلو پروسه به ئې هم د نورو ډیموکراټیکو سیسټمونو سره یو شان وي.

د حالت ډول (نوعیت) او د خارجي پالیسۍ پروسه:

د خارجي پالیسۍ د جوړوني پروسه د هیوادونو په دننه کي هم د حالاتو په تغیر سره توپیر کوي. د مثال په توګه، په بحراني او غیربحراني حالاتو کي پالیسي جوړونه فرق کوي. بحراني حالت crisis situation هغه وخت منځته راځي چي تصمیم نیوونکي (۱) له یوې ناڅاپي پېښي سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخامخ سي، (۲) د تهدید (په تېره بیا نظامي تهدید) احساس وکړي، او (۳) داسي فکر ورته پیدا سي چي د تصمیم نیولو له پاره لږ وخت لري. هر څومره چي یو له دغو فکتورنو څخه قوي وي، په هماغه اندازه بحران هم شدید وي.

په غیر بحراني حالاتو کي زیات وخت ډېر کسان د پالیسیو په تشکل کي برخه اخلي، مګر په بحراني حالت کي ښایي یوازي لیډر او د ده د مشاورینو یوه وړوکې حلقه د پالیسۍ جوړوني کنټرول په لاس کي واخلي. د دې کار یو دلیل دا دئ چي په بحراني حالاتو کي عامه خلګ او هم نور داخلي سیاسي عاملین د لیډر د ملاتړ کولو میلان لري. د مثال په توګه، د امریکې په متحده ایالاتو کي د سپټمبر د یوولسمي تر حملو وروسته د جمهور رئیس بوش ملاتړ ډېر زیات وو.

د پالیسۍ ډول (نوعیت) او د خارجي پالیسۍ پروسه:

د خارجي پالیسۍ په هکله تصمیم نیول په موضوع پوري هم اړه لري. هغه موضوعات چي پر خلګو باندي لږ اثر لري او یا ئې اثر روښانه نه وي، د سوچه او خالصي خارجي پالیسۍ اصطلاح ورته کارول کېږي. د اجرائیه قوې محدود کسان د دې ډول پالیسیو په هکله تصمیم نیسي چي داخلي مخالفت یا ډېر لږ وي او یا هم څوک په خبر نه وي. د مثال په توګه، د امریکې جمهور رئیس بوش په ۲۰۰۴ کال کی د شمالي اتلانتیک سازمان (ناټو NATO) ته د نویو اوو غړو (بلغاریا، ایستونیا، لاتویا، لیتوانیا، رومانیا، سلوواکیا، اوسلووانیا) له ورداخلېدوسره موافقه وکړه. سره له دې چي د ناټو په تړون کي د دې هیوادو ورزیاتولو د امریکې د متحده ایالاتو دفاعي مسؤلیت نور هم ډېر کړ، د امریکې په دننه کي چنداني څوک په خبر هم نه سول. میډیا ډېره لږ توجه ورته وکړه، او نظر پوښتونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

pollsters هم ځانته دا تکلیف ورنه کړ چي د عامه خلګو نظریات په دې هکله وپوښتي. د امریکې د سنا مجلس هم چنداني دلچسپي ورسره ښکاره نه کړه او په ناټو کې دانوی زیاتوب د رایو په اتفاق تصویب کړ.

په مقابل کي بیا، هغه خارجي پالیسي چي د امریکې په داخل کي پر امریکایانو ښکاره او مستقیم اثر لري، د خلګو زیاته توجه جلبوي. د دې ډول پالیسیو په هکله د تصمیم نیولو پر وخت، د پارلمان غړي، ذینفع ګروپونه interest groups او د خارجي پالیسۍ جوړولو نور ګروپونه فعال کېږي. په نتیجه کي لیډران نه سي کولای د خپلي خوښي خارجي پالیسي جوړه کړي. خارجي تجارت یو له هغو موضوعاتو څخه دئ چي ډېره توجه جلبوي، ځکه چي د خارجي تجارت په هکله تصمیم پر بین المللي روابطو او هم پر داخلي اقتصاد تأثیر لري. د مثال په توګه، سره له دې چي جمهور رئیس بوش د ناټو د پراختیا تصویب له کانګرس څخه په اسانۍ تر لاسه کړ، د تجارتي معاهداتو په برخه کی ئې ډېري هلي ځلی وکړې چي له کانګرس څخه [د تجارتي معاهداتو په هکله] د مذاکراتو پر وخت زیات اختیارات تر لاسه کړي. سره له دې چي د ده ګوند [جمهوري غوښتونکي ګوند] په ګانګرس کي اکثریت درلود، جمهور رئیس بوش په خپله شخصاً کانګرس ته د قانون ګذارانو [legislators] د ملاتړ تر لاسه کولو له پاره ورغی. بیا ئې هم په ولسي جرګه کي د بېخي لږو رایو په تفاوت (۲۱۲-۲۱۵) دا اختیارات تر لاسه کړل.

د خارجي پالیسۍ جوړول: سیاسي کلتور:

د هر هیواد خارجی پالیسي د هغه د سیاسي کلتور انعکاس دئ. دا مفهوم د یوې ټولني عنعنوي ارزښتونه او بنسټیز عادات او رواجونه تمثیلوي چي ډېر ورو او سوکه تغیر کوي. لیډران پالیسۍ داسی جوړوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د دوی د ټولنې له سیاسي کلتور سره متناسبې وي ځکه چې لیډران هم له خپلې ټولنې سره په دې ارزښتونو کې شریک دي. حتی که دوی په یوه ټاکلې ارزښت کې له ټولنې سره شریک هم نه وي، لیډران د داسې پالیسیو څخه ډډه کوي چې د ټولنې د سیاسي کلتور سره په ټکر کې راځي. د یوه هیواد د سیاسي کلتور د تحلیل له پاره، تاسې باید دا پلټنه وکړئ چې د هیواد خلک د ځان او هیواد په هکله څه ډول احساس لري، د نورو هیوادو خلکو ته په کومه سترګه ګوري، په نړۍ کې د خپل هیواد د رول په باب څه فکر کوي، او د دوی په نظر اخلاقي سلوک او عمل څه دئ.

دا چې امریکایان او چینایان د خپلوځانونو په هکله څرنګه احساس لري، او د نورو په وړاندې خپلو ارزښتونو ته څرنګه ګوري، ښه مثالونه برابروي. امریکایان او چینایان دواړه په دې قانع کړه سوي دي چې د دوی خپل کلتورونه تر نورو عالي دي. امریکایان دې ته American exceptionalism امریکایي بېساریتوب وایي. د همدې انګېرنې له مخې، د مثال په توګه، یوې احصائې ښودلې ده چې په سلو کې ۸۱ امریکایان پر دې موافق وه چې و نوري نړۍ ته د دوی د ارزښتونو خپرېدل مثبت اثر لري. د ځان لوړ بللو superiority مشابه احساس په چینایانو کې هم وجود لري چې پر چین تمرکز Sino- centrism ئې بولي. چینایان خپل ځانونه او خپل هیواد د نړۍ سیاسي او کلتوري مرکز بولي.

امریکایان او چینایان بیا پر نورو باندې د خپل سیاسي کلتور د تحمیلولو په برخه کې یو له بله توپیر سره لري. امریکایان ځیني وخت پر نړۍ باندې د امریکایي ارزښتونو د تحمیلولو په برخه کې د مذهبي مبلغینو په شان تعصبي لېوالتیا ښیي. د امریکې د سیاسي کلتور د همدې اړخ له امله، د امریکې متحده ایالاتونه یوازې د افغانستان او عراق رژیمونه ړنګ کړل بلکې ډیموکراټیک حکومتونه ئې هم پکښې راوستل. داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شواهد هم سته چي د امریکې د متحده ایالاتو حکومت د خارجي مرستو تصمیم هم د بشري حقوقو د امریکایي مفکورې پر اساس نیسي.

پر نورو باندي د خپلو ارزښتونو د تحمیلولو په برخه کي د چینایانو تفکر بیا بل ډول دئ. سره له دې چي چینایان په خپل کلتور باندي تر حد زیات افتخار کوي، داسي تاریخي شواهد وجود نه لري چي دوی دي پر نورو باندي د خپل کلتور د تحمیلولو هڅه کړې وي. دلیل ئې تر یوه حده د کانفیوشنیزم Confucianism پر اصولو ولاړ دئ چي په هغه کي باید څوک خپل عقاید پر نورو په زور او جبر تحمیل نه کړي. همدارنګه، له چینایانوسره داسي فکر هم سته چي د دوی کلتور دومره عالي دئ چي «وحشیانو barbarians» ته ئې درک کول ګران کار دئ. ځکه د دوی په فکر وحشیان باید خپل سر ته پرېښوول سي. [چینایان د غیرچینایي خلګو له پاره د وحشي کلمه استعمالوي].

خارجي پالیسي جوړوونکي اکټران:

د امریکې پخوانی خارجه وزیر هینري کیسنجر په ۱۹۸۲ کال کي لیکي: "واشنګټن د روم و یوه سټېډیوم [د مسابقې میدان] ته ورته دئ چي په هغه کي ګلادیاتوران جنګ سره کوي". د دې تشابه له مخي، خارجي پالیسي جوړول رشتیا هم یوه ارامه پروسه نه ده. د خارجي پالیسۍ په جوړولو کي بېلابېلي مفکورې تصادم سره کوي، او په جوړولو کی ئې سیاسي قدرت او سیاسي مهارت مهم رول لري.

د سیسټم په سطحه (له زاوئې څخه) کي د پالیسۍ تحلیل:

هیوادونه به ښایي په تیوریکي لحاظ آزاد وي چي د خارجي پالیسۍ په برخه کي د خپلي خوښي تصمیم ونیسي، مګر په عمل کي د یوې بریالۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خارجي پالیسۍ غوښتنه دا ده چي د بین المللي سیستم واقعیتونه په نظر کي ونیول سي. د مثال په توګه، د مکسیکو جمهور رئیس ویسنټ فاکس Vicente Fox د امریکې د متحده ایالاتو هغه پلان چي غوښتل ئې د دواړوهیوادو پر سرحد دېوال جوړ کي، رد کړ او هغه ئې «سپک او شرم آوره » کار وباله. مکسیکو د یوه مستقل هیواد په توګه کولای سوای د دې مانع د مخنیوی له پاره له زوره کار واخلي. مګر دا کار به بې ځایه وای ځکه چي دا د اوسني بین المللي سیستم یو واقعیت دئ چي د امریکې د متحده ایالاتو نظامي قدرت تر مکسیکو ډېر زیات دئ. ځکه نو د بین المللي سیستم واقعیتونه دا حکم کوي چي مکسیکو و خپل هدف ته د رسېدلو له پاره د نورو نرمو لارو څخه کار واخلي او امریکا په دې قانع کړي چي د دیوال جوړول د دواړو هیوادو په ګټه نه دي.

د سیستم په سطحه کي تحلیل System-level analysis پر خارجي پالیسیو باندي د خارجي ممانعتونو او محدودیتونو تحلیل ته توجه کوي. دا د نړیوال سیاست د تحلیل یو روش دئ چي د سیستم [یعنی یو سیاسي سیستم] اجتماعي، اقتصادي، سیاسي او جغرافیوي مشخصات او پر هیوادونو او لیډرانو باندي د هغوی اغېزې تر څېړني لاندي نیسي.

ساختماني [ساختاري] مشخصات:

ټول سیستمونه، لکه بین المللي سیستم، د یوه مملکت سیستم، او یا یو محلي سیستم لکه په پوهنتون کي د بین المللي روابطو کلاس [ټولګی]، ځان لره د تخیص وړ مشخصات لري. د دې مشخصاتو له ډلي څخه دوه ئې زموږ د تحلیل له پاره زیات عملي اهمیت لري. یو دا دئ چي واک authority په بین المللي سیستم کي څرنګه تنظیم سوی دئ او بل دا چي په سیستم کي اکټران [عمل کوونکي] څرنګه عمل کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بین المللي سیستم کي د واک په تنظیم او ساختمان کي تغیرات راروان دي او زیات تحلیلګران په دې عقیده دي چي د هیوادونو استقلال مخ پر زوال دئ. حتی ډېر غښتلي هیوادونه لاهم د بین المللي سازمانونو له خوا وضع سوو قواعدو او بین المللي قوانینو ته غاړه ایږدي. هیوادونه د بین الحکومتي سازمانو(Intergovernmantal Organizations (IGO د حکمروایي سره مقاومت کوي او ځیني وخت ئې ردوي، مګر ورځ په ورځ ئې د منلو پله درنېږي او ډېر هیوادونه غاړه ورته ایږدي. د مثال په توګه، د نړۍ د تجارت سازمان the World Trade Organization (WTO) په ۲۰۰۶ کال کي، د امریکې د متحده ایالاتو په ګټه داسي فیصله وکړه چي ګواګی د اروپا اتحادیه (European Union (EU د روغتیایي دلایلو په پلمه و اورپا ته د امریکې د خوراکي موادو د وارداتو مخه نیسي. مګر په همدې کال ئې د اروپایي اتحادئې د هغه شکایت ملاتړ وکړ چي ګواکي د امریکې متحده ایالات د مالیاتو له لاري د بوینګ الوتکو جوړولوشرکت ته سبسدي ورکوي. دا کار د نړۍ د تجارت د سازمان WTO د اصولو له مخي د اروپا د اېربس الوتکو جوړولو شرکت په مقابل کي له بوینګ شرکت سره د امریکې د حکومت مرسته ده. [یعنی په دې صورت کي د ازاد رقابت په بازار کي د بوینګ شرکت تر اېربس مخته کېږي ځکه چي د بوینګ شرکت سره د امریکې د سبسیدۍ له امله د دوی الوتکي ارزانه تمامېږي.] په دواړو فیصلو کی بایللي اړخ غومبر (بوږېزی) وکړ او داسي اشارې ئې وکړې چي ښایي دا فیصلې ونه مني. مګر تاریخ ښیي چي هیوادونه بالاخره د WTO د فیصلو سره ځانونه عیاروي. امریکایان، لکه د نورو هیوادو خلګ، د خپل استقلال په برخه کي ډېر حساس دي، مګر بیا هم ورځ په ورځ په زیاتېدونکې توګه دا مفکوره مني چي د IGO تصمیمونو ته باید غاړه کښېښوول سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي واقعيتونه:

د بين المللي سيستم د اقتصادي واقعيتونو په نظر کي نيول له هيوادونو سره په تصميم نيولو کي مرسته کوي. دا کار په نړيوال سيستم او سيمه ييز سيستم کي يو شان دئ. د مثال په توګه، کله چي تاسي خپل تحصيلات پای ته ورسوی نو ډېر امکان لري تاسي يو کار پيدا کړئ او د خپل پاته ژوند زياته برخه به کار وکړئ، نه دا چي هغه څه وکړئ چي ستاسی زړه درته وايي. تاسي به يقيناً دا کار ځکه وکړئ چي ستاسي د سيمه ييز سيستم اقتصادي واقعيتونه دا ايجابوي چي تاسي د ژوند د اړتياوو د پوره کولو له پاره پيسې وګټې. بين المللي سيستم هم په همدې شان بايد د ژوند اقتصادي حقايق په نظر کي ونيسي.

يو پر بل باندي تکيه کول interdependence يو له هغو اقتصادي واقعيتونو څخه دئ چي د دولتونو پر اعمالو باندی اغېزه ښندي. د مثال په توګه، ډېري څېړني دې نتيجې ته رسيدلي دي چي اقتصادي وابستګي د سولي په لاره کي ځکه مرسته کوي چي هيوادونه يو له بله سره پېژني او د خپلي نېکمرغی له پاره يو او بل ته سره اړ دي. د امريکې او چين تر منځ بې ساري لوړ تجارتي کسر (چي په کال ۲۰۰۷ کي ۲۵۶ بليونه ډالره وو) يو پر بل باندي د تکيه کولو موضوع روښانه کوي. د امريکې حکومت کولای سي چي پر چين باندي ګمرکي تعرفې لوړي کړي او ځيني اقتصادي بنديزونه پر ولګوي. دا کار به په يقين سره د چين اقتصاد ته تاوان ورسوي، مګر د امريکا اقتصاد ته به هم تاوان پېښ کړي. د چينايي توليداتو معادل امريکايي توليدات ډېر ګران تماميږي. په بازار کي به د ماشومانو د بازيو شيان، برقي سامانونه او نور ډېر توليدات، چي امريکا ئې له چين څخه واردوي، له منځه ولاړ سي. ډېر امريکايي بزنيسونه او د هغوي اسهام stocks به تاوانونه ويني؛ ځکه ډېرو امريکايي شرکتونو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو چينايي کمپنيانو کي سرمايه ګذاري کړې ده چي د امريکې له پاره شيان توليدوي. لنډه دا چي، د امريکې متحده ايالات کولای سي پر چين باندي تعزيرات [د ګمرکي محصول لوړول او نور] وضع کړي، مګر دا کار به لږترلږه داسي معنی ولري لکه امريکا چي خپله اقتصادي پښه په خپله په تېشه ووهي.

د طبيعي منابعو توليد او مصرف هم د بين المللي سيسټم پر عملياتو اثر لري. له دې ليد perspective څخه ويلای سو چي په ۱۹۹۰ کال کي پر کويټ باندي د عراق د حملې په وړاندي د امريکې عکس العمل د منځني ختيځ د تېلو په خاطر وو. پر کويټ باندي د عراق حمله د فارس د خليج تېل لرونکي سيمی ته، او همدارنګه، د امريکې او د امريکې اقتصادي ملګرو ته ګواښ وو. لکه د امريکې پخواني خارجه وزير جېمز بېکر James Baker چي په هغه وخت کي خبريالانو ته وويل: "د صنعتي نړۍ اقتصادي ښارګ [د فارس] تر خليج تېرېږي، او موږ يو ديکټاتور ته اجازه نه سو ورکولای چي ... پر دې اقتصادي ښارګ باندي چارزانو کښېني".

له بلي خوا، امريکايي مقاماتو په تکرار سره دا خبره رد کړې ده چي د ۲۰۰۳ دعراق جګړه د تېلو له پاره وه. د امريکې د دفاع پخواني وزير رمسفيلډ Rumsfeld، د مثال په توګه وويل چي پر عراق باندي د امريکې حمله (له تېلو سره هيڅ ارتباط نه لری). سره له دې هم، ډېر تحليلګران په دې عقيده دي چي تېل د عراق د جګړې اساسي فکتور وو. ځيني په دې عقيده دي چي سعودي عربستان، کويټ، قطر او د سيمي ځيني نور تېل لرونکي هيوادونه دمخه لا د امريکې تر نفوذ لاندي وه. امريکې په ثابت قيمت و صنعتی هيوادو ته د تيلو د دوامداره جريان له پاره وغوښتل عراق هم تر خپل کنټرول لاندي راولي. نور تحليلګران بيا په دې باور دي چي د امريکې له پاره د عراق د جګړې محرک د قدرت لوبه وه. د يوه امريکايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارپوه په قول: "د عراق کنټرول د تېلو څخه د قدرت په توګه د کار اخیستلو په باب دئ، نه د تېلو څخه د سونګ د موادو په توګه د کار اخیستلو په باب. د فارس پر خلیج باندي کنټرول یعني پر اروپا، جاپان او چین باندي کنټرول درلودل دي. دا داسي معنی لري لکه موږ چي د تېلو د پایپ پر خوله لاس نیولی وي".

داسي ګومان هم کېږي چي، د امریکې له خوا د عراق د یرغل په وړاندي د فرانسې، روسیې او ځینو نورو هیوادونو مخالفت د تېلو سره ارتباط درلود. لانجه په دې کي وه چي د دې هیوادونو د تېلو شرکتونو په عراق کي د تېلو د پلټني او تولید د قرادادونو په هکله اندېښنه درلوده. د تېلو د یوه کارپوه په قول: "د دې هیوادونو مالي ګټې د عراق په موجوده حکومت کي وې. دا ګټې دومره جزیي هم نه وې ... که دا تېل تولید سوي وای نو به په ورځ کي ۲،۵ ملیونه بېلره وای [چي په ورځ کی ۷۰ ملیونه ډالره کېږي]".

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرم فصل

د ملت، نېشنلیزم او یو ملتي دولت پېژندنه

Understanding Nations, Nationalism and Nation-States

په دې فصل کې نېشنلیزم څېړل کېږي، چې د پنځو پېړیو راهیسي موږ خپل سیاسي هویت په څرګندوو. نېشنلیزم چې د ډېرو ولسونو د سیاسي هویت عمده جزء دئ، د عنعنوي جهاني سیاست ډېره عمده برخه تشکیلوي. سره له دې هم، نیشنلیزم د یو سیاسي هویت په توګه اوس د پخوا په شان دومره مسلط نه دئ. ځیني خلګ خو حتی په دې کې شک لري چې نېشنلیزم به د یو سیاسي هویت په توګه تر ډېره وخته دوام ومومي او د بېلابېلو ګډملتي transnational بدیلونو پېش بینی کوي.

د ملت، نېشنلیزم او ملتي دولت تعریفونه:

د نړۍ سیاسي وېش تر ډېره حده پر درو مفاهیمو ولاړ دئ: ملت، نېشنلیزم او ملتي دولت. د دې درو مفاهیمو تیوریکي او عملي پوهه او هم دا چې دوی یو له بله څرنګه سره تړلي دي، زموږ د بین المللي سیاست په تحلیل کې اساسي اهمیت لري.

ملتونه:

ملت هغه ولس دئ چې: (الف) ګډ ډیموګرافیک او کلتوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشابهتونه ولري، (ب) ګډ ټولنيز احساس ولري او (ج) په سياسي لحاظ د ځان د کنټرول او اداره کولو غوښتنه ولري. په دې حساب، ملت غيرمادي (معنوي) شی دئ؛ يو ملت هغه وخت وجود لري چي غړي يې فکر وکړي چي وجود لري. دولت (مملکت) يوه جسماني [مادي] موسسه ده مګر ملت "يو روح او يو معنوي کيفيت دئ".

ډيموګرافيک او کلتوري مشابهتونه:

ګډ مشابهتونه له يوه ولس سره د ملت په جوړولو کي مرسته کوي. دا مشابهتونه کېداى سي چي ډيموګرافيک مشخصات (لکه ژبه، نژاد او مذهب) وي، يا مشترک کلتور او يا هم ګډي تاريخي تجربې وي. داسي ويل کېداى سي چي د امريکې ملت د دوهمي عمومي جګړې، د مارتين لوتر کينګ Martin Luther King، مک دونالد، MTV، د سپټمبر د يوولسمي تروريستي حملې او ډېرو نورو دا ډول پېښونتيجه ده چي د امريکې ګډي تجربې بلل کېږي. د امريکې بيرغ او د پک عقاب په شان سمبولونه د امريکايي نېشنليزم په تقويه کي مرسته کوي.

ګډ ټولنيز احساس:

ټولنيز احساس هم د يو ملت په تشکُل کي مرسته کوي. د ملت والي درک او استنباط دلته ډېر مهم رول لري. که يو ګروپ هر څومره عيني objective مشابهتونه هم سره ولري، مګر که دوی په زړه کي د ملتوالي عندي subjective احساس ونه لري ملت نه سي بلل کېدلای. د ګروپ په دننه کي خلګ بايد دا درک او استنباط ولري چي دوی ګډ مشابهتونه لري او يو له بله سره د دې ګډو مشابهتونو په وسيله تړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیا سي جلاوالي غوښتنه درلودل:

د سیاسي جلاوالي غوښتنه [یعني په سیاسي لحاظ د ځان د کنټرول او اداره کولوغوښتنه] هم د یو ملت له تشکُل سره مرسته کوي. د ملت او ایتنیکي ګروپ تر منځ توپیر دا دئ چي، د ایتنیکي ګروپ په خلاف، یو ملت غواړي چي خپل حکومت ولري او یا لږ تر لږه [داخلي] خودمختاري ولري. د امریکې په متحده ایالاتو کي ډېر ګروپونه سته، لکه ایټالیایي امریکایان، چي مشترک کلتور او د هویت احساس لري. مګر دا ایتنیکي ګروپونه دي نه ملتونه، ځکه دوی له امریکې څخه د جلاوالي غوښتنه نه لري. په ملي لحاظ سره په وېشل سوو دولتونو کي (لکه قبرس، چي د یوناني اکثریت او ترکي اقلیت ډلو څخه جوړ دئ) اقلیت ډلي نه غواړي د اکثریت مشروعیت ته غاړه کښېږدي.

دا خبره باید په پام کي ولرو چي د ایتنیکي ګروپونو او ملتونو تر منځ تفاوت هر وخت روښانه نه دئ. په ډېرو هیوادو کي داسي ایتنکي ګروپونه سته چي نېشنلیستي (جلاغوښتني) احساسات لري، او یا دا چي ځیني غړي یې نېشنلستان (جلا غوښتونکي) وي. په کاناډا کي، د مثال په توګه، د کیوبیک Quebec په ایالت کي ډېر فرانسوي کاناډایان د کاناډا په دولت کي د خپل موقف څخه راضي نه دي. ځیني کیوبیکیان له کاناډا څخه د جلا کېدلو غوښتنه لري او ځیني یې یا دا غوښتنه نه لري.

نېشنلیزم:

نېشنلیزم یو سیاسي احساس دئ چي په خلکو کي د خپل هیواد په هکله د وطنپالني فکر راپیدا کوي او خلک له (دوی-ګروپ) څخه راجلا او له (موږ- ګروپ) سره یې نښلوي. د نړۍ وال سیاست په جوړښت او اجراآتو کي د نېشنلیزم اهمیت ډېر زیات دئ. نېشنلیزم یوه ایډیالوجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. لکه ټولي ایډیالوجي ګاني، نېشنلیزم له یو لړ سره تړلو مفکورو څخه جوړ دئ چي (۱) د ښه او بد په باب ارزښتونه ټاکي، (۲) خپل پیروان وطن دوستۍ ته رهنمایي کوي، (۳) هغه کسان چي دې ایډیالوجۍ ته معتقد دي یو له بله سره نښلوي، او (۴) او له هغو کسانو څخه یې بېلوي چي دې ایډیالوجۍ ته معتقد نه دي.

د یوې ایډیالوجۍ په توګه، نېشنلیزم په دې باور لري چي ملت باید د افرادو ډېر مهم او لومړنی سیاسي هویت وي. سربیره پر دې، نېشنلیستي ایډیالوجي ټینګار کوي چي د افرادو عمده سیاسي وفاداري باید د وطن دوستۍ له مخي و ملتي دولت nation-state ته وروغځېږي. که څه هم ډېر خلګ نور هویتونه هم لرلای سي، مګر نېشنلیزم ډېر وخت د دوی عمده سیاسي هویت تشکیلوي. د مثال په توګه، د امریکې جمهور رئیس لیندن جانسن Lyndon B. Johnson یو وخت ویلي وه چي، "زه، په ترتیب سره، یو امریکایي، ټکساسي او ډیموکراټ یم" د جانسن په شان، موږ هم د احساساتو له مخي خپل هویتونه درجه بندي کوو، او هم د جانسن په شان، موږ ته وطن تر ټولو مخکي دئ. په همدې ډول، ښایي تاسي به په سیاسي لحاظ خپل ځان تر ټولو مخکي او تر ټولو مهم د خپل هیواد تبعه وبولی. حتی تاسي به ښایي د خپل هیواد لپاره وجنګېږی. ایا تاسي به د خپل ښار او یا کلي لپاره هم وجنګېږی؟

یو ملتي دولتونه:

یو بل مفهوم چي زموږ سره د ځان په تعریف او پوهه کي په سیاسي لحاظ مرسته کوي یو ملتي دولت دئ، چي د ملت مفکوره د دولت سره یو ځای کوي. دولت، چي په شپږم فصل کي به زیاتي خبري پر وسي، یو مملکت او یو مستقل سیاسي سازمان دئ چي د قلمرو، نفوس او حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شان د ټاکلو مشخصاتو او خصوصیاتو درلودونکی وي. کاناډا او چین، د مثال په توګه، دولتونه دي. ایډیالي او مطلوب یو ملتي دولت هغه دئ چي ټول ملت عملاً د خپل دولت د سرحداتو په دننه کي سره متحد وي، او د دولت اکثریت خلګ خپل هویت په دغه ملت کي څرګندوي. لکه چي موږ به یې په وروسته کي ووینو، ډېر لږ دولتونه ودې ایډیال او مطلوب ته رسېدلي دي، مګر ټول ملتونه د خپل ځان دولتونه غواړي او ټول دولتونه د ملي وحدت په هیله دي.

د نېشنلیزم پاڅون او مخ پر لوړ توب (صعود):

په اوسنۍ نړۍ کي نېشنلیزم دومره زیات نفوذ لري چي څوک باور نه سي کولای چي دې مفکوري به له پخوا څخه وجود نه درلود. مګر نېشنلیزم همېشه وجود نه درلود او د ډېرو پوهانو په عقیده نېشنلیزم یوه نسبتاً نوې پدیده ده. یقیناً، هر وخت داسي کلتورونه موجود وه چي خلګو په هغو باندي خپل هویت څرګنداوه. دا هم حقیقت دئ چي خلګو د تاریخ په اوږدو کي په بېلا بېلو سیاسي واحدونو کي ژوند کړی دئ. مګر، لکه چي موږ به یې وروسته ووینو، د خلګو په منځ کي له یو سیاسي واحد، یعني هیواد، سره د دوی د شخصي پیوستون احساس نسبتاً نوې پدیده ده.

دا واقعیت چي نېشنلیزم همېشه وجود نه درلود، ډېر اهمیت ځکه لري چي که یو شي همېشه وجود نه درلود، نو حتمي نه ده چي د تل لپاره به په اینده کي دوام ولري. لکه چي د دې فصل په وروسته کي به یې ووینو، نېشنلیزم خپل مثبت او منفي اړخونه لري، او ډېر کتونکي په دې عقیده دي چي نېشنلیزم تر وخت تېر، او حتي خطرناکه مفکوره ده چي باید له نظره ولوېږي. په دي باندي پوهېدل چي نېشنلیزم مطلق نه دئ موږ دې بحث ته رهنمایي کوي چي څرنګه یې د تاریخ په اوږدو کي تکامل موندلی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی نېشنلیزم:

دا ناممکنه ده چي په دقیقه توګه د نېشنلیزم د تکامل پیل وټاکو. په لوېدیځ کي، د روم د امپراتورۍ Roman Empire زوال زمینه ورته برابره کړه. په روم کي، لږ تر لږه د امپراتورۍ په بېلابېلو برخو کي د نخبه ګانو تر منځ، یو راز مشترک کلتور، مشترکه ژبه (لاتیني ژبه) او مشترک قوانین جاري وه. د روم تر سقوط وروسته دا مشترک کلتور او سیاسي اړیکي سره ویجاړي سوې.

په نتیجه کي لاتیني ژبه، چي د اروپا ټولو نخبه ګانو خبري په کولې، په تدریجي توګه له استعماله ولوېده. محلي ژبو چي د لاتین ځای ونیو نو نخبه ګان یي سره ووېشل. دا د هغه پروسې په لار کي لومړي ګام وو چي بالاخره یي د اروپا په لوړو طبقاتو کي د بېلا بېلو ملي هویتونو احساس منځته راووړ. تر ۱۵۱۷ع راوروسته، د پروتستانټ ریفورم غربي عیسویت سره ووېشه او اروپایي کلتور یي نور هم سره ټوټه ټوټه کړ.

د موډرن نېشنلیزم مخ پر لوړ توب (صعود):

موډرن نېشنلیزم په ۱۷۰۰ میلادي کلونو کي سره راپیدا سو. تر دې وخت دمخه، د دولت او د هغه د اوسېدونکو تر منځ اړیکي له اوسني عصر سره ډېر توپیر درلود. ډېر خلګ له هغه دولت سره چي دوی ژوند پکښي کاوه په ذهني او احساسي لحاظ تړلي نه وه. بلکي دوی یوازي د یوه پاچا رعیت وه چي د خدای په امر یي پر دوی حکومت کاوه. په وروسته کي دې حالت د ولسي حاکمیت popular sovereignty د دکتورین تر اغېزې لاندي تغیر وموندی. د دې دکتورین له مخي، خلګ رعیت نه دي، بلکي تبعه citizens دي چي په دولت کي (که هر څومره لږ او سر سري هم وي) برخه لري. سربېره پر دې، حکمرانان د خلګو په رضایت حکومت کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(حتى که دا رضايت يوازي تيوريکي بڼه ولري او زيات وخت عملي جنبه ونه لري).

د د اووه لسمي ميلادي پېړۍ تر وروستيو کلونو پوري، ولسي حاکميت په سويتزرلينډ، انګلستان، او يو شو نورو ځايونو کي په تدريجي توګه تکامل کاوه. وروسته يي د امريکې له انقلاب (۱۷۷۶) او د فرانسې له انقلاب (۱۷۸۹) سره سرعت واخيست. دې هيوادونو ولسي حاکميت ته ډېر انکشاف ورکړ؛ پاچهان يي په کلي توګه ايسته وغورځول او پر ځای يې، د امريکې د ازادۍ د اعلاميې American Declaration of Independence په قول، دا اعلام کړه چي د حکومتونو "عادلانه قدرت د هغو خلګو د رضايت څخه رازېږي چي حکومت باندي کېږي".

تر دې ډول پيل راوروسته، د ولسي حکومت مفکوره ټولي نړۍ ته پسي پراخه سوه. د امريکې او فرانسې د انقلاب په ۲۰۰ کلني کي مطلقه شاهي رژيمونه، چي له ډېره پخوا څخه موجوده وه، تقريباً له منځه ولاړل. دا انکشافات په دې دليل ښه استقبال سول چي د ملت په مفکوره کي د ټولو غړو لپاره د مساوات مفهوم نغښتی دئ. ليبرال فيلسوف تامس پېن Thomas Paine پخپل د انسان حقوق (۱۷۹۱) The Rights of Man نومي اثر کي ليکي: په هغه ملتي دولت nation-state کي چي ولسي حاکميت ولري ملت او ډيموکراسي نه بېلېدونکي اړيکي لري. د ملګرو ملتونو د منشور ۵۵ ماده د نېشنليزم په ملاتړ کي وايي: "د خلګو د خودمختارۍ اصل د ثبات او سعادت له هغو شرايطو څخه يو شرط دئ چي د ملتونو تر مينځ د سوله ييزو او دوستانه روابطو لپاره ضرور دئ". لکه چي د دې فصل په وروستيو برخو کي به ووينو، د خودمختارۍ مسئله دومره اسانه لاهم نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یو ملتي دولت د تشکیل موډلونه:

لکه د نېشنلیزم تاریخ چې ښیي، ملت، نېشنلیزم او ملتي دولت په بېلابېلو اشکالو او موډلونو سره منځته راځي. ځیني وخت ملت او نېشنلیزم تر دولت مخکي تشکل مومي؛ کله بیا دولت تر ملت او نېشنلیزم مخکي راځي؛ او په ځینو حالاتو کي بیا ملت او نېشنلیزم د دولت سره یو ځاي تکامل کوي.

ملت او نېشنلیزم تر یو ملتي دولت وړاندي:

د دولت جوړوني اسانه شکل هغه وخت منځته راځي چې د یوه ولس په منځ کي د کلتوري او سیاسي هویت قوي احساس وجود ولري، او د ملت تشکل تر دولت مخکي منځته راسي. دا پروسه د "وحدت نېشنلیزم" بلل کېږي. یوروپ یو ل هغو ځایو څخه دئ چې لومړی ملتونه سره یو ځاي سول او وروسته په دولتو کي مدغم سول. د مثال په توګه، جرمنیان ډېر مخکي له دې چې په ۱۸۶۰ او ۱۸۷۰ کلونو کي جرمنی تاسیس کړي د یو کلتوري ولس په حیث موجود وه. په همدې ډول، د روم د امپراتورۍ تر زوال وروسته، ایټالیا تر هغه وخته ټوټې ټوټې پاته سوه چې د ایټالوي کلتوري وحدت احساس او ورسره مل سیاسي نهضت دوباره پکښي راپیدا سو او په کال ۱۸۶۱کي ایټالیا د یوه متحد مملکت په توګه رامنځته سوه. همدارنګه، په جاپان کي هم نېشنلیزم د جاپان د توکوګاوا شوګوني دوران (۱۶۰۳-۱۸۶۷) د فیوډالي اشرافو تفرقه پاي ته ورسوله او قدرت یي امپراتور ته ورانتقال کړ.

یو ملتي دولت تر ملت او نېشنلیزم وړاندي:

ځیني وختونه، لومړی دولت ایجاد سي او وروسته همدا دولت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلګو تر منځ او هم د خلګو او دولت تر منځ مشترک ملي هويت منځته راوړي. د دولت جوړوني state-building دا پروسه ډېره مشکله ده. يو علت چي دولتونه بې له يوې ملي هستۍ څخه په وجود راځي هغه استعمار دئ. د مثال په توګه، اروپايي قدرتونو په مصنوعي ډول د بېلابېلو قبيلوي او ايتنيکي سوابقو خلګ د خپلو افريقايي مستعمرو په سرحداتو کي شامل کړل. په راوروسته کي، کله چي دا مستعمرې دولتونه سول اکثرو يي يو واحد او منسجم ملت نه درلود چي د استقلال د تر لاسه کولو پر وخت ملي وحدت پر بنا کړي. مثلاً رواندا Rwanda او بروندي Burundi دوه ګاونډې هيوادونه دي چي په هغو کي د هوتو Hutu او توتسی Tutsi قبيلې په استعماري سرحدونو کي واچول سوې. کله چي دوی استقلال ته ورسېدل هماغه استعماري سرحدونه د دې دواړو هيوادو سرحدونه وګرزېدل. ستونزه په دې کي ده چي د دې ولسونو عمده سياسي هويت رواندايي يا بروندايي نه سو. دوی هماغسي هوتو او توتسي پاته سول، چي څو ځله خونړي تشدد ته سره ورسېدل.

په بالکان، سوماليه، افغانستان او عراق کي تر مداخلې وروسته، د ملي هويت او باثباته دولت جوړولو ستونزو د امريکې د متحده ايالات، ملګري ملتونه او نور سيمه ييز سازمانونه را ايسار کړي او لار يي ځني ورکه کړې ده.

ملت، نېشنليزم او يو ملتي دولت يو ځاي منځته راځي:

زيات وخت، ملت جوړونه nation building او دولت جوړونه state building يو له بل سره تړلي نه وي [يعني حتمي نه ده چي ملت به تر دولت مخکي او يا دولت به تر ملت مخکي جوړېږي]. ځيني وخت دواړه يو ځاي تکامل سره کوي. دا تقريباً هغه جريان دئ چي د امريکي په متحده ايالاتو کي منځته راغی. د امريکاييت [ځان امريکايي بلل] او دولت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفکوره په ۱۷۰۰ کلونو کی راپیل سوه او په داسي حال کي يي پر مختګ او انکشاف وکړ چي يو اوږد داخلي جنګ پر تېر سو، د مهاجرو سېل پر راروان دئ، او نژادي او ايتنيکي توپيرونه پکښي موجود دي. خبره دا ده چي امريکايي نېشنليزم په کال ۱۷۷۶ کي، چي امريکې خپله ازادي اعلان کړه، نه دئ زېږېدلی، بلکي په يوه دولت کي د اوږدې زمانې ژوند کولو په جريان کي يي تکامل موندلی دئ.

نېشنليزم په عمل کي:

د خپل ځان د اداره کولو [خودمختاری] لپاره د مشترک هويت لرونکو خلګو له خوا د يو ملتي دولت جوړول ډېره په زړه پوري او ګلالۍ مفکوره ده. يقيناً چي نېشنليزم ګټي لرلي دي، مګر واقعيت دا دئ چي خپل ځانته تياره اړخ هم لري. د نېشنليزم د ګټي او تاوان په څېړلو کي لومړی او مهم ګام دا دئ چي په تيوري او عمل کي د نېشنليزم په توپير ځان پوه کړو.

د يو ملتي دولت تخيل myth او واقعيت:

د يو ملتي دولت ايډيال او ارمان هم لکه نور ايډيولوژيک تصويرونه، تر واقعيت زيات پر تخيل ولاړ دئ. دليل يې دا دئ چي د ملتونو او دولتونو مځکني [قلمرو] سرحدونه مطابقت نه سره کوي. ډېر دولتونه د نژادي پلوه سره متحد نه دي، او ډېر ملتونه بيا په يوه او يا زياتو ملي سرحدونو کي وېشل سوي دي. د ملتونو او دولتونو تر منځ دا ډول بې تناسبي هر وخت د تشنج او تصادم مورينه وي. پنځه اساسي موډلونه موجود دي چي لومړی يې (۱) د يو ملت، يو دولت ايډيال موډل دئ. څلور نور يې په اصطلاح بې تناسبه موډلونه دي: (۲) يو دولت، څو ملتونه؛ (۳) يو ملت، څو دولتونه؛ (۴) يو ملت، نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت [یعني هغه ملت چي دولت ونه لري]؛ (۵) څو ملتونه، څو دولتونه.

یو ملت، یو دولت:

د نړۍ د ټولو هیوادونو له جملې څخه یوازي په سلو کي لس یي ایډیال یو ملتي دولت ته نژدې حالت لري چي په سلو کي تر۹۰ زیات خلک یي په یوه ملت پوري تړلي وي او په سلو کي تر۹۰ زیات ملت یي د دولت په سرحدونو کي دننه اوسېږي. د امریکې متحده ایالات یو له دغه شان هیوادونو څخه دئ. په سلو کي تر ۹۹ زیات امریکایان د امریکې په متحده ایالاتو کي اوسېږي، او کوم لوی ایتنیکي ګروپ چي استقلال یا خودمختاري غواړي د امریکې په متحده ایالاتو کي وجود نه لري. د ځینو بومي امریکایانو په منځ کي دا ډول یو احساس سته، مګر هغوی په مجموع کي د امریکې د متحده ایالاتو د نفوس په سلو کي یو تشکیلوي. بله خبره دا ده چي په امریکایانو کي ملي ویاړ، وطن پرستۍ او د نېشنلیزم نور احساسات ډېر غښتلي دي.

یو دولت، څو ملتونه:

ډېر زیات شمېر هیوادونه څو ملتي دولتونه multinational states دي، چي څو ملتونه په یوه دولت کي سره راغونډ وي. حقیقت دا دئ چي د نړۍ په سلو کي ۳۰ دولتونو کي یو واحد ملت اکثریت نه تشکیلوي. دا خبره باید په پام کي ونیسو چي په دې هیوادونو کي زیاتره اقلیتی ګروپونه د جلاوالي لپاره هڅي نه کوي، مګر ځیني اقلیتي ګروپونه جلاوالي ته میلان لري.

کاناډا یو له هغو هیوادونو څخه دئ چي ملي وېش او تفرقه پکښي موجوده ده. د کاناډا د ۳۲ میلیونه نفوس یوه څلورمه له نژادي پلوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرانسویان دي (فرانسوي کاناډايان) چې فرانسوي خپله مورنۍ او لومړۍ ژبه بولي. د دې ګروپ اکثریت خلک د کیوبیک Quebec په ولایت کې اوسېږي چې د امریکې يو ايالت ته ورته دئ مګر په سیاسي لحاظ يې خودمختاري ډېره ده. کیوبیک بالکل يو فرانسوي ولایت دئ چې د ۷،۲ ملیونه نفوس په سلو کې ۸۰ یې له کلتوري پلوه فرانسویان دي.

له ډېرو فرانسوي کاناډايانو سره دا احساس پیدا سوی دئ چې د دوی ممیزه کلتور د کاناډا د مسلط انګرېزي کلتور له خوا سولول سوی دئ. داسي احساس هم پکښې راپیدا سوی دئ چې ګواکي له دوی سره په اقتصادي برخه کي هم تبعیض کېږي. د دې ډول احساساتو په نتیجه کي منځته راغلي نېشنلیزم د کیوبیک تجزیه غوښتونکی ګوند منځته راوړ چې په ۱۹۸۰ او ۱۹۹۰ کلونو کي یې د خودمختارۍ، او حتی استقلال، لپاره هلې ځلې وکړې. په کال ۱۹۹۵ کي له کاناډا څخه د کیوبیک د تجزیې په باره کي ریفرنډم سر ته ورسېد چې په هغه کي کیوبیکانو د کاناډا څخه استقلال په ډېر ډنګر اکثریت رد کړ؛ په سلو کي ۵۰،۶ رايي مخالفي او په سلو کي ۴۹،۴ رايي موافقي وې. موضوع يو څه ارامه غوندي سوه، مګر په ۲۰۰۶ کال کي بیا هغه وخت توده سوه چې د کاناډا د عوامو په مجلس [لکه د افغانستان ولسي جرګه] کي د کیوبیک تجزیه طلبه وکیلانو غوښتنه وکړه چې د کیوبیک د ملت تشکل دي په رسمیت وپېژندل سي. د کاناډا صدراعظم سټیفن هارپر په دې ډول سوال او جواب باندي د عکس العمل ښودلو پر وخت وويل: "که کیوبیکیان غواړي چې د کاناډا په دننه کي يو ملت جوړ کړي، جواب يي مثبت دئ، او که کیوبیکیان غواړي يو مستقل ملت تشکیل کړي، جواب منفي دئ". دا هم معلومه نه ده چې په راتلونکي کي به څه پېښه سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ملت، څو دولتونه:

د ملت او دولت تر منځ دا ډول غیرمتجانس حالت هغه وخت منځته راځي چي یو ملت د دوو یا زیاتو دولتونو په سرحدونو کي سره غزېدلی پروت وي. د هغو دولتونو تر منځ چي مشترک ملت لري، ټکرونه او تصادمات معمولي کار دئ.

د څو دولتي ملت یو موډل هغه دئ چي یو ملت په دوو یا زیاتو دولتونو کي مسلط وي. د ساړه جنګ په دوران کي یو شمېر داسي حالتونه منځته راغلل، چي شمالي او جنوبي ویېټنام، شمالي او جنوبي کوریا، شرقي او غربي جرمني او شمالي او جنوبي یمن یي مثالونه دي. یو واحد ملت چي په دوو دولتونو کي مسلط وي تل دا غوښتنه لري چي دواړه دولتونه سره یو ځاي سي. په ویټنام، کوریا او یمن کي د وحدت پر سر تصادمات هم پېښ سوي دي. نن ورځ یوازي کوریا د دغه ډول تقسیم د نمونې په شکل پاته ده.

د څو دولتي ملت بل موډل هغه دئ چي یو ملت په یوه یا زیاتو دولتو کي اکثریت او په یوه یا زیاتو دولتو کي اقلیت وي. ۵،۷ ملیونه البانویان Albanians د دا ډول څو دولتي ملت ډېر ښه مثال کېداي سي. د دوی ۳،۶ ملیونه په البانیا کي اوسي، چي د هغه ځاي د نفوس په سلو کي ۹۵ تشکیلوي. ۱،۶ ملیونه البانویان د کوسوو Kosovo دنفوس په سلو کي ۹۰ جوړوي. جګړه هغه وخت رامنځته سول چي په کال ۱۹۹۷ کي د کوسوو البانویانو خودمختاري اعلان کړه. د سربیانو Serbs د ظالمانه انتقامي کمپاین له امله بالاخره، په کال ۱۹۹۹کي، د متحده ایالاتو په مشرۍ ناټو NATO مجبوره سوه چي پر سربستان Serbia باندي هوايي حمله وکړي، د ناټو امنیتي قواوي کوسوو ته ورننوتلې او تر اوسه همالته پاته دي. همدا رنګه، ۵۰۰۰۰۰ نور البانویان په مقدونیه Macedonia کي، د کوسوو او البانیا په سرحدي سیمو کي پراته دي چي د هغه ځای د نفوس په سلو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵ تشکیلوي. په کال ۲۰۰۰ او ۲۰۰۱ کې د دې البانویانو او مقدونیې د حکومت تر منځ شخړو بیا هم د ناټو مداخله ضروري کړه.

داسي څو دولتي ملتونه هم سته چي د ملت اکثریت په مربوطه دولت کي نه اوسېږي. د۲۶ ملیونو اذربایجانیانو (اذریان) له جملې څخه یوازي په سلو کي ۲۸ په اذربایجان کي، چي د کسپین د بحیرې په لوېدیځ ساحل کي پروت دئ، اوسېږي. تقریباً په سلو کي ۶۶ اذربایجانیان په ایران او پاته برخه یي په ګرجستان، روسیه او ترکیه کي اوسېږي. د دوی تر منځ هم د تاریخ په اوږدو کي شخړي رامنځته سوي دي.

بې دولته ملت:

بې دولته ملت stateless nation د ملت او دولت تر منځ موډل دئ. دا هغه وخت پېښېږي چي یو ملت په یوه یا زیاتو دولتو کي اقلیت وي او د خپل ځان دولت نه لري مګر غواړي چي خپل د ځان دولت ولري. دوه دا ډول بې دولته ملتونه چي په دې وروستیو وختوکي زیات په خبرو کي راوزي، کردان Kurds او فلسطینیان Palestinians دي.

څو ملته، څو دولته:

بل موډل چي د ایډال یو ملتي دولت څخه ډېر لیري دئ، دا دئ چي یو شمېر دولتونه او یو شمېر ملتونه یو پر بل سره رااوړي. دا پرله پېچلی شکل عام دئ او د افغانستان او شاوخوا همسایه هیوادونو په مثال سره یې تشریح کولای سو.

افغانستان، پر هغه راچاپېر هیوادونه، او په هغوي کي میشته ایتنیکي ګروپونه د یو بې ثباته مخلوط بیان دئ چي په هغه کي د ملتونواو دولتونو سرحدونه یو پر بل سره رااوړي. افغانستان په قانوني لحاظ د یو دولت په حیث وجود لري، مګر د یو ډېوالي او ناکامه دولت failed state پر څوکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولاړ دئ. [يعني چي هر ګړی يې د راچپه کېدو او د يو دولت په حيث يې د له منځه تللوامکان سته]. دا هيواد پر دومره زياتو ټوټوسره وېشل سوی دئ چي د يوه متحد سياسي يا ملي هستی په توګه يې شته والی په شک کي دئ. که څه هم چي د يرغلګرو په مقابل کي د لنډ وخت لپاره وحدت پکښې راغلی دئ، او يا هم ځيني وختونه غښتلو حکمرانانو سره متحد کړی دئ، مګر د هيواد د ډېرو خلګو لپاره بيا هم افغان والی اساسي سياسي هويت نه دئ؛ بلکي د دوی لپاره ايتنيکي هويت اساسي دئ. د ايتنيکي ګروپو په حساب په افغانستان کي پښتانه د نفوس (۴۲٪)، تاجيک (۲۷٪)، هزاره (۹٪)، ازبک (۹٪) او نور واړه ګروپونه ۱۳٪ تشکيلوي.

که د افغانستان شاوخوا همسايه هيوادونو ته نظر واچوو نو خبره نوره هم پرله پيچلې کېږي. ۱۰ ميليونه پښتانه په افغانستان او ۱۸ ميليونه په پاکستان کي اوسېږي. په مجموع کي دا بې دولته پښتون ملت د خپل دولت، پښتونستان، د جوړولو څه ارمانونه هم لري. د افغانستان په شمال کي بيا تاجيکان، اوزبکان او يو لږ شمېر ترکمنان پراته دي چي په تاجيکستان، اوزبکستان او ترکمنستان کي د خپلو ايتنيکي ورونو سره تړلي دي. نور بيا هزاره ګان دي چي ځانونه د چنګېزخان او منګول Mongol نژاد بقايا بولي، دوی هم د يو مستقل هزارستان خوبونهويني. دا ګروپونه په ۳۴ ژبو او لهجو خبري کوي.

همدا علت دئ چي په ۲۰۰۱ کال د امريکې د متحده ايالاتو لپاره دا اسانه وه چي افغانستان اشغال او د طالبانو رژيم نسکوره کړي، مګر د يو موفق او متحد افغاني دولت جوړول څه اسانه کار نه دئ. اصلي پرابلم، د يوه کارپوه په قول، دا دئ چي "[په افغانستان کي] يو عملي دولت نسته، او د ملت والي احساس وجود نه لري... په افغانستان کي د ويني شراکت او خپلوي ډېر اهميت لري".

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نېشنلیزم مثبت او منفي اړخونه:

نېشنلیزم یو مثبت قوت دئ، مګر نړۍ ته یې خرابۍ او مایوسۍ هم راوړي دي. د ملګروملتونو په عمومي اسمبله کې د کاتولیکانو پخواني مشر پاپ جان پال Pope John Paul د دوه ډوله نېشنلیزم په باب خبري کړي دي. یو مثبت نېشنلیزم دئ چې پاپ "له خپل وطن سره د مینې ... او نورو کلتورونو او ملتونو ته د احترام" په توګه تعریف کړی دئ. بل منفي نېشنلیزم دئ چې د نېشنلیزم یو کرغېړن شکل دئ چې خلګو ته د نورو کلتورونو او ملتونو په مقابل کې بې احترامي ورزده کوي او د خپل ملت نېکمرغي د نورو ملتونو د بدمرغۍ په بیه غواړي".

مثبت نېشنلیزم:

ډېر پوهان پر دې خبره اتفاق سره لري چې په خپل فلسفي او تاریخي تخلیق کې، نېشنلیزم یو مثبت قوت وو. اوس هم ځیني ګټور اړخونه او ډېر پلویان لري.

نېشنلیزم ډیموکراسي پر مخ بیایي:

د یوه محقق په نظر، "په اوسنۍ نړۍ کې نېشنلیزم یو هغه عمده نظم دئ چې ډیموکراټیک شعور ځان پکښې ځرګندوي". دلیل یې دا دئ چې نېشنلیزم دا مفکوره پر مخ بیایي چې سیاسي قدرت په ولس کې پروت دئ او حکومت د دې قدرت څخه یوازې د ولس په نماینده ګۍ کار اخلي. ډیموکراټیک نېشنلیزم چې د امریکې د انقلاب محرک هم وو ټولې نړۍ ته، په تېره بیا تر دوهمې عمومي جګړې وروسته پراخ سوی دئ. د نړۍ د ډیموکراټیکو هیوادو تناسب چې په کال ۱۹۵۰ کې٪۲۸وو، په کال ۲۰۰۵ کې ٪۴۶ ته زیات سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېشنلیزم د امپریالیزم مخه نیسي:

د تېرو سلو کالو په جریان کي، نېشنلیزم د اطریش – مجارستان، عثماني ترکیې او روسیې د امپراتوریو په له منځه وړلو کي عمده رول لوبولی دئ. همدارنګه نېشنلیزم تقریباً د ټولو استعماري امپراتوریو کمبله ورټوله کړه، چي د اروپایي هیوادو او د امریکې د متحده ایالاتو په کنټرول کي وه. د دې مستعمراتو په ډله کي شرقي تیمور East Timor په دې اواخرو کي استقلال تر لاسه کړ. شرقي تیمور د مړژواندي پرتګالي امپراتورۍ وروستی بقایا وه چي خلګو یې په کال ۱۹۷۵ کي استقلال اعلان کړ. ازادي لا زېږېدلې نه وه چي اندونیزیا شرقي تیمور په ځان پوري ملحق کړ. د شرقي تیمور د خلګو لپاره اندونیزیایي باداران هم د پرتګالي بادارانو په شان د منلو وړ نه وه. د خودمختارۍ self-determination لپاره د دوی دوامداره مبارزې او بین المللي فشارونو بالاخره اندونیزیا مجبوره کړه چي په کال ۱۹۹۸ کي یوه ریفرندم ته غاړه کښېږدي. د شرقي تیمور په سلو کي ۷۹ خلګو د استقلال په ګټه رایي ورکړې. د اندونیزیا نظامیانو هڅه وکړه چي د جنایتکارانو د یوې ډلي پر لاس شرقي تیمور کنټرول کړي. دې جنایتکارانو د شرقي تیمور په زرهاوو خلک ووژل، څو بالاخره د استرالیا او ملګرو ملتونو د نظامي مداخلې په نتیجه کي امنیت په وجود راغی. ملګرو ملتونو United Nations د شرقي تیمور لپاره لومړی یوه انتقالي اداره منځته راوړه، او وروسته یې په کال ۲۰۰۲ کي د حکومت واګي یو کاملاً مستقل شرقي تیمور ته وروسپارلې.

نېشنلیزم اقتصادي پرمختګ ته لاره خلاصوي:

مستعمرې او د دولتو په دننه کي اقلیتي ملتونه اکثر وخت له اقتصادي پلوه استعمار سوي دي. په افریقا کي او هم د نړۍ په نورو برخو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي ډېر هیوادونه تر اوسه هم له استعماري میراث څخه د ځان خلاصولو لپاره سختي هلي ځلي کوي. استعماري قدرتونو د مستعمرو منابع د خپلو ګټو لپاره ځني وړي دي او د دوی د اقتصادي زېربنا لپاره یې ډېر لږ څه سر ته رسولي دي. دا کار د شوروي اتحاد په شان ځو نژادي امپراتوریو کي، چي په تیوریکي لحاظ یو لاس او متحد ګڼل کېدل، هم سر ته رسېدلی دئ. د پخواني شوروي اتحاد شپږ جمهوریتونه (اذربایجان، قزاقستان، قیرغیزستان، تاجیکستان، ترکمنستان، او اوزبکستان) چي کله د روسیې/ شوروي تر کنټرول لاندي وه، له نظره لوېدلي وه. همدا اوس هم د دوی د سړي پر سر متوسط ناخالص داخلي تولید (یعنيGDP) د روسیې یو پر دریمه تشکیلوي، او د کوچنیانو د مړیني اندازه د روسیې څلورچنده ده. ښکاره خبره ده چي دا نوي هیوادونه به د ډېرو کلونو لپاره د اقتصادي ستونزو سره لاس و ګرېوان وي، مګر د دوی له نظره، لږ تر لږه به د دوی هڅي د خپلو هیوادو هوسایني او نېکمرغۍ ته متوجه وي.

منفي نېشنلیزم:

د خپلو ټولو ښېګڼو سره، نېشنلیزم تاریک اړخ هم لري. د نېشنلیزم بدمخي د ملتونو تر مینځ له روابطو څخه راپیل کېږي. د تعریف له مخي، نېشنلیزم د نورو هغو مشابه خلګو سره، چي یو ملت جوړوي، د خپلوۍ یو احساس دئ. له نورو څخه د ځانو بېلول په اصل کي کوم بد شی نه دئ، مګر دا کار د موږ – ګروپ we-group په ښه بللو سره د منفي نېشنلیزم په لار کي لومړی ګام دئ. څرنګه چي موږ د خپل ځان هویت په موږ – ګروپ سره څرګندوو، نو د دوی – ګروپ څخه د ځان بېلولو خوا ته میلان لرو. کله چي موږ ځانونه له نورو څخه بېل وګڼو، نو لاندي منفي تمایلات راته پیدا کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو سره د مرستي کولو بې علاقه ګي، د نورو ردول exclusionism، ځان بې ساری [استثنايي] بلل exeptionalism او له بېګانه وو څخه بېره xenophobia، داخلي ظلم او خارجي تعرض.

له نورو سره د مرستي کولو بې علاقه ګي:

زموږ د توپير او جلاوالي نېشنلستي احساس د نورو په وړاندي زموږ د مسئوليت احساس محدودوي. ډېر خلګ نه یوازي دا چي د خپل ګروپ په دننه کي له نورو سره مرسته کول غواړي، بلکي، د عامه اجتماعي خدماتو د بودجې له لاري، له نورو سره مرسته کول خپل مسئوليت ګڼي. مګر په بين المللي سويه ډېر لږ خلګ د مسئوليت احساس کوي. د نورو هيوادو وحشتناکي پېښي زموږ ډېره لږ توجه ځانته جلبوي، مګر که دا ډول حوادث زموږ په وطن کي پېښ سي نو بيا موږ ډېر جدي عکس العمل ښکاره کوو. د افريقا د لويي صحرا Sub-Saharan Africa په سيمه کي، یوازي په سلو کي ۴۱ خلګ تر ۵۵ کلنۍ پوري ژوند کوي، چي په مقايسه يي په سلو کي ۸۰ امريکايان تر ۵۵ کلنۍ پوري ژوند کوي. د افريقا په لويه صحرا کي د کوچنيانو د مړيني چانس يو کلنۍ ته تر رسېدلو مخکي له امريکې سره په مقايسه ۱۵ واره زيات دئ.

که چېري دا تراژيدي په امريکا کي پېښه وای، ډېر زيات مالي او بشري منابع به يې د له منځه وړلو لپاره په کار لوېدلي وای. مګر، د امريکې د حکومت غبرګون د افريقا د لويي صحرا د دې انساني تراژيدۍ په وړاندي یوازي په ۴ بليونه ډالره اقتصادي او بشري مرستي پوري محدود دئ. دا مقدار پيسې د افريقا د لويي صحرا د نفر پر سر یوازي ۵ ډالره کېږي او هر امريکايي ګواکي یوازي ۱۳ ډالره ورکوي. آيا دا پيسې کفايت کوي؟ ډېر امريکايان فکر کوي چي کافي دي. يوې احصايې ښودلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي په سلو کي ۶۴ امریکایان فکرکوي چي د دوی هیواد بیخي زیاتي پیسې پر خارجي مرستو لګوي. یوازي په سلو کي ۸ امریکایان فکر کوي چي د دوی هیواد بیخي لږ پیسې پر خارجي مرستو لګوي. یو علت یې دا دئ چي، د همدې احصایې له مخي، په اوسط ډول امریکایان فکر کوي چي د دوی د فدرالي بودجې په سلو کي ۳۱ پر خارجي مرستو لګیږي. واقعیت دا دئ چي د امریکې ټولي خارجي مرستي د فدرالي بودجي یوازي په سلو کي یو تشکیلوي. د دې معنی دا نه ده چي امریکایان خیر غوښتونکي خلک نه دي. بلکي معنی یې دا ده چي امریکایان، د نوري نړۍ د خلکو په شان، تر نورو هیوادو د خپل هیواد د خلکو په وړاندي د زیات مسئولیت احساس کوي.

د نورو ردول:

هر کال، په میلیونو خلک د سیاسي خشونت، فقر او نورو مجبوریتونو له امله خپل کورونه پرېږدي. مهاجرین اوس یو جهاني پرابلم ګرزېدلی دئ. د مهاجرینو په مقابل کي د نېشنلیزم د (موږ – دوی) نظر تقریباً نړیوال مقاومت منځته راوړی دئ. په ۴۰ هیوادو کي د خلکو د یوې سروې له مخي، په اوسط ډول په سلو کي ۷۶ خلکو غوښتل چي د دوی هیواد ته د مهاجرینو پر راتګ محدودیتونه نور هم پسي زیات سي. د امریکایانو یو لوی اکثریت (٪۸۱) او د کاناډایانو (٪۶۹) دا ډول احساس لري، په داسي حال کي چي د دې هیوادو اکثریت خلک په خپله مهاجرین دي. دوه هیوادونه چي پر مهاجرینو د لږمحدودیت غوښتونکي دي، جاپان (٪۴۳) او جنوبي کوریا (٪۳۷) دي. مګر خبره دا ده چي دوی همدا اوس د مهاجرینو ډېر سخت قوانین او په نتیجه کي ډېر لږ مهاجرین لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان بې ساري بلل او له پردیو څخه بېره (بېګانه هراسي):

خپل ملت ته ارزښت ورکول د نېشنلیزم مثبت اړخ دئ، مګر تر نورو د ځان لوړ بللو احساس او حتی له نورو څخه بېره او کرکه هم منځته راوړي. بېګانه هراسي xenophobia د نورو ملتونو څخه د بېرې او کرکې احساس دئ. ځان بې ساري بلل exceptionalism چې خپل ملت تر نورو ملتو ښه بللوعقیده ده، لږ څه زهرجنه ده مګر بیا هم دردونکې ده. د ۴۳ هیوادو یوې نړیوالې سروې ښودلې ده چې په ۳۹ هیوادو کې اکثریت خلک "بالکل" یا "تر ډېره حده" له دې څرګندوني سره چې "زموږ خلک بې عیبه او مکمل نه دي، مګر زموږ کلتور تر نورو عالي دئ" موافق وه. په مجموع کې په سلو کې ۶۸ سروې سوو خلکو دا ډول فکر کاوه. په دې سروې کې هیندیانو تر ټولو زیات ځانونه بې ساري بللي او، د عامه ذهنیت په خلاف، لږو فرانسویانو ځانونه بې ساري بللي دي.

کلتوري تبعیض او ظلم:

په هغو دولتونو کې چې یو مسلط ایتنیکي ګروپ او یو یا زیات اقلیتي ګروپونه وجود ولري، مسلط ګروپ تقریباً هر وخت د سیاسي، اقتصادي او اجتماعي امتیازاتو خاوند وي. په ډېر افراطي حالت کې، ځیني وختونه مسلط ګروپونه پر اقلیتي ګروپونو ظلم کوي او حتی د نسل د له منځه وړلو لپاره یې هڅې کوي. په بوسنیا Bosnia او کوسوو Kosovo کې د سربیانو د نژادي لېونتوب، په رواندا کې د هوتو Hutus له خوا د توتسي Tutsis قتل عامونه، او په دې نژدې وختو کې په سوډان کې د عربو مسلمانانو له خوا د عیسوي تورپوستانو او مسلمانو تورپوستانو ډله ییزي وژني یې مثالونه دي. تر ټولو وحشتناک مثال د نازي جرمني دئ چې اډولف هټلر په خپل مشهور کتاب مین کمپف Mein Kampf کې جرمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژاد یو خالص " ارین نژاد" او د انساني تکامل مظهر بللی دئ. په مقابل کي يې بیا روسان او نور سلاویک خلگ يې پر ځنډه ولاړ انسانان [یعنی لړ انسانان] بللي دي چي د مریانو په توګه باید کار ځني واخیستل سي. یهودیان او جتان Gypsies د ده په نظر "غیرانسانان" وه چي د لېونیانو او همجنس بازه homosexuals خلګو سره باید محوه سي.

خودمختاري

Self-Determination

یوه بله خلا چي د نېشنلیزم په ایډیال او واقعیت کي رامنځته سوې ده هغه د خودمختارۍ موضوع ده. خودمختاري په خپله هم مثبت او منفي اړخونه لري.

د خود مختارۍ مثبت اړخونه:

ډېرو کتونکو د خودمختارۍ پر نسیپ ستایلی دئ. د ډېرملتي دولتونو nation-states ریښې د دوی د خودمختارۍ لپاره په غوښتنه او مبارزه کي پرتې دي. د مثال په توګه، د امریکې د ازادۍ اعلامیه Declaration of Independence له برتانیې څخه د خودمختارۍ په اعلام سره پیل کېږي.

د خودمختارۍ د ملاتړ لپاره ډېر دلایل وجود لري. د نېشنلیزم پر ګټو سربېره، چي مخکي يې بیان وسو، خودمختاري له ایتنیکي ستم څخه ډېرو راولاړو سوو ظلمونو ته خاتمه ورکوي. که چېري ټولو ایتنیکي ګروپونو اجازه درلودای چي په سوله ییز ډول استقلال لاسته راوړي او یا يې هم کولای سوای چي له خپلو ایتنیکي ورونو سره یو ځای سي، نو به د بوسنیا، چیچنیا، کوسوو، شرقي تیمور، روآندا، سوډان تراژیدي ګاني او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې شان نوري ويرجني پېښې منځته نه واى راغلې.

د خودمختارۍ په هکله اندېښنې:

د خودمختارۍ پرنسيب په عمل کې له ډېرو ستونزو سره مخامخ دئ. لويه ستونزه يې دا ده چې په نړۍ کې په زرهاوو ايتنيکي ګروپونه وجود لري. له هر ايتنيکي ګروپ سره بالقوه دا امکان سته چې ملي شعور پکښې راپيدا سي او د استقلال يا خودمختارۍ لپاره هڅې پيل کړي. که د خودمختارۍ پرنسيب ومنل سي او هر ايتنيکي ګروپ خپل ځانته يو مستقل دولت ولرلاى سي نو به نړۍ د دې دومره زياتو دولتو سره څه حالت ولري؟

د خودمختارۍ يوه ستونزه د سره جاروتلي ګروپونو بېلول دي. ډېر ملتونه په ډېرو ځايونو کې يو له بله سره جاروتلي دي. بوسنيا Bosnia يې يو مثال دئ؛ د بوسنيا مسلمانان، کروټيان Croats او سربيان Serbs په يوه ښار، يوه جاده او يوه بلډېنګ کې يو ځاى سره اوسېدل. که چېرې دوى هر يو ځانته استقلال اعلان کړي نو څوک څرنګه کولاى سي دا ګروپونه سره بېل او قلمرو ورته وټاکي؟

د خودمختارۍ بل پرابلم دا دئ چې اوسني دولتونه له کاناډا (کيوبيک) څخه رانيولې بيا تر برتانيې (سکاټلنډ او ويلس) او هسپانيې (باسک او کاتالونيا) پورې بايد منحل سي. امريکايان هم بايد په دې پرابلم کې چرت ووهي. ځکه چې دوى له ډېر پخوا څخه د خودمختارۍ د حق پلوي کړې ده نو د امريکې په متحده ايالاتو کې دننه به د خودمختارۍ پرنسيپ څرنګه عملي کېږي؟ که چيرې، د مثال په توګه، د هاوايي اصلي اوسېدونکي native Hawaiians د خودارادیت د پرنسيپ له مخې وغواړي چې ځانته مستقل دولت جوړ کړي، آيا ټول امريکايان يې بايد ملاتړ وکړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوروځايوکي بيا د ايتنيکي پلوه متجانس دولت جوړول هم خپل ځانته ستونزي لري. په افغانستان کي د بېلابېلو ايتنيکي ګروپونو څخه د يو ملتي دولت nation-state جوړول په ډېرو سيمو کي د دې ګروپونو [چي يو په بل کي سره جاروتلي دي] سره بېلول غواړي. له بلي خوا، تاجيکان او ازبکان به ښايي وغواړي چي د تاجکستان او ازبکستان سره يو ځای سي. او همدارنګه، د پښتنو لپاره د پښتونستان په جوړولو کي بايد د پاکستان، ايران (؟) او افغانستان ټوټې سره ومښلول سي.

د خودمختارۍ بله ستونزه دا ده چي د داسي مستقلو هېوادونو شمېر مخ پر زياتېدو دئ چي په خپله د خپل پايښت لپاره ډېره لږ توانمندي لري. آيا معقوله ده چي د ميکرو [ډېر واړه] دولتونو منځته راتلو ته، چي ډېر لږ نفوس، کوچنی قلمرو، او محدود اقتصاد ولري، اجازه ورکړه سي؟ ځيني دا ډول دولتونه، لکه اندوررا Andorra ، موناکو Monaco او سان مارينوSan Marino له ډېر پخوا راهيسي وجود لري. مګر د کلونياليزم تر بې اعتباره کېدلو وروسته د ميکرو دولتونو شمېر مخ پر زياتېدو دئ. د ميکرو دولتونو ستونزي به وروسته په تفصيل سره وڅيړل سي. مګر دومره بايد ووايو چي، د نړۍ د هيوادونو په سلو کي ۳۳ د امريکې د لاس انجلس تر ايالت لږ نفوس لري. دا ډول هيوادونه زيات وخت د خپل ځان دفاع نه سي کولای او له اقتصادي پلوه د ځان تکيه کولو توان نه لري. دا ډول هيوادونه به له يوې خوا له اقتصادي پلوه د نوري نړۍ د اوږو بار وي، او له بلي خوا د دې امکان وجود لري چي د قدرت خلا په وجود راوړي او بې ثباته هيوادونه ځني جوړ سي.

که د خودمختارۍ او د دولتونو د تجزيې اوسنی حالت دوام وکړي، پر سيمه ييز او حتی نړيوال ثبات باندي اثر ښندلای سي. بين المللي ثبات ته د خودمختارۍ او ميکرو دولتونو يو بل تهديد د امريکې د متحده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایالاتو له خوا په کال ۲۰۰۳ کي د عراق له یرغل سره منځته راغی. د نورو پایلو تر څنګ، د صدام حسین راچپه کېدلو د عراق د تجزیې چانس زیات کړ. عراق اوس د شیعه، سني او کردي مسلمانانو تر منځ وېشل سوی دئ. لکه مخکي چي وویل سول، د کردانو نهایي هدف د یوه مستقل کردستان منځته راوړل دي. د کردانو و دې هدف ته د رسېدلو هڅي به یقیناً د عراق له شدید مقاومت سره مخامخ سي. همدا رنګه، عراق به ښایي له ترکیې سره، چي هلته هم په کردي سیمو کي د کردستان جوړولو هلي ځلي رواني دي، لاس یو کړي. د عراق د تجزیې بله مسئله دا ده چي ښایي د ختیځ عراق شیعه ګان د شیعه ایران پر خوا ورولغړي. پر دې سربېره، یو کمزوری عراق به نور د دې توان ونه لري چي د ایران او سعودي عربستان تر منځ، چي دواړه تېل لرونکي غني هیوادونه دي، یو مؤثر حایل وګرزي. د صدام تر راچپه کېدلو وروسته امریکې او نورو خارجي قواوو د عراق د تجزیه کېدلو مخه نیولې ده؛ مګر کله چي دوی له عراقه ووزي، لکه چي ښکاري ډېر ژر به ووزي، نو د یوه رښتیني او متحد عراق راتلونکې تاریکه ښکاري.

د موجودو هیوادونو لپاره د نوي هیوادونو د په رسمیت پېژندلو موضوع ډېره پېچلې او مهمه ده. کله چي نوي هیوادونه منځته راځي، نو موجوده هیوادونه، له ملګرو ملتونو سره د دوی د تعهداتو له امله، مجبور دي چي پر دوی باندي د خارجي تعرض پر وخت د دوی دفاع وکړي. نوي غریب هیوادونه د اقتصادي مرستو اوسني سازمانونه، چي همدا اوس هم کافي منابع نه لري، نور هم سره کښېکاږي. بله خبره دا ده چي د نوو بېلتون غوښتونکو نهضتونو په رسمیت پېژندنه نور تجزیه غوښتونکي نهضتونه تشویقوي.

څرنګه چي ډېر ایتنیکي ګروپونه د خودمختارۍ لپاره تلاښ کوي نو دا سوال راپیداکېږي چي آیا دوی باید حمایه سي او که یې مخه ونیول

(c) ketabton.com: The Digital Library

سي. که حمايه کېږي نو کوم ايتنيک ګروپ بايد حمايه سي او ولي بايد حمايه سي. که يې مخه نيول کېږي نو هم دا سوال راپيدا کېږي چي ولي بايد حمايه نه سي. دا ښکاره خبره ده چي په دې اوسنۍ پرله پسې پېچلې نړۍ کي د خودمختارۍ د پرنسيپ عملي کول ډېر مشکل کار دئ.

نېشنليزم او د هغه راتلونکې

خلګ هر وخت خپل هويت په يوه يا بل ګروپ کي څرګندوي. دا ګروپ کېداى سي چي کورنۍ، قوم، مذهب او يا کوم بل شی وي. مګر نېشنليزم چي د سياسي هويت يو مشخص شکل دئ او د مشترک هويت خلګ، د دوی قلمرو او حکومت سره مېنلوي د اوسني وخت شی دئ. ځيني پوهان د نېشنليزم ريښې ډېر لرغوني عصر ته رسوي، مګر پر دې خبره پوره اتفاق موجود دئ چي نېشنليزم د يوې مهمي سياسي مفکورې په توګه يوازي له تقريباً ۵۰۰ کالو راهيسي وجود لري او د يو عمده سياسي هويت د منبع په توګه تر نونسمي او شلمي پېړۍ پوري لا خپل اوج ته نه وو رسېدلی.

د نېشنليزم راتلونکې به څرنګه وي؟ څرنګه چي نېشنليزم هر وخت موجود نه وو، نو نه بدلېدونکی هم نه دئ. کېداى سي چي زموږ د يو عمده سياسي هويت په توګه کمزوری او حتی ښايي له منځه ولاړ سي. د دې امکان په نظر کي نيولو سره، موږ بايد دا پوښتنه ارزيابي کړو چي ايا د نېشنليزم سرسختي [يعني دوامداره موجوديت] او يا له منځه تلل به مثبت که منفي کار وي.

د نېشنليزم د له منځه تلو اټکل:

دوهمي عمومي جګړې د نېشنليزم په باب د ډېرو خلګو فکر ته تغير

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړ. دوی د جنګ او د جنګ د وخت د وحشتونو ملامتیا پر فاشیزم او متعرض نېشنلیزم اچوله. کتونکي په دې عقیده وه چي د ۳۰ کالو په دوران کي د دوو عمومي جګړو پېښېدلو دا وښودله چي پر ملي خصومت او ضدیت باندي ولاړ دولتي سیستم نه یوازي دا چي تر وخت تېر دئ بلکي خطرناکه هم دئ. د عمومي تباهۍ د وسلو منځته راتللو بیا دا خطر نورهم جدي کړ. په کال ۱۹۴۵ کي د ملګرو ملتونو په منځته راتلو سره د هیوادو تر منځ د رقابتي نېشنلیزم پر ځای د تعاوني ګلوبالیزم د انکشاف افکار را پیدا سول.

له دې ډول افکارو سره ډېرو پوهانو د نېشنلیزم او ملي دولت د له منځه تللواو یا لږ تر لږه د تدریجي زوال پیش بینۍ وکړې. مګر داسي څه پېښ نه سول او نېشنلیزم د یو جهاني قوت په توګه نور هم زور واخیستی.

د نېشنلیزم سرسخته پایښت:

د نېشنلیزم په دوامداره قوت کي شک نسته. د دوهمي عمومي جګړې راهیسي هغه دولتونه چي پر ملي خودمختارۍ باندي د ټینګار کولو له لاري منځته راغلي دي درې چنده سوي دي. د نېشنلیزم د زیات پرمختګ عمده محرکه قوه په افریقا، اسیا او نورو سیمو کي امپریالیستي ضد ازادي غوښتونکي نهضتونه وه. په دې وروستنیو کلونو کي نیشنلیزم په اروپا کي هم دوباره ځان را ښکاره کړ. د لوېدیځ او ختیځ جرمني له اتحاد څخه جرمنی جوړ سو. هغه دولتونه چي له پخوا څخه موجود وه سره تجزیه سول. د چکسلواکې څخه د چک او سلواک په نوم دوه هیوادونه جوړ سول او یوګوسلاویا پر ۷ هیوادو تجزیه سوه. بل دا چي، د روسیې او په وروسته کي د شوروي د څو نژادي امپراتوري د سره پاشل کېدلو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵ نوي هیوادونه منځته راغلل. د ۱۹۸۹ کال راهیسي، د شرقي تیمور، ایریتیریا، نامیبیا او پالاو څخه ماسېوا، ټول ازادۍ ته رسېدلي هیوادونه په شرقي اروپا یا روسیې پوري اړه لري. (FRS). همدارنګه، په برتانیه کي د سکاټیانو، ایرشیانو او وېلشیانو تر منځ هم ځیني نېشنلیستي غوښتني را پیداسوي دي؛ په هسپانیه کي باسکیان او کاتلان، او د یوروپ په نورو سیمو کي هم دا ډول ګونګوسې وجود لري.

یو نظر دا دئ چي نېشنلیزم به د سیاسي هویت په توګه تر ډېره وخته دوام ومومي او موږ به په سیاسي، عملي او تیوریکي لحاظ په ملت پوري تړلي یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم فصل

ګلوبالیزم
Globalism

که څه هم چې د ګلوبالیزم مفهوم ورځ تر بلې موږ ته اشنا کېږي او په دې وروستیو لسیزو کې په پراخه پیمانه منل سوی دئ، مګر بیا هم نوی مفهوم نه دئ. په حقیقت کې د ګلوبالیزم مفکوره لرغوني ریښې لري. په غربي کلتور کي د ګلوبالیستي افکارو سرچینه و رواقیونوStoicism ته رسېږي. دا فلسفه په لرغوني یونان او روم کې د ۳۰۰ قبل المیلاد څخه بیا تر ۲۰۰ بعدالمیلاد پوري وده کړې وه. رواقیونو ځانونه دبشریت جزء باله، نه د یوه یا بل واړه سیاسي ګروپ غړي.

رواقیونو ته ورته نوري لرغوني غیرغربي عنعنوي فلسفې د بودیزم او هندویزم مذهبونه او د کانفیوشنیزم Confucianism فلسفه ده. د مثال په توګه، سیدارتا ګواتاما چې په بودا سره شهرت لري، ټینګار کاوه چې موږ باید یو جهاني [عالم شموله] لید او نظر ولرو.

که څه هم چې د رواقیونو فلسفه مخ د انحطاط پر خواورولغښته، مګر مفهوم ئې بیا هم تر پېړیو پوري ژوندی پاته سو. د منځنیو پېړیو Middle Ages په دوران کې، د روم کاتولیک کلیسا یو ګلوبالیستي قدرت وو. ګلوبالیستي افکار د Thomas Pine توماس پېن او د اتلسمي پېړی د نورو انقلابیونو په فلسفه کې ښکاره دي. امریکایان توماس پېن د یوه وطن پرسته انقلابي په توګه په یاد لري، مګر ده خپل سیاسي هویت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکایي توب کي نه څرګنداوه او ځان ئې د (نړۍ تبعه) باله.

یو بل فیلسوف، ایمانویل کانټ Immanuel Kant، د سولي له پاره د بین المللي همکارۍ مفکوره نوره هم پسې پراخه کړه. دی په خپل یوه اثر کي لیکي چي: "هیوادونه باید د وحشي ګرۍ د بې قانونه حالت څخه راووزي او په یوه داسي ولسي اتحادیه federation کي داخل سي چي په هغه کي هر دولت خپل امنیت ... د یوه متحد قدرت او قانوني تصمیمونو څخه لاسته راوړي". د نونسمي پېړۍ د جرمني فیلسوفانو فریدریک انګلز او کارل مارکس په نظریاتو کي هم ډېر قوي مافوق ملتي transnational [ترانس نېشنل] عناصر وجود لري. دوی په دې عقیده وه چي ټول بشري وېش او تقسیم پر اقتصادي طبقه ولاړ دئ او دولت د بډایي بورژوازي طبقې په لاس کي یوه وسیله ده چي پر پرولتاریا طبقې باندي د ظلم له پاره کار ځني اخیستل کېږي. کمونیسټ مانیفست (۱۸۴۸) اعلان کوي چي «کاریګران وطن نه لری». مارکسیستي افکار له زوال سره مخامخ سول مګر ګلوبالیستي افکارو په دې وروستیو لسیزو کي نور هم زور پسي اخیستی دئ.

ګلوبلایزېشن

د ګلوبلایزېشن له لاري د ګلوبلیزم پر مختګ ښایي مجرد abstract مفاهیم ښکاره سي، مګر په واقعیت کي زموږ له پاره د هري ورځي پدیدې دي. هغه کیبورډ keyboard چي د دې کتاب په ټایپولو کي کار ځني اخیستل سوی دئ، په تایلینډ کی جوړ سوی وو، ماوس ئې له چین څخه او مانیتور ئې له جنوبي کوریا څخه راغلی دئ. د ورځي په جریان کي ښایي موږ د بېلابېلو هیوادونو د ویب سایټو سره سروکار لرو. [د امریکې] په پوهنتونو کي د نړۍ د بېلابېلو هیوادونو زده کوونکي زده کړه کوي. که

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسي په دې هکله فکر وکړئ، ګلوبلایزېشن تر هغه اندازې چې موږ فکر کوو لا زیات ستاسي په ورځني ژوند کي نغښتی دئ.

د ګلوبلایزېشن د چټک پرمختګ فکتورونه:

تر یوه حده ویلای سو چي ګلوبلایزېشن لرغونی تاریخ لري او له هغه وخت راهیسي وجود لري چي لومړنیو منزوي قبیلو یو له بله سره تجارت او راکړه ورکړه پیل کړه. مګر له بلي خوا، ګلوبلایزېشن د اوسني عصر یوه پدیده ده چي په تېرو ۲۰۰ کلونو کی، په تېره بیا تر دوهمي عمومي جګړې وروسته ئې په بېساري چټکتیا سره پرمختګ کړی دئ. د ګلوبلایزېشن موډرن سرعت د دوو فکتورنو محصول دئ: تکنالوجیکي پرمختګونه او حکومتی پالیسی.

تکنالوجیکي پرمختګ د تجارتي مالونو، پیسو، معلوماتو، خلګو او مفکورو د انتقال سرعت ډېر زیات کړی دئ. ښکاره خبره ده چي خلګ، پیسې، کلتور او علم له ډېر لرغوني وخته تر سیاسي سرحدو تېر سوي دي، خو له پخوا سره ئې توپیر د ګلوبلایزېشن د پرمختګ په چټکتیا کي دئ. د تاریخ تقریباً په سلو کي ۹۰ مهم تکنالوجیکي پرمختګونه د ۱۸۰۰ع کال راهیسي منځته راغلي دي. انټرنټ، جټ الوتکي او نورتکنالوجیکي پرمختګونه دي چي نړۍ په ډېري چټکۍ سره ګلوبلایزېشن ته ورپوري وهي.

حکومتي پالیسیو هم، په تېره بیا په اقتصادي برخه کي، د ګلوبلایزېشن په پر مخ بېولو کي مرسته کړې ده. تر لومړۍ عمومي جګړې وروسته، هیوادونو ډېره هڅه وکړه چي د خارجي رقابت څخه خپل اقتصاد پر وارداتو باندي د لوړو ګمرکي تعرفو [ګمرکي محصول] د وضع کولواو د اسعارو د ازادي تبادلې د مخنیوي له لاري وساتي. په پس منظر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي، پالیسي جوړوونکي دې نتیجې ته رسېدلي دي چې دا یو فاجعه آمېزه روش وو. په۱۹۲۰ع کلونو کي، د یوروپ زیاته برخه په اقتصادي اخ و ډب اخته وه، او د لسیزي په پای کي ئې اقتصاد راونړېدی. د ۱۹۲۹ او ۱۹۳۲ ع کلونو په منځ کي د اروپا صنعتي تولید په سلو کي ۵۰ راولوېدی او بېکاري په سلو کي ۲۲ ته جګه سوه. په ۱۹۲۹ ع کال کي د امریکې د متحده ایالاتو د اسهامو بازار راونړېدی او ورپسې د امریکې او همدارنګه د جاپان او نورو هیوادو اقتصاد سره وچاودی. نړیوال تجارت له مځکي ووهل سو او نړۍ و ستر اقتصادي رکود Great Depression ته ورارتا وسوه. د ۱۹۲۰ کلونو په دوران کي فاشیست ډیکتاتور بنیتومیوسولیني Benito Mussolini په ربړېدلې ایټالیا کي قدرت ته ورسېد او د ستر اقتصادي رکود په دوران کي آدولف هیټلر او نور فاشیستي ډیکتاتوران په جرمني، جاپان او هسپانیا کی قدرت ته ورسېدل. دوهمه عمومي جګړه د خپل ټولو ویجاړیو او فجایعو سره ورپسې پېښه سوه. ډېرو تحلیلګرانو دا استدلال کاوه چې تر لومړۍ عمومي جګړې وروسته بندیز لګوونکي اقتصادي پالیسیو اقتصادي رکود منځته راووست چې فاشیزم ته ئې لار خلاصه کړه، فاشیزم په خپل وار دوهمه عمومي جګړه منځته راوړله .

د دوهمي عمومي جګړې د علتونو د تحلیل پر اساس، تر جنګ وروسته پالیسي جوړوونکو داسي پلانونه رامنځته کړل چي د راتلونکو نړیوالو ټکرونو او تصادماتو مخه ونیسي. په اقتصادي برخه کي، د امریکې د متحده ایالاتو په مخکښی، د تعرفاتو او تجارت عمومي موافقت نامه General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) او په همدې نامه یو پیمان او سازمان هم منځته راغی چي وروستی هدف ئې د هغو تجارتي ممانعتونو او بندیزونو له منځه وړل وه چي د دوهم عمومي جنګ ملامتیا ورپه غاړه وه. (وروسته دا سازمان د نړۍ د تجارت سازمان the

(c) ketabton.com: The Digital Library

World Trade Organization, WTO په نوم ونومول سو). پاليسي جوړوونکو همدارنګه بين المللي وجهي صندوق International Monetary Fund (IMF) تأسيس کړ.

د ټرانسپورټېشن او کميونيکېشن ګلوبلايزېشن:

د ګلوبلايزېشن اوسنی پرمختللی حالت د هغه تکنالوجيکي پېشرفت نتيجه ده چي په پراخه پيمانه توليدات او خلګ تر ډېرو ليري فاصلو پوري په ډېر سرعت سره انتقالولای سي. همدارنګه، ګلوبلايزېشن پر هغه تکنالوجۍ تکيه دئ چي موږ په دې توانوي چي د ټولي نړۍ هر ګوټ ته په ډېري چټکۍ او اسانۍ سره ډېټا، تصوير، ليکلي توري او اواز [صوت] ولېږو.

نړيوال ټرانسپورټېشن [حمل ونقل]:

موډرن ټرانسپورټېشن انسانان او د هغوي توليدات په دومره زيات حجم او په دومره زيات سرعت له يوه هيواد څخه تر بل هيواد پوري انتقالوي چي ډېر لږ وخت مخکي ئې تصور نه سوای کېدای. بحري ټرانسپورټېشن ئې ښه مثال دئ. د ۱۸۰۰ ع په نيمايي کلونو کي د نړۍ مشهوره تجارتي بېړۍ فلايينګ کلاوډ Flying Cloud وه چي ۲۲۹ فوټه اوږدوالی ئې درلود. اوس په بحر کي د جاهری وايکنګ Jahre Viking په شان د تېلو انتقالوونکې بېړۍ چلېږي چي اوږدواله ئې ۱۵۰۴ فوټه ته رسېږي. دا بېړۍ دومره لويه ده چي کارګران ئې له يوه ځايه څخه تر بله ځايه پر بايسکلانو ځي. تقريباً ۲۸۰۰۰ تجارتي بېړۍاو د تېلو ټانکرونه څه دپاسه ۷۳۳ مليونه ټنه مالونه انتقالوي. دا لويي هيوادوي (اشاوي) نه يوازي دا چي زيات تجارتي مالونه له يوه ځايه بل ته انتقالوي، بلکي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمل ونقل د قیمت په راکښته کولو سره ئې نړیوال تجارت نور هم پسې پراخ کړی دئ. په ۲۰۰۶ کال کې، د مثال په توګه، د منځني ختیځ څخه د امریکې تر متحده ایالاتو پورې د یوه ګیلن تېلو د انتقال بیه یوازې درې سنټه وه.

په حمل و نقل کې تکنالوجیکي پرمختګ له یوه ځایه څخه بل ته د انسانانو په چټک انتقال کې هم مهم رول لوبولی دئ. بین المللي مسافرت نن ورځ بالکل یو عادي کار ګرزېدلی دئ. هر کال په سلهاوو میلیونه مسافرین له یوه هیواد څخه بل ته په څو ساعته کې رسېږي.

نړیوال کمیونیکېشن:

پر بین المللي روابطو باندې د موډرن کمونیکېشن تأثیرات ډېر زیات دي او په تېره بیا د یوې نیمې پېړۍ په جریان کې ډېر خارق العاده پرمختګ پکښې راغلی دئ. ټلیګراف، عکاسي، راډیو، د پېښو فیلم اخیستل، ټلیفون، ټلویزیون، فاکس، انټرنیټي اړیکې او ایمېل ئې یوازې یو څو مثالونه دي. د کمیونیکېشن د پراخوالي محاسبه کول ډېر ګران کار دئ. مګر که د بین المللي تلیفون له لارې یو له بله سره اړیکې نیول د مثال په توګه وګورو، نو به د کمیونیکېشن په پرمختګ باندې پوه سو. د۱۹۹۱ع څخه بیا تر ۲۰۰۵ ع کال پورې د بین المللي ټلیفون دقیقې له ۴۰ بلیونو څخه ۱۴۰ بلیونو ته زیاتې سوې دي. [یعنی په ۲۰۰۵ کال کې خلګو د بین المللي ټلیفون له لارې ۱۴۰ بلیونه دقیقې یو له بله سره تماس نیولی دئ].

د کمیونیکېشن په برخه کې د تکنالوجیکي انقلاب له برکته، اوس د نړۍ په هر ګوټ کې ډېر خلګ خپل خبرونه له یوې واحدې منبع څخه لاسته راوړي. ښکاره مثال ئې سي این این CNN دئ چې تقریباً د نړۍ هر ګوټ ته رسېدلی دئ او په نهو ژبو خپروني کوي. که سي این این و نړۍ ته د پېښو او شیانو امریکایي لید perspective وړاندې کوي، غیر امریکایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټلویزیوني شبکې بیا خارجي لید د امریکې ټولني ته وړاندي کوي. د الجزیرې ټلویزیوني شبکه، چې په ۱۹۹۶ کال کې ئې له قطر څخه په عربي ژبه خپروني پیل کړې اوس ئې، د نورو شیانو تر څنګ، د اوسامه بن لادین د صوتي او ویدیویي کسټونو په خپرولو سره ډېر شهرت لاسته راوړی دئ. په ۲۰۰۶ کال کی د الجزیرې ټلویزیون د امریکې د متحده ایالاتو له پاره په انګرېزي ژبه خپروني پیل کړې. د الجزیرې خبري ایجنسي په انګرېزي او عربي ژبو انټرنیټي پاڼه هم په نړۍ کي ډېره مشهوره ده.

د انټرنیټ له لاري نه یوازي تقریباً آني خبرونو ته لاس رسی سته، بلکي د هغو کسانو شمېر چی له انټرنیټ څخه استفاده کوي په بېساري سرعت مخ پر زیاتېدو دئ. د ۱۹۹۰ کال څخه بیا تر ۲۰۰۴ کال پوري د هغو کسانو شمېر چي له انټرنیټ څخه کار اخلي، د نړۍ د نفوسو له ۵٪ څخه ۱۴٪ ته لوړ سو او مجموعي شمېر ئې یو بلیون کسانو ته ورسېدی. سربېره پر دې اوس خلک له انټرنیټ څخه په کار اخیستلو سره د ای- مېل له لاري په نړیواله سویه یوله بله اړیکي ټینګولای سي.

اقتصادي ګلوبلایزېشن:

د هیوادونو تر مینځ اقتصادي تبادلې نړۍ سره نژدې کړې او هیوادونه ئې په اقتصادي لحاظ یو پر بل متکي کړي دي. مهمه خبره دا ده چي د نړیوال تجارت د زیاتوالي له برکته د بېلابېلو هیوادونو خلک هم سره نژدې کېږي؛ ځکه چي دوی د تماس او هم د تولیداتو له لاري یو له بله سره بلدېږي. ځیني دا ډول تماسونه شخصي بڼه لري؛ بین المللي اقتصاد د دوی د کلتوري تفاوتونو په سره نژدې کولو کي رول لوبوي. د جاپان د خارجي تجارت تر نیمایي زیات د غربي صنعتي هیوادونو سره سر ته رسېږي. د دې دومره پراخ تجارت تأثیر و غرب ته د جاپانیانو د نژدېوالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په احساس کي ښکاره دئ. د يوې څېړني له مخې، کله چي له جاپانيانو څخه وپوښتل سوه چي آيا دوی و آسيايي او که غربي هيوادونو ته ځانونه نژدې احساسوي، په سلو کی ۵۴ هغو کسانو چي دې پوښتني ته ئې جواب ورکړ، وويل چي دوی ځانونه «غربي هيوادونو» ته نژدې بولي. د دې پوښتني په جواب کي چي ولي دوی ځانونه غربي هيوادونو ته نژدې بولي، په سلو کي ۸۹ جواب ورکوونکو «اقتصادي فعل او انفعال interaction» د دې کار دليل وباله.

کلتوري ګلوبلايزېشن:

د نړۍ د مختلفو ژبو، عنعناتو او بېلابېلو کلتورونو انکشاف ځکه منځته راغلی دئ چي انساني ګروپونه يو له بله جلا سره پراته وه. دا عجبه نه ده چي د حمل و نقل او کميونيکېشن انکشاف يوه اندازه کلتوري امتزاج هم منځته راوړی دئ.

سره له دې چي د جهاني کلتور د مينځته راتلو خبري تر وخت دمخه دي، او ښايي جهاني کلتور اصلا منځته راهم نه سي، مګر همدا اوس په نړۍ کي د کلتوري امتزاج ډېر شواهد وجود لري. د چين ليډرانو يو وخت د «ماوو دريشي» اغوستله؛ اوس غربي طرز دريشي اغوندي. په غير رسمي وخت کي، دشانګهای، لاګوس او مکسيکوسيټي خلګ، د خپل عنعنوي لباس پر ځای، کاوبای پتلون، ټي شرټ [بې لستوڼي او بې کالره کميس] او کرميچ بوټونه اغوندي. تقريباً هر ځای، ځوان نسل و غربي په تيره بيا امريکايي موسيقۍ ته غوږ نيسي.

دمخه تر دې چي د کلتوري امتزاج پر نورو شواهدو ورغږېږو، دا يوه خبره بايد په پام کي ولرو چي ډېر هغه څه چي موږ د نړيوال کلتور په سترګه ورته ګورو، غربي په تېره بيا امريکايي ريښې لري. د دې معنی دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ده چې غربي کلتور ګواکې تر نورو لوړ دئ؛ بلکې تأثیر ئې د لوېدیځې اروپا او امریکې د سیاسي او اقتصادي قوت له امله دئ. همدارنګه، د امتزاج په پروسه کې د غربي کلتور زیاتوالی دا معنی هم نه لري چې دا جریان یو طرفه دئ. امریکایي کلتور هم د ډېرو خارجي وارداتو څخه متأثر سوی دئ. د مکسیکو فهیتا [یو ډول غذا ده]، جاپاني سوشي [جاپانی غذا ده]، اروپایي ساکر [چې موږ یې فوټبال بولو] یو څو مثالونه دي.

ژبه:

د کلتوري تقارب یو مهم اړخ انګرېزي ژبه ده چې نن ورځ د بزنیس، ډیپلوماسی، مفاهمې او حتی د کلتور مشترکه ژبه ګرزېدلې ده. د افغانستان جمهور رئیس حامد کرزی او هم د ډېرو هیوادو لیډران او د بین المللي سازمانو مشران په انګرېزي ژبه خبري کوي. په رشتیا سره هم، د ملګرو ملتونو د عمومي منشي بان کي موون، چې د جنوبي کوریا تبعه دئ، په شمول، ډېرو لیډرانو انګرېزي ژبه په امریکایي پوهنتونو کې زده کړې یا پراخه کړې ده. یو څه په کراری سره، په تدریجي توګه انګرېزي ژبه د نړۍ و عامو خلګو ته ورغزېږي. په اروپا کې، د مثال په توګه، د ښوونځیو د شاګردانو په سلو کې ۸۹ انګرېزي ژبه زده کوي.

موډرن کمیونیکېشن په نړۍ کې د انګرېزي ژبې د پراختیا یو بل فکتور دئ. سره له دې چې ګوګل Google په نژدې سلو ژبو باندي، و هغو کسانو ته چې انګرېزي ئې مورنۍ ژبه نه ده، د پلټنې زمینه برابره کړې ده، مګر بیا هم په انټرنیت کې ډېر زیات موجود مواد په انګرېزي ژبه دي. لکه د یوه روسي ویب سایټ اداره کوونکی چې وایي: «د یوه روسي له پاره دا ډېره اسانه ده چې د روسي پرځای د داستایوفسکي د یوه اثر انګرېزي ترجمه له انټرنیټ څخه ډاون لوډ او په انګرېزي ژبه ئې ولولي». بزنیس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت هم دې ته اړتیا لري چې د انګرېزي ژبې د نړیوالې پراختیا له پاره کار وکړي. د نړۍ د اقتصادي قدرت په حیث د امریکې د متحده ایالاتو د موقف له امله په نړۍ کې دا ډېره عامه ده چې د بزنیس او تجارت ډېر زیات کسان انګرېزي ژبه زده کړي. د جاپان د حکومت په یوه خپاره سوې رپورټ کې ویل سوي دي چې: "په جهاني سویه لوړتیا او تفوق دا ایجابوي چې ټول جاپانیان د انګرېزي ژبې کاري پوهه لاسته راوړي". انګرېزي ژبه به نوره هم په نړۍ کې پسې پراخه ځکه سي چې د نړۍ په هر ګوټ کې زیات خلک په دې عقیده دي چې د انګرېزي ژبې زده کړه د دوی د ماشومانو په آینده کې ګټوره اغېزه لري.

استهلاکي تولیدات:

د مشهورو مصرفي مالونو تبادله د کلتورونو په نژدېوالي کې یو بل فکتور دئ. امریکایي فلمونه د نړۍ په ډېرو برخوکې شهرت لري. د امریکې د متحده ایالاتو د فلم جوړولو د صنعت له پاره په خارجي هیوادو کې د هغوی توزیع ډېره مهمه ده، ځکه چې د امریکې د فلم جوړوونکو شرکتونو د عاید په سلو۶۱ له خارجي هیوادو څخه راځي. په مقابل کې، خارجي فلمونه د امریکې د فلم د مارکېټ یوازې په سلو کې ۳ تشکیلوي. امریکایي ټلویزیوني پروګرامونه هم په خارجي هیوادو کې ډېر شهرت لري، مګر دا شهرت پر لړېدو روان دئ. کاوبای پتلون، همبرګر او کوکا کولا هم د نړۍ په ډېرو برخوکې ډېر عام سوي دي.

عمده او د ټینګار ټکی دا دئ چې، د کلتورونو په برخه کې یو ډېر مهم امتزاج منځ ته راغلی دئ. ښه دئ که بد، غربي، په تېره بیا امریکایي کلتور د دې جریان په مخ کې روان دئ. ډېره مهمه خبره دا ده چې د مشترک کلتور منبع دومره مهمه نه ده، بلکې د کلتوري امتزاج بالقوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتایج ډېر اهمیت لري. ځیني تحلیلګران دې کلتوري امتزاج ته د یو مثبت قوت په توګه ښه راغلې وایي او په دې باور دي چي دا کار به خلګ، او بالاخره، سیاسي واحدونه سره نژدې کړي. نور تحلیلګران بیا ټرانسنېشنل transnational کلتور د مطلوب تنوع له پاره یو خطر بولي. [د دې خبري معنی دا ده چي ځیني خلګ غواړي خپل کلتور وساتي او کلتوري امتزاج د دوی کلتور ته خطر پېښوي.]

د اقتصادي ګلوبلایزېشن په باب اندېښني:

د اقتصادي ګلوبلایزېشن د تأثیراتو تحلیل ډېر پرله پېچلی کار دئ چي په ۱۱ فصل کي به په تفصیل خبري پر وسي، مګر یو څه بیان ئې دلته هم لازم دئ. یوه اندېښنه له دې استدلال سره تړاو لري چي د ملتونو نېکمرغي prosperity په مستقیمه توګه د سولي سره تړي او یا ئې هم په غیر مستقیمه توګه د ډیموکراسۍ له لاري له سولي سره تړي. که څه هم چي د دې استدلال د ملاتړ له پاره ډېر شواهد وجود لري، مګر داسي تحلیلګران سته چي و دې استدلال ته د شک په ستر ګه ګوري.

بله اندېښنه د اقتصادي ګلوبلایزېشن په باب دا ده چي لاسته راغلي ګټې څرنګه وېشل کېږي. د انتقاد کوونکو اساسي استدلال دا دئ چي د اقتصادي ګلوبلایزېشن د ګټو توزیع مساویانه څه چی مساویانه ته نژدې هم نه ده. بډایان ډېره ګټه ځني اخلي او غریبانو ته لږ او یا هیڅ ګټه نه رسېږي، حتی ځیني وخت په نسبي توګه تاوان هم وررسېږي. د ۱۹۴۵ کال راهیسي د نړۍ نېکمرغي په مجموع کي لوړه سوې ده. د امریکې د متحده ایالاتو په مخکښي له اقتصادي پلوه د پرمختللو هیوادونو اقتصادي حالت په بېساري توګه ښه سوی دئ. له اقتصادي پلوه لږ پرمختللي هیوادونو کي هم اقتصادي حالت په عمومي صورت ښه سوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ. د دې هیوادونو په ډله کې ځینو ئې لوړ ګامونه اخیستي دي او د ځینو چې اقتصادي حالت ښه هم نه دئ بیا هم په عمومي توګه د پخوا په تناسب دومره غریبان نه دي. سره له دې، اوس هم په نړۍ کې یو بلیون خلګ په بېساري غربت کې ژوند کوي. سربېره پر دې، د اقتصادي پلوه پرمختللو او لږ پرمختللو هیوادونو تر منځ د سړي پر سر د ثروت per capita wealth خلا زیاته سوې ده. په ۱۹۸۰ع کال کې، په لږ پرمختللو هیوادونو کې د سړي پر سر د یوه ډالر تولید سوي ثروت په مقابل کې پرمختللو هیوادونو د سړي پر سر ۱۴ ډالره ثروت تولید کړی وو (۱:۱۴ خلا). په ۲۰۰۷ کال کې دا خلا ۱:۲۴ ته لوړه سوه. [یعنی په لږ پرمختللو هیوادونو کې د سړي پر سر د یوه ډالر تولید سوي ثروت په مقابل کې پرمختللو هیوادونو د سړي پر سر ۲۴ ډالره ثروت تولید کړي وو].

په افراطي اړخ کې، ځیني په دې عقیده دي چې غربت ځکه وجود لري او د ثروت خلا ځکه ډېره سوې ده چې ګلوبلایزېشن د اقتصادي پلوه د پرمختللو هیوادونو په لاس کې یوه وسیله ده چې لږ پرمختللي هیوادونه په استثماروي. د اقتصادي پلوه پرمختللي هیوادونه پر لږ پرمختللو هیوادونو زور اچوي چې خپل اقتصاد د پرمختللو هیوادونو د نفوذ او کنټرول له پاره پرانیزي. بله مناقشه دا ده چې حتی د اقتصادي پلوه پرمختللو هیوادونو په دننه کې هم ثروتمندان د ګلوبلایزېشن څخه په استفاده کولو سره خپل ثروت نور هم پسي زیاتوی. هغه کسان چې ګلوبلایزېشن ته د غریبو هیوادونو او په غریبو هیوادونو کې دننه د غریبانو د استثمارله لاري د بډایانو د لا بډای کېدلو د یوې پروسې په سترګه ګوري، په نړیوال اقتصاد او پالیسۍ کې د بنیادي تغیر غوښتونکي دی. یو لږ څه بې ازاره نظر بیا دا دئ چې د ثروت د خلا د زیاتېدلو علتونه په لږ پرمختللو هیوادونو کې په نړیوال بازار کې د رقابت کولو له پاره کافي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي شرایط وجود نه لري. د دې نظرئې له مخې، د حل لار دا ده چې د ګلوبلایزېشن په پروسه کې داسې ریفورم راسي چې د لږ پرمختللو هیوادونو سره اقتصادي مرستې وسي.

د کلتوري ګلوبلایزېشن په باب اندېښنې:

د نړۍ د بېلابېلو سیمو خلک د کلتوري امتزاج په هکله څه فکر کوي؟ د دې پوښتنې جواب څو برخې لري. زیات خلک د خارجي کلتور موجودیت ته ښه راغلې وایي. یوې نړیوالې سروې ښودلې ده چې په ۴۵ هیوادو کې په سلو کې ۷۷ خلکو د خارجي تولیداتو موجودیت ښه بللی وو، او په سلو کې ۶۱ کسانو خارجي فلمونه او د ساعت تیري میډیا ښه بللې وه. مګر لږ خلک د خارجي کلتور واردولو ته مثبت نظر لري او ډېر خلک د دې مسئلې په هکله متضاد افکار څرګندوي. د نړۍ اکثریت خلک په عین وخت کې له یوې خوا کلتوري واردات ښه بولي، او له بلې خوا بیا وایي چې د دوی د ژوند لار [طرز] تر تهدید لاندې دئ چې باید د خارجي نفوذ څخه وساتل سي. د کلتوري وارداتو په هکله د خلکو عمومي عکس العمل تر یوه حده ډیموګرافیک [د ټولنپوهنې هغه مشخصات چې خلک د سن، جنس، عاید او نورو شیانو پر اساس طبقه بندي کوي] دئ. سن ډېر رول لوبوي، په عمر پاخه خلک عموماً تر ځوانانو د کلتوري وارداتو څخه کرکه څرګندوي. د لوېدیځې افریقا د سینګال په هیواد کې، د مثال په توګه، په سلو کې ۷۶ ځوانانو (د ۱۸ څخه تر ۲۹ کلن پوري) کلتوري واردات ښه وبلل.

د کلتوري وارداتو په باب بله خبره دا ده چې ځیني وخت حکومتونه د نېشنلیستي احساساتو د تحریک او یا د نېشنلیستي ګروپونو د فشار له امله پر کلتوري وارداتو بندیزونه لګوي. فرانسه او چین دوه ښه مثالونه دي. لږ تر لږه د فرانسې په سلو کې ۹۰ خلک مشهورو کلتوري وارداتو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ښه سترګه ګوري او په دې عقيده دي چې د دوی ماشومان بايد انګرېزي ژبه زده کړي. مګر بيا هم د فرانسې حکومت د خارجي کلتور د تجاوز په مقابل کي کلک مقاومت کوي. د فرانسې پخواني جمهور رئيس ژاک شيراک اخطار ورکړ چي د انګرېزي ژبي پراختيا "د بشريت له پاره لوی خطر دئ". د فرانسې حکومت ټينګار کوي چي د زده کړي په مؤسساتو، بزنيس او حکومتي ادارو کي دي يوازي د فرانسوي ژبي څخه کار اخيستل کېږي. همدارنګه حکومت پر تفريحي صنعت زور اچوي چي د فرانسوي ژبي فلمونه او موسيقي خلګو ته وړاندي کړي. مګر دې کارو چنداني ګټه نه ده کړې او خلګ اوس هم د انګرېزی ژبي له فلمونو سره علاقه ښيي.

د فرانسويانو په شان، په سلو کي ۹۰ چينايان هم کلتوري وارداتو ته په ښه سترګه ګوري. مګر د کلتوري وارداتو مخالفين د عنعنوي چينايي کلتور د له منځه تللو په هکله ډېر انديښمن دي. د ۲۰۰۶ کال په پای کي د چين يوه حکومتي ويب سايټ په چين کي د کريسميس د مشهوره کېدلو په باب خبرداری ورکړ او له خلګو څخه ئې وغوښتل چي د کلتوري درانه خوبه راويښ سي او پر خپل عنعنوي چينايي کلتور لاسونه ټينګ کړي. مګر ټول خلګ ورسره موافق نه وه. په يوه چينايي بلاګ کي يو چا ليکلي وه چي: "د عنعنوی چينايي کلتور له پاره به ښايي دا بده نه وي چي د غربي کلتور تر نفوذ لاندي يو څه تغير پکښې راسي. د بېلابېلو کلتورونو تر منځ بايد رقابت موجود وي".

ترانسنېشنليزم (مافوق ملتيت)

Transnationalism

يو په بل سره تړلي اقتصاد، پراخ او عام کميونيکېشن، چټک

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسافرت او نورو مډرنو فکتورونو په نړۍ کي د خلګو ژوند سره مښلولي او يو بل راز پروسه ئې منځ ته راوړې ده چي ترانسنېشنليزم transnationalism ئې بولي چي د هغه په نتيجه کي په لوړه کچه مافوق ملتي تماسونو پرمختګ کړی دئ.

ټرانسنيشنليزم هم د عمل او هم د هوويت عناصر په ځان کي لري. د عمل په برخه کي، ټرانسنيشنليزم يوه پروسه ده چي افراد د خپلو دولتي سرحداتو په هاخوا د نورو افرادو سره يو ځای د يوه ګډ هدف له پاره کار کوي او د هويت په برخه کي، د نېشنليزم پر ځای د سياسي هويت بديل alternative وړاندي کوي. د دې مفهوم معنی دا ده چي موږ ځرنګه خپل ځانونه د کمونيزم په شان آيډيالوجۍ سره، د اسلام په شان مذهب سره، او يا د يوروپ په شان سيمي سره مښلوو. د ټرانسنيشنليزم د آيندې په باب به وروسته وړغېږو، مګر دا يوه مهمه خبره بايد وکو چي ډېر خلګ به تر نژدې راتلونکي پوری د نېشنليزم څخه لاس وانخلي. دا هم بايد په پام کي ولرو چي تغير راروان دئ، او لږترلږه ځينو خلګو خپل سياسي هويت د نېشنليستي هويت څخه بېل کړی دئ او ځانو ته ئې نور هويتونه انتخاب کړي دي. د مثال په توګه، د اروپايي اتحادئې ځيني تبعه ځانونه د فرانسوي يا جرمني پر ځای اروپايان بولي.

ترانسنېشنليستي سازمانونه:

د ټرانسنيشنليزم د زياتېدونکي قوت يوه نښانه د ترانسنېشنليستي سازمانونو، چي غير دولتي سازمانونه nongovernmental organizations (NGO) بلل کېږي، د شمېر او فعاليتونو زياتوالی دئ. دا سازمانونه تر ملي سرحداتو په هاخوا فعاليت کوي، غړي ئې خصوصي افراد وي، او هيڅ يوه دولت ته په جواب ورکولو مکلف نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دNGO ګانو انکشاف:

د ۱۹۰۰ او ۲۰۰۵ کلونو تر منځ، د NGO ګانو شمېر د ۶۹ څخه و۱۱۴۰۰ ته ورسېدئ. دې ته مو باید پام وي چي د انکشاف ډېره زیاته برخه د ۱۹۷۵ کال راوروسته، یعني د ګلوبلایزېشن د چټک انکشاف سره موازي، سر ته رسېدلې ده. د دې NGO ګانوله جملې څخه ۲۰۰۰ئې د ملګرو ملتونو سره مشاورتي موقف لري. دا ګروپونه بېلابېل مسایل په بر کي نیسي؛ سوله، بشري حقوق او چاپېریال environment ئې یوازي څومثالونه دي.

د NGO ګانو زیاتېدونکی شمېر او د فعالیتونو تنوع په څو لارو باندي د ګلوبلایزېشن اثر ښیي. لومړی، له ډېرو خلګو سره دا مفکوره پیدا سوې ده چي ډېر مسایل په کلي یا جزئي توګه ترانسنېشنلیستي بڼه لري. د مثال په توګه، که یو هیواد اتموسفېر[د ځمکي ګردچاپېره فضا] ته داسي ګازونه ورایله کوي چي اتموسفېر د اوزون طبقې ته ضرر رسوي، نو دا کار نه یوازي په هماغه هیواد کي بلکي په ټوله نړۍ کي د پوست د سرطان د زیاتېدلو سبب ګرزي. دوهم، NGO ګانو ځکه وده کړې او شمېر ئې زیات سوی دئ چي د حمل ونقل او کمیونیکېشن په برخه کي بېساري پرمختګ ترانسنېشنلtransnational تماسونه اسانه، چټک او ارزانه کړي دي. دریم، د NGO ګانو وده او پرمختګ د اوسني سیاسي سازمانونو سره، چي د یوه ټاکلی دولت په کنټرول کي وي، د خلګو دلسردي او بې علاقه ګي ښیي. په نتیجه کي، خلګ نوي لاري چاري پلټي چي تر سرحدونو په هاخوا یو له بله سره یو ځای کار او فعالیت وکړي.

د NGO ګانو فعالیتونه:

په اصل کي NGO ګاني داسی سازمان سوي ګروپونه دي چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوازي سر او يا د نورو ګروپونو سره په ګډه خپل اهداف مخې ته بيايي. د چاپېريالي سياست environmental politics په برخه کې، د مثال په توګه، د مځکې د کرې بين المللي ملګري Friends of the Earth International په شان يو سازمان وجود لري. دا سازمان ، چې مرکز ئې په هالنډ کې دئ، د چاپېريال د ساتنې لپاره د ترانسنېشنليستي هڅو د انسجام چارې پر غاړه لري، او همدارنګه د دې سازمان د ۵۰۰۰ غړو تر منځ چې په ۷۰ هيوادونو کې سره تيت دي ارتباط ټينګوي. د نورو داخلي مشترک المنافع ګروپونوinterest groups په شان، NGO ګانې هم خپل اهداف خلګو ته د معلوماتو او استدلال د وړاندې کولو، او په ملي او بين الدولتي سازمانونو کې د فعاليت له لارې مخ ته بيايي. (بين الدولتي سازمانونه intergovernmental organizations (IGO) هغه بين المللي سازمانونه دي چې غړي يې دولتونه تشکيلوي).

NGO ګانې د ملګرو ملتونو او نورو بين الدولتي سازمانونو د پاليسي جوړولو په پروسه کې مهم رول لوبوي چې د وخت په تېرېدو سره ئې اړيکې نورې هم پسې پراخې سوې دي. په ۱۹۴۸ کال کې ۴۰ دانې NGO ګانې، چې د ملګروملتونو د مؤسسې سره ئې مشاورتي موقف درلود، موجودې وې. دا شمېره په ۱۹۹۶ کې تر ۱۰۰۰واوښتل او په ۲۰۰۸ کې ۳۱۸۷ ته ورسېده. NGO ګانې همدارنګه په هغو بين المللي کنفرانسونو کې چې د ملګرو ملتونو او نورو بين الدولتي سازمانونو له خوا جوړېږي هم فعاله ونډه لري.

د NGO ګانو تأثير:

پر پاليسي جوړولو باندې د NGO ګانو د تأثير اندازه کول او معلومول ګران کار دئ، خو داسې نښې نښانې موجودې دي چې NGO

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاني ورځ په ورځ د مشروع سازمانونو په توګه په رسميت پېژندل کېږي او د پالیسي جوړولو په پروسه کې ئې رول مخ پر زياتېدو دئ. يوه نښه ئې دا ده چې مالي منابع ئې مخ پر زياتېدو دي. هغه مرستې چې د NGO ګانوله لارې و لږ پرمختللو هيوادو ته ورکول کېږی په ۱۹۷۰کال کې يو بليون ډالره وې، اوس دا ډول مرستي ۱۰ بليونه ډالرو ته رسېږي. NGO ګاني زيات مالي منابع د خپلو غړو څخه لاسته راوړي. په دې وروستيو کلونو کي ډېر حکومتونه او بين الدولتي سازمانونه خپلي مرستي د NGO ګانوله لاري سرته رسوي. د مثال په توګه، د امريکې د متحده ايالاتو د بين المللي انکشاف ايجنسي (USAID) د خپلو مرستو يوه برخه د NGO ګانوله لاري و لږ پرمختللو هيوادو ته ورکوي.

منطقوي ټرانسنيشنليزم:

اروپايی اتحاديه (EU) د منطقوي سازمان يو مثال ګڼل کېږي. اروپايي اتحاديه چې تر دوهمي عمومي جګړې وروسته راوزېږېدل اوس ئې د يو پرمختللي اقتصادي اتحاد په توګه تکامل موندلی دئ. په دې پسې سياسي اتحاد، که څه هم سوکه او کرار دئ، ورته را روان دئ. دې تغيراتو د سياسي هويت د څرګندولو په برخه کی هم پر اروپايانو اثر ښندلی دئ. که څه هم په دې کي شک نسته چې نېشنليزم اوس هم په اروپا کي مسلط دئ، د نورو هويتونو احساس هم په ځينو خلکو کي راپيدا سوی دئ. په سلو کي ۴۰ اروپايان ځانونه د خپل هيواد تبعه بولي. په سلو کي ۴۴ اروپايان ځانونه لومړی د خپل هيواد تبعه او دوهم اروپايان بولي. په سلو کي د ۸ کسانو سره تر ملت د اروپايي والي احساس ډېر دئ او په سلو کي ۴ تنه ځانونه په ځانګړي توګه اروپايان بولي. په دې توګه، سره له دې چي نېشنليزم پوره مسلط دئ، د اروپايي اتحادئې په سلو کي ۱۲ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنعنوي نېشنلیستي هویت څخه اروپایي هویت ته تغیر موندلی دئ. د نړۍ په هیڅ برخه کي د اروپا اتحادئې ته ورته د اقتصادي او سیاسي اتحاد سازمان وجود نه لري. ځکه نو، نن ورځ د منطقوي سیاسي هویت احساس یوازي په اروپائې اتحادیه کي لیدل کېږي. مګر په ۱۹۵۰ کلونو کي، د اروپا مشترک بازار Europe's Common Market نوی پیل سوی او یوازي په تجارت پوري محدود وو. همدا مشترک بازار وو چي اروپایي اتحادئې ته ئې تکامل وموند.

کلتوري ټرانسنیشنلیزم:

زیاتو څېړنو دا ښودلې ده چي ګډ کلتوري بلدیت [یعنی چي خلګ یو د بل له کلتور سره اشنا سي] د خلګو تر منځ د بېري او شک په لرېولو کي مرسته کوي. ځکه نو د بېلابېلو کلتورونو تماس چي د ګلوبلایزېشن په نتیجه کي منځ ته راځي، په نړۍ کي د تصادماتو د لرېدلو امیدواري رامنځ ته کوي.

یو تاریک نظر دا دئ چي کلتوري ټرانسنیشنلیزم د تمدنونو تصادم clash of civilization منځته راوړي. د دې تیورۍ مشهور ملاتړ کوونکی ساموېل هنتینګټن Samuel Huntington دئ [چي د «تمدنونو تصادم» په نوم اثر ئې لیکلی دئ.] د ډېرو تحلیلګرانو په شان، هنټینګټن په دې عقیده دئ چي نېشنلیزم به «د هویت د یوې منبع په توګه ... کمزوری سي.» د ده پېشبیني دا ده چي نوي کلتوري هویتونه به رامنځته سي چي «دا خلا به ډکه کړي،» او هیوادونه به ځانونه په اوو یا اتو کلتوري بلاکونو کي سره تنظیم کړي. دا به «غربي، کانفیوشسي Confucian، جاپاني، اسلامي، هیندویي، ارتودوکس سلاویکي، لاتین امریکایي، او ښایي افریقایي» بلاکونه په بر کي ونیسي. هنټینګټن پېشبیني کوي چي دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلاکونه به «د تصادماتو اساسي سرچینه» وګرزي.

اکثره غربي پوهان د هنټیګټن تیوري ردوي. مګر بیا هم، داسي ښکاري لکه د نړۍ په نورو برخو کي چي د منلو وړ وي. په مسلمانانو کي پوره اندازه داسي بدګوماني موجوده ده چي د دوی د دین او کلتور د له منځه وړلوله پاره منظمي هڅي رواني دي. دې مهم ټکي ته باید توجه وکړو چي یوازي مسلمانان نه بلکي نور کسان هم سته چي د اسلام پر ضد اعمالو ته ئې پام اووښتی دئ. تر مړیني لږ څه مخکي د امریکې پخواني جمهور رئیس، ریچارډ نیکسن Richard Nixon د بوسنیا د مسلمانانو د قتل عام د مخنیوی له پاره د غرب د اوږده ځنډ په باب لیکی: «دا یو بدخونده مګر انکارناپذیره حقیقت دئ چي که د سراجیوو Sarajevo [د بوسنیا پایتخت] زیات اکثریت مسلمانان نه بلکي عیسویان یا یهودیان وای، نو متمدني نړۍ به دې ډول وحشت ته اجازه نه وای ورکړې».

د عیسویت او اسلام تر منځ اختلافات او ټکرونه تر زرو کالو زیات تاریخ لري او د ځینو مسلمانانو له پاره د امریکې په مشري د غرب اوسنۍ پالیسي د همدې ټکرونو ادامه ده. مسلمانان، د نورو مسایلو تر څنګ، د امریکې او یوروپ د پالیسیو و لاندي ټکو ته ګوته نیولای سي.

- د سربیا د عیسویانو له خوا د بوسنیا د مسلمانانو د قتل عام پر وخت هیڅ نه کول.
- په اروپایي اتحادیه کي، چي اکثریت ئې عیسویان دي، د اسلامي ترکیې نه شاملول.
- د عراق او ایران د هستوی وسلو د لاسته راوړلو سره ضدیت کول او د اسرائیلو پر هغې ستر ګي پټول.
- پر عراق او افغانستان یرغل او په دواړوهیوادو کي د غربي نظامي قواوو موجودیت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پر روسيې باندي، چي اکثريت ئې عيسويان دي او د چيچنيا پر مسلمانو باندي ظلم کوي مګر اقتصادي تعزيرات نه پر وضع کيږي.
- د اسرائيلو ملاتړ.

دا چې دا ډول اعمال د اسلام پر ضد د تعصب او يالړ ترلږه د کلتوری بې تفاوتۍ انعکاس دئ کنه بله خبره ده، خو دا ډېره مهمه ده چي د ډېرو مسلمانانو په نظر پورته بيان سوي اعمال حقيقت لري. يوه سروې، چي د اسيا، افريقا او منځني ختيځ په ۱۴ اسلامي هيوادو کي سر ته رسېدلې ده، دا ښودلې ده چي تر نيمايي زيات خلګ داسي احساس کوي چي د دوی مذهب له خطر سره مخامخ دئ.

ترانسنېشنل مذهب:

د نړۍ اکثره لوی مذهبونه يو ډېر قوي ترانسنېشنليستي [مافوق ملتي] عنصر له ځان سره لري. دا عنصر په خاصه توګه هغه وخت قوت مومي چي مذهب، کوم چي د روحاني هويت اساس تشکيلوي، د سياسي هويت سرچينه وګرزي. کوم وخت چي مذهبي او سياسي هويت يو له بله سره ونغښتل سي، د هغه مذهب پېروان ښايي يو لړ سياسي اعمال سر ته ورسوي. يو له هغو اعمالو څخه به دا وي چي د هيواد قوانين او خارجي پاليسي له خپلو مذهبي ارزښتونو سره برابره کړي. بل دا چي په نورو هيوادونو کي د خپلو هم مذهبه خلګو د غوښتنو سياسي ملاتړ وکړي. د ملاتړ د دې احساس له امله، د مثال په توګه، د ټولي نړۍ يهوديان ښايي د اسرائيلو دفاع وکړي او مسلمانان بيا ښايي هر چيرته چي وي د فلسطين دفاع وکړي. همدا د مذهب دليل دئ چي اسامه بن لادن، چي د سعوي عرب دئ، وکولای سوای د امريکې د متحده ايالاتو او يورپ په شمول، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصر، پاکستان، چیچنیا او نورو هیوادونو مسلمانان د القاعدې له پاره جلب او استخدام کړي.

مذهب او نړیوال سیاست:

د بین المللي روابطو یو محقق موږ ته خبرداری راکوي چي: "که تاسي داسي فکر کوئ چي مذهب په نړیوال سیاست کي بې طرفانه رول لوبوي، نو تاسي په سترګو سم نه وینئ". دا ډېره هوښیاره مشوره ده، ځکه چي مذهب په نړیوال سیاست کي زیات رول لري. زیات وخت، مذهب د سولي، عدالت او بشریت یو قوت دئ. مګر دا خبره هم رشتیا ده چي مذهب له ډېر وخت راهیسي د خونړیو جګړو، ټکرونو او سیاسي تشدد یو فکتور وو او دئ. د مثال په توګه، مذهب د اسرائیلو او عربو د اوږدې شخړي یو عنصر تشکیلوي. همدارنګه د پاکستان او هندوستان وېش پر مذهب ولاړ دئ. دواړه هیوادونه زروي وسلې لري چي د ځینو کسانوپه عقیده د نړۍ ډېر خطرناک حالت پکښې راتلای سي.

مذهب د یوه هیواد په دننه کي هم د شخړو د علت او یا د شخړو د تشدید رول لوبولای سي. یوګوسلاویه تر یوه حده پر مذهبي اساس، پر کروټانو، مسلمانانو او سربیانو ووېشل سوه. په دې نژدې کلونو کي، مذهب په کوسوو کي د سربي او البانوي مسلمانانو په خونړي کلتوري وېش کي هم رول لوبولی دئ. د یوه مذهب په دننه کي هم تصادم منځته راتلای سي، چي په عراق کي د سنیانو او شیعه ګانو، او حتی په خپله د شیعه ګانو، تر منځ خونړۍ جګړې ئې مثالونه دي.

د مذهبي بنسټ پالني قوت:

د مذهب یو اړخ چي د نړۍ په ډېرو برخو کي ئې زور اخیستی دئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه بنسټ پالنه [fundamentalism] ده. رشتيا هم، يوې څېړنې ښودلې ده چې: "نړۍ په مجموع کې تر پخوا زيات د عنعنوي مذهبي افکارو لرونکي خلک لري او لا نور هم د نړۍ د نفوسو په تناسب مخ پر زياتېدو دي". په دې ځاې کې، بنسټ پال/عنعنه پال هغه چا ته ويل کېږي چې محافظه کاره مذهبي ارزښتونه لري او غواړي چې خپل دغه ارزښتونه د هيواد په ملي قانون کې ځاى کړي. [د دې معنى دا ده چې هر مذهبي سړى بنسټ پال نه دئ.] ځيني بنسټ پال خپل سياسي هويت هم په مذهب سره ځرګندوي نه په خپل وطن يا دولت سره. دا ډول ليد perspective تر ملي سرحداتو په هاخوا د هم مذهبو خلکو تر منځ همکاري منځ ته راوړي؛ او داسې معنى هم لري چې بنسټ پالونکي د سرحداتو په دننه کې هم د نورو مذهبونو د پيروانو د آزادۍ مخه نيسي.

پر دې خبره ډېر بحثونه روان دي چې آيا په نړۍ کې د بنسټ پالنې ډېرښت د مجردو پېښو يوه سلسله ده او که يو پراخ جهاني تمايل دئ. هغه کسان چې د بنسټ پالنې پراختيا يو جهاني تمايل بولي په دې عقيده دي چې، تر يوه حده پورې، د مذهبي سياسي جنجالونو زياتوب د کلتوري امتزاج په مقابل کې پر مقاومت ولاړ دئ. يعني بنسټ پال/عنعنه پال په دې فکر دي چې کلتوري امتزاج هغه ارزښتونه چې د دوى د مذهب اساس پر ولاړ دئ له منځه وړي. دا ډول احساس په خلکو کې د دوى مذهبي هويت ته پاملرنه او د خپلو هم مذهبو خلکو سره تر ملي سرحدونو په هاخوا د همکارۍ روحيه زياتوي. دا احساس په غريبو هيوادو کې زيات دئ مګر په بډايو هيوادو کې ئې هم اغېزې ښکاره دي. په نړيوال سياست کې د بنسټ پالنې د پراختيا موضوع ځکه د اهميت وړ ده چې سياسي محافظه کاري political conservatism، مذهبي بنسټ پالنه او جدي نېشنليزم په بېلابېلو لارو يو په بل کې سره ګډېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام او نړۍ:

اسلام د وحدانیت یو مذهب دئ چي محمد صلی الله علیه وسلم ئې اساس کښېښود. د اسلام لغت و خدای (الله) ته د «تسلیم» معنی لري او مسلمان یعني «هغه څوک چي تسلیم وي».

زموږ دلچسپي دلته په سیاست کي د مسلمانانو لخوا د اسلام د په کار اچولو سره ده. د اسلام یو عنعنوي مفهموم د امت ummah مفکوره ده چي مطلب ئې یوه داسي ټولنه ده چي معنوي، کلتوري او سیاسي وحدت ولري. محمد صلی الله علیه وسلم د امت لومړنی لیډر وو.

د اسلام سیاسي عواقب ځکه مهم دي چي په نړۍ کي تر یو بیلیون زیات مسلمانان اوسېږي او په ډېرو هیوادونو کي اکثریت تشکیلوي. سربېره پر دې، مسلمانان د فیلیپین په شان هیوادو کي چي اقلیت هم دي د یو مهم سیاسي قوت رول لوبوي. په مجموعي توګه، د هرو څلورو مسلمانانو څخه یو عرب دئ او په نړۍ کي تر ټولو لویه اسلامي کمیونیټي (۲۰۴میلیونه) په اندونیزیا کي پرته ده چي د دې هیواد د نفوسو په سلو کي ۸۸ جوړوي. [د اسلام او اسلامي امت په باب څرګندوني او نظریات د کتاب د لیکوال دي او ژباړونکی ئې یوازي د ترجمې مسئولیت پر غاړه لري].

اسلام او نېشنلیزم:

د معاصر اسلام ځیني عناصر د واقعي امت له لاري د ټولو مسلمانانو وحدت غواړي. تر پېړیو خارجي استعمار وروسته، په اسلامي نړۍ کي، د ګابون Gabon څخه رانیولې بیا تر اندونیزیا پوري، د «اسلامي ویاړ» نهضت راپیل سو. د فلسطین د آزادۍ سازمان ملاتړ، د اسلامي مقدسو ځایونو د ساتني له پاره د هڅو انسجام او د پاکستان د زروي وسلو درلودلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملاتړ ددې نهضت یو څو مثالونه دي. د عربي مسلمانانو تر منځ، د اسلام اشتراک په دوی کي د پان – عرب Pan-Arab احساسات راوزېږول. د پان – عرب احساس د منطقوي همکارۍ ځینی سازمانونه (لکه عرب لیګ (Arab Leage) منځته راوړل او حتی د عربي هیوادونو د یو ځای کېدلو هڅي هم رامنځته سولې. له دې امله، په اسلامي هیوادو کي اکثریت مسلمانان خپل هویت د خپل هیواد په پرتله په مذهب سره څرګندوي.

سره له دې هم، د دې امکان ډېر لږ دئ چي په نژدې راتلونکي کي به مسلمانان د یوه واحد امت په توګه سره متحد سي. د دې کار د مخنیوي یو فکتور نېشنلیزم دئ. ډېر اسلامي هیوادونه یو له بله جدي اختلافونه سره لري او د منطقوي نفوذ له پاره یو له بله سره په رقابت کي دي. د مثال په توګه، په ۱۹۸۰ کلونو کي عراق او ایران اته کاله سره وجنګېدل چي لږ تر لږه یو میلیون خلک پکښي مړه سول. د اسلامي هیوادونو تر منځ عمده ایتنیکي تفاوتونه وجود لري چي دا هم په خپل وار د نېشنلیزم په تقویه کي رول لري. د مثال په توګه، له کلتوري پلوه د اندونیزیا خلک د سورئې له خلګو سره ډېر تفاوت لري. حتی همسایه اسلامي هیوادونه هم ډېر سره بېل دي. اکثریت ایرانیان له ایتنیکي پلوه فارسیان Persian دي چي په فارسي ژبه خبري کوي. له بلي خوا، عراقیان بیا له ایتینیکي پلوه عرب دي او په عربي ژبه خبري کوي. سربېره پر دې، په ډېرو اسلامي هیوادو کي د وطن پرستۍ ویاړ ډېر قوت لري. دا نېشنلیزم هغه وخت ډېر زور اخلي چي له خارجي نفوذ سره مخامخ سي، لکه د امریکې متحده ایالاتو چي په عراق کي تر جنګ وروسته دا شی ولیدی.

اسلام او غیر اسلامي نړۍ:

د مسلمانانو سیاسي تاریخ د خارجي نړۍ، په تېره بیا د غرب، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندي د دوی پر تفکر اثر کړی دئ. ډېر مسلمانان د امریکې متحده ایالاتوته د اروپایي – عیسویت د وارث په سترګه ګوري. [یعني هغه څه چي اروپایانو پخوا د اسلامي نړۍ سره کول اوس امریکا هغه کارونه کوي.] همدارنګه، مسلمانان فکر کوي چي د امریکې د متحده ایالاتو له خوا د اسرائیلو یو اړخیز ملاتړ د منځني ختیځ د کنټرول له پاره د غرب د تاریخي هڅو یوه برخه ده. یوه مصري تحلیلګر دا ټکی داسي په ګوته کړی دئ: "داسي یو ژور احساس [د مسلمانانو سره] موجود دئ چي د عربو سره زیږ.او د اسرائیلوسره نرم چلند روان دئ".

د نظر غوښتني احصائیې opinion polls هم د مسلمانانو تر منځ په پراخه پیمانه د دې ډول احساساتو موجودیت تصدیقوي. حتی د امریکې په رهبرۍ د عراق تر یرغل مخکي، د نهو اسلامي هیوادونو د یوې سروې له مخي، په سلو کي یوازي ۲۲ جواب ورکوونکو کسانو د امریکې متحده ایالاتو ته ښه نظر ښودلی وو. په سلو کي یوازي ۱۲ مسلمانانو فکر کاوه چي غربیان اسلامي ارښتونو ته احترام کوي. د اسرائیل او فلسطین د پوښتني په هکله، په سلو کي ۸۴ کسانو ویل چي د امریکې متحده ایالات اسرائیلو ته تر فلسطین ترجیح ورکوي. ښکاره خبره ده چي د عراق د ۲۰۰۳ کال تر یرغل وروسته د مسلمانانو نظر د غرب، په تېره بیا د متحده ایالاتو، په وړاندي نور هم منفي سو.

امریکایان هم د مسلمانانو په هکله منفي تصویر له ځان سره لري. د سروې له مخي، په سلو کي یوازي ۲۴ امریکایان د اسلامي هیوادونو په هکله ښه نظر لري، په داسي حال کي چي په سلو کی ۴۱ امریکایانو منفي نظر ښودلي دئ. سروې دا هم ښودلې ده چي زیات امریکایان اسلامي کلتور ته لږ احترام لري. په سلو کي ۶۶ امریکایان په دې نظر دي چي که مسلمانان غربي او امریکایي ارزښتونه ومني ژوند به ئې ښه سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه، زیات امریکایان احساس کوي چي د مسلمانانو له خوا تر تهدید لاندي دي او زیات مسلمانان بیا احساس کوي چي د امریکایانو له خوا تر تهدید لاندي دي.

د ټرانسنیشنلیزم راتلونکې به څه وي؟

د دې اټکل چي ټرانسنیشنلیزم به څومره پرمختګ وکړي، ناممکن کار دئ. دا له تصوره لیري نه ده چي تر نن یوه پېړۍ وروسته به انسانان یو مشترک کلتور او حتی یو مشترک حکومت ولري. مګر، بیا هم، دا خبره یقیني نه ده. ځیني کسان په دې کي شک لري چي د نن ورځي مافوق کلتوري تمایلات به آینده ته هم وراوړده سي. مثلاً ځیني تحلیلګران په دې عقیده دي چي انګرېزي به د انټرنیټ د مشترکي ژبي په توګه خپل ځاي پرېږدي ځکه چي د نورو ژبو خلګ په زیاتېدونکې توګه له انټرنیټ څخه کار اخلي.

سربېره پر دې، نېشنلیزم د ګلوبلایزېشن او ټرانسنیشنلیزم په وړاندي نه ماتېدونکی خنډ دئ. د مثال په توګه، دا خبره تر یوه ځایه رښتیا ده چي د اروپایي اتحادئې په اړه د اروپایانو تر منځ ټرانسنېشنلیستي هویت رامنځته سوی دئ. مګر د دې نوي سیاسي هویت خلګ یو کوچنی اقلیت تشکیلوي او د هغو کسانو فیصدي ډېره زیاته ده چي په اروپایي اتحادیه کي ژوند کوي او خپله عنعنوي وفاداري ئې اوس هم د خپل هیواد سره ساتلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم فصل

قدرت، دولتداري او ملي دولت

عنعنوي ساختمان

Power, Statecraft, and the National State:
The Traditional Structure

د خپل ټول اهمیت سره، بیا هم دولتونه هر وخت موجود نه وه. د تاریخ په بېلو مراحلو کي، انسانانو ځانونه په ښارو، ډلو، امپراطوريو او نورو سیاسی ساختارو کي سره منظم کړي دي. په حقیقت کي، د دولت مؤسسه په نسبي ډول یوه نوې سازماني اختراع ده او په منځنیو پېړیو کي سره راپیداسوې ده. د تکامل یوه مرحله یې هغه وخت منځته راغله چي اروپایي حکمرانانو د روم د امپراطورۍ او د پاپ د مذهبي واک ځخه ځانونه رابېل کړل. دوهمه مرحله یې هغه وخت رامنځته سوله چي پاچهانو د خپلي حکمروايي په سیمه کي فیوډالي او نور واړه ملکیتونه تر خپل واک لاندي راوستل. زیاتره اوسني دولتونه تر ۱۰۰ کالو لږ عمر لري. دا خبره، چي دولت د اداري د یوه شکل په توګه له یو ځایه راپیل سوی دئ او زیاتره دولتونه نوي دي، ډېره مهمه ځکه ده چي د دې امکان رامنځته کېدای سي چي ښایي دولت د یو اداري سازمان په توګه د تل له پاره په آینده کي وجود ونه لري. که څه هم تصور یې ډېر ګران دئ، د سیاسي سازمان نور اشکال هم وجود لرلای سي. ملګري ملتونه او اروپايي اتحادیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ډول سازمانو مثالونه کېدای سي، چي په راتلونکي فصل کي به پر ور.غېږ.و.

د دولت تعریف:

دولت د حکومت داری یو واحد دئ، چي پر یوه ټاکلي قلمرو او د هغه پر اوسېدونکو قانوني او حقوقي واک چلوي او کوم بل [تر ځان] لوړ مشروع خارجي واک په رسمیت نه پېژني. لکه په څلرم فصل کي چي د نېشنلیزم په بیان کي وویل سول، دولت همدارنګه د ډېرو خلګو د سیاسي هویت اساسي عنصر تشکیلوي. کله چي د المپیک قهرمانان د خپلو مډالونو د لاسته راوړلو له پاره سټېج ته پورته سي، د دوی د هیواد بیرغ پورته کېږ.ی او د دوی ملي سرود بږ.غول کېږ.ي. همدارنګه، دولت تر ټولو زورور سیاسي قدرت دئ. د ځینو شرکتونو ثروت د ځینو غریبو هیوادونو تر ثروت زیات وي، مګر هیڅ فرد، شرکت، ګروپ یا بین المللی سازمان د دولت په شان د فشار او تهدید قدرت نه لري. دولتونه که هر څومره یو له بله تفاوت سره ولري، بیا هم د لاندي شپږ.و مشخصاتو څخه ټول یا زیات مشترک سره لري: حاکمیت sovereignty، قلمرو territory، نفوس population، سیاسي په رسمیت پېژندنه diplomatic recognition، داخلي سازمان internal organization، او کورنی ملاتړ domestic support.

حاکمیت:

د یوه دولت تر ټولو مهمه سیاسي مشخصه حاکمیت دئ، چي معنی یې د لوړترین قانوني واک درلودل دي. د دولت په برخه کي یې مفهوم دا دئ چي [دولت] د خپل قلمرو او د هغه په دننه سرحداتو کي د اوسېدونکو د اداره کولو انحصاري حق لري او پر خپل ځان باندي د هیڅ خارجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرت مشروعيت په رسميت نه پېژني. حاکميت د دولتونو تر مينځ د قانوني مساوات څرګندوی هم دئ. د دې مهم پرنسيپ د عملې کېدلو نخښه دا ده چې د ملګرو ملتونو په عمومي اسامبله او هم په نورو بين المللی غونډو کې ټول غړي دولتونه يوازې يوه رايه لري. ايا ټول دولتونه په رشتيا سره هم مساوي دي؟ راسئ چې سان مارينو San Marino او چين سره مقايسه کړو. سان مارينو ټوله د ايټاليې په دننه کې پرته ده او د نړۍ ډېر پخوانی جمهوريت دئ چې تاريخ يې څلرمې ميلادي پېړۍ ته رسېږي. تر ډېرو کلونو پوري سان مارينو د نړۍ د سياست څخه ځان ګوښه ساتلی وو، مګر په ۱۹۹۲ کال ع کې يې د ملګروملتونو غړيتوب ومانه او په عمومي اسامبله کې يې د چين او نورو مستقلو هيوادونو سره مساوی نماينده ګي لاسته راوړه. په ملګروملتونو کې د يوه غړي هيواد خارجه وزير وويل: "دا حقيقت چې د يوه وړوکي هيواد استازی د نړۍ د ډېرو مهمو دولتونو د استازو سره پر يوه مېز کښېني، پخپله د حاکميت ښکارندوی دئ".

دې مهم ټکي ته بايد پام وکړو، چې حاکميت، چې يوه حقوقي او تيوريکي اصطلاح ده، د استقلال سره، چې يوه سياسي او عملي اصطلاح ده، توپير لري. استقلال د بېګانه وو د کنټرول څخه د ازادۍ په معنی دئ. په يوه ايډيال او د قانون پر لار برابره نړۍ کې به د حاکميت او استقلال معنی يو شی وي، مګر چيري چې قدرت مهم وي، استقلال مطلق نه دئ. ځيني وختونه يو وړوکی هيواد دومره د خپل زورور همسايه هيواد تر نفوذ او کنټرول لاندي وي چې استقلال يې په شک کې وي. په خاصه توګه د خارجي او دفاعي پاليسيو په برخه کې ويلای سو، چې په حقوقي لحاظ حاکم sovereign دولتونه لکه بوتان Bhutan (چې د هندوستان تر کنټرول لاندي دئ)، د مارشال جزيرې (چې د امريکې د متحده ايالاتو تر کنټرول لاندي دي) او موناکو Monaco (چې د فرانسې تر کنټرول لاندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده) يوازي محدود استقلال لري.

قلمرو:

د دولت بله مشخصه قلمرو دئ. دا ښکاره خبره ښکاري چي يو دولت بايد فزيکي سرحدات ولري او ډېر دولتونه رشتيا هم سرحدات لري. مګر، که ښه په غور ورته ګورو د قلمرو مسئله پېچلې او مغلقه ده. د سرحداتو پر سر ډېري بين المللي مناقشې موجودي دي؛ قلمروي سرحدات سره پراخېدلای، کوچنی [منقبض] کېدلای او تغير موندلای سي؛ حتی دا هم ممکنه ده چي يو دولت قلمرو ونه لري. ډېر هيوادونه فلسطين د مستقل دولت په توګه په رسميت پېژني، او فلسطينيان هم تر يوه حده پوري پر غزه (چي د اسراييل او مصر تر منځ پرته سيمه ده) او غربي ساحل West Bank (چي د اسراييل او اردن تر مينځ پرته سيمه ده) باندي خودمختاري چلوي [يعنی محدود کنټرول پر لري]. سره له دې هم، دا سيمي په اسانۍ سره د فلسطين قلمرو، چي په هغه کي فلسطينيان خپل مستقل حاکميت چلوي، نه سي بلل کېدای. پاکستان پر دولتي قلمرو باندي د واک چلولو د محدوديت يو بل مثال دئ. شمال غربي پاکستان د پښتنو، چي په افغانستان کي هم اکثريت قوم دئ، په کنټرول کي دئ. د پاکستان حکومت، چي د پنجابيانو په کنټرول کي دئ، د سرحدي سيمو پر مسلحو پښتنو باندي محدود واک چلولای سي. يو دليل چي اسامه بن لادن وتوانېدي چي د ۲۰۰۱ کال راهيسی په دې سيمه کي پټ سي پر دې سيمه د پاکستان محدود کنټرول دئ.

نفوس:

ولس د هر دولت ښکاره لازمي شرط دئ، مګر د نفوس شمېره هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونو تر منځ ډېر زیات توپیر لري؛ د واتیکان نفوس ۹۳۲ او د چین نفوس بیا تقریباً ۱,۳ بلیونو ته رسېږي. دا هم ښکاره نه ده چي د بین المللي سیستم د تکامل سره د یوه هیواد د خلګو وفاداري څرنګه تغیر مومي. تابعیت هم د پخوا سره په مقایسه په تغیر کي دئ. د مثال په توګه، د اروپایي اتحادیې (EU) د یوه هیواد تبعه چي د اروپایي اتحادیې په کوم بل هیواد کي اوسېږي، اوس کولای سي چي د هغه هیواد په محلي انتخاباتو کي رایه ورکړي او حتی کولای سي یو محلي مقام لاسته راوړي. همدارنګه، زیاتېدونکي شمېر هیوادونه (چي اوس تر۹۰ زیات دي) دوه ګون تابعیت dual citizenship، یعنی د دوو هیوادو تابعیت، په رسمیت پېژني. د مثال په توګه، په دې نژدې وختونو کي مکسیکو پخپلو قوانینو کي داسي اصلاحات راوستل چي د هغو پر اساس اوس هغه مکسیکویان چي د امریکې متحده ایالاتو ته یې مهاجرت کړی دئ کولای سي خپل د مکسیکو تابعیت وساتي. دوی کولای سي د مکسیکو د جمهوري ریاست په انتخاباتو کي رایه ورکړي، حتی د دوی اولادونه چي د امریکې په متحده ایالاتو کي زېږېدلي وي هم کولای سي دوه ګون تابعیت لاسته راوړي.

په رسمیت پېژندنه:

دولت والی پر دوو شیانو ولاړ دئ؛ یو دا چي یو دولت پخپله د دولت والي ادعا وکړي او بل دا چي موجود دولتونه یې په رسمیت وپېژني. دا چي د دولت والي د لاسته راوړلو له پاره باید څومره دولتونه هغه په رسمیت وپېژني یوه ډېره پرله پېچلې موضوع ده. کله چي اسراییل په ۱۹۴۸ کي خپله آزادي اعلان کړه، د امریکې متحده ایالاتو او شوروي اتحاد ډېر ژر هغه په رسمیت وپېژاند. د هغه عرب ګاونډیانو نه یوازي اسراییل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسميت ونه پېژندی، بلکي حمله یې پر وکړه؛ ځکه چي دوی اسراییلو ته د یو صیهوني یرغلګر په سترګه کتل. ایا اسراییل په دغه مقطع کي یو دولت وو؟ یقیناً داسي ښکاري، ځکه مهمه دا ده چي کوم هیوادونه او څومره هیوادونه یې په رسمیت پېژني. دې ته ورته حالت اوس کوسوو Kosovo لري چي یو آزاد دولت دئ او پخوا د یوګوسلاویې یو ولایت وو. همدا اوس، د دې لیکنی تر لیکلو پوري، ۵۲ هیوادونو د کوسوو دولت والی په رسمیت پېژندلی دئ.

همدارنګه، په رسمیت نه پېژندنه، حتی که د اکثریت هیوادونو له خوا هم وي، د دې معنی نه لري چي یو دولت ګواکي وجود نه لري. کله چي په ۱۹۴۹ کال کي د ماؤتسې تونګ کمونستي حکومت په چین کي قدرت ته ورسېدی، د نورو هیوادونو له خوا یې سیاسی په رسمیت پېژندنه سوکه او سسته وه. د امریکې متحده ایالاتو د چین په رسمیت پېژندنه تر کال ۱۹۷۹ پوري وځنډوله . ایا د دې معنی دا وه چي د چین د خلګو جمهوریت People’s Republic of China په دغه دوران کي وجود نه درلود؟ د دې سوال جواب معلومداره منفي دئ. د ځینو هیوادونو سیاسي موقف، چي د چین مات سوی او تایوان ته تښتېدلی نېشنلیستي حکومت یې مشروع باله، له لومړی سره یوه ښکاره افسانه وه.

د په رسمیت پېژندلو موضوع تر اوسه هم یوه جدي بین المللی اندېښنه پاته سوې ده. تایوان په عمل کي له هره درکه یو آزاد هیواد دئ چي تر دوو درزنو زیاتو هیوادونو په رسمیت هم پېژندلی دئ. سره له دې هم، تایوان پخپله د چین څخه د جلا والي او آزادۍ ادعا نه لري. ځکه نو تایوان په حقیقت کی یو de facto دولت دئ مګر د قانون له مخي یو de jure دولت نه دئ. کله چي د امریکې متحده ایالاتو په کال ۱۹۷۹ د چین سره ډیپلوماټیک روابط قایم کړل، د امریکې متحده ایالاتو هر وخت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

چین او تایوان په هکله یو حساس توازن ساتلی دئ. له یوې خوا له چین څخه د تایوان د بېل هویت ملاتړ کوي او له بلي خوا نه غواړي د چین سره خپل مناسبات (په تېره بیا اقتصادی مناسبات) خراب کړي. د دې فصل په پای کي به ځیني نور تایوان ته ورته حالتونه تشریح سي.

د په رسمیت پېژندلو په برخه کي یوه بله ستونزه د فلسطین ده. د چین او هندوستان په شمول تقریباً سلو هیوادو د فلسطین ملي اداره Palestinian National Authority (PNA) د فلسطین د حکومت په توګه په رسمیت پېژندلې ده. PNA د ملګرو ملتونو په شمول د یو شمېر بین المللي سازمانونو مکمل یا د مبصر په توګه غړیتوب لري. په کال ۲۰۰۲ کي د ملګرو ملتونو د امنیت شورا د یو بېل فلسطیني دولت د جوړېدو پرېکړه صادره کړه. د امریکې متحده ایالات او زیات شمېر نور هیوادونه د یوه فلسطیني دولت د جوړېدلو ملاتړ کوي. سربېره پر دې هم، ښکاره خبره ده چي یو مستقل فلسطین وجود نه لري.

که څه هم د دولت والي statehood او سیاسي په رسمیت پېژندني تر منځ رابطه وضاحت نه لري، بیا هم دولت والی ډېر مهم فکتور تشکیلوي. د مثال په توګه، د فلسطین ملي اداره د ملګرو ملتونو په عمومي اسامبله کي چوکۍ لري، مګر رایه نه سي ورکولای. د دولت په رسمیت پېژندنه له دې امله هم مهمه ده چي یوازي دولت کولای سي په قانوني توګه دولتي اسهام خرڅ کړي [ځیني وختونه د دولتي بودجې د کسر د رفع کولو له پاره دولت دولتي اسهام bond پر خلګو خرڅوی چي په اصل کي د خلګو څخه پیسې په پور اخلي]. همدارنګه یوازي دولت کولای سي په بین المللي بازار کي درنې وسلې وپلوري. په کال ۱۹۴۸ کی سیاسي په رسمیت پېژندني د اسراییلو د بقا سره مرسته وکړه؛ ځکه د دو لت په حیث اسراییلو وکولای سوای پیسې راغونډی کړي او په امریکا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپا کې درنې وسلې وپلوري.

داخلي سازمان او اداره:

دولتونه باید په نورمال حالت کې یو ډول سیاسي او اقتصادي ساختمان structure ولري. دولت والی په ډېر بحراني دوران کې، حتی په انارشي کې، دوام درلودلای سي. د تېري لسیزې په دوران کې افغانستان، لایبیریا، سومالیه، او ځیني نور موجود دولتونه بشپړې بې نظمۍ ته ورښوېدلي دي. مګر بیا هم دا بې نظمه دولتونه په حقوقي او قانوني توګه وجود لري. هر یو له دې دولتونو څخه د ملګروملتونو په عمومي اسامبله کې د یو مستقل او مساوي دولت په شان چوکۍ او رایه لري.

د مثال په توګه، سومالیې د ۱۹۹۰ کلونو راهیسي یو کاري حکومت [یعني چې د حکومت په شان وظیفه سر ته رسوي] نه دئ درلودلی. تر ډېره وخته پوري د سومالیا انتقالي فدرال حکومت Transitional Federal Government (TGF) په کینیا کې موقعیت درلود، ځکه دومره زور یې نه درلود چې په موګه دیشو [د سومالیې پایتخت] کې په خوندي او محفوظه توګه غونډې وکړي. په عین حال کې، د سومالیې اصلي کنټرول د بېلابېلو قبیلو د جنګسالارانو تر منځ وېشل سوی وو. دا جنګسالاران په کال ۲۰۰٦ ع کې د افراطي مسلمانانو د یوې ډلې له خوا، چې د اسلامي عدالت Islamic Courts په نامه یادېدل، مات سول. وروسته په کال ۲۰۰۷ ع کې بېوزلي او نا امیده انتقالي فدرال حکومت (TGF) دوباره هغه وخت سومالیې ته راستون سو، چې یوتوپیا یې قواوو، د امریکې د هوایي حملو په ملاتړ، افراطیون [د اسلامي عدالت ډله] له قدرت ته لیري کړل. سره له دې هم، د افراطیونو ماتې دا معنی نه درلوده چې انتقالي فدرالي حکومت ګواکې قدرت ته ورسېدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخلي ملاتړ:

د دولت یوه بله لازمي مشخصه داخلي ملاتړ دئ. ډېر مثبت شکل یې هغه دئ چي خلګ پخپله خوښه د دولت واک ته غاړه ایږدي، دولت ته وفاداره وي او هغه ته مشروعیت وربخښي. منفي او غیرفعال شکل یې هغه دئ چي ولس په ناخوښۍ سره د حکومت واقعیت مني او د هغه و قدرت ته غاړه ایږدي. د زور او قدرت د ټولو هغو وسایلو سره چي دولتونه یې په اختیار کي لري، بیا هم که د ولس لږ تر لږه غیرفعال رضائیت موجود نه وي، د دولت پایښت ډېر مشکل دئ. د چکوسلواکیې، شوروي اتحاد او یوګوسلاویې انحلال د څو ملتي دولتونو د ړنګېدلو مثالونه دي. د تر جنګ وروسته عراق یوه لویه ستونزه دا ده چي ایا پر شیعه، سني او کرد باندي سره وېشل سوی ولس به د حکومت ملاتړ وکړي او کنه.

د دولت هدف:

ایا تاسی یو وخت په دې کي فکر کړی دئ چي دا موږ انسانان ولي ځانونه په سیاسي واحدونو کي د حکومت سره په تنظیم کښېباسو؟ ځکه په حکومت باندي ډېري پیسې لګېږي، او له بلي خوا حکومت موږ ته وایي چي دا کار وکړئ او ها کار مه کوئ. سره له دې هم، انسانانو د تاریخ په اوږدو کي خپل ځانونه د حکومت تابع ګرځولي دي.

که څه هم د سیاست فلاسفه پر دې موضوع باندي موافقې ته نه دي رسېدلي چي ولي انسانانو ټولني جوړي کړي او حکومتونه یې منځته راوړي دي، مګر په دې هکله د انفرادي [شخصي] بهبود او ترقۍ پر موضوع سره جوړ دي. [یعنی د سیاست فلاسفه پر دې موضوع سره جوړ دي چي انسانانو د خپل ځان د بهبود او پرمختګ له پاره ټولني جوړي کړي او حکومتونه یې منځته راوړي دي]. دا موضوع د توماس هابس Thomas

(c) ketabton.com: The Digital Library

Hobbs (۱۵۸۸-۱۶۷۹) او جان لاک John Locke (۱۶۳۲-۱۷۰۴) غوندي کلاسیک تیوریسنانو په لیکنو کي ښکاره ده. دوی دواړه په دې عقیده دي چي انسانانو یو وخت د افرادو په شکل او یا هم د فامیلي ګروپونو په شکل په طبیعي حالت state of nature کي ژوند کاوه. د بې اړیکو افرادو ټولني موجودي نه وې او خلګ د انفرادي حاکمیت sovereignty خاوندان وه. د دې معنی دا ده چي دوی تر خپلي کورنۍ دباندي هیڅ چا او هیڅ شي ته د دوی او د دوی د چارو د اداره کولو واک نه وو سپارلی. هابس او لاک همدارنګه په دې عقیده دي چي خلګو ته بالاخره دا ډول غیر متمرکز ژوند د قناعت وړ نه وو. ځکه نو، د خپل د ژوند د سمون غوښتنی افراد او کورنۍ دې ته اړایستلې چي ټولني جوړي کړي، د خپل حاکمیت تر زیاتي برخي تېر سي، او د ټولني د چارو د اداره کولو له پاره حکومتونه تشکیل کړي. دا ټول شیان پر یوه ضمني تفاهم چی اجتماعي قرارداد social contract نومېږي ولاړ دي چي [دا اجتماعی قرارداد] د حکومتونو اهداف او محدودیتونه ټاکي.

هابس او لاک بیا پر دې سره موافق نه وه چي کوم شي خلګ دې ته اړ ایستل چي طبیعي حالت پرېږدي او ټولني جوړي کړي. هابس ادعا درلوده چي بېري [وېره fear] خلګ دې کار ته اړ ایستل. بې له حکومته ژوند ډېر بېروونکي او خطرناکه وو، ځکه نو خلګو د خپل ځان د ساتني له پاره قوي حکومتونه منځته راوړل. لاک بیا یو مثبت نظر درلود او ادعا یی درلوده چي خلګ یو له بله ځکه سره یو ځای او ټولني یې جوړي کړې چي دا ورته څرګنده سوه چي دوی خپل ژوند یو له بل سره د همکارۍ له لاري، نه د انفرادي هڅو له لاري، ښه کولای سي.

د هابس او لاک په هکله مهم ټکی دا دئ چي دوی دواړه پر دې سره موافق وه چي حکومتونه د عملي او مفیدو اهدافو له پاره منځته راوړل سوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي او تر هغه وخته مشروعيت لري چې خپل عملي رسالت سر ته رسوي او د اجتماعي قرارداد له مخې له خپل واک څخه ناوړه استفاده و نه کړي. دې ته د حکومت د مفيديت تيوري instrumental theory of government وايي. د امريکې د پخواني جمهور رئيس په قول، «حکومت پخپله بايد نهايي هدف ونه ګرځول سي؛ حکومت يوه وسيله ده ... دولت د ټولني له پاره وجود لري، نه ټولنه د دولت له پاره».

دولتونه څرنګه اداره کېږي؟

دا چې دولتونه څرنګه اداره کېږي، په نړيوال سياست کې يو لړ نتايج پر بنا دي. دا نتايج له دې پوښتنو سره اړه لري چې ولې ځيني حکومتونه د نورو په تناسب جګړه مار دي، ايا ځيني حکومتونه پخپلو خارجي پاليسيو کې تر نورو موفق دي، او ايا دا معقوله ده چې د حکومت کولو يو مشخص ډول [شکل] د پر مخ بېولو له پاره کار وسي. د مثال په توګه لکه د امريکې متحده ايالات چې په نړۍ کې د ډيموکراسۍ د ودې او ملاتړ لوز کړی دئ.

د دې پوښتنو په ارتباط موږ کولای سو، چې د حکومت کولو governance تيوري ګاني پر دوو پراخو کټه ګوريو ووېشو. يو استبدادي حکومتونه authoritarian دي چې د حکومت د لوړپوړو مقاماتو ماسوا نورو افرادو او ګروپونو ته په تصميم نيولو کې هيڅ يا ډېره لږ برخه ورکوي. بل بيا ډيموکراټيک حکومتونه دي چې خلګو ته اجازه ورکوي چې په سياسي پروسه کې پراخ او له معنی ډک ګډون وکړي.

استبدادي حکومت:

د تاريخ په اوږدو کي، د حکومت داری ډېر عام شکل دا وو، چې يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرد یا یوه ګروپ پر خلکو کنټرول چلاوه. له دوی سره دا اندېښنه ډېره لږ او یا هیڅ موجوده نه وه چې خلکو د دوی او یا د دوی له پالیسیو سره موافقه درلوده او کنه. د دیکتاتورۍ بېلابېل اشکال د یوه فرد یا یوه ګروپ له خوا د قدرت د لاسته راوړلو له لارې رامنځته سوي دي. سره له دې بیا هم، د استبدادي رژیم د ملاتړ له پاره یو شمېر منطقي دلایل وجود لري.

د اداري یو له ډېرو پخوانیو اشکالو څخه تیوکراسي theocracy، یعني د روحاني لیډرانو حکومت دئ. نن ورځ، د حکومت دارۍ دا شکل تقریباً له منځه تللی دئ، او واتیکان په اوسنۍ نړۍ کې یوازنی خالص روحاني حکومت دئ. ځیني روحاني عناصر، که څه هم چې قانوني شکل نه لري، بیا هم په ځینو ځایونو کې پاته دي؛ د جاپان د امپراطور موقف، د تایلینډ پاچا او (تر ټولو قوي) د تبت د لای لاما یې مثالونه دي. دایران حکومت هم تر یوه حده روحاني دئ. سربېره پر دې، اسلامي مذهبي قانون (شریعت) په ډېرو اسلامي هیوادونو کې ډېر قوي رول لوبوي. همدارنګه، په ډېرو ځایو کې د مذهبي بنسټ پالني د زیاتېدونکی قوت سره د تیوکراسۍ بیا راژوندي کېدل د امکان څخه لیري خبره نه ده.

غیرمذهبي secular استبداد هم لرغوني ریښې لري. د مثال په توګه، یوناني فیلسوف افلاطون پخپل مشهور اثر، جمهوریت، کې ډیموکراسي رد کړه. د ده په عقیده ډیموکراسي «د ګډوډۍ... ډکه ده چې په هغه کې ګویا مساوي او غیرمساوي ته په یوه سترګه کتل کېږي. [دلته اشاره د هغه وخت طبقاتي سیستم ته ده]» د ده په عقیده، د عامو خلکو له خوا د دولت اداره به داسي معنی ولری لکه د یوې بېړۍ ماڼوګان چې «د بېړۍ پر چلولو جګړه سره کوي؛ هر یو فکر کوي چې باید د بېړۍ کنټرول په لاس کې واخلي، که څه هم چې د ده به د بېړۍ چلول navigation هیڅ زده هم نه وي...» د افلاطون نتیجه ګیري دا وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي«هغه کسان چي غواړي اداره سي باید په هغه سړي پسې چي دوی اداره کړای سي وګرځي او پیدا یې کړي».

سلطنت Monarchism د سکیولر استبداد یو بل شکل دئ. که څه هم، دا تیوري چي خدای تعالی پاچهانو ته د فرمانروایي مقدس حق وربخښلی دئ، یو مذهبي اړخ لري. د حکومت داری دا ډول میراثي سیستم اوس چندان پاته نه دئ. یوازي یو څو زورور پاچهان (لکه د سعودي عربستان پاچا) پر ځای پاته دي، مګر نور یې مشروطه شاهي constitutional monarchy رژیمونه دي چي قدرت یې ډېر محدود دئ.

کمونیزم چي ولادیمیر لنین په شوروي اتحاد، ماؤتسه تونګ په چین او نورو کمونستي لیډرانو په نورو ځایونو کي پیاده کړ، د استبدادي رژیمونو په ډله کي راځي. کارل مارکس توقع درلوده چي د سرمایه داری او کمونیزم تر منځ سوسیالیستي انتقالي دوره کي به پر بورژوازي باندی د «پرولتاریا دیکتاتوري» چلېږي. لنین دې نظریې ته رسمیت ورکړ او قدرت یې د کمونیست ګوند په لاس کی متمرکز کړ، چي ګوند بیا پخپل وار سره د پولیټ بورو Politburo او د هغه د مشر په تسلط کي وو. کمونیزم د شلمي پېړۍ په وروستۍ برخه خپل عظمت ته هغه وخت ورسېدئ چي کمونیستي حکومتونه په شوروي اتحاد، چین، شرقی اروپا او ځیني نورو هیوادونو کي، چي د نړۍ د نفوسو په سلو کي ۳۰ یې تشکیلول، مسلط وه. تر هغه راوروسته کمونیزم ډېر بد سره ولړزېدی، او د حکومت د سیستم په توګه یوازی په چین، کیوبا، شمالي کوریا او ویتنام کي لا تر اوسه پاته دئ. سره له دې هم، کمونیست ګوندونه په ډېرو هیوادو کي فعال دي. د مثال په توګه، کمونیستانو د نیپال د ۲۰۰۸ کال په انتخاباتو کي اکثریت وګاټه او اوس د یوه ایتلافی حکومت رهبری په لاس کي لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بله استبدادي سیاسی فلسفه فاشیزم fascism دئ. دا اصطلاح زیاتره وخت په غلط شکل د هغو کسانو له پاره کارول کېږي چې په سیاسي لحاظ ډېر راست [محافظه کار] وي. د فاشیزم هغه اصول چې د ایټالیې بینیتو موسیولیني او د جرمني آدولف هیټلر یې ملاتړ کاوه په لاندي ډول بیانېدلای سي:

۱. د معقولیت ردول او د حکومت کولو له پاره د خلګو پر احساساتو تکیه کول.
۲. د ځینو ګروپونو پر تفوق [ښه والي] او د ځینو پر حقیروالي [کښته والي] عقیده درلود.
۳. د «حقیرو» هیوادو د خلګو تر لاس لاندي کول.
۴. د انفرادي حقوقو ردول (د جمعي حقوقو له پاره).
۵. اقتصادي فعالیتونه باید د دولت د ملاتړ له پاره وي.
٦. عقیده درلودل چې د فرد عالیترینه څرګندونه په خلګو کی ده. [یعني ټولنه تر فرد مهمه ده].
۷. عقیده درلودل چی د خلګو عالیترینه څرګندونه د هغوی په لیډر کي ده.

ډیموکراټیک حکومت :

ډیموکراسي تر میلاد ۵۰۰ کاله مخکي د لرغوني یونان په ښار – دولتونو city-states کي منځته راغله او د ۲۰۰۰ کالو راهیسي، وخت ناوخته دلته هلته وجود لري. په انګلیستان کی د ډیموکراسۍ تدریجي پاځون او د اتلسمي پېړۍ په پای کي د امریکې او فرانسې انقلابونو ډیموکراسي په یوې مهمي سیاسی نظریې تبدیله کړه. سربېره پر دې هم، د ډیموکراسۍ خپرېدل په کرار او بطي شکل جریان درلود. وروسته، په تېرو څو لسیزو کي د ډیموکراسۍ د پراختیا جریان ډېر زیات چټک سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیموکراسي، لږ تر لږه، د حکومت یو داسي سیستم دئ چي دوه ډوله حقوق خلکو ته وړاندي کوي. لومړی ډول یې یو لړ سیاسي حقوق دي چي خلک په آزاده توګه و خپلو کاندیدانو ته د رایی ورکولو حق ولري. کاندیدان چي د مختلفو نظریاتو لرونکي وي، د انتخاب په صورت کی به د حکومت د پالیسۍ په جوړولو کی مهم اثر ولري. دوهم ډول یې بیا یو لړ مدني ازادي ګاني دي؛ لکه د بیان آزادي، د اجتماعاتو آزادي،او د قانون په وړاندي مساوات چي د یو آزاد حکومت له پاره مهم دي. دې خبري ته پام وکړئ چي زموږ د ډیموکراسۍ په تعریف کي د «لږ تر لږه» کلمه موجوده وه. دا ټکی د دې حقیقت څرګندوی دئ چي ډیموکراسۍ ته منسوب خصوصیاتو په هکله، او هم دا چي کوم هیوادونه ډیموکراټیک او کوم ډیموکراټیک نه دي، بحثونه او مناقشې رواني دي. دا خبره په خاصه توګه مهمه ده چي ٪۱۰۰ آیډیال ډیموکراسي وجود نه لري.

ډیموکراسي او امنیت:

د ډیموکراټیکي سولي تیوري د ډیموکراسۍ او نړیوال سیاست تر منځ یو په زړه پوري تړاو تشکیلوي. دا تیوري جرمني فیلسوف ایمانویل کانټ Immanuel Kant په خپل یو اثر کي چی ابدی سوله Perpetual Peace (۱۷۹۵) نومیږي رامینځته کړې ده. ده عقیده درلوده چي د نړۍ ټولو هیوادو ته د ډیموکراسي پراخېدل به جنګ له منځه یوسي. کانټ استدلال کاوه چي ډیموکراټیکه سوله به ځکه رامنځته سي چي «که د جنګ د اعلانولو په تصمیم کي د خلکو رضائیت لازم سي...، نو دا ډېره طبیعي خبره ده چي دوی به د جنګ د اعلان په برخه کي محتاط واوسي». اوسنۍ څېړني هم د دې نظریې د تایید پر خوا تمایل لري چي ډیموکراټیک هیوادونه ډېر لږ یو د بل په مقابل کي وسلې ته لاس اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډیموکراټیکي سولي د تیورۍ په هکله باید څو ټکو ته پام وسي. لومړی دا چي ډیموکراسي هم جنګ کوي. ښکاره مثال يې د امریکې متحده ایالات دي چي یوه مخکښه ډیموکراسي ده او هم د ۱۹۴۵ راهیسي زیات وخت په جنګ کي اخته ده. دوهم دا چي، ټول څېړونکي د ډموکراټیکي سولي د تیورۍ سره موافق نه دي. د مثال په توګه، ځیني تحلیلګران په دې باور دي چي د ډیموکراسیو تر منځ د جنګ نستوالی یو تاریخي بې قاعده توب دئ چي ښایي په آینده کي دوام ونه کړي. راتلونکی تاریخ ښایي د ډیموکراټیکي سولي تیوري غلطه ثابته کړي. مګر همدا اوس د سکالرانو تر منځ پر دې خبره یو ډول توافق سته چي ډیموکراسۍ [ډیموکراټیک دولتونه] خپل تر منځ، د استبدادي دولتو په تناسب، ښه روابط سره لري.

د قدرت پرله پېچلی ماهیت

د یوه لوړ رتبه امریکایي مامور په قول، «تر څو چي د انسانانو طبیعت تغیر نه وي موندلی، قدرت او زور به د بین المللي اړیکو زړه تشکیلوي». هر څوک به ښایي د دې ډول تاریک عملي سیاست realpolitik سره موافق نه وي، مګر د ډیپلوماسۍ په ساحه کي د قدرت رول او اهمیت په ښه توګه بیانوي. کله چي د دولتونو اهداف او منافع سره په ټکر کي سي، عموماً د هغه اړخ په ګټه تصمیم نیول کېږي چي زیات قدرت ولري.

د قدرت power اصطلاح به موږ دلته د یوه هیواد د مجموعي توانایي [یعني هغه څه چي یو هیواد یې د کولو قدرت ولري] په توګه استعمالوو. په عادي محاوره کي قدرت د «پر سر ټکولو» او یا په چا باندي په زوره د یو کار د کولو په معنی کارول کېږي. دا خبره ډېره مهمه ده چي موږ دلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرت په بله معنی استعمالوو. لکه چي وروسته به وڅېړل سي، قدرت کېدای سي پر مثبت قناعت ورکولو او یا هم پر منفي تهدید تکیه ولري. په رشتیا سره هم، قدرت ډېر اشکال لري. نظامی زور، ثروت او ځیني نور اشکال یې ډېر ښکاره او محسوس دي. نور بیا لکه ټینګه ملي اراده او ډیپلوماټیک مهارت دومره ښکاره او محسوس نه دي.

مطلق او نسبي قدرت:

هغه قدرت چي بې له شکه وجود لري او د استعمال امکان یې موجود وي مطلقه قدرت بلل کېږي. یو مثال یې هغه تقریباً ۵۰۰۰ ذروي ګولۍ دي چي د امریکې متحده ایالاتو په تقریباً ۱۰۰۰ میزایلونو او جنګي الوتکو کي ځای پر ځای کړي دي. دا ګولۍ بې له کوم شک او شبهې وجود لري او که کار څني واخیستل سي ډېر تاثیر به وښندي. په تیوریکي لحاظ یې د کارولو اختیار د جمهور رئیس په لاس کي دئ.

په تیوري کي چي هر څه وي، قدرت په خلا کي وجود نه سي لرلای. څرنګه چي قدرت په یو چا باندي په زور د یوه کار د کولو او یا نه کولو توان درلودل دي، نو یوازي د مقابل طرف سره په مقایسه کي اندازه کېدای سي. له دې امله نو نسبي یا مقایسوي قدرت هم باید په نظر کی ونیول سي. د مثال په توګه، موږ بې له دې چي د کوم هیواد سره یې مقایسه کړو نه سو ویلای چي چین یو پیاوړی هیواد دئ. د چین د قدرت منابع چي هر څه وي، د جاپان سره په مقایسه یې قدرت لږ او د ویتنام سره په مقایسه یې قدرت ډېر دئ. کله چي د چین اسیایي رقیب هندوستان په کال ۱۹۹۸ کي د هستوي وسلو ازموینه سر ته ورسوله، د چین قدرت د هندوستان په تناسب رالږ سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قدرت توان او د قدرت اراده:

د هر هیواد قدرت په عمده توګه د هغه د قدرت په شتمنی سره څرګندېږي. نظامي او اقتصادي قوت، لیډرشپ، نفوس، د خلګو استعدادونه او ځیني نور داسی فکتورونه د یوه هیواد د قدرت ظرفیت [یعنی په بین المللی ساحه کي قدرت د استعمال توانمندي] تشکیلوي. مګر یوازي د دې عمده قدرتونو په درلودلو سره د یو هیواد څخه نړۍ وال قدرت نه جوړېږي. دا شیان و یوه هیواد ته د قدرت څخه د کار اخیستلو توان او ظرفیت ور په برخه کوي. مګر د دې له پاره چي یو هیواد په نړۍ وال ډګر کي مؤثر وګرځي، د قدرت اراده will to power هم ورته په کار ده. یعني دا چي یو هیواد باید د قدرت د استعمال اراده هم ولري.

جاپان په دې برخه کی یو ډېر ښه مثال وړاندي کوي. له اقتصادي پلوه جاپان د نړۍ دوهم قوي هیواد دئ. د جاپان ناخالص ملي تولید GNP یوازي د امریکې د متحده ایالاتو په وړاندي دوهم مقام لري، مګر بیا هم د چین، فرانسې او برتانیې تر مجموعي ناخالص ملی تولید زیات دئ. د جاپان ۱۲۷ ملیونه په لوړه سویه تربیه سوی نفوس هم د دې هیواد یو بله عمده شتمني ده. همدا رنګه، بې له دې چي د چا توجه دي جلب کړي، جاپان یوه ډېره مجهزه نظامی قوه جوړه کړې ده چي کالنۍ بودجه یې تر ۴۱ بلیونو ډالرو زیاته ده. پر دې ټولو سربېره، د جاپان جهاني نفوذ تر دوهمي عمومي جګړې وروسته ځکه محدود پاته سوی دئ چي پخپله نه غواړي میدان ته راووزي. په سیمبولیک شکل، د جاپان اساسي قانون «د زور له لاري د بین المللي شخړو حل کول منع کړي دي». بله مهمه خبره دا ده چي جاپان نه یوازي د قوې د استعمال مخالف دئ، دوی د خپلو نظریاتو د ترویج په برخه کي هم د جدي موقف نیولو څخه ډډه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې طرز تفکر اوس تغیر موندلی دئ. احصائیې ښیي چي د جاپان په خلګو کي د ملي غرور احساس ورځ تر بلي زیاتېږي. جاپان په ډېره تدریجي توګه خارجی هیوادو ته د نظامي واحدونو په لېږلو پیل کړی دئ. جاپان همدارنګه د ملګروملتو د سولي ساتني په ماموریت کي برخه اخلي او په کال ۲۰۰۳ کي یې ۶۰۰ غیر محاربوي عسکر (انجینري اوطبي واحدونه) په عراق کي ځای پر ځای کړي دي. پر دې سربېره، د جاپان بحري قوه د خپلي لومړنۍ هلیکوپټر وړونکي بېړۍ له پاره تیاری نیسي او د کوماندو واحدونو ټرېنینګ یې چټک کړی دئ. دې کار د جاپان ګاونډې هیوادونه په تشویش کي اچولي دي. همدارنګه، جاپان د ملګروملتو د امنیت په شورا کي د دایمي چوکۍ د په لاس راوړلو له پاره هلي ځلي پیل کړي دي. د امنیت په شورا کي د امریکې د متحده ایالاتو سفیر په دې وروستیو کي داسي تبصره کوي چي «جاپان په تغیر کي دئ او وایي چي موږ یو ستر هیواد یو، د نړۍ دوهم اقتصاد لرو او د الکاهل په بحر کي دوهمه بحریه لرو. موږ د امنیت په شورا کي دایمی چوکۍ غواړو. موږ غواړو په بین المللي ډګر کي رول ولوبوو». له دې امله د دې اټکل کېدای سي چي جاپان به خپل د قدرت ظرفیت په عملی قدرت واړوي او په بین المللی ډګر کي به په قوي رول ولوبوي.

د قدرت ډاینامک [محرکه قوه]:

د قدرت اندازه کول هم ځکه مشکل دئ چي هر وخت په تغیر کي وي. د هیوادو اقتصاد مختته یا شا ته ځي، نظامي قواوي موډرني کېږي یا له موډه لوېږي، نوي طبیعي منابع کشفېږی یا لږېږي، خلګ د حکومتو ملاتړ کوي یا پر بې اعتماده کېږي. د روم څخه رانیولې بیا د برتانیې تر امپراطورۍ او شوروي اتحاد پوري، هیڅ سوپر پاور تر پایه دوام نه دئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندلی. هر يو له دغو څخه له زوال سره مخامخ سو او شوروي اتحاد خو بالکل له منځه ولاړ. د دوی پر ځای نوي هيوادونه، لکه د امريکې متحده ايالات، د لويو قدرتو په قطار کی ودرېدل. چين هم هڅه کوي چي خپل پخوانی برم بيرته لاس ته راوړي.

د يوه هيواد قدرت ته رسېدل يا له قدرته رالوېدل په يو شمېر فکتورونو پوري اړه لري چي د قدرت منابع په هغو کي مهم رول لوبوي. تقريباً ۶۰ کاله مخکي د هستوي وسلې منځته راتلو د هغو هيوادو د مقام په لوړېدلو کي چي هستوي وسلې يې لرلې ډېر رول ولوباوه. داخلي شرايط هم د هيوادونو پر قدرت اغېزه ښندي. شوروي اتحاد ځکه راچپه سو، چي نور يې د اکثريت خلکو وفاداري له ځانه سره نه درلوده. اکثريت امريکايان وطن پرسته دي، مګر که د امريکې خلک ونه غواړي په بين المللي سيستم کي د ليډر پاته کېدلو مصارف پر ځان ومني، نو دوی هم د سوپرپاور په توکه دوام نه سي موندلای. د دې معنی دا نه ده چي د امريکې متحده ايالات دي بايد د نړۍ رهبري پر غاړه واخلي، بلکي خبره دا ده چي که امريکا غواړي سوپرپاور پاته سي بايد د رهبرۍ درووند بار پر اوږو واخلي.

ډيپلوماټيک وسايل

The Diplomatic Instrument

ډيپلوماسي په عمل کي د قدرت کارول دي، چي موږ به وروسته پر ورغږېږو. ځکه نو، ملي ډيپلوماسي يوه پرله پېچلې لوبه ده چي په هغه کي يو هيواد هڅه کوي چي نور هيوادونه يا بين المللی سازمانونه په خپله خوښه وڅرخوي. که څه هم موږ ته زيات وخت داسي تصوير وړاندي کېږي چي ډيپلوماسي ګواکي په ډېره سړه سينه په ښايسته دفترونو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر ته رسېږي، مګر په واقعیت کې خبره هر وخت داسي نه ده. د اوسني عصر ډیپلوماسي پر سفیرانو او نورو ډیپلوماټانو سربېره د کمیونیکېشن ډېري نوري پروسې په بر کي نیسي. که څه هم چي، ډیپلوماسي د خارجي پالیسی د یوازنۍ وسیلې په توګه وړاندي کېږي، مګر واقعیت دا دئ چي د ډیپلوماټانو د ماهرانه مذاکراتو پر وخت د اقتصادي او نظامي قوت څخه هم په غیر مستقیمه توګه کار اخیستل کېږي.

ډیپلوماسی د قدرت د اعمال په توګه:

د ملي ګټو د پر مخ بېولو له پاره د یوه هیواد د قدرت په کار اچول ملي ډیپلوماسي تشکیلوي. که څه هم چي د قدرت په کار اچول موږ ته د نظامي قوې یا د اقتصادي بندیزونو فکر راپیدا کوي، مګر د قدرت په کار اچول ډېره پرله پېچلې موضوع ده. د یوه هیواد اقتصادي او نظامي زور د هغه هیواد په زېربنا کي پروت دئ او قوي زېربنا د یو هیواد په ډیپلوماټیک قوت کي زیاتوب راولي.

تر ۱۹۰۰ مخکي، د ډیپلوماټیکو مذاکراتو نورمال شکل د دوو هیوادو تر منځ مستقیم مذاکرات وه چي دوه اړخیزه ډیپلوماسی bilateral diplomacy بلل کېږي. په راوروسته کي څو اړخیزي ډیپلوماسی، چي یو شمېر هیوادونه برخه پکښې اخلي، انکشاف وموند. په کال ۱۹۲۰ کي د ملتونو د اتحادیې League of Nations منځته راتلل د څو اړخیزي ډیپلوماسی د انکشاف مثال دئ. اوس ۲۵۰ نږی وال او سیمه ییز دایمي بین الدولتي سازمانونه (IGO) وجود لري. د امریکې متحده ایالات د ډېرو بین المللي سازمانو غړیتوب لري، او امریکایي ډیپلوماټان هره ورځ په څو اړخیزو مذاکراتو کي برخه اخلي. د مثال په توګه، د امریکې متحده ایالات د دې له پاره چي شمالي کوریا دې ته وهڅوي چي د اټومي وسلو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروګرام تېره سي، په شپږ اړخیزو مذاکراتو کې، چې مشرتوب یې د چین پر غاړه دئ، برخه اخلي. د دې مذاکراتو نور غړي شمالي کوریا، روسیه، جنوبي کوریا او د امریکې متحده ایالات تشکیلوي.

څو اړخیزه ډیپلوماسي:

که څه هم ځیني استثناآت وجود لري، تر ۱۹۰۰ مخکې د مذاکراتو نورمال شکل دوه اړخیزه ډیپلوماسي bilateral diplomacy، یعنی د دوو هیوادو تر منځ مستقیم مذاکرات وه. په راوروسته کې، څو اړخیزه ډیپلوماسي multilateral diplomacy، یعني د څو هیوادو ګډو کنفرانسونو، زیات پرمختګ کړی دئ. په کال ۱۹۲۰ کې د ملتونو اتحادیې the League of Nations منځته راتلل په دې لار کې یو مهم ګام وو. اوس تقریباً ۲۵۰ دایمی نړیوال او سیمه ایز بین الدولتي سازمانونه وجود لري. تر کال ۱۹۰۰ مخکې، د امریکې متحده ایالاتو په اوسط ډول په کال کې یو ځل په څو اړخیزو کنفرانسونو کې برخه اخیستله. اوس د امریکې متحده ایالات د ډېر شمېر بین المللي سازمانو غړیتوب لري، او امریکایي ډیپلوماټان هره ورځ په څو اړخیزو مذاکراتو کې برخه اخلي.

د اوسنی موډرني تکنالوجی له برکته، چې د هیوادونو تر منځ یې تماس اسانه کړی دئ، د څو اړخیزي ډیپلوماسی له پاره زیاته زمینه برابره سوې ده. بل دا چې، ډېر نړیوال موضوعات، لکه د محیط [چاپیریال] پرابلمونه، د یوه هیواد یا دوه اړخیزي ډیپلوماسی له لاري نه سي حل کیدای. د دې ډول پرابلمونو حل نړیوالي همکاری ته اړتیا لري. او همدارنګه، په اوسنی نړی کې د مهمو بین المللي اعمالو له پاره، په تېره بیا هغه چې د نظامي قوې کارول غواړي، د ملګرو ملتونو په چوکاټ کې د څو اړخیزي ډیپلوماسی زیاته توقع کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مقابل کي بیا یو اړخیزه ډیپلوماسي unilateralism قرار لري. دا هغه وخت پیښیږي چي یو ځانګړی هیواد، بې له دې چي د کم بین الدولتي سازمان موافقه له ځانه سره ولري، په ځانګړې توګه عمل کوي. د عراق معاصره جګړه دا موضوع ښه تشریح کولای سي. د فارس د خلیج تر جګړې مخکي (۱۹۹۱)، د امریکې د هغه وخت جمهور رئیس جورج ایچ بوش له کویټ څخه د عراق د ایستلو له پاره د ملګرو ملتو اجازه تر لاسه کړه، او د امریکې په مشري یرغل د ۳۳ هیوادو ملاتړ درلود. په کال ۲۰۰۳ کي، د امریکې جمهور رئیس جورج ډبلیو بوش د ملګرو ملتو د تصویب او اجازې پرته پر عراق حمله وکړه، چی یوازي د برتانیې عمده او د درو نورو هیوادو تش په نامه ملاتړ ورسره وو.

دلیډر اولیډر ترمینځ ډیپلوماسي:

په پخوا وختونو کي ډېر لږ پیښېدل چي پاچهان او یا نور لیډران دي یو له بله سره ووینې او یا مخامخ مذاکرات سره وکړي. اوس موډرن ټرانسپورټېشن او کمیونیکېشن مخامخ لیدنې کتنې یو عادي کار ګرځولی دئ. د امریکې جمهور رئیس بوش پخپل لومړیو شپږو کلونو کي ۳۶ سفرونه وکړل او په همدې وخت کي یې د خارجي هیوادونو له۲۱۹۰ لیډرانو او خارجه وزیرانو سره وکتل. همدارنګه، د جمهور رئیس او خارجي لیډرانو تر منځ ټیلفوني خبري یوه عادي پیښه ده.

د لیډرانو تر منځ مخامخ لیدنې کتنې ځینې ګټې لري. ځیني وخت دا ډول لیدنې کتنی زیات سیمبولیک ارزښت لري. په کال ۱۹۷۲ کي د چین د مشر ماؤتسه تونک سره د امریکې د پخواني جمهور رئیس ریچارد نکسن ملاقات د امریکې د متحده ایالاتو په پالیسۍ کي د یو عمده تغیر څرګندوی وو. ځیني وخت لیډران په دې توانیږي چي د مخامخ لیدنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنو له لاري د څرګندو تغیراتو له پاره لاره هواره کړي. د ۱۹۷۸ کال د کیمپ ډېوېډ معاهدات Camp David Accords، چې د مصر او اسراییلو تر مینځ یې تر ډېرو کلونو خصومت او درې واره جنګ وروسته د روابطو د نورمال کېدلو پروسه راپیل کړه، هغه وخت منځته راغلل چې د امریکې جمهور رئیس جیمي کارټر، د مصر جمهور رئیس انورسادات او د اسراییلو صدراعظم میناخیم بیګین د امریکې د میریلنډ ایالت په کیمپ ډېوېډ کې سره وکتل.

د لیډر او لیډر تر منځ ډیپلوماسي ځیني وخت ځینی مشکلات هم لري. ډېر داسي وختونه راغلي دي چې دوه لیډران په مخامخ خبرو کې یوې موافقې ته سره رسېدلي وي، مګر وروسته ښکاره سي چې دوی یو له بله سم نه وي سره پوهېدلي. بل مشکل دا دئ چې لیډران کولای سي د کښته رتبه مقاماتو غلطۍ رد کړي، مګر د یوه لیډر تعهد، که معقول هم نه وي، په اساني سره بیر ته نه سي اخیستل کېدای. د امریکې پخواني خارجه وزیر، هینري کیسنجر وایی: "کله چې جمهور رئیسان مذاکرات کوي، نو د تېښتي لاره پر ځان تړي".

ډیموکراټیکه ډیپلوماسي:

تر شلمي پېړۍ مخکي په لږو هیوادو کې ډیموکراسي موجوده وه. له دې امله نو د ډیپلوماسۍ کارول او د نورو هیوادو سره د معاهدو امضا کول د پاچا په واک کې وه. ځکه نو شپاړسم لویي ویل چې «زه دولت یم». د اجرائیه قوې مشران اوس هم د خارجي پالیسیو په هکله د تصمیم نیولو په پروسه کې ډېر کنټرول لري، مګر نن ورځ دا کار د دوی په انحصار کې نه دئ. اوس ډیموکراټیکه ډیپلوماسي معیار ده چې په هغه کې مقننه قوه، ذینفع ګروپونه interest groups او عامه افکار هم عمده رول لوبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په رشتیا سره هم، د خارجي پالیسی په جوړولو کي د داخلي سیاست اهمیت زیات دئ. د یوې پالیسی د بریالیتوب له پاره باید ډیپلوماټان هڅه وکړي د حل داسي لار غوره کړي چي هم په بین المللي او هم په داخلي سطحه کي د منلو وړ وي. د تایوان د راتلونکي په باب څو ځله د چین او د امریکې متحده ایالاتو لیډرانو هڅه کړې ده چي نه یوازي خپل تر منځ د توافق ټکي پیاده کړي، بلکي دواړو خواوو ډېره هڅه کړې ده چي د خپلو هیوادو په دننه کي هم هغه داخلي قواوي دفع کړي چي د بحران و عمیق کېدلو ته یې لمن وهله. د چین جمهور رئیس دا خبره وکړه چي «هر لیډر که د تایوان آزادي ومني له قدرته به ایسته کړه سي».

خلاصه [پرانستې] ډیپلوماسي:

پټوالی یو وخت دډیپلوماسی معیاري شکل وو، چي مذاکرات او ځیني وخت حتی معاهدې او قراردادونه په پټه سر ته رسېدل. د امریکې پخواني جمهور رئیس وډرووېلسن د خلاصي ډیپلوماسی ږغ پورته کړ او له هغه وخت راهیسي پرانستې ډیپلوماسي معیار ګرځېدلې ده. اوس د مذاکراتو او بین المللي تړونو او توافقاتو رپورټونه ثبتیږي او په ډاګه اعلانیږي. دا تغیر که څه هم چي د ډیموکراټیکي ادارې د پرنسیپ له پاره مهم دئ، ځیني تاوانونه هم لري. سرخلاصي مذاکرات مشکلات لري. که ستاسي د چنې وهلو ستراتیژي خلګو ته ښکاره سي نو بیا ستاسي د امتیازاتو د لاسته راوړلو وړتیا له منځه ځي. د عامه انتقادونو په صورت کي امتیاز لاسته راوړل ګران کار دئ. ښایي په ټول تاریخ کي ډېر مهم او مخفي مذاکرات په کال ۱۹۶۲ کی د کیوبا د بحران پر وخت د امریکې د متحده ایالاتو او شوروي اتحاد تر مینځ مذاکرات وه. په دې پټو مذاکراتو کي د امریکې متحده ایالاتو ژمنه وکړه چي د کیوبا څخه د شوروي اتحاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ذروي وسلو د بیرته ایستلو په صورت کې به د امریکې متحده ایالات د فیډل کاسټرو د له منځه وړلوهڅې نه کوي.

د ډیپلوماسۍ سر ته رسول:

د ډیپلوماسي تر ساینس د هنر برخه ډېره ده. پاخه ډیپلوماټان، د دې له پاره چې مؤثریت ولري، باید خپل روش د شرایطو سره عیار کړي. مګر سربېره پر دې هم، د ښه ډیپلوماسۍ له پاره ځیني مقررات وجود لري چې باید ځانونه په پوه کړو.

مستقیم یا غیر مستقیم مذاکرات:

یوه موضوع چې ډیپلوماټان ورسره مخامخ کېږي هغه دا ده چې یو له بله سره مستقیمي خبري وکړي او که د میانځګړي پر لاس غیر مستتقیم مذاکرات سر ته ورسوي. مستقیم مذاکرات دا ګټه لري چې په هغه کې د غلط فهمۍ او غلط تفسیر مخه نیول کېدای سي. همدارنګه، مستقیم مذاکرات ژر سر ته رسېدلای سي.

غیر مستقیم مذاکرات هم خپل ځانته ګټې لري. مستقیم تماس تر یو حده د مشروعیت سمبول کېدای سي چې یو هیواد ښایي ونه غواړي یو بل هیواد ته یې ورکړي. د مثال په توګه، د جمهور رئیس بوش [د امریکې پخواني جمهور رئیس] اداري د ایران سره د مستقیمو او دوه اړخیزو مذاکراتو په هکله مقاومت کاوه، ځکه چې دې کار به و یوه داسې هیواد ته چې د امریکې حکومت یې په رسمیت نه پېژني ډیپلوماټیک بریالیتوب ور په برخه کړی وای. د امریکې متحده ایالات د ۱۹۸۰ کال راهیسي ایران په رسمیت ځکه نه پېژني چې د ایران حکومت مظاهره کوونکو ته اجازه ورکړه چې په تهران کې د امریکې سفارت اشغال او ۵۲ امریکایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيپلوماټان د ۴۴۴ ورځو له پاره يرغمل ونيسي. سربېره پر دې هم، واشنګټن د ډيپلوماسۍ دروازه په مکمله توګه تړلې نه ده او د ايران سره يې يو لړ غير رسمي تماسونه اوس هم ژوندي ساتلي دي.

لوړ رتبه يا کښته رتبه ډيپلوماسي:

د ډيپلوماسۍ يو بل مهم اړخ دا دئ چي څوک بايد ډيپلوماټيک مذاکرات سر ته ورسوي. و کوم کنفرانس ته بايد لوړ او يا کښته رتبه ډيپلوماټان ولېږل سي، د يوه هيواد موقف بايد د يوه لوړ رتبه مقام، لکه د دولت مشر، او يا که د کوم کښته رتبه مقام له خوا اعلان سي؟

لوړرتبه ډيپلوماسي خپل ځانته ګټې لري. د حکومت د رئيسانو له خوا تقريري او تحريري بيانيې په نورو پايتختونو کي جدي ګڼل کېږي. د امريکې د پخواني جمهور رئيس بوش دا خبره چي «ما په ډاګه ويلي دي چي موږ پر شمالي کوريا د يرغل خيال نه لرو،» د شمالي کوريا په موقف کي تغير راوستی. پخوا شمالي کوريا د امريکې سره د رسمي معاهدې غوښتنه کوله، مګر وروسته يي موقف نرم سو او د امريکې د متحده ايالاتو او نورو هيوادو سره د خبرو له پاره تياری وښود.

کښته رتبه ډيپلوماسي بيا هم په ځينو حالاتو کي په کار ده. په کښته رتبه کميونيکېشن کي د انعطاف زمينه موجوده وي. د کابينې د يوه غړي له خوا په امتحاني توګه يو زورور تهديد اعلانېږي، مګر کله چي په وروسته کي نامعقول ثابت سي، د يو لوړ رتبه مقام له خوا ردېږي. د تايوان په تشنج کي، عمده مشرانو د نظامي تهديد په هکله د کښته رتبه مقاماتو څخه کار واخيست. د مثال په توګه، د چين نظامي ورځپاڼې (د آزادۍ د اردو ورځپاڼه)، چي د رسمي پاليسي جوړوونکو څخه ډېره ليري ده، په عصباني کوونکې لهجه تهديد وکړ، چي که تايوان آزادي اعلان کړي چين

(c) ketabton.com: The Digital Library

به «له هیڅ ډول خونړۍ جګړې څخه مخ ونه ګرځوي». همدارنګه، په واشنګټن کي له قدرت څخه ډېر لیري د دفاع د وزارت یوه کښته رتبه مامور، د همدې موضوع په ارتباط، په ډېر قهر وغړومبېدی چي که چین پر تایوان حمله وکړي «له بې حسابه نتایجو سره به مخامخ سي».

د تهدید یا بخشش [عوض] څخه کار اخستل:

یو بل ډیپلوماټیک انتخاب دا دئ چي د سوټي او که د زردکي [یعني د تهدید که بخښښ] څخه کار واخیستل سي. د تهدید ډیپلوماسي هغه وخت مؤثره واقع کېدای سي چي ستاسي سره د تهدید د عملي کولو قدرت، تصمیم او اعتبار وجود ولري. یو وخت کله چي چین د تایوان د خاصو مقاصدو څخه خبر سو، نو یې تایوان ته نژدې نظامي «ټرېنینګ» پیل کړ. د خپل نظامي قدرت د اظهارولو په منظور یې، د نورو کارونو تر څنګ، شپږ په اټومي کوپړۍ warhead سمبال کېدونکي میزایلونه د تایوان سواحلو ته وروتوغول. په مقابل کي بیا د امریکې متحده ایالاتو هم، د چین د غیر مستقیم تهدید په وړاندي، ډېره لویه بحري قوه د تایوان اوبو ته ولېږله. د تهدید ډیپلوماسي نیمګړتیاوي هم لري. که تهدید کار ونه کړي او یا تهدید عملي نه سي، نو ستاسي کمزوري ښیي چي ستاسي اوسني او هم ښایي راتلونکي مخالفینو ته به نور هم جرئت ورکړي. مګر خبره دا ده چي د نظامي تهدید څخه کار اخیستل او عملي کول ډېري پیسې او بشري قوه غواړي.

ځیني وختونه د بخښښ یا عوض ورکول تر تهدید زیات اثر درلودلای سي. د مرستو زیاتول، تجارتي امتیازات او یا ځیني نور محسوس او یا هم سیمبولیک بخښښونه ښایي ډیپلوماټیک موافقتونه منځته راوړي. په کال ۲۰۰۷ کي د شمالي کوریا د ذروي وسلو د پروګرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هکله د مذاکراتو پیل ځکه ممکن سو، چې د امریکې متحده ایالاتو شمالی کوریا ته د سوو ملیونو ډالرو اقتصادي مرستو وعده وکړه.

صراحت او یا قصداً مبهم والی:

د ډیپلوماسۍ ډېر کارپوهان په ډیپلوماټیک کمیونیکېشن کي صراحت ډېر مهم بولي. مګر داسي وختونه راځي چي قصدي ابهام ته هم اړتیا پیدا کېږي. په تحریري او تقریري کمیونیکېشن کي صراحت ځکه ګټور وي چي د غلط فهمۍ مخه نیسي. صراحت، په تېره بیا چي د یو ملي لیډر له خوا رامنځته سي، د رښتیاني او واقعی تعهد ثرګندوی وي.

ابهام هم کېدای سي ځیني وخت ښه ستراتیژي واوسي. د صراحت نستوالی یو هیواد په دې توانوي چي د لزوم په صورت کي خپل تعهد بیرته واخلي. په کال ۲۰۰۵ کي د چین پارلمان حکومت ته د تایوان په مقابل کي د قوې د استعمال واک په دې شرط ورکړ، چي که تایوان د آزادۍ غوښتني په لار کی «مهم ګامونه» واخلي، او یا «د سوله ییزي لاري [د چین سره د تایوان] د وحدت ټول امکانات له منځه ولاړ سي». ثرنګه چي د چین حکومت هیڅکله هم د تش په نامه پارلمان څخه اجازه اخیستلو ته اړتیا نه لري، خو بیا هم دا عمل و تایوان ته یو قوي خبرداری وو. همدارنګه، د چین لیډرانو «مهم ګامونه» او «د سوله ییزي لاري د وحدت د امکاناتو له منځه تلل» تعریف نه کړل او خبره یې په آینده کي د مانور له پاره مبهمه پرېښووله.

د وینا او یا د عمل له لاري کمیونیکېشن:

په ډیپلوماسۍ کي د کمیونیکېشن له پاره د خبرو [وینا] او یا د عمل څخه کار اخیستل کېږي. تقریري او تحریري کمیونیکېشن، که په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستقیم ډول او یا هم د عامه څرګندوني له لاري مقابل لوري ته ورسول سي، ډېره ښه ډیپلوماټیکه ستراتیژي کېدای سي. واشنګټن ډېر ځله پیکینګ ته ډاډ ورکړی دئ چي د امریکې متحده ایالات د تایوان استقلال نه خوښوي او د تایوان د استقلال د یو اړخیز اعلان ملاتړ به ونه کړي. دې ډول کمیونیکېشن د چین بېره را لږ کړه چي په نتیجه کي یې د تایوان د استقلال غوښتونکي حکومت په وړاندي د چین عکس العمل هم لږ کړ.

د عمل له لاري مقابل لوري ته اشاره کول هم خپل ځای لري. کله چي د امریکې پخوانۍ خارجه وزیري، رایس، په کال ۲۰۰۵ کي جنوبي کوریا ته رسمي سفر وکړ، په عمل کي یې شمالي کوریا ته ور وفهمول چي د امریکې متحده ایالات به د شمالي کوریا په مقابل کي د جنوبي کوریا کلک ملاتړ وکړي. مګر ځیني وختونه د دې ډول فزیکي اشارو سره ستونزي هم رامینځته کېږي، او د خبري تر بیر ته اخیستلو د عمل څخه تر شا کېدل ډېر مشکل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم فصل

بین الدولتي سازمانونه

Intergovernmental Organizations

که څه هم چي د دولت مؤسسه له ډېر وخت راهیسي په بین المللي سیستم کي عمده رول لوبوي، مګر بین الدولتي سازمانونه Intergovernmental Organizations (IGO) هم په بین المللي سیستم کي په یو بل شکل سره عمده رول لوبوي. هیوادونه د دې ډول بین المللي سازمانو غړي وي. په دې توګه، بین الدولتي سازمان (IGO) پر شخصي او انفرادي غړیتوب ولاړ غیر دولتی سازمان nongovernmental organization (NGO) سره تفاوت لري.

بین الدولتي سازمانو ته یوه لنډه کتنه:

د بین الدولتي سازمانو تر منځ بیخي زیات تفاوت وجود لري. ځیني یې، لکه د ملګروملتو مؤسسه، ډېر غړي لري. ځیني بیا، لکه د افریقا د ستر جهیل د هیوادو اقتصادي ټولنه، یوازي درې غړي لري. د بین الدولتي سازمانو د طبقه بندۍ یو بل شکل د وظیفې پر اساس دئ. د ملګرو ملتو او اروپایي اتحادیې په شان څو هدفي multipurpose بین الدولتي سازمانونه پراخ او بېلابېل وظایف سر ته رسوي، او د عربو د وجهي صندوق Arab Monetary Fund په شان اختصاصي بین الدولتي سازمانونه بیا ډېر محدود وظایف سر ته رسوي. سربیره پر دې، د جهاني بانک په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوال بین الدولتي سازمانونه او د افریقایي اتحادیې African Union په شان سیمه ایز بین الدولتي سازمانونه وجود لري.

د بین الدولتي سازمانو مثالونه په تاریخ کي هم موندلای سو. داسي ویل کېدای سي، چي د بین الدولتي سازمان د یو ابتدایي شکل اساس په ۴۷۸ قبل المیلاد کي ایښوول سوی دئ، چي په هغه کي د یونان ښار دولتونو City States د فارس Persia د تهدید په مقابل کي د دیلاین لیګ [تړون] Delian League منځته راووړ. که څه هم چي دا لیګ یو ابتدایي اتحاد وو، مګر د بین الدولتي سازمان دوه مشخصات یې په ځان کي درلودل. لومړی دا چي دایمي شکل یې درلود. دوهم دا چي، دې لیګ د نماینده ګانو یوه شورا درلوده چي غړي یې د ښاري –دولتو له خوا ټاکل کېدل.

د بین الدولتي سازمانو وده اوانکشاف:

د بین الدولتي سازمانو د منځته راتلو تیوري چي هر څه وي، بین الدولتي سازمانونه په اصل کي د اوسني عصر یوه پدیده ګڼله کېږي. د ۱۸۰۰ میلادي کلونو په دوران کي په شمېر لږ بین الدولتي سازمانونه چي د مشخصو مافوق ملتي چارو سره یې سروکار وو، په نړۍ کي موجود وه. د رآین د بیړۍ چلولو مرکزي کمیسیون Central Commission for the Navigation of the Rhine چي په کال ۱۸۱۵ کي منځته راغی، تر ټولو پخوانی او تر اوسه هم پاته بین الدولتي سازمان دئ. د تلګراف بین المللي اتحادیه (چي اوس یې نوم د ټیلي کمیونیکیشن بین المللي اتحادیه دئ) په کال ۱۸۶۵ کي تأسیس سوه او تر اوسه هم وجود لري تر ټولو پخوانی بین الدولتي سازمان دئ چي نړیوال غړي لري. سره له دې هم، د ۱۸۰۰ کلونو په ټول دوران کي یوازي شپږ بین الدولتي سازمانونه منځته راغلل.

د ۱۹۰۰ کلونو په لومړیو برخو کي د بین الدولتي سازمانو مینځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتلل په تدريجي توګه پيل سول. د پېړۍ په پيل کي د هاګ سیسټم Hague System تشکيل سو، چي د وسله والو نښتو د مخنيوی له پاره لومړنی بين الدولتي سازمان وو. د هاګ د سیسټم نوم ځکه ورکړه سو، چي د ۱۸۹۹ او هم د ۱۹۰۷ دوه کنفرانسونه يې د هالنډ د هاګ په ښار کي جوړ سول. د دې سیسټم اهداف دا وه چي وسلې محدودي کړي، د بين المللي مناقشو د منځګړيتوب لپاره کړنلار او طرزالعمل مينځته راوړي، او د وسله والو نښتو مخه ونيسي. دوهم کنفرانس نور هم جامع وو، چي د اروپا، شمالي امريکا، او لاتيني امريکا ۴۴ هيوادو ګډون پکښي کړی وو. د سازماني پلوه يې يوه محدوده عمومي اسامبله او هم يو قضايي سیسټم درلود. د هاګ دريم کنفرانس د کال ۱۹۱۵ لپاره په پلان کي نيول سوی وو، مګر د لومړۍ عمومي جګړې (۱۹۱۸-۱۹۱۴) له امله سر ته ونه رسېدی.

تر جنګ وروسته، د ورسايليس Versailles د سولي کنفرانس (۱۹۱۹)، د نوي نړيوال نظم د راوستلو لپاره، د نورو شيانو په اړخ کي، د ملتونو ټولني League of Nations د تأسيس په لټه کي سو. د ملتونو ټولني [جامعه ملل يې هم بولي]، د هاګ د سیسټم په پرتله، يو ډېر پرمختللي سازماني ساختار درلود. که څه هم په اصل کي يو سوله ساتونکی سازمان وو، د ملتونو ټولني د اجتماعي او اقتصادي همکاريو ځيني عناصر يې هم په ځان کي درلودل. له بده مرغه سوله بيا برياليۍ نه سوه، او د ملتونو ټولنه League of Nations د دوهمي عمومي جګړې د اور په لمبو کي مړه سوه.

سره له دې هم، د هاګ د سیسټم او د ملتونو ټولني تر شا اساسي مفکوره مړه نه سوه. د دوهمي عمومي جګړې په پای کي تر ۵۰ زيات هيوادونه سره کښېنستل او په ۱۹۴۵ کال کي يې د ملګري ملتونو United Nations اساس کښېښود. د ملتونو د ټولني په شان، د ملګري ملتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اساسي هدف هم د سولي ساتنه وه، مګر پر دې سربېره د بشري ټولني د اجتماعي او اقتصادي بهبود چاري هم ور په غاړه سوې. د دې تعهد د سر ته رسولو لپاره، د ملګري ملتو سازمان اوس په پراخه توګه د نړۍ د زيات شمېر مسايلو سره سروکار لري. د ملګري ملتونو د جوړېدو په شاوخوا کلونو کي د بين الدولتي سازمانو په شمېر او نوعيت کي چټک پرمختګ راغی. په تېره بيا د ۱۹٦۰ او ۱۹۷۰ کلونو په دوران کي، چي ډېري مستعمرې آزادي سوې، زيات نوي بين الدولتي سازمانونه منځته راغلل. په آسيا، افريقا او نورو سيمو کي آزاد سوي هيوادونو لاسونه سره ورکړل او د خپل اجتماعي او اقتصادي پرمختګ لپاره يې سيمه ييز بين الدولتي سازمانونه منځته راوړل. په کال ۱۹۸۴ کي د بين الدولتي سازمانو شمېر ۳٦۵ ته رسېدی. په راوروسته کلونو کي يې په شمېر کي لږوالی راغی چي په کال ۲۰۰۵ کي يې شمېر ۲۴٦ ته راټيټ سو. زياتره هغه بين الدولتي سازمانونه له منځه ولاړل چي سيمه ييز وه او يا يې د نورو بين الدولتي سازمانو کارونه تکرارول.

د بين الدولتي سازمانو د انکشاف عوامل:

سمدستي محرکه قوه چي به يې هر څه وي، ټول بين الدولتي سازمانونه ځکه منځته راغلي دي چي دولتونو د ادرک کړه چي د بين الدولتي سازمان له لاري «دوی کولای سي هغه څه لاسته راوړي چي په يوازي سر يې لاسته نه سي راوړلای». د انکشاف لپاره يې د لاندي عواملو يادونه کولای سو.

۱. د بين المللي تماس زياتوالی:

د کميونيکېشن او حمل و نقل په تکنالوجي کي د انقلاب له برکته د نړۍ د دولتونو تر منځ تماسونه ډېر زيات سوي دي. د دې له پاره چي دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول تماسونه دوامداره او په یو تنظیم کښې ایستل سي د بین الدولتي سازمان په شان یو ساختار ته اړتیا ستته.

۲. په نړۍ کي یو پر بل باندي د تکیه کولو زیاتوب:

بین المللي وجهي صندوق International Monetary Fund (IMF) او جهاني بانک هغه دوه بین الدولتي سازمانونه دي، چي د بین المللي اقتصادي موضوعاتو سره سروکار لري مګر د انفرادي هیوادو سره اړه نه لري.

۳. د مافوق ملتي transnational **پرابلمونو پراخېدل:**

د ځینو مسایلو حل چي زیات شمېر هیوادونه متأثره کوي، د یوه واحد دولت تر وس وتلی وي. له دې ډول مسایلو څخه یو هم مافوق ملتي جرایم دي چي د بین المللي جرایمو پولیسي سازمان International Criminal Police Organization (Interpol) سروکار ورسره لري.

۴. واړه (کوچني) دولتونه هڅه کوي د مشترک عمل له لاري قوت لاس ته راوړي ځرنګه چي نظامي او اقتصادي قدرت په یو څو هیوادو کي متمرکز دئ، نو واړه او نسبتاً کمزوري هیوادونه هڅه کوي چي د همکارۍ له لاري خپل تأثیر وښندي. د مثال په توګه ۱۱٦ لږ پرمختللو هیوادو د بېطرفو هیوادو نهضت Nonaligned Movement او د ۷۷ ګروپ (G-۷۷) منځنه راوړ څو په اقتصادي برخه کي یو له بله سره همکاري وکړي. د دوی یوه ستراتیژي دا ده، چي د «مشترکو مذاکراتو» له لاري پر پرمختللي هیوادو باندي فشار واچوي څو دوی لږ پرمختللو هیوادو ته خپلي انکشافي مرستي زیاتي کړي، د لږ پرمختللو هیوادو د صادراتو په مقابل کي ممانعتونه لیري کړي، او هم د لږ پرمختللو هیوادو په ګټه نور ګامونه واخلي. دا فکتور په ۱۹٦۰ او ۱۹۷۰ کلونو کي د بین الدولتي سازمانو د شمېر د زیاتوالي لوی علت دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بین الدولتي سازمانو رول:

د بین الدولتي سازمانو د شمېر له زیاتېدو سره موږ باید ځانونه پوه کړو، چي دا سازمانونه څه کوي او موږ څه غواړو چي دوی یې سرته ورسوي. په عمده توګه بین الدولتي سازمانونه درې عمده رولونه لوبوي: د متقابل عمل د میدان په توګه رول، د متقابلو همکاریو د منځته راوړلو رول، او د ماورای ملتي سازمان رول. اوس یې هر یو جلاجلا تشریح کېږي.

د متقابل عمل میدان [زمینه]:

د بین الدولتي سازمانو یو رول دا دئ، چي غړو دولتو ته دا زمینه برابروي چي د خپلو ځانګړو ملي ګټو لپاره کار وکړي. په دې هکله څوک په ښکاره بیان نه کوي، مګر د ملګروملتو او هم د نورو بین الدولتي سازمانو په دننه کي د خپلو منافعو لپاره د هیوادو او یا د هیوادو د یوې ډلي سیاسي مبارزه له ورایه ښکاره ده. په ۲۰۰۵ کال کي د امریکې د متحده ایالاتو د سنا د خارجي روابطو د کمیسیون مشر دا خبره په ډاګ پېیلې وکړه، چي د ملګرو ملتو په سازمان کي د امریکې د متحده ایالاتو د نوي سفیر «عمده سیاسي رسالت باید دا وي چي د امریکې د متحده ایالاتو د ملي امنیت او خارجي پالیسیو لپاره بین المللي ملاتړ تر لاسه کړي». دا به وکتل سي چي په راتلونکي کلونو کي به د جمهور رئیس اوباما اداره، چي د امریکې د سفیر مقام یې د کابینې و درجې ته رالوړ کړ، د ملګرو ملتو او د امریکې د متحده ایالاتو تر منځ روابط څرنګه پر مخ بیایي.

ښکاره خبره ده، چي نور هیوادونه هم د خپلو ملي ګټو د ساتني لپاره د دې ډول عملي سیاست realpolitik څخه په کار اخیستلو سره د امریکې د متحده ایالاتو د پالیسیو سره مخالفت کولای سي. د مثال په توګه، په ۲۰۰۳ کال کي کله چي د امریکې متحده ایالاتو د عراق د حملې په هکله د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرو ملتو د ملاتړ تر لاسه کولو لپاره د امنیت په شورا کې مانورې کولې، فرانسه او روسیه (چې دواړه د امنیت په شورا کې د ویټو حق لري) او همدارنګه جرمني د مخالفینو په سر کې ولاړ وه. پر عراق باندې د حملې په هکله د دوی پر نظریاتو سربېره، دې هیوادو غوښتل چې له یوې خوا خپل سیاسي استقلال ښکاره کړي او له بلې خوا یې غوښتل چې د متعرضې او مغرورې امریکې متحده ایالاتو ته تناو ورواچوي [مخه یې ونیسي]. دا خبره د فرانسې د پخواني جمهور رئیس جاک شیراک Jacques Chirac په وینا کې ښکاره ده، «فرانسه ځان د امریکایانو یو ملګرى بولي، مګر حتمي نه ده چې یو له چاپلوسانو څخه به یې هم وي. کله چې موږ باید یو څه ووایو، موږ یې وایو». همدارنګه، د روسیې یو تحلیلګر یادونه کوي چې د ده د هیواد لیډران «نه غواړي ملګري ملتونه کم ارزښته کړل سی، مګر دا هم نه غواړي د امریکې د متحده ایالاتو پر هژموني [تفوق] ولاړ نړیوال نظم رامنځته سي».

د بین الدولتي سازمانو څخه د متقابل عمل د میدان په حیث کار اخیستل ځیني ګټې هم لري. یوه ګټه یې دا ده چې حتی که یو کار د یوه هیواد د ملي ګټو لپاره په عملي سیاست real politik باندي پیل سي، بیا هم څرنګه چې پروسه د بین الدولتي سازمان په دننه کې سر ته رسېږي، همکاري او مصالحه ورسره ملګرې کېږي. بله ګټه یې دا ده چې ځیني وخت که یو بین الدولتي سازمان یو عمل تصویب کړي نو بیا د غړو هیوادو لپاره له سیاسي پلوه د هغه عمل تأئیدول او یا د هغه په هکله عملي ګام اخیستل اسانه وي. د مثال په توګه، په ۱۹۹۱ کال کې د عراق په مقابل کې د نظامي عمل په وړاندې د ډېرو هیوادو توافق ځکه موجود وو، چې د ملګرو ملتونو ملاتړ ورسره ملګرى وو. همدارنګه، د ملګرو ملتونو د ملاتړ له امله، (د ۲۰۰۳ کال د حملې پر خلاف) د ځینو اسلامي هیوادو لپاره هم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياسي پلوه اسانه وه، چې د عراق په حمله کې، چې د عيسوي قواوو (د امريکې متحده ايالات، برتانيه او فرانسه) له خوا سر ته رسېدل، برخه واخلي.

د همکارۍ مرکز:

د بين الدولتي سازمانو بل رول دا دئ چې د دولتو او نورو بين المللي اکټرانو تر منځ همکارۍ منځته راوړي. کوفي عنان، د ملګرو ملتو پخواني سرمنشي، دې ټکي ته ښه اشاره کړې ده چې د ملګري ملتو «غړي هيوادونه د ډېرو نوو او بې سارو تهديدونو او چلينجونو سره مخامخ دي. دا تهديدونه او چلينجونه تر سرحداتو اوښتي دي او د هيڅ يوه هيواد په وس پوره نه ده چې په يوازې سر معامله ورسره وکړي». همدا دليل دئ چې هيوادونه د امنيت، محيط، اقتصاد او نورو مسايلو په برخه کې يو له بله همکاري سره کوي. د ملکي هوانوردۍ بين المللي سازمان او د هغه په شان نور بين الدولتي سازمانونه د مشخصو اړتياوو له مخې منځته راغلي دي او د خپلو عملياتو په جريان کې يې د لازياتو همکاريو لپاره زمينه برابره کړې ده.

ماورای ملتي سازمان:

ځيني خلک په دې عقيده دي چې نړۍ د يو بين المللي حکومت د مينځته راتلو خوا ته په حرکت کې ده. يو محقق ليکي، "د اوسنۍ بين المللي صحنې پرله پسې چلتوب پخپله د يو مناسب او مؤثر نړيوال حکومتي سيستم مينځته راتلل ايجابوي". د دې نظريې د خيالي تصور له مخې، بين الدولتي سازمان د ماورای ملتي سازمان supranational organization رول لوبوي چې د غړو هيوادو د حاکميت sovereignty د بې اغيزې کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانوني واک ولري.

ځيني بين الدولتي سازمانونه اوس هم په خاصو حالاتو کي يوه اندازه ماوراى ملتي صبغه ځکه لري چي ډېر دولتونه په عمل کي د بين الدولتي سازمانو واک ته غاړه ايږدي. د مثال په توګه، که نړيوال تجارتي سازمان World Trade Organization(WTO) فيصله وکړي چي د کوم هيواد کومه پاليسي د دې سازمان د اساسی تړون، يعنی د ګمرکي تعرفاتو او تجارت له عمومي موافقتنامې General Agreement on Tariffs and Trade سره، تناقض لري، نو هيوادونه په عمومي صورت د هغه فيصلې ته غاړه ايږدي. تر ټولو زيات ماوراى ملتي واک، په سيمه ييزه سطحه کي، په اروپايي اتحاديه European Union کي پروت دئ. اروپايي اتحاديه نه يوازي د يوه مکمل حکومت ځيني ساختارونه په ځان کي لري، بلکي پاليسي ګاني جوړوي، محکمې لري، او ماليات راټولوي. که څه هم چي اوس لا محدود شکل لري، اروپايي اتحاديه داسي وظايف سر ته رسوي لکه د اروپا يو حکومت چي وي.

جهاني بين الدولتي سازمانونه

ملګري ملتونه

د بين الدولتي سازمانو د فعاليتونو په لړ کي د ملګرو ملتونو United Nations فعاليتونه ډېر څرګند او د اهميت وړ دي. له دې امله، موږ په دې برخه کي د بين الدولتي سازمان په حيث د ملګرو ملتو يوه عمومي مطالعه کوو. موږ په ملګرو ملتونو کي د غړيتوب او رايی ورکولو مسايل، اجرائيه ليډرشيپ، اداري او مالي چاري او هم د ملکي ملتو فعاليتونه ګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړيتوب اورايه ورکول:

په اصل کي، هر بين الدولتي سازمان يو بين المللي سازمان دئ چي دوه يا زيات هيوادونه يې غړيتوب لري. ځکه نو د يو بين الدولتي سازمان په فعاليت باندي د پوهېدلو لپاره د هغه د غړيتوب په ساختار او د رايي ورکولو په پروسه باندي ځان پوهول په کار دي. د مثال په توګه، په دې خبره ځان پوهول ډېر ګران دي، چي ولي د ملګرو ملتو پنځه غړي هيوادونه د امنيت په شورا کي د ويټو حق لري او نور ۱۸۷ هيوادونه دا حق نه لري.

د غړيتوب عمومي مسايل:

د تيورۍ له مخي، په ملګرو ملتونو او هم په زياتو نورو بين الدولتي سازمانو کي د غړيتب دروازه و هر هغه دولت ته خلاصه ده چي د نوموړي بين الدولتي سازمان په جغرافيايي ساحه کي پروت وي او هم د هغه اصول او اعمال ومني. مګر په واقعيت کي، ځيني وخت سياست هم پر اضافه کېږي. نن ورځ، د واتيکان ماسپوا، د ملګرو ملتو غړيتوب جهاني شکل اخيستي دئ، مګر خبره هر وخت داسي نه وه.

د نوي غړو د شموليت معيار ځيني وختونه د سياسي جنجالونو موضوع ګرځېدلې ده. د مثال په توګه، يو جنجال هغه وخت پېښ سو، چي په ۱۹۹۸ کال کي د ملګرو ملتو عمومي اسامبلې په زيات اکثريت سره فلسطينيانو ته يو ډول غير رسمي غړيتوب ورکړ. دوی د رايي حق نه لري، مګر کولای سي د ملګرو ملتو په مباحثو کي برخه واخلي او د نورو دولتو په شان د ملګرو ملتو ځيني وظايف سر ته ورسوي.

د جانشين [وارث] دولت موضوع هم سياسي جنجال ګرځېدای سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چي ملګرو ملتو روسیه د پخواني شوروي اتحاد د جانشین په توګه په رسمیت وپېژندله، د دې معنی دا وه، چې د ملګرو ملتو د امنیت په شورا کې د پخواني شوروي اتحاد دایمي چوکۍ او د ویټو حق هم روسیې ته په میراث ورسېدی. په مقابل کې بیا، په ۱۹۹۲ کال کې ملګرو ملتونو د بلګراد حکومت، چې د سربیانو تر تسلط لاندي وو، د پخوانۍ یوګوسلاویې د جانشین په توګه په رسمیت ونه پېژندی. د ملګرو ملتو عمومي اسامبلې د یوګوسلاویې څخه وغوښتل چې د غړیتوب لپاره له سره درخواست وکړي، چې په ۲۰۰۰ کال کې یې درخواست ومنل سو.

د بین الدولتي سازمان په ساختار کې دننه د غړیتوب مسایل:

د بین الدولتي سازمان د تصمیم نیولو په پروسه کې دا حتمي نه ده، چې د ټولو دولتو نمایندګان باید برخه پکښې واخلي. د ملګرو ملتو او همدارنګه نورو بین الدولتي سازمانو په مرکز کې عموماً د ټولو غړو دولتو د نمایندګانو څخه جوړه یوه بشپړه تنه [بدنه] وجود لري. د ملګرو ملتو عمومي اسامبله د ملګرو ملتو بشپړه تنه تشکیلوي. په بین الدولتي سازمانو کې دا ډول اسامبلې ګاني [چې د ټولو غړو دولتو د نمایندګانو څخه متشکلې وي] عموماً د سازمان په دننه کې د ډېر قدرت لرونکي وي. په بین الدولتي سازمانو کې د محدودو دولتو د نمایندګانو څخه جوړې شوراګاني councils هم وجود لري. د تیورۍ له مخې، د دې ډول کوچنیو ګروپونو مؤثریت تر لویو اسامبلو زیات وي. د مثال په توګه، د ملګرو ملتو اقتصادي او اجتماعي شورا Economic and Social Council د ۵۴ غړو هیوادو له نمایندګانو څخه جوړه ده، چې د عمومي اسامبلې له خوا د درو کلونو له پاره د یو پلان له مخې ټاکل کېږي. د ملګرو ملتو د امنیت شورا Security Council پنځه دایمي غړي لري. (دا پنځه غړي چین، فرانسه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

روسیه، برتانیه او د امریکې متحده ایالات دي). دا پنځه هیوادونه د دوهمې عمومي جګړې په پای کې عمده فاتح قدرتونه ول او داسې فکر کېدی چې دوی به په نړۍ کې د سولې د ساتلو په برخه کې خاص رول ولوبوي. د دې نظریې پر اساس چې د غړو د شمېر محدود ساتل مؤثریت زیاتوي، د امنیت شورا د غړو شمېر ۱۵ ټاکل سوی دئ، چې ۱۰ غړي یې غیر دایمي دي او د عمومي اسامبلې له خوا د دوو کالو له پاره ټاکل کېږي. دا چې د امنیت شورا د پنځو قدرتمندو دایمي غړو پر رول زیات تأکید کېږي، باید داسې تعبیر نه سي چې ګواکې نور غیر دایمي ۱۰ چوکۍ لږ اهمیت لري. سره له دې چې د پنځو دایمي غړو په پرتله دوهمه درجه اهمیت لري، د دې چوکیو د په لاس راوړلو لپاره ډېر تلاښونه کېږي. د دې غیر دایمي غړو سره د دوی د همکارۍ د په لاس راوړلو لپاره د امریکې د متحده ایالاتو، او ښایي د نورو قدرتمندو هیوادو له خواهم، زیاتې اقتصادي مرستې کېږي.

د امنیت شورا د غړیتوب پر سر مناقشه:

د امنیت شورا د پنځو غړو دایمي والی او د ویټو حق درلودل د ملګرو ملتو یوه جنجالي موضوع ده. د نارضایتۍ لپاره څو سرچینې وجود لري. یو انتقاد د ډېموکراسۍ نسته والی دئ. د زمبیا جمهور رئیس استدلال کوي چې د امنیت شورا نور نه سي کولای د نړۍ د نورو هیوادو په هکله، چې د امنیت شورا غړي کېدای نه سي، تصمیم ونیسي. بل انتقاد دا دئ چې د امنیت په شورا کې جغرافیوي او ډیموګرافیک [نفوس] توازن وجود نه لري. اروپا او شمالي امریکا د امنیت شورا د پنځو څخه څلور دایمي چوکۍ په اختیار کې لري او دا څلور دایمي غړي هیوادونه په عمده توګه سپین اروپایي عیسویان دي. بل انتقاد بیا دا هم دئ، چې دایمي غړي د قدرت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعیتونو درست انعکاس نه کوي. لکه په ملګروملتو کې د جرمني هیئت چې وايي، "د امنیت شورا اوسنی حالت د نن ورځې د نړۍ انعکاس ځکه نه سي کولای چې په نړۍ کې د ۱۹۴۵ کال راهیسي بېساري تغیرات راغلي دي". د دې لید په حساب، جرمني، هندوستان، جاپان او ځني نور قدرتمند هیوادونه د خپلو ځانو لپاره د دایمي چوکیو غوښتنه کوي.

په دې وروستیو کلونو کې د امنیت شورا د پراخوالي په هکله یو شمېر وړاندیزونه منځته راغلي دي. ځینې غواړي چې د دایمي غړو شمېر زیات سي، مګر تر نن ورځې پورې په دې هکله کومه موافقه منځته نه ده راغلې. د دایمي غړو د ویټو د حق د له منځه وړلو وړاندیزونه هم سوي دي. ډېر هیوادونه د ملګروملتو د ریفورم طرفدار دي، مګر د ملګروملتو په منشور او د امنیت شورا په ترکیب کې تغیر راوستل دوه مهم ممانعتونه په مخ کې لري. لومړی، په منشور کې تغیر راوستل د امنیت شورا د دوه پر درې غړو منظوري لازموي. د امنیت شورا پنځه دایمي غړي نه غواړي د نوی دایمي غړو په زیاتولو سره خپل نفوذ کمزوری کړي، او د ویټو د حق د له منځه تلو ته خو بیا بېخي زړه نه ښه کوي. د پنځو دایمي غړو تر منځ خاصو رقابتونو هم خپل تأثیر ښندلی دئ. د مثال په توګه، چین نه غواړي دوه قدرتمند اسیایی رقیبان یې، لکه جاپان او هندوستان، دایمي چوکۍ لاسته راوړي. د چین بل شکایت دا دئ چې جاپان د دوهم عمومي جنګ په وخت کې د خپل تعرض او ظلمونو په هکله پوره بخښنه نه ده غوښتې. دوهم، په منشور کې تغیر راوستل د عمومي اسامبلې دوه پر دریمه رایې ایجابوي. دا کار هم د ۱۹۲ هیوادو تر منځ د بېلابېلو حساسیتونو له امله ډېر ګران کار دئ. د مثال په توګه، د هندوستان د دایمي چوکۍ په هکله پاکستان ډېر حساسیت ښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليډرشيپ:

د يوه سازمان لپاره بې له يو اداري واحد څخه فعاليت كول ډېر ګران كار دئ، ځكه نو تقريباً ټول بين الدولتي سازمانونه يو اجرائيه رئيس chief executive officerلري. د ملګرو ملتو اداري ساختمان دارالانشاء Secretariat بلل كېږي او عمومي منشي يې اجرائيه رئيس دئ. د ملګرو ملتو عمومي منشي او همدارنګه د ډېرو بين الدولتي سازمانو مشران يوازي اداره كوونكي نه دي؛ دوی په عين وخت كي ډېر مهم سياسي شخصيتونه هم دي.

د ملګرو ملتو د عمومي منشي ټاكل:

په رسمي اوظاهري توګه د امنيت شورا يو يا څو كانديدان د عمومي منشي د چوكۍ لپاره معرفي كوي او عمومي اسامبله له هغو څخه يو كانديد د پنځو كلونو لپاره انتخابوي. مګر په واقعيت كي دومره ډيموكراسي هم نه ده. په عمل كي د امنيت شورا يوازي يو كانديد و عمومي اسامبلې ته وړاندي كوي. سربېره پر دې، د دايمي غړو څخه هر يو يې يو كانديد ويټو كولای سي. په ۲۰۰۶ كال كي د ملګرو ملتو د عمومي منشي بان كي مون Ban Ki-moon انتخاب نسبتاً لږ جنجالي ښكارېدی، مګر بيا هم د ترڅو دروازو شا ته د ډېرو سياسي مانورو څخه كار واخيستل سو. په لومړي سر كي اووه كانديدان نومول سوي ول او هر كانديد د خپل هيواد له خوارا وړاندي سوی وو. شپږ كانديدان د اسيايي هيوادو څخه رامخته سوي ول (افغانستان، هندوستان، اردن، جنوبي كوريا، سيريلانكا، او تايلينډ). اووم كانديد د لاتويا څخه وو، چي په دې مسابقه كي يوازنۍ ښځه وه، او د ګټلو واقعي چانس يې ځكه نه درلود، چي د عمومي منشي چوكۍ، په غير رسمي ډول، په منطقوي حساب نوبتي شكل لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتو اوسنی عمومي منشي:

بان کي مون Ban Ki-moon د ۲۰۰۷ کال د جنوري د میاشتي په لومړۍ ورځ د ملګرو ملتو د اتم عمومي منشي په توګه خپله وظیفه اشغال کړه. د انتخابېدلو پر وخت ۶۲ کلن بان کي مون د جنوبي کوریا د خارجه چارو او تجارت وزیر وو. ده په واشنګټن کي د جنوبي کوریا په سفارت کي ماموریت کړئ او په ۱۹۸۵ کال کي یې د امریکې د هارورډ پوهنتون Harvard University څخه د عامه اداري public administration په برخه کي د ماسټرۍ ډیپلومه تر لاسه کړه.

بان کي مون، تر ده مخکي دوو عمومي منشیانو په شان، ځکه وټاکل سو چي د یوه نرم او آرام ډیپلومات په توګه یې شهرت درلود. له ده څخه دا توقع نه کېدله چي په نړیوال سیاست کي د ملګرو ملتو د مستقل رول په پر مخ بېولو کي قاطعیت وښیي. مګر، نه بوتروس غالي او نه هم کوفي عنان دې توقعاتو ته غاړه کښېښووله. دا معلومه نه ده چي بان کي مون به په آینده کي څه وکړي. دی خپله د ځان په هکله وایي: "زه به ښایي ظاهراً نرم ښکارم، مګر د لزوم په صورت کي داخلي قوت راسره ملګری دئ".

د امریکې متحده ایالات له بان کي مون څخه په خاصه توګه دوې غوښتني لري. یوه یې دا ده چي دی په ملګرو ملتونو کي اداري اصلاحات راولي، چي بان کي مون دا ژمنه کړې ده. دوهمه غوښتنه یې دا ده چي بان کي مون د بوتروس غالي او عنان په پرتله د امریکې د متحده ایلاتو د غوښتنو زیات خیال وساتي. دا به وکتل سی چي بان کي مون به په راتلونکي کي د امریکې څومره خیال ساتي. مګر که د بان کي مون د کار پیل ته وکتل سي، ښایي امریکا یو ځل بیا مایوسه سي. د کار تر پیل دوې هفتې وروسته بان کی مون د امریکې له جمهور رئیس او نورو لوړ رتبه مامورینو سره د خبرو لپاره واشنګټن ته سفر وکړ. واشنګټن غوښتل بان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي مون دې ته تشويق کړي چي په عراق کي د ملګرو ملتو د لا نوري زياتي برخي اخيستني سره موافقه وکړي، څو د بوش د ادارې اوبږ يو څه سپکي سي. د کوفي عنان په شان، بان کي مون هم دا غوښتنه په دې دليل رد کړه چي د امريکې متحده ايالات نه سي کولای د ملګرو ملتو د اصولو په خلاف په عراق کي مرداری جوړ کړي او بيا يې د ملګرو ملتو څخه د پاکولو توقع وکړي. د خپل سلف په شان، بان کي مون هم د امريکې د متحده ايالاتو څخه وغوښتل چي د ملګرو ملتو په وړاندي خپل مالي تعهدات پر ځای کړي. د واشنګټن پر ناخوښۍ دا خبره هم ورزياته سوله کله چي بان کي مون د امريکې څخه وغوښتل چي د کيوبا په ګوانتانامو کي د امريکې بحري اډې، چيري چي د ۲۰۰۱ کال راهيسي په اصطلاح تروريستان پکښي بنديان دي، وتړي.

اداري او مالي چاري:

هيڅ يو سازمان بې له منظمو تشکيلاتو او بودجوي منابعو بريالی کېدای نه سي. د ملګرو ملتو او همدارنګه نورو بين الدولتي سازمانو لپاره هم د خپلو وظايفو د سر ته رسولو لپاره اداري او مالي چاري ډېری مهمي دي.

اداره:

عمومي منشي د دارالانشاء نور مهم مامورين ټاکي. مګر، د دارالانشاء د مامورينو په ټاکلو کي بايد عمومي منشي د لويو قدرتونو د غوښتنو خيال وساتي، او همدارنګه بايد د دارالانشاء د غړو جغرافيوي ترکيب ته پاملرنه وکړي [يعني د دارالانشار مامورين بايد د بېلابېلو سيمو او هيوادو څخه وټاکل سی] وخت ناوخته د دې موضوع په هکله بحثونه راپورته سوي دي، خو په دې اوس کلونو کي په نيويارک کي د ملګرو ملتو په مرکزي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرارگاه او هم د جینیوا، نایروبي او ویانا په سیمه ییزو دفترو کي د مامورینو د زیاتوالي او مؤثریت په هکله زیات انتقادونه رامنځته سوي دي. په یوه حساب، د ملګرو ملتو سازمان هم د نورو بین الدولتي سازمانو په شان، سره پړسېدلی دئ، بېکاره او بې مسئولیته بیوروکراسي ځني جوړه سوې ده.

اداري ریفورم:

د ملګرو ملتو انتقادکوونکي، په تېره بیا په متحده ایالاتو کي، هر وخت دا تور لګوي چي د ملګرو ملتو سازمان ډېر مصرف لري، ډېر زیات خلګ یې استخدام کړي دي، او د چارو اداره یې ډېره کمزورې ده. په جواب کي بیا د ملګرو ملتو مدافعین وایي چي دا تورونه د متوازني ارزیابۍ پر ځای د ملګرو ملتو سره د دښمنۍ انعکاس دئ. مګر حتی د ملګرو ملتو مدافعین هم پر دې توافق سره لري چی سازمان و اصلاح او ریفورم ته اړتیا لري. د عمومي منشي په توګه تر ټاکل کېدلو وروسته کوفی عنان د ملګرو ملتو عمومی اسامبلې ته راپور وړاندي کړ، چي: "د تېري نیمي پېړۍ په جریان کي د ملګرو ملتو ځینی برخي سره متلاشي، ځینی یې تکراري، او ځیني نوري یې بیا شخي [انعطاف ناپذیره] سوي دي". په دې وروستیو وختونو کي، زیات اداري اصلاحات منځته راغلي دي. د ملګرو ملتو په عادي بودجه کي معتدل زیاتوالی راغلی دئ، او سره له دې چي د ملګرو ملتو سوله ساتونکي عملیات زیات سوي دي د مامورینو شمیر یې ثابت پاته سوی دئ. سره له دې هم، د امریکې متحده ایالات او هم ځینی نور حکومتونه د ملګرو ملتو د اداري مؤثریت په هکله ناخوښي څرګندوي.

مالي چاري:

ټول بین الدولتي سازمانونه د خپلو عملیاتو د سر ته رسولو لپاره مالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

منابعو ته اړتیا لري. حکومتونه هم مالي منابعو ته اړتیا لري، مګر دوی په قانوني توګه د مالیاتو د وضع کولو او راټولولو واک لري. په مقابل کې، بین الدولتي سازمانونه د خپلو غړو د مالي ملاتړ د لاسته راوړلو لپاره ډېر لږ واک لري.

د ملګري ملتو د بودجې سیستم یو څه پرله پیچلی دئ. په سازماني لحاظ ملګري ملتونه دوه ډوله بودجه لري. یوه عادي بودجه ده چې د ملګرو ملتو مرکز، د هغه بېلابېل اورګانونه او عمده اداري واحدونه په بر کې نیسي. بله د سولې ساتنې بودجه ده چې د امنیت شورا د عملیاتو مصارف په بر کې نیسي. د ملګرو ملتو سازمان د خاصو ایجنسیو او همدارنګه د خپلی خوښې [رضاکارنه] بودجه هم لري. په دې وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتو بودجه ۲۰ بلیونو ډالرو ته رسېږي.

د خپلو عادي او هم د سوله ساتنې عملیاتو لپاره د ملګرو ملتو سازمان تقریباً په کلي توګه د غړو هیوادو پر حق العضویت تکیه لري. د ملګرو ملتو د منشور په امضا کولو او د ملګرو ملتو په سازمان کې د غړیتوب په لاسته راوړلو سره، غړي هیوادونه قانوني تعهدکوي چې حق العضویت تادیه کړي. که د کوم غړي هیواد حق العضویت تر یوه کال زیات وځنډېږي نو ښایي په عمومي اسامبله کې یې د رایې ورکولو حق تعلیق سي. د حق العضویت مقدار، د غړو هیوادو د ملي شتمنۍ پر اساس، د یوه پرله پیچلي فورمول له مخې د عمومي اسامبلې له خوا ټاکل کېږي. په نتیجه کې، نهه هیوادونه، هر یو جلا جلا، د ملګرو ملتو د بودجې ۲٪ یا زیات حق العضویت تادیه کوي. دا نهه هیوادونه او د هغوی برخه د ملګرو ملتو په عادي بودجه کې په لاندې ډول دي: د امریکې متحده ایالات (۲۲٪)، جاپان (۱۹,۵٪)، جرمني (۸,۷٪)، برتانیه (۶,۱٪)، فرانسه (۶٪)، ایټالیه (۴,۹٪)، کاناډا (۲,۸٪)، هسپانیه (۲,۵٪) او چین (۲,۱٪). له بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا، اته څلوېښت هيوادونه حداقل حق العضويت (۰,۰۰۱٪) ورکوي. د ملګرو ملتو د خاصو ايجنسي ګانو د حق العضويت اندازه هم د عادي بودجې په شان ټاکل کېږي. د خاصو مسؤليتونو (او همدارنګه د ويټو د حق په شان خاصو امتيازاتو) له امله، د سوله ساتني د عملياتو په بودجه کی د امنيت شورا د غړو هيوادو ونډه زياته ده (د امريکې د متحده ايالاتو ونډه ۲۵٪ ده).

څرنګه چي ځيني هيوادونه خپل حق العضويت نه تاديه کوي، يا يې پر خپل وخت نه تاديه کوي، په ۲۰۰۶ کال کي غړي هيوادونه د عادي او سوله ساتني د بودجې په برخه کي ۳,۳ بليونه ډالره پوروړي ول. په نتيجه کي د ملګرو ملتو مالي حالت هر وخت، په تيره بيا هغه وخت چي بشري او اجتماعي خدماتو ته يې ډېره اړتيا وي، بې ثباته او نامطمئنه وي.

د ملګرو ملتو او نورو بين الدولتي سازمانو فعاليتونه:

د هر بين الدولتي سازمان مهم اړخونه دا دي چي کوم کارونه کوي، څومره زموږ د توقعاتو سره مطابقت کوي، او چاري په څومره ښه والي سر ته رسوي. په لاندي پاڼو کي به موږ د بين الدولتي سازمانو، په تيره بيا د ملګرو ملتو، فعاليتونه تر څيړني لاندي ونيسو.

د سولي او امنيت د پر مخ بېولو فعاليتونه:

د ملګرو ملتو منشور په لومړي سر کي حکم کوي چي د ملګرو ملتو سازمان به "راتلونکو نسلونو ته د جګړې له مصيبت څخه، چي بشريت ته يې ډېر غمونه ورپه برخه کړل، نجات ورکوي". ملګري ملتونه هڅه کوي پر څو لارو دا هدف سر ته ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشدد violence په مقابل کې د معیارونو منځته راوړل

هغه هیوادونه چې د ملګرو ملتو منشور امضا کوي، دا پرنسیپ مني چې "بې له مشترکو منافعو څخه [یعني بېله هغو حالاتو څخه چې مشترک منافع یې ایجابوي] باید د نظامي قوې څخه کار وانه خلي" دوی همدارنګه موافقه کوي چې "پخپلو بین المللي روابطو کې به د قوې د تهدید یا استعمال څخه ډډه کوي". د منشور د دې مفکورې په تأیید، ملګرو ملتو (او هم نورو بین الدولتي سازمانو) په ۱۹۹۰ کال کې د عراق له خوا د کویټ یرغل، د ګاونډیانو پر ضد د سربیانو تعرض، او نور ورته اعمال وغندل. که څه هم چې دې ډول غندنو د تشدد مخه ونه سوای نیولای، مګر بیا هم د مسؤلیت بار پر هغو هیوادو ولوېدی چې لومړی یې عمل وکړ. کله چې، د مثال په توګه، په ۱۹۸۹ کال کې د امریکې متحده ایالاتو په پاناما کې د جنرال مانویل نوری اېګا Manuel Noriega رژیم له پښو وغورځاوه، ملګرو ملتو او همدارنګه د امریکایي دولتو سازمان Organization American of States د واشنګټن دا عمل وغانده. پنځه کاله وروسته، کله چې د امریکې متحده ایالاتو د هایتي Haiti رژیم راوغورځاوه، واشنګټن ډېره هڅه وکړه چې د ملګرو ملتو ملاتړ تر لاسه کړي. ښکاره خبره ده، لکه چې په ۲۰۰۳ کال کې د امریکې له خوا د عراق یرغل وښوول چې د معیارونو منځته راوړل د هیوادو د تعرض مخنیوی نه سي کولای. سربیره پر دې هم، دا چې د امریکې او برتانیې ډیپلوماټانو د عراق په هکله د ملګرو ملتو د تصویب د په لاس راوړلو لپاره هڅي کولې، دا خبره تاییدوي چې یو معیار وجود لري.

ډیپلوماټیکي مداخله:

د بین الدولتي سازمانو بل رول دا دئ چې هیوادونه دې ته تشویق

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي چې خپلې شخړې د سوله ييزې لارې حل کړي. بين الدولتي سازمانونه د متضادو اړخونو لپاره د خبرو اترو بېطرفانه زمينه برابروي، د مخالفو اړخونو تر مينځ روغه جوړه کوي، او حتی د عدالت د بين المللي محکمې International Court of Justice په شان محاکمو کې د متخاصمو ډلو تر مينځ تصميم نيسي.

د وسلو کنټرول:

د وسلو کنټرول او بې وسلې کولو د پروګرام پر مخ بېول د بين الدولتي سازمان يوه بله وظيفه ګڼل کېږي. د اټومي انرژۍ بين المللي ايجنسي the International Atomic Agency د زروي وسلو د انتشار د مخنيولو لپاره يوه خاصه ايجنسي ده.

تعزيرات:

تعزيرات يوه بله قوي وسيله ده، چې پر هغو هيوادو وضع کېږي چې پر خپلو ګاونډيانو حمله وکړي او يا له بين المللي قوانينو څخه سرغړونه وکړي. تعزيرات جنجالي شيان دي او زيات وخت کار نه ورکوي، مګر ځيني وختونه مؤثر واقع کېږي او د بين المللي ټولني د نظرياتو د مهم سمبول په توګه وظيفه اجرا کوي.

سوله ساتنه:

سوله ساتنه peace keeping د ملګرو ملتو او ځينو نورو بين الدولتي سازمانو ډېره پيژندل سوې دنده ده. د سوله ساتني په هکله به په بل فصل کي وربغېږو، خو دلته د ځينو ابتدايي حقايقو بيانول مناسب ښکاري. په ۲۰۰۸ کال کي ملګرو ملتونو د سوله ساتني ۶۳ عمليات سر ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسولي دي، چې په هغو کې يې د اکثرو غړو هيوادو د نظامی او پوليسي پرسونل څخه کار اخيستی دئ. د دې عملياتو څخه ځيني يې د سپکو وسله والو مبصرينو عمليات، او ځيني يې بيا وسله وال نظامي عمليات په بر کې نيسي. بين المللي قواوي هيڅکله هم دومره فعالي نه وې. تر ساړه جنګ راوروسته د ملګرو ملتو د سوله ساتني عمليات ډېر زيات سوي دي. د ۲۰۰۸ کال د ډسمبر په مياشت کې، د نړۍ په بېلابېلو برخو کې، د ملګرو ملتو ۱۶ سوله ساتونکي قواوي موجودي وې چې د ۱۱۹ هيوادو ۸۹۰۰۰ عسکرو برخه پکښي درلوده. له ښه مرغه، د ملګرو ملتو سوله ساتونکي قواوو په نسبي توګه لږ تلفات ليدلي دي، خو بيا هم ۲۵۰۰ کسه د نړيوالو په خدمت کې مړه سوي دي.

اجتماعي، اقتصادي، محيطي او نور فعاليتونه:

د سولي د ساتلو او اعاده کولو پر فعاليتونو سربيره، بين الدولتي سازمانونه په يو لړ نورو فعاليتونو کې هم برخه لري. په لومړيو کلونو کې، د ملګرو ملتو زيات تأکيد پر امنيت باندي وو، چې تر اوسه هم دوام لري. اوس ځيني اجتماعي، اقتصادي، محيطي او نور غير نظامي امنيتي موضوعات پر زيات سوي دي. د۱۹۶۰ کال راهيسي د لږ پر مختللو هيوادو محيط او همدرانګه بشري او سياسي حقوقو ته توجه زياته کړې ده. د ملګرو ملتو پخواني سرمنشي کوفي عنان وايي: "سوله ساتونکي عمليات ډېره زياته توجه جلبوي، مګر د ملګرو ملتو د بودجې او پرسونل ډېره غټه برخه و داسي کار ته وقف ده چې لږ پام ورته کېږي ... د کارونو په منځ ته راوړلو او د ژوند د سطحي په لوړولو کې د هيوادو سره مرسته؛ د لوږې، جنګ، او طبيعي آفاتو قربانيانو ته مرستي رسول؛ د مهاجرينو سره مرستي؛ د سواد پر مخ بېول؛ او د امراضو پر ضد مبارزه د دې ډول عملياتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څو نمونې دي".

دا به نامکنه وي چې د ټولو هغو وظایفو لیست چې ملګري ملتونه او نور بین الدولتي سازمانونه یې سرته رسوي دلته تشریح سي. دومره ویلای سو، چې دا وظایف د هغو موضوعاتو ډېره برخه په بر کي نیسي چې انسانان د حکومت په سطحه کي ورسره مخامخ کېږي. په راتلونکي فصلونو کي به پر دې کارونو روڼا واچول سي، خو دلته به هم یو څو پروګرامونه او د ملګرو ملتو او نورو بین الدولتي سازمانو بریالیتوبونه بیان سي.

د اقتصادي پرمختګ تشویق یو مهم رول دئ چې ملګري ملتونه یې د ملګرو ملتو پرمختیایي پروګرام United Nations Development Program (UNDP)، جهاني بانک، او یو زیات شمېر نورو نړیوالو او سیمه ییزو بین الدولتي سازمانونو سره یو ځای د لږ پرمختللو هیوادو د اقتصادي پرمختګ لپاره سر ته رسوي. یوازي د ملګرو ملتو پرمختیایي پروګرام (UNDP) یو بلیون ډالره کالنۍ بودجه لري.

د بشري حقوقو دفاع د بین الدولتي سازمان د رول سره نژدې ارتباط لري. په ۱۹۴۸ کال کي د بشري حقوقو د جهاني اعلامیې Universal Declaration of Human Rights سره سم، ملګرو ملتونو په فعاله توګه د سیاسي، مدني، اقتصادي، اجتماعي، او کلتوري حقوقو د دفاع موافقت نامې منځته راوړې او مخ په وړاندي یې بېولي دي. د ملګرو ملتو د بشري حقوقو کمیسیون The UN Commission on Human Rights د خپل تحقیقاتي قدرت څخه په کار اخیستلو سره د بشري حقوقو سرغړوني افشا کړې او پر سر غړوونکو باندي یې فشارونه وارد کړي دي. د کار بین المللي سازمان International Labour Organization (ILO) د تقریباً ۲۵۰ ملیونو هغو کوچنیانو د خلاصون لپاره هلي ځلي کوي چې په ښوونځي کي د درس ویلو پر ځای کار کولو ته مجبور کړه سوي دي او هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د کوچنيانو سره جنسي وحشت ته، چې د نړۍ په ځينو برخو کې لوی بيزنيس ګرځېدلی دئ، خاتمه ورکړي.

د بشري هستۍ د کيفيت لوړول هم د ملګرو ملتو او بين الدولتي سازمانو مهم رول دئ چې ډېر اړخونه لري. د مهاجرو [ريفيوجي] لپاره د ملګرو ملتو عالي کميشنر له لارې د جګړې، کاختۍ او نورو خطرونو له امله تر ۳۰ مليونو زياتو مهاجرو سره مرسته سوې ده. بېلابېلو بين الدولتي سازمانو خپله انرژي روغتيا، تغذيې او سواد ته وقف کړې ده. د مثال په توګه، د غذا او کرهڼې سازمان The Food and Agriculture Organization داسې يو پروګرام رامنځته کړی دئ چې د هغه له مخې د نوې جنيتيکي تخنيکونو له لارې قوي اهلي حيوانات منځته راوړل کېږي چې په خاصه توګه به د لږ پرمخ تللو هيوادونو لپاره ګټور وي.

منطقوي بين الدولتي سازمانونه

اروپايي اتحاديه

European Union

تر دوهمې عمومي جګړې مخکې کوم مهم منطقوي بين الدولتي سازمان وجود نه درلود. اوس منطقوي بين الدولتي سازمانونه دومره زيات دي چې د ټولو بين الدولتي سازمانو په سلو کې ۷۰ تشکيلوي. ډېر زيات يې، لکه د عربو د همکارۍ شورا Arab Cooperation Council، اختصاصي شکل لري چې د منطقوي بين الدولتي سازمانو زياته برخه په بر کې نيسي. نور منطقوي بين الدولتي سازمانونه بيا عام شکل لري چې د ډېرو مسايلو سره سروکار لري. افريقايي اتحاديه African Union (AU) او د امريکايي دولتونوسازمان Organization of American States (OAS) يې مثالونه دي.

يوه بله مهمه خبره د منطقوي بين الدولتي سازمانو په هکله دا ده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينو يې د اختصاصي شکل څخه و عام شکل ته انتقال موندلی دئ. په ۱۹۶۷ کال کې د جنوب ختيځې آسيا د ملتونو انجمن The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) د منطقوي اقتصادي همکارۍ د پراختيا په منظور منځته راغی. مګر په دې وروستيو کلونو کې دې انجمن زيات سياسي رنګ اخيستی دئ، چې په خاصه توګه، ښايي په منطقه کې د چين په مقابل کې د توازن ساتلو يوه وسيله وګرځي. د لوېديځې افريقا د دولتونو اقتصادي ټولنه The Economic Community of West African States (ECOWAS) هم په دې اوس کلونو کې خپل رول پسې پراخ کړی دئ. دا سازمان چې په ۱۹۷۵ کال کې د اقتصادي راکړې ورکړې په برخه کې د اسانتياوو د منځته راوړلو په هدف جوړ سو، اوس يې د يوه پارلمان او د بشري حقوقو د محکمې شکل اخيستی دئ. د لوېديځې افريقا د دولتونو اقتصادي ټولنې همدارنګه د منطقوي امنيت مسؤليتونه هم پر غاړه اخيستي دي او د عاج ساحل Ivory Coast، لايبيريا Liberia، اوسيريا ليون Sierra Leone په داخلي جنګونو کې يې مداخلې کړې دي. د منطقوي بين الدولتي سازمانو تر ټولو ډېر مهم مثال اروپايي اتحاديه ده چې ۲۷ هيوادونه يې غړيتوب لري. دې اتحادیې پر پوره اقتصادي اتحاد سربيره، تر زياتې اندازې سياسي همکاري هم لاسته راوستلې ده.

د اروپايي اتحادیې ريښې او تکامل:

د اروپايي اتحادیې پيدايښت له هغه وخته راپيلېږي چې په ۱۹۵۲ کال کې بلجيم، فرانسې، ايټاليې، (غربي) جرمني، لکسمبورګ، او هالنډ د ډېرو د سکرو، اوسپني او فولادو د توليداتو يو مشترک بازار د اروپا د ډېرو د سکرو او فولادو د کميونيټۍ European Coal and Steel

(c) ketabton.com: The Digital Library

Community (ECSC) په نوم منځته راووړ. د کمیونیټۍ بریالیتوبونو شپږ هیوادونه دې ته وهڅول چې و نورو برخو ته هم د تجارتي اسانتیاوو د برابرولو لپاره د اروپا اقتصادي کمیونیټي European Economic Community (EEC) تأسیس کړي.

د لا زیاتو او دوامدارو اقتصادي بریالیتوبونو له امله دې شپږو هیوادونو، په ۱۹۶۷ کال کي، د اروپایي کمیونیټۍ European Communities (EC) یو پرمختللی سازمان تأسیس کړ. وروسته په ۱۹۹۳ کال کي، د اروپایي اتحادیې European Union (EU) نوم ورته غوره سو، څو دا نوم وکولای سي پر موجوده پرمختللي اتحاد سربېره د یو واحد اقتصادي یونیټ په توګه د اروپایي اتحادیې د منځته راتلو له هدف سره تطابق وکړي.

تر ټولو مهمه پېښه په ۲۰۰۲ کال کي د اروپایي اتحادیې د زیاتو هیوادو له خوا د یوې واحدي سیکې، یورو، منځته راوړل دي. څرنګه چې د اروپایي اتحادیې د غړو هیوادو تر منځ مالي راکړه ورکړه په ډېره چټکي سره مخ پر زیاتېدو وه، نو د اسعارو تبادلې چندان مفهوم نه درلودی. ځکه نو د ۱۹۹۰ کال په لومړیو کلونو کي، اروپایي اتحادیې د یوې مشترکي سیکې [پیسې] currency د منځته راوړلو سره موافقه وکړه. کله چې نوې سیکه د په کار اچولو لپاره آماده سوه، یوازي هغو هیوادونو چې ښه مالي کنټرول او منیجمنټ (لکه محدود پولي بحران او د بودجې کسر) یې درلود، یورو د خپلي نوي سیکې په توګه په کار اچولای سوای. په ۲۰۰۲ کال کي، په هغو هیوادو کي چې یورو یې د خپلي سیکې په توګه منلې وه، دوران ته ولوېدله او د هغوی عنعنوي سیکه د قانوني سیکې په توګه له منځه ولاړه. په ۲۰۰۸ کال کي، د اروپایي اتحادیي ۱۵ هیوادو د یورو څخه کار اخیستی، او یو لږ شمېر هیوادونو چې د اروپایي اتحادیې غړي نه وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه موناکو، هم یورو د خپلي سیکې په توګه ومنله. د اروپايي اتحادیې ځیني پخواني غړي هیوادونه، لکه برتانیه، ډنمارک او سویډن، تر اوسه هم د خپلو خاصو دلایلو له امله له یورو څخه کار نه اخلي.

د یورو منځته راوړل هم د اقتصادي پلوه او هم د سیاسي لحاظه مهم ګام وو. په اقتصادي لحاظ، یورو د اروپايي اتحادیې غړي هیوادونه نور هم سره نژدې کړل. ملي سیکه، چي د یو مستقل اقتصاد نښانه ده، له منځه ولاړه. د یوې مشترکي سیکې پر اقتصادي اهمیت سربیره، د جرمني د مارک، د فرانسې د فرانک، او د ایټالیې د لیرې تعویض په یورو باندي ډېر مهم سیاسي سیمبولیزم هم ښيي.

لس نوي هیوداونه په ۲۰۰۴ کال کي د اروپايي اتحادیې غړي سول او دوه نور په ۲۰۰۷ کال کي پر زیات سول. اوس د اروپايي اتحادیې غړي ۲۷ ته رسېږي. درو نورو هیوادو هم د غړیتوب درخواستي ورکړې ده. د اروپايي اتحادیې هدف دا دئ چي بالاخره د سیمي ټول هیوادونه په ځان راکښیباسي. تقریباً دېرش کاله کېږي چي اروپايي اتحاد و اقتصاد ته متوجه دئ. د کلونو په تېرېدلو سره، د اروپايي کمیونیټې European Community (EC) غړي هیوادونه د اقتصادي یووالي پر خوا په حرکت کي ول. ګمرکي تعرفې پر هغو مالونو چي په غړو هیوادو کي تولیدېدل ټول له منځه یووړل سوې، د خارجي هیوادو په مقابل کي مشترکه خارجي تعرفه منځته راغله، او د نورو هیوادو سره تجارتي مذاکرات د اروپايي کمیونیټۍ له لاري سر ته رسېږي.

داسي وخت رارسېږي چي نور نو اقتصادي یووالی integration بې له سیاسي یووالي دوام نه سي موندلای. علت یې دا دئ چي د مستقلو دولتونو تر مینځ اقتصادي یووالی، چي داخلي او خارجي سیاسي پالیسي ګاني یې ځیني وختونه سره په تضاد کي وي، ممکن نه دئ. پر دې سربېره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چي خلک په اقتصادي لحاظ سره متحد سي، نو بیا د سیاسي وحدت فکر هم ورته پیدا کیږي.

دا وخت په ۱۹۹۰ کلونو کي راورسېدی او د اروپایي کمیونیسټي غړي هیوادونه په ۱۹۹۳ کال کي د اروپایي اتحادیې پر معاهده موافقې ته سره ورسېدل. دې معاهدې، چي د ماستریخت د معاهدې Maastricht Treaty په نامه هم یادیږي، د اروپایي اتحادیې د سیاسي بشپړتوب تهداب کېښېښود. په دې لار کي د لومړي ګام په توګه، اروپایي تابعیت پراختیا وموندله. اوس خلک کولای سي د اروپایي اتحادیې او هم پخپل ملي پاسپورټ سفر وکړي. د اروپایي اتحادیې د هر هیواد تبعه که د اروپایي اتحادیې په کوم بل هیواد کي اوسیږي، کولای سي چي اروپایي پارلمان ته رایه ورکړي او یا هم کولای سي د هغه هیواد په محلي انتخاباتو کي رایه ورکړي کوم چي پکښي اوسیږي.

اروپایي اتحادیې همدارنګه د دولت سمبولونه هم ټاکلي دي. ځانته بیرغ لري او اروپایي سرود European Anthem [د ملي سرود په شان] یې هم ځانته غوره کړی دئ. د اروپایي هیوادو د ژبني تنوع له امله، په اروپایي سرود کي الفاظ نه دي کارول سوي. اروپایي اتحادیې د نوي اروپایي اساسي قانون د منځته راوړلو له پاره هم رایه ورکړې ده.

د اروپایي اتحادیې اداري طرز:

د اروپایي اتحادیې سازماني جوړښت پرله پیچلی دئ، مګر موږ به یې په یوه لنډه کتنه کي د حکومتي سازمان سره په مقایسه کي تشریح کړو. د یو بین الدولتي سازمان په توګه، د اروپایي اتحادیې اداري طرز او جوړښت د یوه حکومت په شان نه دئ، مګر ویلای سو، چي پر همدې خوا ور روان دئ او د حکومت ځیني سازماني مشخصات په ځان کي لري. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحلیل او څیړني لپاره موږ. کولای سو اروپايي اتحادیې اداره پر سیاسي رهبري، بیوروکراسي، نظارت، قانون ګذاري او قضایی برخو وویشو.

سیاسي رهبري:

سیاسي تصمیم نیول د اروپايي اتحادیې په شورا Council of the European Union کي، چي پخوا د وزیرانو شورا بلل کېدله، متمرکز دئ. د دې شورا په غونډو کي د غړو هیوادو وزیران (لکه د مالیې وزیران) برخه اخلي. د اروپايي اتحادیې شورا پخپل واک، او یا هم د اروپايي پارلمان سره په ګډه، د اروپايي اتحادیې د مهمو پالیسیو په هکله تصمیم نیسي. د شورا عمومي منشي په بین المللي چارو کي د شورا په نماینده ګي خبري کوي او همدارنګه نوري مهمي چاري سر ته رسوي. اروپايي شورا د غړو هیوادو د صدراعظمانو او نورو دولتي مشرانو په ګډون په کال کي دوه ځلي غونډې کوي.

د شورا اکثره غونډې د بلجیم په پایتخت بروکسل کي، چي د اروپايي اتحادیې عمده اداري ارکان پکښي میشت دي، جوړېږي. د تصمیم نیولو لپاره د رایي ورکولو درې ډوله پلانونه وجود لري. د ورځني چارو په هکله تصمیم نیول د رایو په اکثریت سره سر ته رسېږي. بل د صلاحیت لرونکي اکثریت پلان دئ چي د اکثرو تصامیمو لپاره کار ځني اخیستل کېږي. د دې پلان له مخي، ۳۴۵ رایي وجود لري. څلور هیوادونه (فرانسه، جرمني، برتانیه، او ایټالیه) هر یو ۲۹ رایي لري. د نورو ۲۳ غړو هیوادو د رایو شمېر یو له بله توپیر لري؛ د مثال په توګه، اسپانیا او پولنډ ۲۷ رایي او مالټا بیا ۳ رایي لري. د رایي ورکولو پروسه پرله پیچلې ده، مګر د صلاحیت لرونکي اکثریت معني دا ده چي درې معیارونه پوره کړي: (الف) اکثریت (۱۴) هیوادونه، (ب) ۲۵۵ یا تر هغه زیاتي رایي، (ج) د هغو هیوادو رایي چي د اروپايي اتحادیې د نفوس د لږ تر لږه په سلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي ۶۲ نمايندګي وکړي. دريم د اتفاق آراء پلان دئ چي د مالياتي، دفاعي، او خارجي چارو په هکله د تصميم نيولو پر وخت کار څني اخيستل کېږي. د دې ډول رايي ګيرۍ د سيستم ګټه دا ده چي د پاليسيو په هکله د اروپايي اتحاديې د غړو زيات توافق پکښي موجود وي او د يوه يا څو هيوادو مخالفت د پاليسيو مخه نه سي نيولای.

اداري چاري:

د اروپايي اتحاديې اداره bureaucracy د اروپايي کميسيون European Commission تر واک لاندي سازمان سوې ده، چي د شورا او پارلمان له خوا وضع سوې پاليسۍ عملي کوي، او هم شورا او پارلمان ته د قوانينو وړانديز کوي. اروپايي کميسيون ۲۷ کميشنران لري چي د هر غړي هيواد څخه يو کميشنر ورته ټاکل سوی وي. د دوی د خدمت دوره پنځه کاله ده او د اروپايي اتحاديې د کابينې په توګه عمل کوي. يو له کميشنرانو څخه د اروپايي اتحاديې د شورا له خوا د کميسيون د رئيس په توګه ټاکل کېږي. دا عاليرتبه مامور د اروپايي اتحاديې د اداري مشر په توګه د اروپايي اتحاديې د اداري چارو مسؤليت پر غاړه لري. د اروپايي اتحاديې اداري مرکزي دفتر په بروکسل کي دئ. د پاته ۲۶ کميشنرانو څخه هر يو يې د يوه وزارت نظارت او سرپرستي پر غاړه لري.

د اروپايي اتحاديې اداري کارمندان نن ورځ ۲۵۰۰۰ تنو ته رسېږي چي د۱۹۷۰ کال راهيسي څلور چنده سوي دي. د اروپايي اتحاديې د ۲۰۰۷ کال بودجه ۱۲۶,۵ بليونه يورو وه، د ۲۰۰۹ کال پيشنهادي بودجه يې ۱۳۴,۴ بليونه يورو ټاکل سوې ده. د دې بودجې په سلو کي ۷۰ د غړو هيوادو له خوا ورته ورکول کېږي، او په سلو کي ۳۰ پاته برخه يې د اروپايي اتحاديې د ګمرکي عوايدو او [د اروپايي اتحاديې] يو خاص ډول مالياتو څخه تمويلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نظارت سازمانونه:

اروپايي اتحاديه د نظارت او مراقبت دوه ساختارونه structures لري. يو يې اروپايي شکايت اورېدونکی European Ombudsman دئ چي د اروپايي پارلمان له خوا ټاکل کېږي. د اروپايي اتحاديې هغه اوسيدونکي او سازمانونه چي فکر کوي د اروپايي اتحاديې د چارواکو له خوا غيرعادلانه چلند ورسره سوی دئ، د شکايت اورېدونکي له دفتر څخه د تحقيقاتو غوښتنه کولای سي. که د شکايت اورېدونکي دفتر په دې باور سي چي بې عدالتي سر ته رسيدلې ده، نو کولای سي د اروپايي اتحاديې اړوندو ايجنسيو ته د حقوقي جبران سپارښتنه وکړي.

د نظارت بله مؤسسه د پلټني او څارني محکمه Court of Auditor ده چي د اروپايي اتحاديې هر غړی هيواد يو نماينده پکښې لري. دا محکمه د اروپايي اتحاديې د بودجې او په قانوني او سالمه توګه د هغه د مصرف او مديريت management څارنه کوي. دا محکمه مستقل اصلاحي واک نه لري، مګر کولای سي شورا او پارلمان ته سپارښتونه وړاندي کړي.

مقننه قوه:

اروپايي پارلمان European Parliament (EP) د اروپايي اتحاديې د مقننه قوې په توګه عمل کوي چي د فرانسې په سټراسبرګ کي سره راغونډېږي. دا پارلمان ۷۸۵ غړي لري چي د اروپايي اتحاديې د ۲۷ غړو هيوادو له خوا د نفوس د تناسب پر اساس د پنځو کلونو لپاره انتخابېږي. د جرمني هيواد چي تر ټولو يې نفوس ډېر دئ، ۹۹ چوکۍ لري، او د مالټا هيواد چي تر ټولو يې نفوس لږ دئ، ۵ چوکۍ لري. ډېر وخت د بين الدولتي سازمانو د اسامبلې غړي د حکومتونو له خوا ټاکل کېږي، مګر د اروپايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پارلمان غړي د هر هيواد د خلګو له خوا د رايي ورکولو له لاري انتخابيږي.

قضائيه قوه:

د عدالت محکمه The Court of Justice د اروپايي اتحاديې عمده قضائيه څانګه تشکيلوي. دا محکمه چي د ۲۷ قاضيانو– د هر غړي هيواد څخه يو قاضي – څخه جوړه ده په لکسمبورګ کي غونډي کوي. د غړو دولتو او يا د اروپايي اتحاديې د نورو مؤسساتو دعوې تر غور لاندي نيسي. ډېر لږ پيښيږي چي د محکمې ټول قاضيان پر يوه دعوه باندي سره غونډ سي. تقريباً په سلو کي ۹۰ دعوې د ۳ يا ۵ قاضيانو په جرګه کي تر غور لاندي نيول کيږي. په دې کار سره محکمه کولای سي ډېري دعوې ګاني (۴۰۰ څخه تر ۵۰۰ پوري) تر غور لاندي ونيسي.

د اروپايي اتحاديې د معاهداتو مجموعه، د رسمي اساسي قانون پر ځای، د اروپايي اتحاديې د اساسي قانون په توګه پيژندل سوې ده. محکمه کولای سي د اروپايي اتحاديې او د غړو هيوادو هغه قوانين او مقررات چي د اروپايي اتحاديې د اساسی معاهداتو سره په ټکر کي وي، لغوه کړي. د مثال په توګه، په ۲۰۰۶ کال کي محکمې د اروپايي اتحاديې او د امريکې د متحده ايالاتو تر مينځ هغه قرارداد چي د ۲۰۰۱ کال د سپټمبر تر يوولسمي وروسته امضاء سوی وو، لغوه کړ. د هغه قرارداد له مخي اروپايي اتحاديې بايد د امريکې متحده ايالاتو مامورينو ته د هغو هوايي مسافرينو شخصی معلومات ورکړي وای چي د اروپايي اتحاديې د هوايي ډګرونو څخه د امريکې پر لوری خوځيدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم فصل

بين المللي قانون اوبشري حقوق

International Law and Human Rights

په دې فصل کي په نړيوال سياست کي د بين المللي قانون او عدالت په هکله بحث کېږي. همدارنګه بشري حقوق او له بين المللي حقوقي سيستم سره د هغوی روابط تر څېړني لاندي نيول کېږي. دا به ساده ګي وي که موږ پر دې حقيقت سترګي پټي کړو چي په نړيوال سياست کي ډېر وخت پر شخصي ګټو ټينګار کېږي. مګر دا خبره په داخلي سيستمونو کي [يعنی د يو مملکت په داخل کي] هم صدق کوي. د نړيوال او داخلي سيستمونو تر منځ توپير په دې کي دئ چي په داخلي سيستمونو کي پر هغو کسانو چي په شخصي ګټو پسي ګرزي زيات [قانوني] ممانعتونه وضع سوي وي.

حقوقي سيستم د يوه هيواد په دننه کي د شخصي ګټو په مقابل کي يو ممانعت دئ. ښکاره خبره ده چي په هر داخلي سيستم کي زوزور افراد او ګروپونه امتيازات لري. له قوانينو څخه سرغړوني کېږي او متهم کسان، په تېره بيا هغه کسان چي د يوه چالاکه مدافع وکيل attorney د استخدامولو توان ورسره وي، ځيني وختونه کولای سي د قانون له منګولو وتښتي. مګر بيا هم د امريکې په متحده ايالاتو کي، د اساسي قانون د څورلسمي ضميمې پر اساس، د خلګو په وړاندي ښکاره تبعيض نه سي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدای. د مثال په توګه، غریب متهم ته د محکمې له خوا مدافع وکیل په وړیا توګه ټاکل کېږي.

که په داخلي سیسټم [یعني د یوه هیواد په دننه] کي داسي حقوقی او قضایي سیسټم منځته راتلای سي چي د قدرت سیاست power politics په کنټرولېدای سي، نو په تیوریکي لحاظ دا هم ممکنه ده چي په بین المللي سیسټم کي هم د شخصي ګټو د مخنیوي له پاره حقوقي سیسټمونه منځته راوړل سي.

د بین المللي قانون او عدالت اساسات

Fundamentals of International Law and Justice

ټول حقوقي سیسټمونو، داخلي دي که بین المللي، د یوه ابتدایي حالت څخه ئې و موډرن او پرپېچلي حالت ته تکامل کړی دئ. ځکه نو هر حقوقي سیسټم په یو تکاملي سیر کي، د ابتدایي څخه بیا تر موډرن پوري، مطالعه کولای سو. دې ته باید پام وسي چي موډرن [عصري] د تکمیل معنی نه لري؛ راتلونکو نسلونو ته ښایي زموږ اوسنی حقوقي سیسټم بدوي ښکاره سي. د ابتدایي مګر تکاملي حقوقي سیسټم مفهوم مهم دئ ځکه چي زموږ سره د بین المللي قانون په پوهه کي مرسته کولای سي.

اوسنی بین المللي حقوقي سیسټم د تکامل په ابتدایي مرحله کي قرار لري. لومړی دا چي، اوسنی بین المللي حقوقي سیسټم، د نورو پر مختللو سیسټمو په مقایسه، د قانون جوړولو (مقننه) یوه رسمي پروسه نه لري. د سیاسي لوبغاړو [اکټرانو] سلوک او رفتار پر بین المللي عنعناتو او یا هم د دوی تر منځ پر توافقاتو ولاړ وي. دوهم، له قانون څخه د سرغړوني په صورت کي د قضاوت او یا مجازات له پاره ډېر لږ او یا هیڅ مستقر

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمن مقام وجود نه لري. بدوي ټولني، داخلي دي که بین المللي، پولیس او محکمې نه لري. دوی د شخړو او مناقشاتو د حل له پاره کله د خبرو اترو، کله بیا د تشدد او ځینی وخت د میانځګړتوب څخه کار اخلي. مګر بیا هم، بین المللي قانون که څه هم په ابتدایي حالت کي دئ، په واقعیت کي وجود لري. همدارنګه، بین المللي ټولنه او قوانین ئې هم ښایي په راتلونکي کي و یوې لوړي مرحلې ته تکامل وکړي.

د بین المللي قانون انکشاف:

د بین المللي قانون سرچینه له هغه وخته راپیل سوې ده چي دولتونو د خپلو چارو د تنظیم له پاره اړتیا پیدا کړه. د بین المللي قانون په منځته راتلو کي یو شمېر تیوریسنانو مهم رول لوبولی دئ. تر ټولومشهور یي د هالنډ هوګو ګروتیوس Hugo Grotius (۱۵۸۳ ـ ۱۶۴۵ع) دئ چي د جنګ او سولي د قانون په باب(On the Law of War and Peace) اثر ئې ولیکی او د بین المللي قانون لومړنی محقق بلل کېږي. ګروتیوس او نورو پوهانو د بین المللي قانون او د دولتونو تر منځ په روابطو کي د هغه د رول په هکله نظریات پسي پراخ کړل. د بین المللي ټولني د اړتیاوو او توقعاتو د پرله پېچلي کېدو او د دولتونو تر منځ د فعل او انفعال په زیاتېدو سره بین المللي قانون هم په تدریجي توګه تکامل وموند.

بین المللي قانون په عمل کي:

هغه کسان چي له بین المللي قانون څخه ناراضه دي دا خبره کوي چي بین المللي قانون یوازي په تیوري کي وجود لري نه په عمل کي. د خپلي ادعا د ثبوت له پاره دوی جنګونه، د بشري حقوقو څخه سرغړوني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې قانونۍ او نورو مثالونو ته اشاره کوي. مګر د دوی په استدلال کي دا خبره ورکه ده چي بين المللي قانون، سره له دې چي ځيني خلاوي لري، بيا هم په ډېرو ساحو کي مؤثر موجوديت لري. داسي ډېر شواهد سته چي دولتونه «بين المللي قانون ته د قانون په ستر ګه ګوري. تر ټولو مهمه دا ده چي په اکثريت حالاتو کي دولتونه بين المللي قانون ته غاړه ايږدي». پر دې سربېره، که يو قانون هر وخت نه مراعاتېږي معنی ئې دا نه ده چي وجود هم نه لري. د مثال په توګه، د امريکې په متحده ايالاتو او هم په ډېرو نورو هيوادو کي ډېر زيات جرايم وجود لري، مګر د دې معنی دا نه ده چي دا هيوادونه ګواکي ياغي او بې قانونه دي.

بين المللي قانون او سياست:

بين المللي قانون په کښته سياست low politics کي ډېر مؤثريت لري. کښته سياست يوه اصطلاح ده چي د تجارت، ډيپلوماټيک مناسباتو او مذاکراتو له پاره استعمالېږي. بين المللي قانون د ملي امنيت په شان مسايلو، يعني لوړ سياست high-politics، کي لږ مؤثريت لري. کله چي د حياتي منافعو خبره منځته راسي، دولتونه اوس هم بين المللي قانون د ځان په ګټه کږوي او يا بالکل ستر ګي پر پټوي. سربېره پر دې هم، بين المللي معيارونه د دولتونو پر ستراتيژيکو سياسي تصاميمو اثر لري. بين المللي قانون او نړيوال ارزښتونه، د مثال په توګه، د هغو دولتو پر ضد دي چي، بې له د ځان څخه د دفاع په صورت کي، په جګړه لاس پوري کوي. د عراق له خوا پر کويټ باندي د يرغل په شان سرغړوني او تخلفات اوس هم پېښېږي، مګر د سخت نړيوال عکس العمل سره مخامخ کېږي، او حتی پر ضد ئې د نظامي قوې څخه هم کار اخيستل کېږي. اوس حتی د امريکې د متحده ايالاتو په شان قدرتمن هيوادونه هم په ۲۰۰۱ کال کي د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ۲۰۰۳ کال کي د عراق په شان حالاتو کي د ملګرو ملتو د تصویب لاسته راوړلو هڅي کوي. په داسي حال کي چي ډېر لږ وخت مخکي به دوی په خپل سر هر څه چي ئې غوښتلای کړي وای. دا یو واقعیت دئ چي د امریکې متحده ایالاتو او برتانیې بالاخره، بې له د ملګرو ملتو له ملاتړ څخه، په کال ۲۰۰۳ پر عراق یرغل وکړ، مګر د دې معنی بیا هم دا نه ده چي د یو اړخیزه یرغل پر ضد معیارونه وجود نه لري. په بین المللي سویه د عراق د یرغل پراخ محکومیت په خپله دا ښیي چي بین المللي معیارونه وجود لري.

بین المللي حقوقي سیستم

The International Legal System

بین المللي قانون، د هر بل حقوقي سیستم په شان، پر څلورو مهمو اساساتو ولاړ دئ: د قانون فلسفي ریښې، قانون څرنګه منځته راځي، په کوم وخت کي او ولي د قانون اطاعت کېږي او د حقوقي جنجالو د حل په هکله تصمیم څرنګه نیول کېږي.

د قانون فلسفي ریښې:

قانون له کومه ځایه راځي؟ په دې هکله درې عمده نظریات وجود لري. لومړی نظر دا دئ چي د قانون منبع تر بشري ټولني خارج د ایډیالوجي یا الهیاتو theology څخه سرچینه اخیستې ده.

د مثال په توګه، د بین المللي حقوقو د تیوری زیاته برخه عیسوي تعلیماتو ته رسېږی؛ سینټ اګوستین Saint Augustine او سینت توماس اکویناس Saint Thomas Aquinas چي عیسوي روحانیون دي د جنګ د قانون په هکله لیکني کړي دي. همدارنګه، په اسلامي، بودایي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو ديني قوانينو او تحقيقاتو کي هم د بين المللي عدالت عناصر وجود لري.

دوهم نظر، چي د قانون طبيعي مکتب naturalist school of law ته منسوب دئ، هم د قانون پر خارجي منبع ولاړ دئ. د دې نظريي له مخي انسانان، په طبيعي توګه، ټاکلي حقوق او مکلفيتونه لري. انګرېزي فيلسوف جان لاک John Lock په خپل اثر، د حکومت دوه قراردادونه (۱۶۹۰)، کي استدلال کوي چي د (طبيعت يو قانون) وجود لري چي: "د هغه پر اساس ټول خلک په طبيعي حالت کي مساوي او آزاد دي، هيڅ څوک بايد د بل چا ژوند، صحت، آزادۍ او ملکيت ته تاوان ونه رسوي". څرنګه چي هيوادونه د افرادو مجموعه ده، او نړيواله ټولنه بيا د دولتونو او افرادو مجموعه ده، د طبيعت د قانون حقوق او مکلفيتونه په جهاني سطحه کي په کار لوېږي او په دې توګه د بين المللي قانون اساس تشکيلوي.

دريم نظر بيا د قانون ريښې د ټولني په عُرف او رواج کي لټوي. دې ته د قانون دمثبتيت مکتب positivist school of law وايي. د دې مکتب په عقيده قانون د ټولني او د ټولني د ادارې په هکله د خلکو د غوښتنو انعکاس دئ. ځکه نو، د مثبتيت د اصولو له مخي، قانون بايد د ټولني د معيارونو د تدوين [يعني په رسمياتو او قانوني شکل د معيارونو تنظيم او تصويبول] محصول وي.

دا درې سره مکتبونه خپل ځانته مخالفين او موافقين لري. هغه کسان چي د قانون د خارجي منابعو نظريه ردوي په دې عقيده دي چي پر الهياتواو ايډيالوجي باندي ولاړ معيارونه ډيموکراټيک نه دي، ځکه چي قانون د ديني علماوو له خوا جوړېږي او تفسير ئې هم د ديني علماوو له خوا سر ته رسېږي. همدارنګه، پر ايډيالوجي باندي ولاړ قانون بيا د کمونست

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوند د مامورينو په شان تنګ نظرو کسانو له خوا جوړېږي او تفسيرېږي. د طبيعي قانون انتقادکوونکي بيا دا تور لګوي چي د طبيعي قانون نظريه له يوې خوا مبهمه ده او له بلي خوا پر فردي حقوقو ډېر ټينګار کوي. د مثال په توګه، جان لاک په دې عقيده وو چي ملکيت د خلګوطبيعي حق دئ. که دا رشتيا وي چي د يوه شخص ملکيت د طبيعت د قانون له مخي محفوظ دئ، نو بيا که حکومت د يوه شخص ملکيت [بې له د شخص له موافقې څخه] د وضع سويو مالياتو په عوض کي ځني واخلي، [يعني که يو څوک د دولت ماليه تاديه نه کړي او دولت ئې په عوض کي ملکيت ځني واخلي] ايا دا کار د هغه شخص پر بشري حقوقو تېری دئ؟ انتقاديون د مثبتيت نظريه غير اخلاقي بولي او په کلکه ئې ځکه ردوی چي د ټولني او يا د ټولني د حاکمه طبقې غيراخلاقي سلوک ته مشروعيت وربخښي. دا انتقاديون وايي، د مثال په توګه، غلامي يو وخت عامه او منل سوې پديده وه، مګر هيڅکله اخلاقي يا قانوني پديده نه وه.

بين المللي قانون څرنګه جوړېږي؟

په يوه هيواد کي داخلي قوانين عموماً د اساسي قانون مطابق د مقننه هيئت له خوا وضع کېږي. تقنيني فرمانونه او مقررات بيا د حکومت د هغو ادارو له خوامنځته راځي چي قانوني واک ورکړه سوی وي. په اوسني عصر کي، د داخلي قانون جوړولو د پروسې په مقايسه، د بين المللي قانون جوړولو پروسه ډېر وخت مرکزيت نه لري. د عدالت د بين المللي محکمې د اساسنامې له مخي د بين المللي قانون له پاره The Statute of the International Court of Justice ځيني منابع وجود لري چي عمده ئې: بين المللي معاهدات، بين المللي عُرف، او د قانون عمومي پرنسيپونه دي. د بين المللي قانون ځينی پوهان بيا يوه بله منبع هم پر زياتوي چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرو ملتونو د عمومي اسامبلې تصويبونه او اعلاميې دي.

د قانون منابع:

بين المللي معاهدات د بين المللي قانون تر ټولو مهمه منبع تشکيلوي. د معاهداتو عمده ښېګڼه دا ده چي په هغوی کي قانون تدوين سوی وي، يعني په ليکلې بڼه منځته راغلی وي. ټول معاهدات پر هغو هيوادو چي معاهده ئې امضا کړې او تصويب کړې وي لازم الاجراء دي. سربېره پر دې، داسي استدلال کېدای سي چي ځيني معاهدات پر هغو دولتو چي معاهده ئې امضا کړې هم نه وي د تطبيق وړ دي. کله چي زيات شمېر هيوادونه پر يوه پرنسيب موافقې ته سره ورسېږي، پراخ مشروعيت پر بناء کېږي. د قتل عام د جرايمو د مخنيوي او مجازات پيمان (۱۹۴۸)، The Convention on the Prevention and Punishment of the crime of Genocide، د مثال په توګه، د ۱۴۰ هيوادو له خوا تصويب سوی دئ. ځکه نو، داسي استدلال کېدای سي چي قتل عام تر بين المللي قانون لاندي راځي او دا معيار پر ټولو دولتو، چي د معاهدې غړی وي کنه، لازم الاجراء دئ. له دې امله دئ چي اوس خلګ، حتی که ئې دولتونو د قتل عام پر ضد معاهده تصويب کړې هم نه وي، د قتل عام په جرم محاکمې ته راکش سوي، محکوم سوي او مجازات سوي دي.

بين المللي عُرف د بين المللي قانون دوهمه درجه ډېره مهمه منبع تشکيلوي. يو ډېر پخوانی عرفي قانون د بحري اوبو د قلمرو قانون دئ چي د يوه هيواد د ساحل څخه تر درې ميله پوري غزېږي او دا هغه فاصله ده چي د توپ ګولۍ وررسېږي. که د وچي څخه د توپ ويشتل سوې ګولۍ تر تاسی ونه رسېږي، نو تاسي په بين المللي اوبو کي قرار لری. په بحر کي د بېړي چلولو مقررات او د ډيپلوماټيکو مناسباتو مقررات له عرف څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رازېږېدلي دي. ځيني وخت، دوامداره عرف په معاهداتو کي تدوينېږي.

د بين المللي قانون دريمه منبع د قانون عمومي پرنسيپونه دي. د لرغوني روم د (خلکو قانون) د دې پرنسيپونو اساس تشکيلوي او د عدالت بين المللي محکمې دا پرنسيپونه د «د متمدنو ملتونو له خوا د قانون عمومي منل سوي پرنسيپونه» بللي دي. تر هر څه مخکي، دا پرنسيپونه له بشري حقوقو څخه د سرغړونی له پاره په کار لوېږي. د دې پرنسيپونو له مخي د لايبيريا پخواني جمهور رئيس چارلز ټېلر Charles Taylor په هالنډ کي د بين المللي محکمې له خوا په کال ۲۰۰۸ کي محاکمې ته راکش سو. پر ده باندي د جنسي غلامۍ او نورو جنسي تېريو تورونه لګول سوي دي. د بين المللي بشري قانون څخه بله سرغړونه دا وه چي تر ۱۵ کالو کښته عمر کوچنيان ئې په نظامي قواوو کي جلبول.

د قانون اطاعت کول:

و قانون ته غاړه ايښوول په هر ډول حقوقي سيسټم کي – که بين المللي سيسټم وي که داخلي، ساده وي که پرله پېچلی – پر رضا کارانه [خپلي خوښي] اطاعت او اجبار coercion ولاړ دئ. رضاکارانه اطاعت هغه وخت منځته راځي چي تر واک لاندي خلګ ځکه قانون ته غاړه ايږدي چي د هغه مشروعيت مني؛ يعني خلګ قوانينو ته غاړه ځکه ايږدي چي هغه سياسي چارواکي مني چي قوانين ئې جوړ کړي دي اويا/هم د هغو قوانينو سره موافق دي. اجبار د تهديد، بندي کولو، اقتصادي تعزيراتو او نورو جزاګانو له لاري اطاعت ته د خلکو د مجبورولو پروسه ده.

رضاکارانه اطاعت عموماً ډېر مهم دئ، مګر ټولني يو له بله ډېر توپير لري. امريکايان د قانون رضاکارانه اطاعت ته ميلان لري؛ په ميانمر (برما) کي بيا د قانون اطاعت کول د نظاميانو له خوا د قوې په زور تر سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي.

د بین المللي قانون اطاعت زیاتره رضاکارانه دئ. عملي مشروعیت د بین المللي اطاعت کیلي تشکیلوي. هیوادونه ځکه بین المللي قانون ته غاړه ایږدي چې د نورو هیوادو له خوا د قانون اطاعت کول د دوی په ګټه دئ. تعرض، د بشري حقوقو څخه سرغړونه، او نور داسي اعمال اوس هم سر ته رسېږي، مګر دا ډول اعمال له ډېرو پراخو اعتراضونو سره مخامخ کېږي. لکه د امریکې د متحده ایالاتو په مشري د عراق یرغل له ډېرو بین المللي اعتراضونوسره مخامخ سو. د امریکې د متحده ایالاتو په شان یو زورور هیواد کولای سي پر بین المللي مخالفت باندي څه موده سترګي پټې کړي، مګر په وروسته کي به د خپل عمل قیمت تادیه کړي. د بوش اداره د عراق تر یرغل وروسته په دې ونه توانېدله چې د عراق د اشغال او بیا ودانولو په برخه کي د نورو هیوادو مالي او نظامي مرستي راجلبي کړي.

د قانون اجرا [عملي] کول:

په ټولو حقوقي سیستمونو کي، د قانون اجرا کول د خپلمنځي همکارۍ او یا هم د مرکزي واک له لاري تر سره کېږي. په ابتدایي ټولنو کي د قوانینو او معیارونو عملي کول په خپل منځ کي یو له بله سره د همکارۍ څخه راپیل کېږي، وروسته په تدریج سره د قانون د عملي کولو مرکزي سیستم ته تکامل کوي. د باثباتو هیوادو په شان پرمختللي حقوقي سیستمونه، د دې له پاره چې خلګ د قانون اطاعت ته مجبور کړي، د قانون د عملي کولو پر رسمي سازمانونو (لکه پولیس) او تعزیراتو (لکه جریمه او بندي خانه) باندي تکیه کوي.

د ابتدایي ټولنو په شان، نړیواله کمیونیټې هم د قانون د عملي کولو له پاره پر خپلمنځي همکارۍ تکیه کوي، او تر اوسه هم په بین المللي سویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قانون د عملي کولو سازمانونو انکشاف نه دئ موندلی. مګر سره له دې هم، د يو مرکزي سيستم پر خوا د قانون عملي کولو حرکت ليدل کېږي. د مثال په توګه، تر دوهمي عمومي جګړې وروسته جنګي مجرمين په سزا ورسېدل. په دې نژدې وختونو کي د بوسنيا او نورو ځايو جنګي مجرمين محاکمې ته راکش سول. ډيپلوماټيک او اقتصادي تعزيرات هم مخ پر زياتېدو دي چي ځيني وخت اغېزمن هم دي. په ۱۹۹۱کال کي د ملګروملتو له خوا د عراق په مقابل کي د نظامي عمل تصويب او په ۱۹۹۹ کال کي د ناټو مداخله په کوسوو کي، دا ښيي چي د بين المللي قانون عملي کول د يو مرکزي سيستم پر لور ګامونه اخلي.

د قانون په اړوند قضاوت کول [فتوا ورکول]:

په اوسنۍ نړۍ کي يو شمير بين المللي محکمې وجود لري. د دې محکمو پيدايښت د بين المللي حکميت دايمي محکمې Permanent Court of International Arbitration ته رسېږي چي اساس ئې د دې پېړۍ په پيل کي د هاګ د کنفرانس له خوا ايښودل سوی دئ. په کال ۱۹۲۲ کي د بين المللي حکميت دايمي محکمه د ملتونو د اتحاديې League of Nations د يوې برخي په توګه رامنځته سوه. په کال ۱۹۴۶ کي اوسنۍ د عدالت بين المللي محکمه International Court of Justice، چي د ملګرو ملتو سره تړاو لري، جوړه سوه. د عدالت بين المللي محکمې د بين المللي حکميت د دايمي محکمې څخه تکامل راکړی دئ. د عدالت بين المللي محکمه، چي ځيني وخت نړيواله محکمه هم بلل کېږي، د هالنډ د هاګ په ښار کي موقعيت لري، او ۱۵ قاضيان لري. دا قاضيان د ملګروملتو له خوا د يوه پرله پېچلي سيستم له مخي د ۹ کلنو دورو له پاره انتخابېږي. د ملګروملتو د امنيت شورا پنځه دايمي غړي هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ئې يو قاضي د عدالت په بين المللي محكمه كي لري، او نور قاضيان ئې داسي انتخابېږي چي سيمه ييز انډول پكښې وساتل سي.

د عدالت پر بين المللي محكمې سربېره، يو شمېر نوري سيمه ئيزي محكمې هم وجود لري: د اروپا د عدالت محكمه او د بشري حقوقو اروپايي محكمه، د بشري حقوقو بين الامريكائې محكمه [دلته مطلب د امريكا د لويي وچي هيوادونه دي] او د مركزي امريكا د عدالت محكمه [دلته هم مطلب د امريكا د لويي وچي هيوادونه دي]. يو له دې محاكمو څخه هم د داخلي محاكمو په اندازه قدرت نه لري، مګر د عدالت د بين المللي محكمې په شان د دې سيمه ييزو محاكمو اعتبار مخ پر زياتېدو دئ.

د بين المللي محاكمو صلاحيت:

له تيوريكي پلوه، د عدالت د بين المللي محكمې واک او صلاحيت ټولي بين المللي حقوقي منازعې په بر كي نيسي. حقوقي دعوې پر دوو لارو د عدالت بين المللي محكمې ته وړاندي كېږي. يوه دا چي دولتونه د نورو دولتو سره خپلي حقوقي منازعې و محكمې ته د قضاوت له پاره وړاندي كوي. بله داچي، د ملګروملتو يو اورګان يا يوه ايجنسي د كومي حقوقي مسألې په هكله د عدالت د بين المللي محكمې مشوره وغواړي.

د كال ۱۹۴۶ څخه بيا تر كال ۲۰۰۵ پوري، د عدالت بين المللي محكمې ته په اوسط ډول په يوه كال كي دوې دعوې وړاندي سوي دي. كه څه هم چي په دې وروستيو كلونو كي دا شمېر يو څه زيات سوی دئ، مګر بيا هم د عدالت د بين المللي محكمې د پراخ صلاحيت په تناسب، دا شمېره ډېره لږ ده. د عدالت بين المللي محكمې ته د دومره لږ شمېر قضيو د وړاندي كولو يو فكتور دا دئ چي دولتونه بايد په خپله خوښه قضيې [دعوې] د عدالت بين المللي محكمې ته وړاندي كړي، او دا ومني چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغي محکمې قضاوت او تصميم ته به ئې غاړه ايږدي.

د بين المللي قانون اوعدالت کارول

Applying International Law and Justice

د قانون او عدالت ملاتړ په مجرد او انتزاعي توګه اسانه دئ، مګر په عمل کې ئې په کار اچول ډېر ګران کار دئ. موږ به د بين المللي قانون او د عدالت معيارونه د دولت او همدارنګه د افرادو په سطح کې تر څېړني لاندي ونيسو.

د بين المللي قانون په اړوند زياتره پخوانۍ ليکني د جګړې د قانون په باب سوي دي. دا موضوع اوس هم د حقوق پوهانوله پاره عمده اهميت لري، مګر د دولت او دولت تر منځ د جګړې پر موضوعاتو سربېره، اوس بين المللي قانون هڅه کوي چي د انقلاب او داخلي جګړې او هم ټروريزم موضوعات په تنظيم راکښېباسي.

د عادلانه جنګ تيوري:

د (عادلانه جنګ) تيوري دوې برخي لري: د جنګ علت او د جنګ پرمخ بېول. غربي عنعنه پر دې ولاړه ده چي د جنګ علت هغه وخت عادلانه دئ چي بې له جنګه بله لار پاته نه وي، او له ځان څخه د دفاع په خاطر وي. همدارنګه، (عادلانه جنګ) د تناسب او تبعيض معيارونه هم په بر کي نيسي. د تناسب معنی دا ده چي د قوې اندازه بايد د تهديد سره متناسبه وي. د تبعيض معنی بيا دا ده چي غير محارب [هغه کسان چي په جنګ کي داخل نه وي] بايد د قوې د استعمال هدف ونه ګرزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګ عادلانه علت:

د جنګ د عادلانه علت مفهوم اوس یوازې یوه تیوري نه ده. تر دوهمې عمومي جګړې وروسته، د نورنبرګ او ټوکیو د جنګي جرایمو محاکمو [tribunals] د جرمني او جاپان لیډران د تعرضي جنګ مسئول وبلل. په دې نږدې وختونو کې، د ملګروملتو محاکمو[tribunals] هغو کسانو ته چې په بالکان او رواندا کې په جنګي جرایمو محکوم وه، جزا ورکړه. همدارنګه، هغه معاهده چې د جرایمو بین المللي محکمه International Criminal Court ئې تأسیس کړه و همدې محکمې ته د (تعرض د جرم) په هکله صلاحیت ورکړی دئ. د تعرض جرم، د تعریف له مخې، هغه جنګي اعمالو ته ویل کېږي چې د ملګروملتو د منشور سره سر نه خوري. منشور پر دې ټینګار کوي چې د قوې تر استعمال مخکې باید د سوله ییز حل له پاره ټولې هڅې په کار ولوېږي. د دې له پاره چې عادلانه وي، د جنګ څخه باید د وروستۍ چارې په توګه کار واخیستل سي، د مشروع قدرت له خوا اعلان سي، باید د ځان څخه د دفاع په خاطر وي، عدالت منځته راوړي، او د سولې د منځته راوړلو له پاره وي.

څرنګه چې، د تیورۍ په مقایسه، په عمل کې د صحیح او غلط سره بېلول ګران کار دئ، نو ښه به دا وي چې په ۲۰۰۳ کال کې د امریکا د متحده ایالاتو له خوا د عراق یرغل د مثال په توګه وڅېړو څو د جنګ د عادلانه علت د مفهوم په پرله پېچلتوب پوه سو.

ایا جنګ وروستۍ چاره وه؟ د امریکا جمهور رئیس جورج ډبیلو بوش په دې عقیده وو چې بې له جنګه بله لار پاته نه وه. ده د امریکا خلګو ته وویل: "تر یوې لسیزې زیات، د امریکا متحده ایالاتو او نورو هیوادو په حوصله مندۍ او عزتمندۍ سره هڅې وکړې چې د عراق رژیم بې له جګړې بې وسلې کړي ... د جګړې څخه د مخنیوي له پاره د ټولو لارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چارو څخه کار واخیستل سو". د فرانسې جمهور رئیس جاک شیراک بیا د بوش سره په مخالفت کي خبرنګارانو ته وویل چي د ده په عقیده د عراق «بې وسلې کول» د سولي له لاري کېدلای سوای. "جنګ هر وخت بدترین حل دئ او هر وخت ناکامه لار ده. د جنګ د مخنیوي له پاره باید له هر څه څخه کار واخیستل سي".

ایا جنګ له ځان څخه د دفاع په خاطر وو؟ بوش استدلال کاوه چي د امریکا متحده ایالات تر تهدیدلاندي وو. د ده په عقیده، د دې امکان موجود وو چي ښایي عراق به د عامه تباهۍ وسلې تروریستانو ته ورکړي او یا ښایي په خپله ئې استعمال کړي. جمهور رئیس اعلام کړه چي: "خطر ښکاره دئ. د یوه مستقل هیواد په توګه د امریکا متحده ایالات چي د خپل ملي امنیت د تضمین له پاره د قوې څخه کار واخلي. او خطر به مخکي له دې چي د عمل له پاره ډېر ناوخته سي له منځه یووړل سي". مګر د شپېتو عیسوي سازمانومشرانو په یوه خپره سوې اعلامیه کي د دې کار سره خپل مخالفت اعلان کړ. د دوی استدلال دا وو چي د عادلانه جنګ د تیورۍ له مخي "د پیش بیني کېدونکي خطر په وړاندي د ځان دفاع په اخلاقي لحاظ پر حق ده، مګر د جنګ د مخنیوي له پاره جنګ کول په اخلاقي لحاظ منع دئ". د عراق په هکله، د دې ګروپ مشر وویل چي:

"زه د عراق له خوا د امریکا متحده ایالاتو ته قریب الوقوع خطر او تهدید نه وینم، ... له دې امله د عراق په مقابل کي نظامي عمل نامناسب دئ".

د جنګ عادلانه سلوک:

د هاګ کنفرانس (۱۸۹۹- ۱۹۰۷ع) او هم د جینیوا پیمان د ممنوعه وسلو، د جنګ د بندیانو سره سلوک او داسي نورو مسایلو په هکله یو لړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقررات وضع کړي دي. په نورو معاهداتو کې بیا د بیالوجیکي او کیمیاوي وسلو لرل او کارول منع سوي دي. په دې نژدې وختو کې د جرایمو بین المللي محکمې د جنګي جرایمو یو پراخ لیست منځته راوړي دئ.

مګر سربېره پر دې هم، د جنګ د عادلانه سلوک په هکله ابهامات وجود لري. د جنګي بندیانوسره رفتار د دې ابهام یو ښه مثال وړاندي کوي. د عراق د ابوغریب په بندي خانه او د عراق په نورو سیمو کي له جنګي بندیانو سره د امریکا اردو او هم د سي آی اې د کارکوونکو چلند، د عادلانه جنګ د معیارونو څخه ښکاره تېری وو. مګر په دې هکله چي پر طالبانو او القاعده باندي هم د جینوا کانوینشن مواد تطبیقېدای سي کنه، ابهام وجود لري. د طالبانو او القاعده جنګیالي چي امریکایانو په افغانستان او عراق کي ونیول، په کیوبا کي د ګوانتانامو بې په بحري اډه کې بندیان کړل. د امریکا متحده ایالاتو بالاخره دا موضع ګیري وکړه چي د طالبانو پر بندیانو د جینیوا د کانوینشن مواد تطبیقېږي، مګر د القاعدې غړي جنګېدونکي دښمنان دي. دوی د یوه ملت په نظامی سازمان پوري اړه نه لري، ځکه نو جنګي بندیان نه دي.

پر افرادو باندي د بین المللي قانون او عدالت اجرا کول:

بین المللي قانون اوس د انفرادي افرادو د اعمالو سره هم سروکار لري. کولای سو دا نوی انکشاف پر درو موضوعاتو سره ووېشو: تر دوهمي عمومي جګړې وروسته محکمې [tribunals]، اوسنۍ بین المللي محکمې [tribunals] او د جرایمو بین المللي محکمه.

تر دوهمي عمومي جګړې وروسته محکمې:

د لومړي ځل له پاره تر دوهمي عمومي جګړي وروسته انفرادي افراد

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر بین المللي قانون لاندي محاکمه سول. د نورنبرګ او ټوکیو په بین المللي محکمو کي د جرمني او جاپان نظامي او ملکي لیډران د تعرضي جنګ، جنګي جرایمو او بشري جنایاتو په جرم محاکمه سول. دوولس جرمنیان او اووه جاپانیان په اعدام محکوم سول او همدارنګه ډېر جرمنیان او جاپانیان بندیان کړل سول. درې مهم قضایيي اساسات رامنځته سول:

- لیډران د هغو جنګي جنایاتو مسؤل دي چي د دوی په امر سر ته رسېدلي دي.
- لیډران د هغو جنګي جنایاتو مسؤل دي کوم چي د دوی تر لاس لاندي کسان ئې سر ته رسوي. مګر که لیډرانو د هغو جنایاتو د مخنیوي هڅه کړې وي او یا ئې جنایت کوونکو ته جزا ورکړې وي، نو بیا د دوی مسئولیت نه ګڼل کېږي.
- د اوامرو اطاعت کول د جنایاتو د سر ته رسولو له پاره معتبره دفاع نه ده. [یعني یو څوک په دې له مسئولیته نه خلاصېږي چي وواییي ما ته امر سوی وو].

اوسنۍ بین المللي محکمې:

تر ۵۰ کاله غیابت وروسته، په ۱۹۹۰ کلونو کي بین المللي محکمې بیر ته راژوندۍ سوې. د۱۹۹۰ کلونو په دوران کي په بوسنیا Bosnia او رواندا Rwanda کي د بېساري بېرحمیو سر ته رسېدل د دې محکمو د منځته راتلو اړتیا رامنځته کړه. په دواړو ځایونو کي، پر خلګو تجاوزونه وسول، زخمي او ووژل سول؛ په بوسنیا کي مسلمانان د دې وحشتونو عمده قربانیان وه او سربیانو د۱۹۹۰ او ۱۹۹۵ کلونو تر منځ ډېر مسلمانان بې عزته او وژل. په رواندا کي په ۱۹۹۴ کال کي، هوتویان Hutus متعرض قاتلین او توتسیان Tutsis د قتل عامونو قربانیان وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بوسنيا او رواندا کې دې وحشتونو د نړۍ وجدان سره ولړزاوه او د دې لړزوونکي واقعيت په نتيجه کې، په کال ۱۹۹۴کې، يوه محکمه د بوسنيا او بله درواندا له پاره تأسيس سوه څو هغه کسان چې دا ډول وحشيانه ظلمونه ئې کړي دي محاکمې ته راکش کړي. د بوسنيا له پاره محکمه [د بالکان محکمه] د هالنډ د هاګ په ښار کې او د رواندا له پاره محکمه د تانزانيا هيواد د اروشا په ښار کې موقعيت لري. په کال ۱۹۹۹ کی د بالکان د محکمې واک پراخ سو څو د کوسوو جنګي جنايات هم په بر کې ونيسی.

د هاګ محکمې تر اوسه ۱۶۰ کسان د جنګي جناياتو په جرم تورن کړي دي، چې په سلو کې ۹۵ ئې بنديان سوي دي. د هغو کسانو څخه چې د ۲۰۰۵ کال تر نيمايي پوري ئې محاکمه تکميل سوې ده، په سل کې ۹۰ ئې محکوم سوي دي [يعني مجرم ثابت سوي دي] او تر ۴۰ کالو پوري قيد پر راوتلی دئ؛ دا کسان د اروپا نورو هيوادو ته لېږدول سوي دي څو خپل د بندي توب دوره پوره کړي. تر ټولو مهمه محاکمه د سلوبدان ملاسويچ Slobodan Milosevic وه، ځکه چې هغه د پخوانی يوګوسلاويا جمهور رئيس وو. مګر ملاسويچ په کال ۲۰۰۶ کې د زړه د ناروغی له امله مړ سو او محاکمه ئې تکميله نه سوه.

د رواندا محکمه د توکيو د جنګي مجرمينو تر محکمې، چې د دوهمې عمومي جګړې په پای کې تشکيل سوه، راوروسته لومړنی محکمه ده چې د يو حکومت مشر ته ئې جزا ورکړه. په کال ۱۹۹۸ کې د رواندا پخواني صدراعظم، جين کامبانا، پر قتل عام اعتراف وکړ او د محکمې له خوا په عمري بند محکوم سو. تر ۲۰۰۷ کال پوري، دې محکمې د ۳۶ کسانو محاکمه تکميل کړه چې بې له ۵ کسانو نور ټول ئې په جزا محکوم سول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بین المللي جنايي محکمه:

په کال ۱۹۹۸ کي د ملګرو ملتونو له خوا د بين المللي جنايي محکمې د منځته راوړلو له پاره يو نړيوال کنفرانس داير سو. د کنفرانس په جريان کي ډېرو هيوادو غوښتل چي يوه داسي محکمه منځته راسي چي پراخ او مستقل قضايي قدرت ولري. د امريکا د متحده ايالاتو په شمول، يو لږ شمېر هيوادونو يوه کمزورې بين المللي جنايي محکمه (ICC) غوښتل. د قوي بين المللي جنايي محکمې سره د امريکا د متحده ايالاتو د مخالفت دليل دا وو چي ښايي د امريکا د متحده ايالاتو ليډران او نظامی پرسونل به د سياسي تحريکاتو له امله د محاکمې هدف وګرزي. د امريکا د متحده ايالاتو دې موقف سخت انتقادونه راوپارول. د مثال په توګه، يوه ايټالوي ډيپلوماټ خپل نظر داسي څرګند کړ: "زه باور نه سم کولای چي يو ستر ډيموکراټيک هيواد پر دې خبره ټينګار کوي چي د دوی عسکر دې نه محاکمه کېږي".

د امريکا د متحده ايالاتو ځيني غوښتني ومنل سوې، مګر بيا هم د حاضرو ۱۴۸ هيوادو له ډلي څخه په سلو کي ۸۰ هيوادونو د يوې نسبتاً قوي محکمې د منځته راوړلو په طرفداري رايي ورکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم فصل

د امنیت لټول

Pursuing Security

انسانان هر وخت د امنیت په لټه کي دي، مګر امنیت په اساني سره لاس ته نه راځي. ښايي یو علت ئې دا وي چي موږ انسانان د امنیت د لاس ته راوړلو په برخه کي پر غلطه لار روان یو. د امنیت عنعنوي لار پر دې تأکید کوي چي د ملي دفاع او د یرغل د مخنیوي له پاره باید ډېري وسلې ذخیره سي. د مثال په توګه، د ۱۹۴۸ څخه بیا تر ۲۰۰۷ ع کال پوري د نړۍ هیوادونو تقریباً ۴۳ تریلیونه ډالره په خپلو ملي نظامي عملیاتو او ملګروملتونو تقریباً ۴۹ بلیونه ډالره په سوله ساتونکو عملیاتو لګولي دي. یعني د سوله ساتونکو عملیاتو په مقایسه ۸۷۸ واره زیاتي پیسې د ملي امنیت په عملیاتو مصرف سوي دي. ښائې د ملګرو ملتونو د لومړني سرمنشي خبره رشتیا وي چي ویلي ئې دي: "جګړې ځکه پېښېږي چي خلګ د سولي پر ځای د شخړو له پاره تیاری نیسي".

جنګ د بشریت له ابتدا څخه وجود درلود. د یوې ډېټا (احصائیې) له مخي، په تېره زرمه کي تقریباً ۱۰۰۰ جنګونه پېښ سوي دي. ډېټا همدارنګه ښیې چي د تېري زرمي له پیل څخه د هیوادونو تر منځ جګړې زیاتي سوي دي چي په سلو کي ۳۰ ئې د ۱۸۰۰ کال راهیسي پېښي سوي دي. همدارنګه، ډېټا ښیي چي د ۱۰۰۰ میلادي کال راهسي یو سل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځوس ملیونه انسانان په جګړو کې مړه سوي دي چې په سلو کې ۷۵ ئې په شلمه پېړۍ کې مړه سوي دي. موږ نه یوازې ډېر زیات عسکر وژلي دي، بلکې ډېر زیات شمېر ملکي کسان مو هم وژلي دي. (د لومړۍ عمومي جګړې په دوران کې ۸,۴ ملیونه عسکر او ۱,۴ ملیونه ملکي کسان وژل سوي دي.) ناوړه خبرونه به لا ښايي په مخ کې وي. د امریکې جمهور رئیس جان کینیډي په کال ۱۹۶۱ کې د راتلونکي زروي جګړې په هکله اخطار ورکړ چې: "بشریت باید جنګ ته خاتمه ورکړي، کنه نو جنګ به بشریت ته خاتمه ورکړي".

د جنګ علتونه:

ولې باید جنګ وسي؟ دا هغه پوښتنه ده چې د پېړیو راهیسې محققین ورسره مخامخ دي. فیلسوفانو د نړۍ لیډرانو او د اجتماعي علومو پوهانو د جنګ د علت په باب بېلابېلې تیورۍ رامنځته کړي دي، مګر ډېر داسې ښکاري چې د انسانانو د جنګ کولو له پاره یو واحد علت وجود نه لري. کېدای سي چې د جنګ د علتونو په باب بحث پر درو کټه ګوریو ووېشو:

۱. د سیستم په سطحه کې تحلیل
۲. د دولت په سطحه کې تحلیل
۳. د فرد په سطحه کې تحلیل

د سیستم په سطحه کې د جنګ علتونه:

د جنګ علتونه ښايي یو لړ داسې فکتورونه وي چې د نړیوال سیاسي سیستم په خټه کې اخښل سوي دي. د سیستم په سطحه کې د تشریح له پاره له درو فکتورونو سره تماس نیسو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د قدرت وېش (توزيع) The Distribution of Power :

ځيني تحليل کوونکي په دې عقيده دي چي د بين المللي سيستم ثبات د قطبونو په شمېر (يعني دا چي څومره شمېر لوی قدرتونه موجود دي)، د دوی په نسبتي قوت او هم د قطبونو د قدرت په ثبات پوري اړه لري. شخړه ښايي هغه وخت منځته راسي چي، د مثال په توګه، سيستم د قدرت د انتقال او تحول سره مخامخ سي، يعني چي ځيني قدرتونه له صعود او ځيني له نزول سره مخامخ سي. تر يو حده، د مثال په توګه ويلای سو، چي لومړۍ عمومي جګړه ځکه پيل سوه چي استرو- هنګري امپراتورۍ Austro-Hungarian Empire، چي يو وخت ډېره قدرتمنده وه، غوښتل د خپل مخ پر ځوړه مقام ساتنه وکړي.

۲. د سيستم انارشيستي طبيعت:

په يوه حساب، جنګونه ځکه پېښېږي چي د مخنيوۍ له پاره ئې کوم مرکزي قدرت وجود نه لري. د داخلي ټولنو پر خلاف، په بين المللي سيستم کي د قوانينو د جوړولو، عملي کولو او فتوی صادرولو منظمه او مؤثره پروسه وجود نه لري. د مثال په توګه، کله چي عراق د امريکې غوښتني ونه منلې، په بين المللي سيستم کي داسي محکمې وجود نه درلود چي عراق او يا امريکا محکمې ته احضار subpoena کړي. په پايله کي ئې جنګ رامنځته سو. دا ډول سيستم چي په هغه کي هر څوک د خپل ځان د ساتني په فکر کي وي، نا امنيتي منځته راوړي. له دې امله، هيوادونه ځکه وسلې لاس ته راوړي چي نور هيوادونه هم دا کار کوي.

۳. د سيستم په سطحه کي اقتصادي فکتورونه:

توليدات او د طبيعي موادو استعمال هغه اقتصادي فکټورونه دي چي شخړي او جګړې منځته راوړي. د مثال په توګه، کله چي عراق په کال ۱۹۹۰ کي پر کويټ باندي په حملې کولو سره د پترولي توليداتو مهمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

منابعو ته خطر او سعودي عربستان ته تهدید پېښ کړ، د امریکې په مشرۍ هغو هیوادونو چې پر پترولو باندي متکي وه د سعودي عربستان د دفاع او د کویت (او د تېلو) د آزادولو له پاره په بېړه ورودانګل. د ثروتمندو او غریبو هیوادو تر منځ خلا هم د سیستم په سطحه کي یو فکتور ګڼل کېدای سي. ځیني تحلیل کوونکي په دې عقیده دي چې د ټروریزم ریښې ځکه په جنوب یعني غریبو هیوادو کي دي چې د ثروت دا ډول خلا وجود لري.

د دولت په سطحه کي د جنګ علتونه:

جنګ کېدای سي چې د ځینو دولتونو په ختهه کي اخښلي وي. ځیني وختونه دولتونه د داخلي جریاناتو او شرایطو له امله په جنګونو لاس پوري کوي. داسي کېدای سي چې یو لړزانده حکومت، د دې له پاره چې پر قدرت پاته سي یو خارجي بحران منځ ته راوړي. په داسي حالت کي د خلګو توجه د داخل څخه و خارج ته اوړي او خلګ د لړزانده حکومت پر شاوخوا راټولېږي. پوهان دې عمل ته د داخلي بحران خارجي کول وایي. داسي شواهد وجود لري، چې د مثال په توګه، انقلابي رژیمونه د دې له پاره چې خپل قدرت ټینګ کړي، د نورو هیوادو سره شخړي منځته راوړي. ډېر کسان په دې باور دي چې د ارجنتاین نظامي رژیم په کال ۱۹۸۲ کي د فاکلیند پر جزایرو باندي د حملې تصمیم ځکه ونیوی چې غوښتل ئې د ارجنتاین د خلګو توجه د داخلي اقتصادي مشکلاتو څخه واړوي.

په فردي سطحه کي د جنګ علتونه:

کېدای سي چې د جنګ علتونه د انفرادي لیډرانو په کرکټر پوري اړه ولري او د لیډرانو شخصي خصوصیات د جنګ په رامنځته کولو کي رول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولوبوي. يو ليډر ښايي د داسي پر سوناليټۍ (شخصيت) خاوند وي چي له احتياط څخه د کار اخيستلو پر ځای د احتمالي خطر د ناوړو عواقبو risk منلو ته تياروي او يا هم له روحياتي پلوه د قدرت د لاسته راوړلو تنده ورسره زياته وي. د پرسوناليټي زيات تحليل کوونکي په دې باور دي چي صدام حسين د زيات قدرت او زيات تسلط په لټه کي وو. د دې ډول کر کټر په لرلو سره د ده له پاره مشکله وه چي د ملګروملتو د زروي وسلو د مبصرينو سره همکاري وکړي. انفرادي تجربې او احساسات هم عمده رول لرلای سي. دا احمقانه پوښتنه نه ده چي مثلاً پر جمهور رئيس بوش باندي به په کال ۱۹۹۳ کي د عراق له خوا په کويټ کي د ده د پلار (مشر بوش) د وژلو هڅي څومره اثر درلودلی وي.

د جنګ علتونه چي به هر څه وي، دا مهمه خبره بايد په پام کي ولرو چي جنګ به د يوې سياسي وسيلې په توګه دوام ځکه ولري چي دا وسيله کار ورکوي. هيوادونه، چي بل هيواد تهديد کړي او يا حمله پر وکړي، ځنی وختونه خپل هدف لاسته راوړي. لوی قدرتونه، که دوی په خپله جنګ پيل کړي او يا پر دوی حمله وسي، زياتره وخت جنګ د دوی په ګټه ختمېږي.

ټروريزم:

کله چي په کال ۱۹۹۹ کي په يوه سروې کي د امريکې له خلګو څخه وپوښتل سوه چي د دوی په نظر د امريکې د خارجي پاليسۍ مهمه موضوع به څه وي، يوازي په سلو کي ۱۲ ټروريزم ته ګوته ونيول. څلور کاله وروسته، يعني د سپتمبر د يوولسمي تر پېښي وروسته، په سلو کي ۷۵ امريکايانو ټروريزم د امريکې له پاره تر ټولو خطرناکه تهديد وباله.

د ټروريزم په هکله د څېړني يو لوی مشکل دا دئ چي په پراخه توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منل سوی تعریف ئې وجود نه لري. دا یوازې د ټروریزم د معنی مشکل نه دئ. مشکل دا دئ چې په پراخه توګه د منل سوي تعریف نه موجودیت له ټروریزم سره د مبارزې په لار کې د بین المللي قرادادونو منځته راوړل او هم نوري بین المللي هڅي متأثري کړي دي. په خاصه توګه، ملګروملتونو د زیاتو کلونو راهیسي وخت ناوخت هڅه کړې ده چې د ټروریزم له پاره یو جامع بین المللي قراداد رامنځته کړي، مګر د ټروریزم پر تعریف باندي یو عمومي توافق وجود نه لري. د مثال په توګه، لږ پرمختللي هیوادونه غواړي د اشغال پر ضد او د آزادۍ له پاره مبارزه ټروریزم ونه بلل سي. په ملګروملتونو کي یوه ډیپلومات، وروسته له ډېرو مباحثو څخه، داخبره وکړه چي: "ساده حقیقت دا دئ چي ټروریزم و بېلو اولسونو ته بېلي معناوي لري. سره له دې چي ټوله نړۍ د بین المللي ټروریزم سره اخته ده، بیا هم د ټروریزم په هکله پر یو شمېر موضوعاتو توافق وجود نه لري".

سره له دې چي د ټروریزم د تعریف په هکله توافق وجود نه لري، موږ په دې کتاب کي د ټروریزم لغت په لاندي تعریف سره کارولی دئ.

۱. ټروریزم تشدد violence دئ
۲. د انفرادي اشخاصو، غیر دولتي سازمانو او مخفي دولتي ایجنټانو له خواسر ته رسېږي.
۳. په خاصه توګه ئې هدف ملکي خلګ وي.
۴. د حملې له پاره د مخفي میتودونو څخه کار اخلي، لکه په موټر کي بم ایښوول او یا الوتکه اختطاف کول.
۵. هڅه کوي چي پر سیاست اثر وښندي.

د دې تعریف له مخي، ټروریزم د ملکي خلګو او ملکي تأسیساتو په نښه کولو سره یوې ډلي خلګو ته تاوان په دې موخه رسوي چي په بله ډله کي بېره ایجاد کړي. د تروریستانو هدف یوازې د خلګو وژل، زخمي کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نور مادي تخریب نه دئ. بلکي اصلي موخه ئې دا ده چي په هغو کسانو کي بېره او مایوسي ایجاد کړي چي د دوی ټروریستي عمل ویني او یا د هغه په باب [د میډیا له لاري] خبرېږي. که څه هم چي تاکتیکونه ئې سره ورته دي، د داخلي ټروریزم او بین المللي تروریزم تر منځ توپیر موجود دي. داخلي ټروریزم د داخلي خلګو له خوا د داخلي اهدافو له پاره د داخلي خلګو په نښه کول دي. بین المللی ټروریزم بیا د خارجي هدف، که په خارج کي وي او که په داخل کي وي، په نښه کول دي. په کال ۱۹۹۵ کي د امریکې د اوکلاهما د ښار پر فډرالي بلډینګ باندي د تیموتي مک وې Timothy McVeigh حمله، چي په هغه کي ۱٦۰ کسان مړه او ۸۰۰ کسان زخمي سول، داخلي ټروریزم وو. د سپټمبر د یوولسمي حمله بیا د بین المللي ټروریزم یو مثال دئ.

د ټروریزم د پورتني تعریف له مخي موږ دا استدلال، چي ګواکي د ټروریزم له لاري د شریفانه اهدافو لاسته راوړل جواز لري، ردوو. د دې ادعا یو مثال په عراق کي د القاعده د عملیاتو مشر، ابومصاب زرقاوي وو، چي په وروسته کي د امریکې په هوائي حمله کي ووژل سو. ده ادعا کول چي: "د ټولو کفارو وژل په هر هغه وسلو چي موږ ئې په لاس کي لرو... جایز دي. حتی که بې وسلې کفار او بې وسه قربانیان، لکه ښځي او کوچنیان، ټول یو ځای ورسره مړه سي".

ځیني کسانو ته به دا پوښتنه پیدا سي چي ولي، د مثال په توګه، که یو ملکي مخالف په یو لوی مارکېټ کي د موټري بم په چاودلو سره زیات شمېر اولسي خلک ووژني تروریست بلل کېږي، او که چیري بیا د یو نظامي پیلوټ د بمبارۍ په نتیجه کي اولسي خلک مړه سي تروریست نه بلل کېږي؟ د دې سوال یو جواب دا دئ چي نیت [اراده] intention ډېر مهم دئ. د تروریستانو نیت او اراده د غیر محاربو خلګو وژل دي. که څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم چي ځيني استثنأت وجود لري، نظامي پرسونل پر نظامي اهدافو حمله کوي. غير محارب کسان به ښايي په سهوه کي مړه او يا زخميان سي، مګر غير محاربين د حملې هدف نه وي.

د دې طرز تفکر معنی دانه ده چي دا ډول نظامي عمليات د منلو وړ دي. دا ډول عمليات د جنګي جرايمو په ډله کي راځي چي عاملين ئې بايد ملي او بين المللي محاکمو ته راکش کړل سي. دې خبري ته هم بايد پام وسي چي ټولي هغه حملې چي د امريکې د متحده ايالاتو له خوا د ټروريزم په توګه طبقه بندي سوي دي، د ټروريزم د پورته ذکر سوي تعريف له مخي د ټروريزم په کټه ګوري کي نه راځي. د مثال په توګه، په ۲۰۰۰ کال کي په عدن کي د امريکې پر تخريبي بېړۍ USS Cole باندي حمله د واشنګټن له خواد ټروريزم په توګه اعلام او وغندل سوه. مګر بيا هم، سره له دې چي دا يو ځانمرګی عمل وو، چي د منفجره موادو ډکي وړوکي کښتۍ په وسيله سر ته ورسېدی او ۱۷ کسه د کښتۍ کارګران پکښي مړه سول، زموږ د ټروريزم د تعريف له مخي ټروريزم ځکه نه سي بلل کېدای چي هدف ئې يوه نظامي بېړۍ وه. [يعني د دې ټروريستي عمل هدف اولسي خلګ نه وو، بلکي هدف ئې لويه امريکايي جنګي بېړۍ وه چي عدن ته د تېلو د اخيستلو له پاره راغلې وه].

د ټروريزم سرچينې:

دلته موږ د سياسي ټروريزم د دوو سرچينو سره سروکار لرو. يو ئې دولتي ټروريزم او بل بيا د ترانسنېشنل ګروپونو څخه جوړ ټروريزم دئ. موږ به دلته وګورو چي دا دواړه يو له بله سره نژدې اړيکي لري.

دولتي ټروريزم هغه دئ چي د مخفي دولتي عاملينو له خوا په مستقيمه توګه سر ته رسېږي او يا د هغو کسانو له خوا سر ته رسېږي چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوه دولت تشویق او مالي ملاتړ ورسره وي. د امریکې د متحده ایالاتو د خارجه چارو وزارت پرله پسې پر کیوبا، ایران، سوډان او سورئې باندي د دولتي ټروریزم تور لګوي. عراق او شمالي کوریا ئې له دې لیست څخه وایستل او لیبیا هم په هغه هیواد کي د ریفورم له امله د لیست څخه ووتله. هر یو له دې هیوادو څخه د ټروریزم تورونه په کلکه ردوي، او د امریکې د متحده ایالاتو ځیني تورونه د ټروریزم له هغه تعریف سره چي موږ ئې دلته کاروو، سر نه خوري. د دولتي ټروریزم تورونه د امریکې پر متحده ایالاتو باندي هم لګول سوي دي. د سعودي عربستان د علماوو یو ۱۲۶ کسیز ګروپ په یوه مشترکه اعلامیه کي لیکي: "موږ د امریکې متحده ایالات او د هغه اوسنی حکومت، د اسرائیلو په شمول، د بین المللي ټروریزم اوله درجه مسئولین بولو".

ترانسنېشنل تروریستي ګروپونه، چي د بین المللي غیردولتي سازمانو څخه جوړ دي، د شمېر له مخي ډېر زیات سوي دي او ترانسنېشنل تروریستي اعمال سر ته رسوي. د امریکې د متحده ایالاتو خارجه وزارت، د القاعدې په شمول، ۴۰ دا ډول سازمانونه مشخص کړي دي.

د القاعدې سازمان یقیناً چي د دې ډول سازمانو په ډله کي تر ټولو مشهورسازمان دئ، چي عملیات ئې د ترانسنېشنل ټروریزم په هکله موږ ته یو نظر راکوي. د امریکایي منابعو په قول، د القاعده سازمان په ۱۹۸۰ کلونو کي د اسامه بن لادن له خوا، چي په یوې بډایي سعودي کورنۍ کي زېږېدلي دئ، د هغو عربو سره د مرستي له پاره تأسیس سو چي په افغانستان کي د شوروي اتحاد پر ضد جنګېدل. کله چي شورویان په کال ۱۹۸۹ کي له افغانستان څخه وایستل سول، د بن لادن توجه د امریکې خوا ته واوښتله. بن لادن د سعودي عربستان دوو مقدسو ښارو، یعني مکې [معظمې] او مدینې [منورې]، ته نژدې د امریکایي قواوو موجویت او هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا له خوا د اسرائیلو ملاتړ ډېر سخت په قهر کړی وو. ده په کال ۱۹۹۸ کې د (یهودو او صلیبیانو پر ضد جهاد) تر عنوان لاندې یوه فتوی صادره کړه چې په هغه کې اعلان سوی دی چې: "د امریکایانو او د هغوی د متحدینو د ملکي او نظامي کسانو وژل د هر مسلمان، په هر ځای او هره وسیله چې ممکنه وي، وظیفه ده". په راوروسته کې، د امریکایي مقاماتو په قول، بن لادن او د ده پیروانو یو لړ تروریستي حملې پلان او عملي کړې چې تر ټولو ویجاړوونکې ئې د سپټمبر د یوولسمي حمله وه.

د ټروریزم علتونه:

که څه هم چې د ۲۰۰۱ کال د سپټمبر د یوولسمي حملو ټروریزم په بین المللي اجندا کې رامخته کړ، مګر ټروریزم له ډېر پخوا څخه وجود درلود. د ټروریزم په علتونو باندې پوهېدل د ټروریزم سره د مبارزې مهم اړخ تشکیلوي.

د سیسټم په سطحه کې تحلیل system-level analysis ښایي دا استدلال رامنځته کړي چې سیاسي خشونت violence تر یوه حده د ثروت د غیر مساویانه توزیع محصول دئ. دا شی له ډېر پخوا څخه موجود وو، مګر ګلوبلایزېشن د ثروت خلا ته ډېره ښکاره توجه واړوله. کله چې په کال ۲۰۰۲ کې د نړۍ لیډران په مکسیکو کې د ګلوبلایزېشن او اقتصادي پرمختګ په اړه د بحث له پاره راټول سوي وه، ډېرو وینا کوونکو د غربت او خشونت د ارتباط په هکله خبري وکړي. د ملګرو ملتو د عمومي اسامبلې مشر غربت د (خشونت او ناامیدۍ مورینه) وبلله.

د دولت په سطحه کې تحلیل د سپټمبر د یوولسمي د حملې په هکله ښایي استدلال وکړي چې د ټروریزم علت تر یوه حده د اسرائیلو او فلسطینیانو تر منځ ویني تویونه او له اسرائیلو څخه د امریکې طرفداري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. نور ممکنه فکتورونه په منځني ختيځ، په تېره بيا په عراق کي، د امريکې د متحده ايالاتو د نظامي قواوو موجوديت او د امريکايانو له خوا په سعودي عربستان او نورو ځايونو کي د ديکتاتوري رژيمونو حمايه بلل کېدای سي.

په عملي سطحه کي ويلای سو چي ټروريزم ځکه منځته راځي چي مؤثريت لرلای سي. لکه يو کارپوه چي وايي: "ټروريزم د ټروريست د تاکتيکي اهدافو د لاس ته راوړلو له پاره د يوې ارزاني، کم خطره او مؤثري وسيلې په توګه ثابت سوی دئ". د دې ډول استدلال له مخې، ټروريزم د يو څو لېونيو متعصبينو نامعقول عمل نه دئ. بلکي، ټروريستي عمل د هغو کسانو له خوا سر ته رسېږي چي د خپلو مخالفينو د له منځه وړلو له پاره دا کار ضروري، مشروع او مؤثر بولي. د دوی پلويان استدلال کوي چي دا عمل ضروري ځکه دئ چي ښايي د يو مسلح دولت په مقابل کي د مقابلې يوازنۍ لار وي.

د تروريستي عملياتو له پاره د اوسني عصر شرايط هم برابر دي. لومړی دا چي، اوسنۍ تکنالوجۍ د تروريستانو د وسلو قدرت زيات کړی دئ. منفجره مواد تر پخوا زيات مرګياني سوي دي، د لويو الوتکو څخه د ميزايل په توګه کار اخيستل کېدای سي، او د دې خطر زيات سوی دئ چي ټروريستان داسي موادو او وسايلو ته لاره ومومي چي بيالوجيکي، کيمياوي او راډيولوجيکي حملې سر ته په ورسوي. دوهم دا چي، مخ پرزياتېدونکي ښاري کېدلو دا زمينه برابره کړې ده چي خلک يو له بله نژدې سره واوسي او د ټروريستي حملو له پاره اسانه هدف وګرزي. په تېره بيا په لويو او لوړ پوړو تعميراتو او د سپورت په سټډيمونو کي د زياتو خلکو راټولېدل د تروريستانو کار اسانه کوي. دريم دا چي، عصري کميونيکېشن هم د ټروريزم مؤثريت ځکه زيات کړی دئ چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټرويستانو هدف د خلکو وژل او زخمي کول نه دئ. بلکي د ټروريزم هدف دا دئ چي خپلو غوښتني او داعيې له پاره توجه راجلب کړي، او يا داسي تشويش خلق کړي چي پر حکومتونو باندي دومره فشار وارد کړي څو د تروريستانو سره مذاکرې ته حاضر سي. که چيري ميډيا د ټروريستي اعمالو خبرونه خپاره نه کړي، نو د دوی د حملو مؤثريت به په نژدې قربانيانو کي محدود پاته سي چي ښايي د تروريستانو اهداف سرته ونه رسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم فصل

د ملي اقتصاد رقابت

National Economic Competition

د تېرو فصلونو د لوستلو څخه به ښايي، تر ډېره حده، دې نتيجې ته رسېدلي ياست چي اقتصاد سياست او سياست اقتصاد دئ. په دې او راتلونکي فصل کي بين المللي سياسي اقتصاد او هم دا چي اقتصاد او سياست څرنګه يو په بل کي سره اخښلي دي، څېړل کېږي.

د موضوع تر څېړلو مخکي، دا خبره ډېره مهمه ده چي تاسي په هغو اقتصادي اصطلاحاتو او مفاهيمو، چي تاسي په وروسته کي ورسره مخامخ کېږی، ځانونه ښه پوه کړئ او تفاوتونه ئې وپېژنی. ناخالص ملي توليد Gross National Product (GNP)، چي ناخالص ملي عايد Gross National Income (GNI) هم بلل کېږي، د يوه هيواد د اتباعو او بزنسونو د ټولو داخلي او بين المللي اقتصادي فعاليتونو مجموعي ارزښت دئ. ناخالص داخلي توليد Gross Domestic Product (GDP) د يوه هيواد په دننه کي د ټولو داخلي او خارجي افرادو او کمپنيو د اقتصادي فعاليتونو مجموعي ارزښت دئ. ځيني منابع په خپل راپور کي د GNP او GDP اومه اعداد کاروي؛ ځيني نور منابع بيا دا دوې اندازه ګيرئ د خريد د قوې د تساوي [مساوي والي] purchasing power parity (PPP) سره عياروي او دGNP/PPP او GDP/PPP [يعني GNP تقسيم پرPPP اوGDP تقسيم پرPPP] څخه کار اخلي. دغه پروسه GNP اوGDP د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غذايي موادو او نورو خريداريو د قيمت د تفاوت د په نظر کي نيولو سره د امريکايي ډالر له نسبي ارزښت سره عياروي. د مثال په توګه، په کال ۲۰۰۵ کي د مکسيکو د نفر پر سر ناخالص ملي توليد per capita GNP (۷۳۲۰ ډالره) وو. مګر د ژوند د اړتياوو د ارزانوالي له امله ئې GNP/PPP ۱۰۰۳۰ډالره، يعني ترGNP په سل کي ۳۷ زيات وو. په مقابل کي بيا د جاپان د نفر پر سر ۳۸۹۸۰GNP ډالره او د ژوند د اړتياوو د ګرانوالي له امله يي GNP/PPP په سل کی ۱۹ لږ (۳۱۴۱۰ ډالره) وو.

د بين المللي سياسي اقتصاد تيوري ګاني:

ډېر پوليټيکل ساينټسټان په دې باور دي چي اقتصادي شرايط په نړيوال سياست کي تعينوونکی عامل دئ. هغه بېلابېلي تيوريګاني چي پوهانو د سياست او اقتصاد تر منځ د فعل او انفعال د تشريح کولو له پاره وړاندي کړي دي پر اقتصادي نېشنليزم، اقتصادي انټرنېشنليزم او اقتصادي ساختار باندي وېشل کېدای سي.

اقتصادي نېشنليزم:

اقتصادي نېشنليزم د عملي سياست realpolitik پر دې عقيده ولاړ دئ چي دولت بايد خپل اقتصادي قدرت د ملي ګټو د پر مخ بېولو له پاره په کار واچوي. اقتصادي نېشنليستان په دې باور دي چي د اقتصاد د تقويه کولو لپاره بايد د دولت د قدرت څخه کار واخيستل سي. جرمنی اقتصادپوه جورج ليست George List په خپل مهم او اغېزمن اثر کي، چي د سياسي اقتصاد ملي سيسټم National System of Political Economy (۱۸۴۱) نومېږي، استدلال کوي چي د افرادو سعادت او نېکمرغي د هغوی له ملت او د هغه په سياسي څرګندوی يعني ملي –دولت

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره تړاو لري. له دې امله، لیست د داخلي صنایعو د انکشاف او ساتني له پاره د حکومت د قوي عمل پلوي کوله. ده د آزاد تجارت ایډیا رد کړه او په عوض کي ئې د داخلي صنایعو پر حفاظت او نورو داسي تجارتي پالیسیو عقیده درلوده چي د داخلي اقتصاد له پاره ګټوري وي. لیست همدارنګه د حکومت له خوا و صنایعو ته د مرستي [سبسیدي] ورکولو طرفدار وو او غوښتل ئې چي حکومت په حمل او نقل transportation، تعلیم او نورو زېربنایي سکتورونو کي، چي د اقتصاد په پرمختګ کي مرسته کوي، سرمایه ګذاري وکړي. د اقتصادي نېشنلیستانو له نظره، سیاسي اهداف باید اقتصادي پالیسي اداره کړي ځکه چي منظور او هدف د دولت د قدرت زیاتېدل دي.

دې هدف ته د رسېدلو لپاره، اقتصادي نېشنلیستان د یو لړ سیاسي ستراتیژي ګانو څخه کار اخلي، چي د کمزورو هیوادو استثمارول یوه له دغو ستراتیژي ګانو څخه شمېرل کېږي. کلونیالیزم، یا امپریالیزم، د نورو هیوادو او خلګو د مستقیم کنټرول له لاري خپلي ملي اقتصادي ګټې لاسته راوړي. د همدې محرکه قوې له مخي، اروپایانو د نورو هیوادو یرغل ته ملا وتړله او ستري استعماري امپراتورۍ ئې جوړي کړې. کلاسیک کلونیالیزم تر ډېره حده له منځه تللی دئ، مګر کتونکي په دې باور دي چي نیوکلونیالیزم (نوی امپریالیزم، غیر مستقیم کنټرول) اوس هم دوام لري؛ له اقتصادي پلوه پر مخ تللي شمالي هیوادونه له اقتصادي پلوه لږ پر مخ تللي جنوبي هیوادونه استثماروي. اقتصادي ملاتړ protectionism یوه بله وسیله ده چي د اقتصادي نېشنلیستانو خوښه ده؛ ګمرکي تعرفې، د صادراتي مالونو تولیدونکو ته د مالیاتي امتیازاتو د ورکولو له لاري د داخلي صنایعو ملاتړ د دې ډول وسایلو مثالونه دي. اقتصادي نېشنلیستان پر آزاد تجارت او اقتصادي ګلوبالیزېشن ځکه بدګومانه دي چي د یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد څخه اقتصادي برلاسي اخلي او استقلال ئې کمزوری کوي.

اقتصادي انټرنېشنلیزم:

اقتصادي انټرنېشنلیزم، چې اقتصادي لیبرالیزم هم ورته ویل کېږي، د بین المللي سیاسي اقتصاد یو بل تیوریکي روش دئ. د اقتصادي لیبرالیزم نور اړوند اصطلاحات سرمایه داري capitalism، لیسې فیر laissez-faire او آزاد تجارت free trade دي. اقتصادي انټرنېشنلیستان لیبرالیستان دي. دوی په دې عقیده دي چې بین المللي اقتصادي روابط باید پر همکاري ولاړ وي، ځکه چې په بین المللي اقتصاد کي د نېکمرغۍ او بریالیتوب امکانات د ټولو له پاره وجود لري. د دې لپاره چې نېکمرغي پراخه سي، اقتصادي انټرنېشنلیستان د آزاد تجارت پلوي کوي او په دې عقیده دي چې اقتصادي مناسبات باید له سیاسي بندیزونو څخه خلاص وي. ځکه نو اقتصادي انټرنېشنلیستان (د اقتصادي نېشنلیسټانو بر خلاف) د هر هغه څه پر ضد دي چې د آزاد تجارت، آزادي سرمایه ګذارۍ او د پیسو د آزادي راکړه ورکړي مخه نیسي؛ ګمرکي تعرفات، د داخلي صنایعو سره مرسته [سبسیدي]، او د تعزیراتو وضع کول ئې څو مثالونه دي.

د اقتصادي لیبرالیزم منشاء د سرمایه دارۍ capitalism په ریښو کي پرته ده. د کاپیټالیستي تیوري یو ډېر پخوانی پلوي، آدم سمیت Adam Smith، په کال ۱۷۷۶ کي، د ملتونوثروت Wealth of Nations The په نوم مهم اثر کي لیکي: "خلک د نېکمرغۍ په پلټنه کي خپلي انفرادي ګټې په نظر کي نیسي" او دې عمل [په خپلو انفرادي ګټو پسي تلل] د «رقابت یو نامریي» لاس منځته راوړی دئ چې په نتیجه کي ئې ډېر اغېزمن اقتصاد [کاپیټالیزم] خلق کړی دئ. له دې امله، آدم سمیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تجارت کي د هر ډول سياسي مداخلې مخالف وو. ده استدلال کاوه چي که «که يو خارجي هيواد يو مال تر هغه څه چي موږ ئې توليدوو ارزانه تهيه کولای سي، ښه دا ده چي موږ هغه مال رانيسو...».

د هغه سوچه کاپيټاليزم طرفداران چي آدم سميت ئې دفاع کوله، اوس ډېر لږ دي. پر ځای ئې، زياتره اوسني اقتصادي ليبرالان د يوداسي مرکب اقتصاد غوښتونکي دي چي په هغه کي د دولت له لاري د انحصاراتو د جوړېدلو مخه نيول کېږي او د ظالمانه رقابت د اغېزې د کمولو لپاره ګامونه اخيستل کېږي. په بين المللي سطحه کي، ليبرالان په کاپيټاليزم کي د ريفورم طرفدار دي او په کپيټاليزم افراطي تغير نه غواړي.

اقتصادي جوړښت:

د اقتصادي جوړښت پلويان په دې باور دي چي اقتصادي جوړښت پاليسي ګاني ټاکي. د دوی په عقيده، دا چي نړيوال سياست څرنګه څرخي د نړۍ په اقتصادي جوړښت structure پوري اړه لري. د اقتصادي جوړښت د تيورۍ له مخي، نړۍ پر لرونکو او نه لرونکو هيوادونو باندي وېشل سوې ده. [haves and have nots]. لرونکي هيوادونه هڅه کوي نه لرونکي هيوادونه کمزوري او غريب وساتي څو په اسانی سره ئې استثمار کړای سي. د ثروت او قدرت د نامتوازن وېش د له منځه وړلو لپاره، د اقتصادي جوړښت پلويان په اقتصادي سيسټم کي د عميق او افراطي بياجوړوني restructuring غوښته کوي. د اقتصادي جوړښت د نظرئې يو لړ فرعي تيوري ګاني په لاندي ډول دي:

مارکسستي تيوري په دې لړۍ کي تر ټولو مخکي ده. دا تيوري د کارل مارکس او فريدريک اينګلز پر نظرياتو ولاړه ده. دوی په کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸۴۸ کې په خپله مشهور اعلاميه، کمونيست مانيفست Communist Manifesto، کې دا تشريح کړه چې د ثروت د توزيع پر سر د ملکيت لرونکي بورژوازي او غريبي پرولتاريا تر منځ مبارزه د سياست جوهر تشکيلوي. د شوروي د کمونيست ګوند لومړي مشر، ولادیمیر ایلیچ لنین، د مارکسيزم څخه په بين المللي سياست کې کار واخيست. د امپرياليزم د کپيټاليزم د لوړترينې مرحلې په توګه(۱۹۱۶)، مشهور اثر کې لنين استدلال کاوه چې بورژوازي ليډرانو خپل پرولتاري کارګران داسي غولولي دي چې د امپرياليزم له لاري د نورو پرولتاري خلګو د استثمار ملاتړ وکړي. له دې امله نو طبقاتي مبارزه د بورژوازي او پرولتاري هيوادو او خلګو تر منځ بين المللي طبقاتي مبارزه هم په بر کې نيسي.

د وابستګی dependency تيوري، د مارکسيزم په شان، پر دې ولاړه ده چې په لړ پرمختللو هيوادو کې وروسته پاته والی او فقر د پرمختلو هيوادو له خوا د دوی د استثمار نتيجه ده. سره له دې هم، د وابستګی تيوري پر ملي هڅو تکيه کوي او د مارکسيزم په خلاف، په دې باور نه ده چې که د نړۍ پرولتاريا د بورژوازي له يوغه آزاده سي نو ټول به سره متحد سي. د وابستګی د تيورۍ پلويان په دې باور دي چې پرمختللي هيوادونه وروسته پاته هيوادونه ځکه استثماروي چې پرمختللي هيوادونه ارزانه اوليه توليداتو (لکه تېل) ته اړتيا لري، د خپلو پخوتو ليداتو له پاره پراخو بازارونو او د کار ارزانه قوې ته اړتيا لري. څرنګه چې دا ډول اقتصادي جوړښت پرمختللي هيوادونه نور هم بډای او وروسته پاته هيوادونه غريب ساتي، د وابستګی د تيوري پلويان استدلال کوي چې پرمختللي هيوادونه داسي پاليسي ګاني رامنځته کوي چې وروسته پاته هيوادونه وابسته dependent وساتي. پر پرمختللو هيوادو باندي د وروسته پاتو هيوادو وابستګي پر څو لارو ساتل کېږي. يوه لار ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ده چي بډای هیوادو ته د بین المللي وجهي صندوق IMF په شان په بین الدولتي سازمانو کي د ډیرو رایو حق ورکول کیږي، چي په دې توګه پرمختللي هیوادونه کولای سي د نړۍ اقتصاد په خپله ګټه وڅرخوي. بله لار ئې بیا دا ده چي پرمختللي هیوادونه د وروسته پاتو هیوادو نخبه ګانو elite ته د فساد او شخصي ثروت د راغونډولو زمینه برابروي، چي دوی بیا په مقابل کي خپل هیوادونه د پرمختللوهیوادو په ګټه اداره کوي. د نخبه ګانو د سرغړوني په صورت کي، د نظامي قوې له لاري هغوي له پښو غورځوي او پر ځای ئې پرمختللي هیوادو ته وفاداره کسان پر قدرت کښېنوي.

د نړیوال سیسټم تیوري World systems theory د اوسني نړیوال اقتصادي عدم مساوات څرک د لوېدیځ په سیاسي او اقتصادي تسلط، په تېره بیا د ۱۷۰۰ کلونو په نیمایي کي د لوېدیځ له خوا پیل سوي صنعتي انقلاب، کي پلټي. د دې تیورۍ پلویان په دې عقیده دي چي د کپیټالیسټي سیسټم تکامل د پرمختللو او لږ پرمختللو هیوادو تر منځ پراخ اقتصادي، اجتماعي او سیاسي ناانډولي رامنځته کړې ده. دوی د لوېدیځ په مسلط کپیټالیسټي اقتصادي نظام کي د جدي تغیراتو پلوي کوي. خو د مارکسیزم برخلاف، د نړیوال سیسټم د تیورۍ پلویان د کپیټالیسټي نظام له منځه تلل نه غواړي. د دوی په عقیده، داسي جدي ریفورمونه باید رامنځته سي چي استثماري کپیټالیزم د همکارۍ په داسی کپیټالیزم تبدیل سي چي په هغه کي د ټولو خلکو لپاره د حداقل اجتماعي او اقتصادي هوساینی شرایط برابر سي.

تیوریکي اساس چي به ئې هر څه وي، اقتصادي افراطیون استدلال کوي، چي د دوهمي عمومي جګړې راهیسي د فارس د خلیج په سیمه کي د امریکې د متحده ایالاتو رول په نیوامپریالیزم کي خلاصه کیږي. د اقتصادي جوړښت د عقیدې د پلویانو په عقیده، د امریکې متحده ایالات

(c) ketabton.com: The Digital Library

هڅه کوي چي د سعودي عربستان او کويټ په شان تېل لرونکو هيوادونو تر حد زيات ثروتمند او غيرډيموکراټيک رهبران وساتي؛ لکه په کال ۱۹۹۱ کي چي د کويټ هيواد مرستي ته ورودانګل. د دې په بدل کي، د سعودي عربستان پاچا او د کويټ امير د تېلو بيه کښته ساتي، چي دا کار د امريکې متحده ايالاتو او همدارنګه د تيلو د نورو واردوونکو هيوادو اقتصاد ته ګټه رسوي. په کال ۱۹۹۰ کي د يو بېلر (چي ۴۲ ګېلنه کېږي) اومو تېلو بيه ۲۰ ډالره وه چي د فارس د خليج تر جګړې وروسته تر ۱۹۹۹ کلونو پوري د يوه ګېلن بيه ۱۷ ډالرو ته راکښته سوه چي د امريکې او نورو تېل واردوونکو هيوادو ته ئې ډېره اقتصادي ګټه ورسوله. کله چي د ۲۰۰۰ کال څخه د تېلو بيه مخ پر لوړېدو سوه، د اقتصادي افراط د تيوري پلويان شکمن دي چي په ۲۰۰۳ کال پر عراق باندی د امريکې د متحده ايالاتو د حملې، لږ تر لږه يو علت، د تېلو د بيي راکښته کول وو.

نړيوال اقتصاد: ګلوبلايزېشن او متقابل تړاو:

تر سياسي سرحداتو په ها خوا د اقتصادي راکړي ورکړي تاريخ ډېر لرغونی دئ. د تجارت تاريخچه تر ميلاد ۳۰۰۰ کاله پخوا ته رسېږي، او لرغون پوهانو archaeologists داسي شواهد موندلي دي چي د تجارت سابقه تر ميلاد د۸۰۰۰–۹۰۰۰ کلونوته رسوي. له هماغه وخت راهيسي، د اقتصاد علم د بين المللي روابطو ډېر مهم اړخ تشکيلوي. د نړيوال تجارت پراختيا او په نتيجه کي ئې د بين المللي اقتصاد او داخلي اقتصاد تر منځ زياتېدونکي روابط په بين المللي روابطو کي د اقتصاد د علم د اهميت ښکارندوی دئ. موږ به دلته پر تجارت، بين المللي سرمايه ګذاري او پولي تبادلې باندي وږغېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت:

د مالونو او خدماتو جریان د ټولو دولتو لپاره حیاتي اهمیت لري. د مالونو تجارت زیات وخت د وارداتو او صادراتو سره تړلی وي. تجارتي مالونه محسوس اقلام دي چې پر دوو عمده کټه ګوریو وېشل کېږي: اولیه مالونه (اومه مواد) او تولید سوي مالونه (پاخه مواد). د خدماتو تجارت، چې چندان شهرت نه لری هم ډېر مهم دئ. خدمات هغه شیان په بر کي نیسي چې تاسي ئې د بل چا لپاره کوئ. کله چې د امریکې د متحده ایالاتو د بیمې کمپنیاني تر امریکې دباندي د ملکیتونو او خلګو د بیمه کولو له لاري پیسې ګټي، او یا کله چې امریکایي فلمونه په خارجي هیوادونو کي د حق الامتیاز پیسې لاسته راوړي، دا کار خدماتي صادرات بلل کېږي. دې خبري ته هم باید پام وسي چې خدماتي صادرات حتمي نه ده چې په خارجي هیوادو کي سر ته ورسېږي؛ امریکایي کالجونه او پوهنتونونه، د مثال په توګه، د دې هیواد د صادراتي خدماتو یو غټ قلم تشکیلوي. په کال ۲۰۰۶ کي، ۵۹۱۰۵۰ خارجي محصلینو په امریکا کي په تحصیل بوخت وه چې ۱۴ بلیونه ډالره ئې پر تدریسي فیس، د اوسېدني د ځای پر کرایه، کتابونو، او په تحصیل پوری نور اړونده شیانو مصرف کړي دي.

د تجارت پراختیا:

د مالونو او هم د خدماتو تجارت ورځ په ورځ پراختیا مومي. په ۱۹۰۰ کي د امریکې د متحده ایالاتو په اقتصاد کي د تجارت ونډه څه زیات ۲ بلیونه ډالره وه، مګر په ۲۰۰۷ کال کي ئې څه زیات ۳ ټریلیونه ډالرو ته پراختیا موندله. په نورو صنعتي هیوادو کي هم تجارت په مشابه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخ سوی دئ. حتی که پولي تورم inflation هم په نظر کي ونیسو، نړیوال تجارت بېساري پراختیا موندلې ده. تجارت په خاصه توګه تر دوهمي عمومي جګړې راوروسته، چي په ګمرکي تعرفاتو کي زیات کموالی رامنځته سو، ډېره پراختیا وموندله.

د تجارت د پراختیا عوامل (فکتورونه):

د عرضې او تقاضا یو شمېر فکتورونو د تجارت زیاتوالی تسریع کړی دئ. د تولیدي تکنالوجۍ انکشاف د مالونو د عرضې د زیاتوالي یو فکتور دئ. صنعتي انقلاب، چي په ۱۸ پېړۍ کي په اروپا کي پیل سو، د پراخ تولید له پاره زمینه برابره کړه. د تولید د سرعت د زیاتېدلو سره، تولیدونکي مجبور وه چي د خپلو تولیداتو لپاره نوي او تر ملي سرحدونو په هاخوا بازارونه ولټوي. دې کار، په خپل وار سره، د نوو منابعو اړتیا رامنځته کړه څو د تولیدي فابریکو له پاره اومه مواد برابر سي. د اروپایي صنعتي هیوادو له خواد اومو موادو د واردولو تجارت په نونسمه پېړۍ کي اوج ته ورسېدی.

د آزاد تجارت فلسفې هم د تجارت د پراختیا سره مرسته وکړه. د۱۹۳۰ کلونو د اقتصادي رکود او د ۱۹۴۰کلونو په اوایلو کی د دوهمي عمومي جګړې په دوران کي د ادم سمیت د آزاد تجارت د نظریاتو ملاتړ ډېر رواج سو. داسي فکر کېدی چي د دې ټولو بدمرغیو یو علت لوړ ګمرکي تعرفات وه چي تجارت ئې محدود کړی او ملتونه ئې سره وېشلي وه. د داسي حالت د تکرار څخه د مخنیوي له پاره، د امریکې متحده ایالات په بین المللي تجارت کي د موانعو د له منځه وړلو رهبري پر غاړه واخیستله. په امریکا کي پر وارداتو ګمرکي محصول چي په کال ۱۹۳۴ کي په اوسط ډول په سلو کي ۶۰ وو، اوس په سلو کي ۴ ته راکښته سوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ. په نورو پرمختللو هیوادو کې هم ګمرکي تعرفات راټیټ سوي دي، مګر په لږ پرمختللو هیوادو کې ګمرکي تعرفات لوړې خوا ته میلان لري. د نړیوالو ګمرکي تعرفاتو اوسط اوس په سلو کې ۱۵ ته رسیږي.

بین المللي سرمایه ګذاري:

د بین المللي سرمایه ګذارۍ پراختیا هم د هیوادونو په متقابل تړاو interdependence کې زیات رول لوبولی دئ. د مثال په توګه، په کال ۲۰۰۷ کې د امریکایانو مستقیمه سرمایه ګذاري په دباندنیو هیوادو کې ۲,۸ تریلیونه ډالره وه، چې نه یوازې د انفرادي امریکایانو بلکې د ټولې امریکا اقتصاد ئې د نوري نړۍ په اقتصاد پورې تړلی دئ. له بلې خوا، د امریکې په متحده ایالاتو کې د خارجیانو مستقیمه سرمایه ګذاري هم څه د پاسه ۲ تریلیونو ډالرو ته رسېدلې وه چې د امریکې او نوري نړۍ د تړاو مهم فکتور تشکیلوي.

کله چې امریکایان په برتانیه او یا نایجریا کې سرمایه ګذاري وکړي، او یا کله چې کاناډایان د امریکې په متحده ایالاتو کې سرمایه ګذاري وکړي، نو یو لړ مالي تړاوونه رامنځته کیږي. دوه ډوله خارجي سرمایه ګذاري وجود لري: یوه مستقیمه خارجي سرمایه ګذاري ده چې په خارجي شرکتو کې د یوې برخې رانیول او یا هم په خارجي هیواد کې د جایداد رانیول په بر کې نیسي. بل ډول ئې بیا خارجي سهامي سرمایه ګذاري ده [یعني چې یو څوک د یوه خارجي هیواد په سهامي شرکتو کې اسهام رانیسي]. انفرادي امریکایانو او امریکایي شرکتونو په کال ۲۰۰۵ کې ۲,۱ تریلیونه مستقیمه سرمایه ګذاري او۴ تریلیونه سهامي سرمایه ګذاري په خارجي هیوادونو کې کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بين المللي سرمايه ګذاري او څو ملتی شرکتونه:

څو ملتي شرکتونه په نړۍ کي د مستقيمي خارجي سرمايه ګذارۍ لويه برخه تشکيلوي. څو ملتي شرکتونه هغه بزنسونه دي چي په څو هيوادونو کي فعاليت کوي. دا فعاليتونه د تجارتي مالونو خرڅلاو، د معدنياتو او طبيعي منابعو استخراج، توليدي فابريکې، بانکي خدمات او داسی نور په بر کي نيسي. د څو ملتي شرکتو تاريخ د ۱۶۰۲ کال و هالينډۍ شرق الهند کمپنی ته رسيږي، مګر تر دوهمي عمومي جګړې وروسته ئې په شمېر او پراخوالي کي زيات او چټک پرمختګ منځته راغی. اوس په نړۍ کی تر ۶۰۰۰۰ زيات څو ملتي شرکتونه وجود لري. يوازی د لومړني مقام ۵۰۰ شرکتونو مجموعي ناخالص شرکتي توليد gross corporate product په کال ۲۰۰۵ کي ۱۸,۹ تريليونه ډالره وو. اکسان موبيل ExxonMobil د نړۍ تر ټولو لوی شرکت وو چي په کال ۲۰۰۵ کي ئې ۳۷۷ بليونه ډالره عايد درلودی. د دې شرکت ناخالص شرکتي توليد په نړۍ کي د ډېرو هيوادو تر ناخالص ملي توليد gross national product زيات دئ.

پولي روابط:

د تجارت او سرمايه ګذارۍ جهاني کېدل دا معنی لري چي پولي روابط په بين المللي او هم په داخلي اقتصاد کي ډېر عمده فکتور تشکيلوي. د يوه کال په جريان کي په نړۍ کي ۷۰۰ تريليونه ډالره په دوران کي وي. د دې پولي دوران ډېره برخه د هيوادونو تر منځ د اسعارو تبادله په بر کي نيسي، چي د تبادلې د نرخ exchange rate زياتېدونکي اهميت ښيي. د تبادلې نرخ د يوه هيواد په وړاندي د بل هيواد د اسعارو ارزښت دئ – د مثال په توګه، يو امريکايي ډالر څو جاپاني ينه او يا څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یورو ارزښت لري. د تبادلې نرخ ډېر مهم ځکه دئ چې د تجارت او سرمایه ګذارۍ پر جریان ډېر اثر لري.

کمزورې او قوي پیسه (currency) د ښه او بد سره مساوي نه ده، ځکه چې د تبادلې نرخ د دوه څوکي توري په شان دئ. د مثال په توګه، قوي ډالر د امریکایانو لپاره دا ګټه لري چې ډېر خارجي اسعار په رانیولای سي، او کمزوری ډالر بیا دا تاوان لري چې لږ خارجي اسعار په رانیولای سی. د امریکا لپاره د قوي او کمزوري ډالر ګټې او تاوانونه په لاندي ډول دي:

د امریکایانو له پاره د قوي ډالر ګټې:

- د خارجي مالونواو خدماتو ټيټه بیه.
- د خارجي مالونو او خدماتو ټيټه بیه د پولي بحران inflation مخنیوی کوي.
- خارجي هیوادونو ته سفر کول ارزانه وي.
- خارجي اسهام ارزانه وي.

د امریکایانو له پاره د قوي ډالر تاوانونه:

- د امریکې صادرات خارجي بازارونو ته ګران وي.
- امریکائې شرکتونه مجبورېږي چې د ارزان بیو وارداتو سره رقابت وکړي.
- د خارجیانو له پاره په امریکا کي تحصیل او امریکې ته مسافرت ګران وي.
- امریکایي اسهام په خارج کي ګران وي چي امریکې ته د سرمائې جریان محدودېږي.

د امریکایانو له پاره د کمزوري ډالر ګټې:

- د امریکایي شرکتونو لپاره اسانه ده چي خپل مالونه او خدمات په خارج کي خرڅ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د خارجيانو له پاره امريکې ته سياحت کول ارزانه وي.
- خارجي سرمايه ګذارانو لپاره په امريکا کي سرمايه ګذاري کول په زړه پوري وي.

د امريکايانو له پاره د کمزوري ډالر تاوانونه:

- د خارجي مالونو او خدماتو بيه لوړه وي.
- و خارجي هيوادونو ته مسافرت او سياحت ګران وي.
- په خارج کي سرمايه ګذاري کول ګرانه وي.

د پيسو د ګلوبلايزېشن سره متناسب د مالي خدماتو ګلوبلايزېشن، لکه د بانکدارۍ سيستم هم په موازي توګه منځته راغی. په دې وروستيو لسيزو کي، بانکونو د محلي څخه ملي او څو ملتي موسساتو ته انکشاف کړی دئ چي په زياتو هيوادو کي په فعاليت بوخت دي. د دې بانکونو د پور ورکولو – او يا پور نه ورکولو- قدرت دوی ته ډېر زيات برلاسی ورکړی دئ. په کال ۲۰۰۶ کی تر ټولو لويو لسو څو ملتي multinational بانکونو ۱۵ تريليونه ډالره سرمايه په کنټرول کي درلوده چي په نړيوال اقتصاد کي ئې دوی ته بېساری قدرت ځکه ور په برخه کړی وو چي پر پورونو، سرمايه ګذاريو او نورو مالي معاملاتو باندي ئې زيات اثر درلودی. د مثال په توګه، په کال ۲۰۰۶ کال کي څو ملتي بانکونو د ۲۵,۶ تريليونو ډالرو په اندازه خارجي پورونه، خارجي اسعار او نوري خارجي دارايۍ په واک کي درلودې. امريکايي بانکونو په يوازی سر ۵,۸ تريليونه ډالره دا ډول دارايي درلوده.

د پولي روابطو بل اړخ د پيسو لپاره بين المللي تنظيم دئ. د شلمي پېړي په دوران کي د تجارت او نورو بين المللي اقتصادي روابطو د زياتېدو سره دا ضرورت منځته راغی چي د اسعارو پراخه او بين المللي تبادله په يو تنظيم راکښې ايستل سي. تر ټولو عاجل مشکل دا وو، او تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسه هم دئ، چي د اسعارو د ارزښت ثبات څرنګه منځته راوړل سي. د دې لپاره چي د اقتصادي فعاليتونو په لار کي خنډ پېښ نه سي، د اسعارو د تبادلوي ارزښت د ثبات له پاره نړيوال او سيمه ييز کوښښونه سوي دي. په نړيواله سطحه کي، د پولي ثبات له پاره د هڅي کولو عمده مسئوليت د بين المللي وجهي صندوقInternational Monetary Fund (IMF) پر غاړه دئ. په سيمه ييزه سطحه کي، تر ټولو پرمختللي هڅي اروپايي اتحاديې European Union د اروپايي مرکزي بانک European Central Bank له لاري سر ته رسولي دي، چي اوس مشترکه پيسه، يورو هم لري.

عملي اقتصادي نېشنليزم

Applied Economic Nationalism

اقتصادي نېشنليزم يوازي يوه تيوري نه ده. اقتصادي نېشنليزم د نړۍ د مستقلو دولتونو د اقتصادي او سياسي پاليسي ګانو په ټاکلو کي ډېر قوي رول لوبوي. اقتصادي نېشنلستان په دې عقيده دي چي د يوه دولت سياسي، نظامي او اقتصادي قدرتونه يو له بله نه بېلېدونکي دي. دوی په بين المللي سياسي اقتصاد کي پر درو لارو د مداخلې پيروي کوي. لومړی، د سياسي اهدافو د لاسته راوړلو لپاره د يو هيواد د اقتصادي قدرت په کار اچول دي. دوهم، د يوه هيواد په بين المللي اقتصادي پاليسي کي داسي مهارتونه وکارول سي چي په نتيجه کي ئې ملي اقتصاد تقويه سي. دريم، د هيواد نظامي قدرت او نور غير نظامي منابع د اقتصادي اهدافو د په لاس راوړلو له پاره په کار واچول سي. په دې فصل کي به پر دوهمه او دريمه لار وړ.غېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتصادي اهدافو د لاسته راوړلو له پاره د اقتصادي وسايلو څخه کار اخيستل:

ګلوبلايزېشن د ټولو هيوادونو اقتصاد يو له بله سره نښلوي، او داسي استدلال کېږي چي د هر يوه هيواد د برياليتوب چانس هغه وخت زياتېږي چي ټول هيوادونه سالم اقتصاد ولري. مګر خبره دا ده چي ټول هيوادونه اقتصادي پاليسي ګاني اوس هم تر هر څه مخکي د خپل ځان د ښېګمرغۍ په ګټه پر مخ بيايي، او د نړۍ ښېګمرغي و دوی ته دوهمه درجه اهميت لري. د خپلو ځاني ګټو د لاسته راوړلو لپاره ټول دولتونه تر يوې اندازې د داخلي توليداتو د حمائې protectionism د پاليسۍ څخه کار اخلي. د خپل ځان په ګټه په تجارت، سرمايه ګذارۍ او نورو اقتصادي مبادلاتو کي لاس وهنه هغه وسايل دي چي کار ځني اخستل کېږي. هيوادونه د وارداتو او خارجي سرمايه ګذارۍ د محدودولو لپاره بېلابېل ممانعتونه منځته راوړي. ګمرکي تعرفات (تعرفې)، غيرګمرکي تعرفات، د پولي مهارتو څخه کار اخيستل او په سرمايه ګذاريو کي محدوديتونه د دې ممانعتونو ځيني مثالونه دي.

د ګمرکي تعرفاتو ممانعتونه:

د داخلي توليداتو د حمائې ډېر شناخته شکل دا دئ چي پر تجارت او سرمايه ګذاري باندي محدوديتونه ولګول سي. ګمرکي تعرفات يعني هيواد ته د خارجي مالونو پر وارداتو باندي ماليات وضع کول ډېر عموميت لري. ګمرکي تعرفات اوس د پخوا په شان زيات نه دي خو په پر مختللو هيوادو کي ګمرکي تعرفات د مخ پر انکشافو هيوادو په تناسب لږ وي. د مثال په توګه، د امريکې په متحده ايالاتو کي ګمرکي تعرفات په اوسط ډول ۴٪ دي، په داسی حال کي چي ګمرکي تعرفات په چين کي ۱۰٪ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برازیل کي ٪۳۱ او په هندوستان کي ٪۵۰ دي.

غیر ګمرکي ممانعتونه:

د غیر ګمرکي ممانعتونو یو شکل سهمیه quota ده چي د وارداتو شمېر په محدودېږي. اروپایي اتحادئې د چین د نساجي مالونو لپاره سهمیه ټاکلې وه چي تر ۲۰۰۸ کال پوري ئې د اروپایي اتحادیې د وارداتو کلنۍ وده په سلو کي ۱۰ محدوده کړې وه. د امریکې متحده ایالاتو د بورې پر وارداتو باندي سهمیه لګولې ده.

پولي ممانعتونه:

د داخلي محصولاتو د تقویې او حفاظت بل شکل د پیسو د تبادلې په نرخ کي د لاس وهني له لاري د صادراتو تقویه او د وارداتو محدودیت دئ. دا کار په داسي توګه سر ته رسېږي چي خپله پیسه د نورو پیسو په مقابل کې په مصنوعي توګه کښته ساتل کېږي. د امریکې متحده ایالات دا تور لګوي (او چین ئې نه مني) چي چین دیوانyuan ارزښت د امریکې د ډالر په مقابل کي په مصنوعي توګه کښته ساتلی دئ. د ۲۰۰۵ کال تر نیمایي پوري چین وکولای سوای د یوه ډالر ارزښت ۸,۳ یوانه وساتي، مګر د تر ۲۰۰۸ کال پوري د ډالر ارښت نور هم (د یوه ډالر په مقابل کي ۶,۸یوانه) راکښته سو. د اسعارو د تبادلې په ارزښت کي د دا ډول لاس وهني یوه نتیجه دا ده چي د امریکې متحده ایالات د چین څخه زیات محصولات وارد کړي او د چین په مقابل کي د امریکې د متحده ایالاتو تجارتي کسر زیات سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرمایه ګذارۍ ممانعتونه:

ډېر هیوادونه غواړي چي بین المللي سرمایه ګذاري راجلب کړي ځکه چي دا کار و ملي اقتصاد ته خارجي سرمایه راوړي. سربېره پر دې هم هیوادونه د خارجیانو له خوا د خپل اقتصاد د کنټرول څخه په تشویش کي وي. د سرمایه ګذارۍ ممانعت ډېر عام شکل دا دئ چي د خارجیانو له خو د داخلي شرکتونو ملکیت محدود کړي. ټول هیوادونه دا ډول محدودیتونه لري. د مثال په توګه، په اروپایي اتحادیه، کاناډا او د امریکې په متحده ایالتو کي خارجیان نه سي کولای د هوایي چلند شرکتونه کنټرول کړي.

د ملتپالي اقتصادي پالیسۍ راتلونکې:

جهاني اقتصاد په تېره نیمه پېړۍ کي په عمده توګه دوه مشخصات درلودلي دي. لومړۍ مشخصه ئې پر نورو اقتصادي سیسټمونو، په تېره بیا مارکسیزم او شوشیالیزم، باندي د کاپیټالزم یعني سرمایه دارۍ د اقتصادي سیسټم مکمل بریالیتوب وو. حتی د هغو څلورو هیوادو څخه چي په رسمي توګه کمونستي پاته دي دوو هیوادو (چین او ویټنام) تر ډېره حده کاپیټالیزم ته مخ کړی دئ، یوازي کیوبا او شمالي کوریا تر اوسه هم د مارکسستي موډل پېروي کوي.

بله مشخصه ئې د اقتصاد زیاتېدونکې متقابله وابستګي interdependence ده چي پر آزاد تجارت، آزادي سرمایه ګذاري او نورو مالي فعالیتونو باندي ولاړه ده. احصائیې ښیي چي په مالونو، خدماتو، سرمایه ګذاریو او اسعارو پوري اړوند حرکتونه او فعالیتونه ډېر زیات سوي او تر ملي سرحداتو وراوښتي دي. پر دې سربېره، لکه چي په راتلونکي فصل کي به ئې ولولو، بین المللي سیسټم اروپایي اتحادیه EU،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بين المللي وجهي صندوق IMF، جهاني بانک او زيات شمېر نور نړيوال او سيمه ييز سازمانونه رامنځته کړي دي چې د بين المللي اقتصادي تبادلې په برخه کې ئې زياتې اسانتياوې منځته راوړي دی.

پر دې ټولو شواهدو سربېره، دا به درسته نه وي چې موږ داسي نتيجه ګيري وکړو چې ګواکي نړۍ په حتمي توګه د اقتصادي توحيد integration او همکارۍ پر لار روانه ده او اقتصادي نېشنليزم له منځه تلونکی دئ. اقتصادي نېشنليزم بې له شکه کمزوری سوی دئ، مګر تر اوسه هم د بين المللي سياسي اقتصاد د مسلط روش په توګه پاته دئ. د اقتصادي نېشنليزم د ټينګکار او پايدارۍ تر ټولو مهم علت دا دئ چې اوس هم په بين المللي سيسټم کي مستقل دولتونه مسلط رول لري او نېشنليزم اوس هم د سياسي هويت په توګه په ډېر قوت سره پاته دئ. يو مثال ئې دا دئ چې په کال ۲۰۰۵ کي فرانسې او هم هالنډ د اروپايي اتحاديې نوی اساسي قانون رد کړ. دا کار په خپله د بين المللي وحدت او همکارۍ سره د ملت پالو مخالفت ښيي. د داخلي صنايعو د حمايې احساسات يوازي په اروپا کي نه بلکي د امريکې په متحده ايالاتو کي هم په قوت سره پاته دي.

په غيرمستقيم ډول، د ګلوباليزېشن په هکله د بدګومانيو منځته راتلو هم د اقتصادي نېشنليزم په تقويه کي رول لوبولی دئ. په پرمختللو او بډايو هيوادو کي خلک په دې فکر دي چې د دوی نېکمرغي او رفاه څکه تر تهديد لاندي ده چي توليدي کارونه د دوی له هيواد څخه و هغو هيوادو ته لېږدول کېږي چي هلته د کار قوه ارزانه ده [يعني خلک په لږو پيسو کار کوي]. او له بلي خوا، له وروسته پاته هيوادو څخه راغلي ارزان بيه مهاجرين د دوی کارونه ځني اخلي. لږ پرمختللي او غريب هيوادونه بيا ګلوباليزېشن يوه داسي پروسه ګڼي چي په هغه کي پرمختللي او بډای هيوادونه نور هم بډای سوی اولږ پرمختللي او غريب هيوادونه نور هم پسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غریب سوی دي. یو تحلیلګر د نن ورځې د ګلوبالیزېشن په هکله وایي:
"موږ د دې آیډیا سره عادت نیولی دئ چې ګلوبالیزیشن په خامخا بریالی کېږي، مګر نور زه په دې خبره باور نه لرم".

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم فصل

بین المللي اقتصاد

International Economics

د اقتصادي نیشنلیزم ارزښتونه د دولتونو پر بین المللي اقتصادي پالیسۍ باندي مسلط دي، مګر اعتراضونه ئې هم په وړاندي موجود دي. اقتصادي ملتپالونکي economic internationalists په دې عقیده دي چي که هیوادونه په اقتصادي لحاظ همکاري سره وکړي جهاني اقتصاد به ډېر ښه سي. په دې فصل کي به د پراخي بین المللي همکارۍ لاره تر څېړني لاندي ونیول سی.

د اقتصادي همکارۍ سرچینه:

د جهاني متقابل تړاو interdependence د منځه راتلو مفکوره، چي پر آزاد اقتصاد او همکارۍ باندي تکیه ولري، د څو سوو کلونو راهیسي وجود درلود. مګر حرکت ئې ډېر پڅ وو او په پراخه توګه بین المللي اقتصادي روابطو تر ۱۹۳۰ او۱۹۴۰ کلونو پوري لا شکل نه وو نیولي. دوو نړیوالو جګړو او د ۱۹۳۰ کلونو د ستر بحران Great Depression په وخت کي د اقتصادي بېنظمیو منځته راتلو د نړۍ مشران دې ته وهڅول چي د هغه وخت د پالیسیو په هکله دوباره فکر [تجدید نظر] وکړي. دوی پر دې نظر سره موافق وه چي بې بندوباره اقتصادي نېشنلیزم د نړۍ د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاجعو [دوې نړیوالي جګړې او ستر اقتصادي بحران] په منځته راتللو کي رول ولوباوه. په آینده کي د دې ډول مصیبت د مخنیوي له پاره، د امریکا متحده ایالاتو نور پرمختللي هیوادونه د محور [د دوهمي عمومي جګړې په وخت کي د المان، ایټالیې او جاپان اتحاد محور بلل کېدی] پر ضد اتحاد او په وروسته کي ئې د لوېدیځې نړۍ هیوادونه د کمونیزم پر ضد اتحاد ته وهڅول. د دې کار څخه ئې هدف دا وو چي په نړۍ کي د یوه نوي اقتصادي نظم تهداب کښېږدي. د ۱۹۴۳ څخه بیا تر ۱۹۴۸ کلونو پوري، د اقتصادي ثبات او د هیوادونو تر منځ د تجارت او سرمائې د آزاد جریان په منظور، پر مختللو هیوادونو (EDC) یو شمېر جهاني او سیمه ییز بین الحکومتي سازمانونه منځته راوړل. د دې بین الحکومتي سازمانونو په ډله کي نړیوال بانک، بین المللي وجهي صندوق (IMF) او د نړۍ د تجارت سازمان World Trade Organization ئې عمده دي. د ملګرو ملتو مؤسسه، چي اوس یو شمېر اقتصادي ایجنسي ګاني لري، هم په همدې وخت کي منځته راغله.

تر دوهمي عمومي جګړي وروسته سمدستي د لومړي ځل له پاره د خارجي مرستو عمده پروګرامونه پیل سول. د امریکا متحده ایالاتو د اروپا د اعاده کولو پروګرام European Recovery Program (چي د مارشال د پلان په نوم شهرت لري) پیل کړ. د دې پروګرام له مخي، د ۱۹۴۸او ۱۹۵۱ کلونو تر منځ، د امریکا متحده ایالاتو د لوېدیځي اروپا هیوادونو ته ۱۳ بلیونه ډالره (چي په اوسني وخت کي د ۱۰۰ بلیونه ډالرو سره برابر دي) ورکړل. یقین دئ چي په امریکا کي د اروپا د ستونزمن حالت سره یوه اندازه بشردوستانه اندېښنه موجوده وه، مګر د امریکا د متحده ایالاتو اصلي انګېزه سیاسي ځاني ګټه (چي لوېدیځه اروپا د کمونیزم په مقابل کي تقویه کړي) او همدارنګه اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاني ګڼه وه (چې خپل عمده تجارتي شريکان بيرته راژوندي کړي چې دوی د امريکا د متحده ايالاتو د صادراتي مالونو د رانيولو توان پيداکړي.)

تجارتي همکاري او پرمختيا: د نړيوال تجارت سازمان:

په داسې حال کې چې ملګري ملتونه په پراخ ډول د جهاني اقتصادي مسايلو سره سروکار لري، يو شمېر بين الحکومتي سازمانونه بيا د اقتصادي راکړه ورکړې د مشخصو اړخونو سره سروکار لري. په دې لړ کې يو مهم سازمان د نړيوال تجارت سازمان World Trade Organization (WTO) دئ. دا سازمان په کال ۱۹۴۷ کې تأسيس سو چې تر کال ۱۹۹۵ پورې د تعرفاتو او تجارت عمومي معاهدې General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) په نوم يادېدی. په لومړي سر کې ئې د غړو شمېر ۲۳ هيوادو ته رسېدی چې اوس ئې ۱۵۳ هيوادونه غړيتوب لري.

د نړيوال تجارت د سازمان (WTO) وظيفه دا ده چې د غړو هيوادو تر منځ تجارتي مناقشې د تعرفاتو او تجارت د عمومي معاهدې له مخې حل کړي. د WTO د سازمان مرکزي دفتر د سويتزرلينډ د جينيوا په ښار کې موقعيت لري. هيوادونه کولای سي دې سازمان ته د GATT څخه د سرغړوني په تړاو يو د بل په مقابل کې شکايت وړاندې کړي. د نړيوال تجارت سازمان (WTO) د قاضيانو د شکايتونو د اورېدلو يو درې کسيز هيأت لري چې پر شکاياتو باندې غور کوي. که هيأت سرغړونه پيدا کړي نو بيا د نړيوال تجارت د سازمان (WTO) کولای سي هغه هيواد ته چې تاوان ورته رسېدلی وی اجازه ورکړي چې پر هغه هيواد چې تاوان ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښ کړی وی، تعزیرات وضع کړي. د نړیوال تجارت په سازمان WTO کي هر هیواد یوه رایه لري، او پر یوه هیواد باندي د تعزیراتو وضع کول د غړو هیوادو دوه پر درې برخي رایو ته اړتیا لري. هر غړی هیواد، د شپږ میاشتي مخکني خبر ورکولو وروسته، کولای سي د سازمان غړیتوب پرېږدي. که چېري کوم هیواد دا کار وکړي نو به له زیاتو اقتصادي ستونزو سره ځکه مخامخ سی چي تجارتي مالونه به ئې د کښته ګمرکي محصولاتو او نورو هغو امتیازاتو څخه چي د نړیوال تجارت سازمان ئې غړي هیوادو ته وړاندي کوي بې برخي پاته سي.

بین المللي وجهي صندوق:

د تجارت او نورو بین المللي مالي راکړه ورکړي د زیاتېدو سره دا ضرورت راپیدا سو چي د ډالر، یورو، ین، پونډ او نورو اسعارو د تبادلوي جریان د ثبات له پاره بین المللي همکاري رامنځته سي. د دې اړتیا د پوره کولو له پاره یو شمېر سازمانونه، چي بین المللي وجهي صندوق ئې یو له مهمو سازمانو څخه دئ، منځته راغلل.

د بین المللي وجهي صندوق (IMF) پیدایښت او وده په ۱۹۴۰ کلونو کي راپیل سوه. د امریکا متحده ایالاتو د پولي ثبات او د اسعاري تبادلې له پاره د اسانتیاوو د منځته راتلو اهمیت تشخیص کړ، او د دوهمي عمومي جګړې د متحدینو په ګډون ئې په کال ۱۹۴۴ کي د امریکا د متحده ایالتو د نیوهامپشایر په ایالت کي یو کنفرانس دایر کړ. د دې کنفرانس هیأتونو بین المللي وجهي صندوق (IMF) منځته راووړ. په دې توګه، د نړیوال تجارت د سازمان (WTO) پشان، بین المللي وجهي صندوق (IMF) د امریکا د متحده ایالاتو په مشري، د لوېدیځو هیوادو له خوا په بین المللي اقتصاد کي د آزادۍ liberalization د منځته راوړلو په هدف جوړ سو. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بین المللي وجهي صندوق (IMF) په کال ۱۹۴۷ کي په کار پیل وکړ چي ۴۴ هیوادونو ئې غړیتوب درلود. په کال ۲۰۰۸ کي ئې د غړو هیوادو شمېر ۱۸۵ ته ورسېدی. عمومي اداري مرکز ئې د امریکا د متحده ایالاتو په پایتخت واشنګټن ډي سي کي موقعیت لري. په لومړي سر کي د بین المللي وجهي صندوق (IMF) د داسي یو سیستم پیروي کول چي په هغه کي د خارجي اسعارو تبادله د ډالر په مقابل کي په یو ثابت نرخ، چي د سرو زرو د نرخ سره تړلی وو، سر ته رسېدل. مګر په ۱۹۷۰ کلونو کي یو نوی سیستم رامنځته سو چي په هغه کي د خارجي اسعارو نرخ خپل سر ته پرېښوول سو. په دې سیستم کي عرضه او تقاضا د خارجي اسعارو د نرخ د ټاکلو عمده مشخصات وګرزېدل.

بین المللي وجهي صندوق (IMF) د خپلو مصارفو له پاره د هغو اسعارو د ذخیرې څخه چي د اقتصادي پلوه پرمختللو هیوادونو د بین المللي وجهي صندوق (IMF) په اختیار کي ورکړي دي استفاده کوي (همدا اوس دا ذخیره اسعار ۳۴۱ بلیونه ډالرو ته رسېږي). بین المللي وجهي صندوق (IMF) دا پیسې نورو هیوادو ته په پور ورکوي او له هغو څخه سود اخلي.

د نړیوال بانک ګروپ:

نن ورځ تر ټولو مهمه پرمختیایي ایجنسي، چي لږ پرمختللو هیوادونو ته پرمختیائې پورونه او مرستي ورکوي، د نړیوال بانک ګروپ دئ چي یوازي د نړیوال بانک په نوم شهرت لري. د «ګروپ» کلمه ځکه ورسره اضافه سوې ده چي نړیوال بانک د یو شمېر مشخصو ایجنسیو څخه جوړ دئ.

د بین المللي وجهي صندوق (IMF) په شان، نړیوال بانک هم تر دوهمي عمومي جګړې وروسته د امریکا د متحده ایالاتو او د هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحدینو د اقتصادي رونق له پاره منځته راغی. مګر، د IMF په شان، د نړیوال بانک په اولویتونو کي هم تغیرات راغلل. اوس د نړیوال بانک بېلابېلي ایجنسی د لږ پرمختللو هیواد سره پرمختیایي اقتصادي مرستي کوي. تقریباً ټول هیوادونه د نړیوال بانک د ګروپ د هري ایجنسۍ غړیتوب لري.

د بیا رغوني او پرمختیا بین المللي بانک:

د بیا رغوني او پراختیا بین المللي بانک (IBRD) په کال ۱۹۴۶ کي تأسیس سوی دئ او د پور ورکولو پالیسۍ ئې عادي تجارتي بانکونو ته ورته دي. د بیا رغوني او پرمختیا بین المللي بانک د هغو پروژو د مالي ارزښت تحلیل او څېړنه سر ته رسوي کوم چي بانک ئې تمویلوي او هم یو څه سود باندي اچوي. په کال ۲۰۰۸ کي د بیا رغوني او پرمختیا بین المللي بانک په ۳۴ هیوادو کي د ۹۹ پروژو له پاره د ۱۳،۵ بلیونه ډالرو په اندازه نوي پورونه ورکړي دي. تر ۲۰۰۸ کال پوري د بیا رغوني او پرمختیا بین المللي بانک په مجموعي توګه ۱۳۰ هیوادونو ته ۴۴۶ بلیونه ډالره پور ورکړی دئ. د دې بانک شتمني پر هغه ۱۱۰ بلیونه ډالره ولاړه ده چي غړو هیوادو ورکړي دي، او هم هغه سود او ګټه چي بانک ئې پر هغو پیسواخلي چي په پور ئې هیوادو ته ورکوي د دې بانک دارايي تشکیلوي. چین، برازیل، مکسیکو، هندوستان او ترکیه هغه هیوادونه دي چي د بیا رغوني او پرمختیا د بین المللي بانک څخه ئې زیات پور اخیستی دئ.

د بین المللي پراختیا ټولنه:

د بین المللي پراختیا ټولنه (IDA) په کال ۱۹۶۰ کي منځته راغلې ده او ډېرو غریبو هیوادو ته بې له ګټې پور ورکوي؛ څو دا ډېر غریب هیوادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکولای سي خپلو خلکو ته اولیه بشري خدمات (لکه تعلیم، روغتیایي خدمات او پاکي د څښلو اوبه) برابر کړي. همدارنګه د دې ډول پورونو هدف دا دئ چي غریب هیوادونه وکولای سي په اقتصادي تولید کي انکشاف راولي او خلکو ته کار پیدا کړي. د بین المللي پراختیا د ټولني ټول پورونه ګټه (سود) نه لري او تر لسو کالو پوري د پور بیرته ادا کول هم نه غواړي. لس کاله وروسته د ۱۵ څخه تر ۳۰ کالو پوري د پور د بیرته ادا کولو پروګرام ورته جوړېږي. په ۲۰۰۸ کال کي، د بین المللي پراختیا ټولني په ۷۲ هیوادو کي د ۱۹۹ پروژو له پاره د ۱۱٫۲ بلیونه ډالرو په اندازه پورونه ورکړي دي. د شمېر څخه هم ښکاري چي د پورونو اندازه وړه ده. د منځته راتلو له وخته بیا تر اوسه پوري د بین المللي پراختیا ټولني ۱۹۳ بلیونه ډالره کریډیټ او بلاعوضه مرستي grants کړي دي چي نیمي ئې افریقا ته ورکول سوي دي. د بین المللي پراختیا د ټولني یوه اندازه پیسې د بیا رغوني او پرمختیا د بین المللي بانک څخه ورکول کېږي، مګر زیاته برخه پیسې ئې د غړو هیوادو د مرستو څخه لاسته راځي.

بین المللي مالي ټولنه:

بین المللي مالي ټولنه (IFC) په کال ۱۹۵۶ کي منځته راغلې ده چي په لږ پرمختللو هیوادو کي شرکتونو ته پور ورکوي او همدارنګه په پرمختیایي پروژو کي د شخصي سرمایه ګزاریو تضمین کوي. دا ټولنه د IDA او IBRD په خلاف، چي د ولسي پروژو د تمویل له پاره حکومتونو ته پور ورکوي، انفرادي شرکتونو ته پور ورکوي. په کال ۲۰۰۸ کي، بین المللي مالي ټولني په ۸۵ هیوادو کي د ۳۷۲ شخصي سرمایه ګذاریو له پاره ۱۱٫۴ بلیونه ډالره پورونه ورکړي دي.

پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library